

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

ÖMER HİLMİ EFENDİ
VE
İTHÂFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMİ'L-EVKÂF İSİMLİ ESERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
(Prof Dr. Yunus Vehbi YAVUZ)

Münir Yaşar KAYA

BURSA 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Münir Yaşar Kaya
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı : İslâm Hukuku Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xi + 199
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ

ÖMER HİLMİ EFENDİ VE İTHÂFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMÎ'L-EVKÂF İSİMLİ ESERİ

Ömer Hilmi Efendi 18. Yüzyılda yaşamış Osmanlı Devleti'nin büyük hukukçularından biridir. Yazmış olduğu eserler hem çağını hem de sonra gelecek olan nesli aydınlatıcı nitelikte olmuştur. Osmanlı devletinin çeşitli kademelerinde memuriyet görevi almış, fıkıh ilmine dâir nitelikli eserler yazmıştır. 47 yaşındayken vefât etmesine rağmen, arkasında Miyaru'l-Adale, Ahkamu'l-Arazi ve İthafu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf gibi eserler bırakmayı başarmıştır.

Onun 21 bölüm ve 482 mes'eleden oluşan "İthafu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf" adlı eseri, 1307 yılında İstanbul'da basılmıştır. Bölümler kendi içerisinde fasıllara ve mes'elelere ayrılarak konu bütünlüğü sağlanmıştır. Ayrıca kanun metni şeklinde yazılan mes'elelere örnek olaylar ilave edilmiş ve bu şekilde okuyucuların kitaptan faydalanması amaçlanmıştır.

Günümüze ışık tutacağını düşündüğümüz eser Latin harfleriyle günümüz diline uygun olarak yazılıp aktarılmıştır. İncelenen eser İmam Serahsî'nin el-Mebsût adlı eseri ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ile karşılaştırılmış, eksik veya fazla yönleri, benzerlikleri ve farklılıkları inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Ömer
Ahkâm

Hilmi
Osmanlı

Hukuk
Latinize

Mecelle
Vakıf

ABSTRACT

Name and Surname : Münir Yaşar Kaya
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Department of Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : Master
Page Number : xi + 199
Degree Date : / / 20.....
Supervisor (s) : Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ

MER HLM EFEND AND HIS BOOK CALLED “THFU’L-AHLF F AHLM’L-EVKF

mer Hilmi Efendi is one of the great jurists of Ottoman Empire who had lived 18th century, His works have been an illuminating attribute both his age and next generations. He has worked as a civil servant within various positions in Ottoman Empire and he has written remarkable works in Islamic law. Although he died at the age of 47, he had managed to leave books such as Miyaru’l-adale, Ahkamu’l-Arazi ve thafu’l-Ahlaf fi Ahkami’l-Evkf behind him.

His book thafu’l-Ahlaf fi Ahkâmi’l-Evkf that consists of 21 chapters (*bb*) and contains 482 problems (*masala*) was published in Istanbul in 1307. The integrity of subject has been provided using terms of parts (*fasl*) and problems. The case studies added to the problems in form of text of law and taking advantaged for readers was aimed in this form.

This book which we think illuminate to the present was Latinized. The book that has been reviewed was compared with works of el-Mebst written by mam Serahsî and Mecelle-i Akam-ı Adliyye and it’s less or more aspects, similarities and differences according to them was studied

Keywords:

Ömer
Ahkam

Hilmi
Ottoman

Law
Latinize

Macalla
Vaqf

ÖNSÖZ

Ruhların yaratılmasıyla başlayan fitrat inancı, Hz. Adem'in yaratılması ve dünyaya gönderilmesiyle, Tevhid dini, hak din, Hanif dini ve Hz. Muhammed (s.a.v)'le birlikte İslâm ismiyle ifade edilmiştir. Bu dinin temel özellikleri arasında adalet, ihsan ve yaratılanlara yardım bulunur. Hz. Peygambere verilen vahiyde insanoğlu en güzel ve mükemmel bir şekilde yaratılarak, yukarıda belirtilen güzel hasletleri yerine getirmekle sorumlu tutulmuştur. İnanmak ve inancının gereğini yerine getirmek sorumluluğun gereğidir. İnsanın Yaratıcıya karşı kulluk görevi bulunurken, yaratılanlara karşı yardım etme zorunluluğu vardır. Yüce Allah sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz buyurur. Yardımlaşma konusunda ise Birbirinizle hayır ve takva üzerine yardımlaşın, günah ve zulüm üzerine yardımlaşmayın ayetiyle yardımlaşmanın genel çerçevesini çizmiştir.

Hz. Peygamber ayette geçen "birr" kelimesini "kişinin vicdanını rahatlatan şey" olarak açıklamıştır. "Birr" (iyilik, ihsan)'in manası bir başka ayette ise yüzünüzü doğu ve batı tarafına çevirmeniz 'birr' değildir. Lakin asıl 'birr' sahipleri Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere imân eden malını seve seve yakınlarına, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere, kölelere, esirlere veren, namazı kılan, zekâtı veren, muahede yaptıklarında ahitlerini yerine getiren, sıkıntıda, hastalıkta ve şiddetli savaş anında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlar ve işte onlar Allah'tan korkanlardır şeklinde vurgulanmaktadır. Bu ayete göre insanı cennete ulaştıracak beş amel vardır ve bunlardan birisi de malını çok sevmesine rağmen Allah yolunda insanın onu harcayabilmesidir. Bu sebeple bir yardımlaşma ve medeniyet dini olan İslâm'ın birr ve takva konularında kabul ettiği medeniyet esaslarından birisi de vakıftır.

Vakıf hayır için süreklilik kazandıran ameldir. Durmak, dikilmek, ayağa kalkmak, birini bir işle görevlendirmek anlamlarına gelmekle beraber ıstılahta mülkiyeti kamuya ait olup, faydası vakfetmiş olanları da faydalananları da kapsar.

Tarih boyunca yaratılanların yararı için oluşturulan vakıflar önemli roller üstlenmişlerdir. İslâm toplumunda vakıflar devletin halk için yaptıklarına ilaveten, kamu hizmet ve yatırımlarını tamamlayıcı, insanların maddi ve manevi sıkıntılarını aşmada yardımcı, diğer yaratıkların yaşamına katkı sağlayan önemli sivil inisiyatif ve örgütlenmeler olarak faaliyet gösterirler.

İslâm medeniyetinin simgesi haline gelen vakıflar, İslâm'ın ilk döneminden itibaren ordunun donatımına katkı sağlama, fakir ve kimsesizlerin ihtiyaçlarını temin etme, hastaları tedavi ettirme, ilmin yayılmasına katkıda bulunma, bekârları evlendirme, yol, su, han, hamam, mâbed ve okullar yaptırma, öğrencileri destekleme, hayvanları koruma vs. gibi konularda önemli görev üstlenmişlerdir.

Allah ve Hz. Peygamber'in emrine uyan pek çok sahâbe mallarını vakfetmişlerdir. Hz. Ömer'in Hayber'in fethinden sonra vakfettiği değerli bir bahçesi, Hz. Hafsa ve oğlu Abdullah b. Ömer'in vakfa katkıda bulunmaları, Hz. Osman'ın malıyla Müslümanlara yaptığı hizmetler ve Rûme kuyusunun bir yarı hissesini Yahudi'den alıp Müslümanların hizmetine sunması, Hz. Ali'nin arazisini vakfetmesi, Halid b. Velid'in Medine'deki bir evini vakfetmesi sahâbe tarafından yapılan vakıflardan bir kaçını oluşturmaktadır.

Müslüman ülkeler arasındaki vakıf uygulamalarına ilaveten Osmanlı döneminde zirveye çıkan vakfetme geleneği, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya, Fatih Camii ve Külliyesi'ni yaptırması, temizlik ve sağlık için yapılan vakfiyeler Osmanlı döneminde yapılanların bazılarıdır. Cumhuriyet Döneminde ise Bursa da kurulan Demirlizade Hacı Ahmet oğlu Ali Efendi Tesisi ve İstanbul'da Feyziye Mektepleri Tesisi gibi bir çok vakıf kurulmuştur. Bursa, Edirne ve İstanbul'da yapılan ve vakfedilen tüm bu vakıflar başlı başına çalışmayı gerektirecek kadar çok sayıdadır.

Yardımlaşma ve vakıf konusu İslâm'ın temel kaynaklarında, klasik eserlerde ve fetva kitaplarında yer almaktadır. Konuyla ilgili bağımsız çalışmalar ve makaleler de bulunmaktadır. İmam Birgivi, Ebüssuud Efendi, Ali Haydar Efendi, Elmalılı Hamdi Yazır, Bülent Köprülü ve çalışmamıza konu olan Ömer Hilmi Efendi'nin eserleri bunlardan bazılarıdır.

Çalışmamız Ömer Hilmi Efendi'nin "İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf" isimli eseri etrafında yoğunlaşmaktadır. Müellifin vakıf konusuna bu eseri ile yaptığı katkılar, hayatı, eserleri, öğrenim durumu ve günümüze getirdiği yenilikler incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda üç bölüm altında düzenlemeye gidilmiştir. Birinci bölümde Ömer Hilmi Efendi'nin hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca ilim hayatı ve Osmanlı Devleti'nde aldığı görevler hakkında ayrıntılı olarak bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde incelemeye aldığımız eser hakkında geniş bir değerlendirme yaptık. Öncelikle kitabın bölümleri olan bablarda hangi konuların işlendiği, konular işlenirken hangi noktalara temas edildiği hakkında kısa bilgiler verilerek eser tanıtılmaya ve çalışmaya orijinal bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise eser Latin harfleriyle redakte edilerek günümüze taşınıp, Osmanlı Türkçe'sini okuyamayan ancak konu hakkında bilgi edinmek isteyen kişilerin faydalanması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölümde Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye ve klasik fûrû-ı fıkıh kitaplarından olan el-Mebsût ile eser karşılaştırılarak bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu araştırmada başta Prof Dr. Yunus Vehbi Yavuz, Prof Dr. Hamdi Döndüren, Doç Dr. Ali Kaya ve Doç. Dr. Recep Cici hocalarımmın sıcak ilgi ve yardımları olmuştur. Kendilerine sonsuz teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim.

Münir Yaşar KAYA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ

VAKIFLARLA İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

A- VAKIF TERİMİ VE KAPSAMI	1
B- VAKIF MUÂMELESİNİN MEŞRULUĞU	2
1-İslâm'dan Önceki Vakfa Benzer Uygulamalar	2
2-Kur'an'dan Deliller	4
3-Sünnetten Deliller	5
4-Sahâbenin Uygulamaları	6
C- VAKIF HUKUKU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	7
1-Kitaplar	7
2-Tezler	11
3-Makaleler ve Diğer Çalışmalar	12

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER HİLMİ EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

I. ÖMER HİLMİ EFENDİ'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	15
A-HAYATI	15
B-KİŞİLİĞİ	16
C-GÖREVLERİ	18
D-İLMİ DURUMU	19
II. ESERLERİ	20
A-AHKÂMU'L-MERGUBE	20
B-AHKÂMU'L-ARAZİ	20
C-Mİ'YAR-I ADALET (Mİ'YARU'L-ADALE)	21
D-İTHÂFU'L-AHLAF Fİ AHKÂMİ'L-EVKÂF	22

İKİNCİ BÖLÜM

İTHAFU'L-AHLÂF Fİ AHKAMİ'L-EVKÂF ADLI ESERİ

I. ESERİN TANITIMI	23
II. ESERİN MUHTEVASI	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İTHAFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMI'L-EVKÂF'IN LATİNİZE VE
DEĞERLENDİRMESİ

I. ESERİN ASLININ LATİNİZESİ	42
İfade-i Mahsûsa.....	42
AHKÂMU'L-EVKÂF	45
A-MUKADDİME:	45
1-Mebhas-ı Evvel: Vakfa müteallik ıstılahât-ı fikhiyye beyânındadır.	45
2-Mebhâs-ı Sâni: Vakfa müteallik ıstılahât-ı kânuniyyeye dâirdir.	48
B-BÂB-I EVVEL	51
1-Fasl-ı Evvel: Vakfin in'ikâd ve sebebi hakkındadır.	51
2-Fasl-ı Sâni: Vakfin sıhhatinde şart olup olmayan şeyler hakkındadır.....	53
3-Fasl-ı Sâlis: Sahîh olup olmayan vakflar hakkındadır.	61
4-Fasl-ı Râbi': Min gayr-i zıkr vakfta dâhil olup olmayan şeyler hakkındadır.	63
5-Fasl-ı Hâmis: Vakf-ı merîza dâirdir.	64
C- BÂB-I SÂNİ	68
1-Fasl-ı Evvel: Vakfin keyfiyet-i lüzûmuna dâirdir.	68
2-Fasl-ı Sâni: Vakf-ı lâzım ve gayr-i lâzıma müteallik ba'zı ahkâm ve mesâil beyânındadır.	70
D- BÂB-I SÂLİS	73
E- BÂB-I RÂBİ'	77
1-Fasl-ı Evvel: Evlâd ve akraba ve cirân hakkında olan şurût-ı vakfa dâirdir.	77
2-Fasl-ı Sâni: Şurût-ı vâkıfın tebdîl ve tağyîrine dâir mesâil hakkındadır.	82
3-Fasl-ı Sâlis: Şurût-ı vâkıfa muhalefet caiz olup olmayan mevâd hakkındadır.....	83
F- BÂB-I HÂMİS	88
G- BÂB-I SÂDİS	90
1-Fasl-ı Evvel: İcâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfenin ferâğ ve tefvîzine ve sûver-i intikâliyesine dâirdir.....	91
2-Fasl-ı Sâni: Mevâni-i intikâl hakkındadır.....	96
3-Fasl-ı Sâlis: Ferâğ-ı kat'i beyânındadır.....	97
4-Fasl-ı Râbi': Ferâğ-ı merîz hakkındadır.....	100
5-Fasl-ı Hâmis: Velî ve vasînin ferâğ ve teferruğu hakkındadır.	101
6-Fasl-ı Sâdis: Şart ile ferâğ hakkındadır.	102
7-Fasl-ı Sâbi': Hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı ru'yet ve gabn-i fâhiş ve tağrîr hakkındadır.	103
8-Fasl-ı Sâmin: Bedel-i ferâğ ve istihkâk hakkındadır.....	104
9-Fasl-ı Tâsi': Taksîm ve mûhâyât ve ifrâz hakkındadır.....	105
10-Fasl-ı Âşir: Bi'l-icârteyn müştereken tasarruf olunan akarât-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil hakkındadır.	108
11-Fasl-ı Hâdi-i Aşar: Ferâğ-ı bi'l-vefâ ve istiğlâle dâirdir.	109
12-Fasl-ı Sâni-i Aşar: Ferâğ ve teferruğa vekâlete dâir mesâil beyânındadır.	111
13-Fasl-ı Sâlis-i Aşar: Mesâil-i şettâ beyânındadır.	113
H- BÂB-I SÂBİ'	115
İ- BÂB-I SÂMİN	117
J- BÂB-I TÂSİ'	120
1-Fasl-ı Evvel: Nasb-ı mütevellîye dâirdir.	120
2-Fasl-ı Sâni: Kâimmakâm mütevellî nasbına ve tevliyetin kasriyetine dâirdir.	123
3-Fasl-ı Sâlis: Mütevellînin muhâsesine mutaallik mesâil beyânındadır.	125
4-Fasl-ı Râbi': Mütevellînin azlını mûcib olup olmayan esbâb hakkındadır.	126

K- BÂB-I ÂŞİR.....	129
1-Fasl-1 Evvel: Mütevellînin mûcib-i damân olup olmayan ef'âline dâirdir.	129
2-Fasl-1 Sâni: Mütevellînin sulh ve ibrâsına dâirdir.	131
3-Fasl-1 Sâlis: Yed-i mütevellîde olan emvâl-i vakfa ve mütevellînin yemîniyle musaddık olup olmadığı mevâda dâirdir.	131
4-Fasl-1 Râbi': Bir vakfın malını diğer vakfa sarf câiz olup olmaması hakkındadır.	132
5-Fasl-1 Hâmis: Müstağnî anh olan müessesât-ı hayriyeye dâirdir.	133
6-Fasl-1 Sadis: Vakf için istidânenin câiz olup olmamasına dâirdir.	134
7-Fasl-1 Sâbi': Nukûd-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil beyânındadır.	135
L- BÂB-I HÂDÎ-İ AŞAR.....	137
M- BÂB-I SÂNÎ-İ AŞAR.....	141
1-Fasl-1 Evvel: Tevcîh-i cihâta dâirdir.	141
2-Fasl-1 Sâni': İstinâbeye ve ta'tîle dâirdir.	142
N- BÂB-I SÂLÎS-İ AŞAR.....	144
O- BÂB-I RÂBÎ'-İ AŞAR.....	148
P- BÂB-I HÂMÎS-İ AŞAR.....	150
1-Fasl-1 Evvel: Süknâsı meşrût vakf akarı meşrûtun lehin ta'mîr ve termîmi hakkındadır.	150
2-Fasl-1 Sani: Vakf arsa üzerine inşâ olunan ebniyeye dâirdir.	151
R- BÂB-I SÂDÎS-İ AŞAR.....	152
S- BÂB-I SÂBÎ-İ AŞAR.....	153
1-Fasl-1 Evvel: Mesmu' olup olmayan da'vâlara dâirdir.	153
2-Fasl-1 Sâni: Mürûr-ı zamâna dâirdir.	156
T- BÂB-I SÂMÎN-İ AŞAR.....	161
U- BÂB-I TÂSÎ-İ AŞAR.....	164
1-Fasl-1 Evvel: Makbûl olup olmayan şehâdet hakkındadır.	164
2-Fasl-1 Sâni: Tesâmu'la şehâdete dâirdir.	165
3-Fasl-1 Sâlis: Tercîh-i beyyinâta dâirdir.	166
V- BÂB-I İŞRÎN.....	168
Y- BÂB-I HÂDÎ VE İŞRÎN.....	169
II. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	171
A- GENEL BİR BAKIŞ.....	171
B- MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE İLE KARŞILAŞTIRMA.....	173
C- EL-MEBSÛT İLE KARŞILAŞTIRMA.....	176
SONUÇ.....	180
BİBLİYOGRAFYA.....	182
EKLER.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	199

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser.
a.e,	: Aynı Eser
b.	: Oğul
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
D.İ.A	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
Mad.	: Madde
Say.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ş.İ.A	: Şâmil İslâm Ansiklopedisi
Terc	: Terceme Eden
T.T.K	: Türk Tarih Kurumu
t.s	: Tarihsiz
t.y	: Tarih Yok
v.b	: Ve benzeri
V.D.	: Vakıflar Dergisi
Vak.	: Vakfiye
V.K	: Vakıflar Kanunu
Vd.	: Ve Devamı
İ.B.B.K.İ.D.Bşk.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dâire Başkanlığı
thk.	: Tahkik Eden

GİRİŞ

VAKIFLARLA İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

Yüce Allah yeri göğü ve içinde olan her şeyi yoktan var etmiştir. İnsan ise, beden ve ruh bakımından en güzel şekilde yaratılarak,¹ kendisine önemli sorumluluk verilmiştir.² Allah'a kulluk görevinin yanında, insanlar arasında tanışma, kaynaşma ve kardeşlik görevinin tesisini de insanın sorumluluğuna yüklenmiştir. İslâm sulh ve barış demektir. Huzurun tesisi insanların kendi aralarında kaynaşmalarına bağlıdır. Bu kaynaşmanın sağlanması için zekat, borç verme ve vakıf imkanlarını kullanarak karşılıksız yapılan yardımlar önem arz etmektedir.

A- VAKIF TERİMİ VE KAPSAMI

Vakıf kelimesi Arapça “v-k-f” kökünden mastar olarak kullanılan kelimedir. Sözlükte “durmak, alıkoymak, mani olmak, hapsedmek, vakf etmek, bağış yapmak” gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu “evkâf” ve “vukuf” olarak gelmektedir. Fıkıh terimi olarak vakıf ise; bir akarı veya akar hükmünde olan bir mülkü, geliri insanlara ait olmak üzere, mülkiyetin nakli sonucunu doğuran tasarruflardan men edip, ebedi olarak alıkoymak olarak tarif edilmektedir.³ Buradan da anlaşılacağı üzere vakıf, sahip olunan mal ile alakalı ve kıyamete kadar hükmünü devam ettirecek bir tasarruf şeklidir.

Hânefilerin çoğunluğu bu konuyu “vakf” terimiyle ifade etmişlerdir. Ancak Şafîî ve Mâlikî fıkıhçılar bu çeşit tasarrufu “Habs” ve “Hubs” terimleriyle çoğulu olan “Ahbas” terimiyle ifade etmişlerdir.⁴ Bu farklı kullanımın sebebi ise her iki kelimenin de hadislerde aynı manaya gelecek şekilde kullanılmış olması olarak gösterilir.⁵

İslâm âlimlerinden bazıları ise sadaka kelimesini de vakıf kelimesi yerine kullanmışlardır. Sadaka sözlük i'tibâriyle her ne kadar yoksullara Allah rızası için verilen şey, bağışlanan mal anlamında kullanılsa da, müebbede (ebedi kılınan), muharreme (dokunulması haram hale getirilen), cariye (sürekli olan, devam eden) sıfatları eklenerek vakıf manası kazandırılmıştır. Bu kapsamda vakıf ve sadaka aynı başlık altında bu âlimler tarafından kullanılmıştır.⁶

¹ Bk. Tin Suresi, 95/4.

² Bk. Bakara, 2/134, 286.

³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay., İstanbul, 1969, IV, 284.

⁴ Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1990, IX, 359; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, Daru Sadır, Beyrut, t.y., VI, 369; Şafîî, *el-Ümm*, Daru'l-marife, Beyrut, t.y., IV, 51-61.

⁵ Buhârî, *Vesâyâ*, 22, 28; Müslim, *Vasıyye*, 15.

⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Daru'l-kütübi'l-arabi, Beyrut, 1394/1974, VI, 218; Şafîî, *el-Ümm*, IV, 51.

Muâmele olarak vakıf, kendisinden yararlanma ve tasarruf etme hakkına sahip olunan bir malın, bu haklardan men edilerek Allah'ın mülkiyetine ve tasarrufuna bırakılması ve gelirinin Allah yolunda harcanması olarak tarif edilmektedir. Mal artık Allah'ın mülkü haline geleceğinden vakfedenin mülkiyetinden çıkar ve yönetim hükmü vakıfnamedeki şartlar ile belirlenir.⁷

Hânefî Mezhebi'nin kurucusu Ebû Hanife'nin (ö. 150/767) tarifine göre ise vakıf, mülk olan bir ayn'ı, vakfedenin mülkiyetinde alıkoymak ve gelirini fakirlere veya başka hayır yollarına tasadduk etmekten ibaret bir muâmeledir.⁸ Bu tarife göre yapılan vakıf muâmelesi ariyet muâmelesinde olduğu gibi bağlayıcı değilse de, üç unsurdan biri meydana geldikten sonra bağlayıcı hale gelmektedir. Bunlar;

- Hâkimin vakfedilen yeri vakıf olarak tescil etmesi
- Mal varlığının üçte birini geçmemek üzere, ölüme bağlı tasarrufla yapılan vakıfta, vakfedenin vefât etmesi,
- Yeni yapılan bir mescidde, vakfedenin izniyle bir kişinin namaz kılması veya vakfedilen kabristana bir kişinin defnedilmesi üzerine bu yerlerin vakıf oluşu kesinleşir ve vakfeden de dâhil olmak üzere herkesi bağlar.⁹

Ebû Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805)'in görüşleri doğrultusunda Hânefilerde fetvaya esas olan görüşe, Şâfîler ve Hambelîlere göre ise vakıf; kendisinden yararlanılması mümkün olan bir malın temlik ve temellükten menedilerek, bunun gelirinin Allah rızası için mubah bir hayır yönüne tahsis edilmesidir. Bu durumda vakfedilen malın mülkiyeti vakfedenden çıkar ve Yüce Allah'ın mülkü haline gelir.¹⁰

Mâlikîlerde ise vakıfta süreklilik (ebedi) şart değildir. Belli bir müddet için yapılan vakıf da geçerlidir. Ancak bu durumda vakıf mülkiyeti sahibinin üzerinde devam eder. Vakıf süresi bittiği takdirde tasarruf hakkına vâkıf tekrar sahip olur. Bir akarın belli bir süre kiraya verilip kira bedelinin hayır yolunda harcanması bu çeşit vakfa örnek olarak gösterilebilir.¹¹

B- VAKIF MUÂMELESİNİN MEŞRULUĞU

1-İslâm'dan Önceki Vakfa Benzer Uygulamalar

Vakıf işlemi vakıf adıyla her ne kadar İslâm Hukuku ile başlamışsa da İslâm'dan önce vakfa benzer uygulamalar mevcuttur. Ancak tam manasıyla İslâm'daki vakıf mantığını içeren bir vakfetme tarihte hiçbir millette bulunmamaktadır. Bu yönüyle İslâm'a özgü bir sistemdir

⁷ İbnü'l-Hümmam, *Şerhu fethu'l-kadir*, Daru Sadır, Beyrut, V, 37;

⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, Daru'l-marife, Beyrut, t.y., XII, 27.

⁹ İbnü'l-Hümmam, *a.g.e.*, V, 37; Meydânî, *el-Lübab*, Dersaaadet Yay., İstanbul, t.y., II, 180.

¹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 28, İbnü'l-Hümmam, *a.g.e.*, V, 37; *el-Fetâva'l-hindiyye*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 1973, II, 350.

¹¹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Daru Sadır, Beyrut, t.y., VI, 98.

denilebilir. Nitekim bu konuda Şâfiî mezhebinin kurucusu İmam Şâfiî (ö. 204/820) önceki milletlerin kurbet kastıyla vakıf yapmadıklarını bu sebeple vakfın İslâm'la başladığını söylemiştir.¹²

İslâm hârici diğer milletlerde de vakfa benzer uygulamalar görülmektedir. Her milletin inandığı bir dini ve her dinin de mensuplarının ibadet etmesine yarayan, kendine ait mâbedleri ve malları mevcuttur. Bu mâbedler İslâm'daki vakıf uygulamasına benzer bir durumda bağışlanmıştır. Ancak diğer milletlerin “dindar kimselerin vasiyet yoluyla bıraktıkları miras” anlamına gelen ve Fransızların “Les Pieux” dedikleri hayrâtın İslâm vakıfları oldukça farklılık arzeder.¹³ Bu hayrâtın İslâm'daki vakıflardan farkları gayededir.

Vakfedilen malın bir mâlikinin bulunması, menfaatinin başkalarına ait olması ve mâlik olanın mülkünden çıkartılmasının yasaklanmış olması vakıflarda asla doğal emlâk hükümlerinin geçerli olmayacağını göstermektedir. Bu bakımdan da İslâm medeniyetindeki vakıflar diğer milletlerin vakfa benzer uygulamalarından ayrılmış bulunmaktadır.

İslâm'dan önceki vakfa benzer uygulamalar arasında İslâm'ın vakfına benzer ilk uygulama en eski vakıf kabul edilen Mekke'deki Kâbe-i Muazzama'dır. Kâbe'nin yeryüzündeki ilk mâbed olduğu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmıştır. “İnsanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev Mekke'de bulunan, mübârek ve âlemler için hidâyet kaynağı olan Kâbe'dir.” (Âl-i İmrân 3/96). Hz. Âdem tarafından bina edildiği bildirilen Kâbe'nin ikinci banisi ise Hz. İbrâhim (a.s)'dir. Günümüzdeki Kâbe şekli ise Hz. İbrahim tarafından inşâ edilen Kâbe orijinaline sadık kalınarak yapılmıştır.¹⁴ Ve bu şekliyle İslâm'ın öngördüğü vakıf şekline uygunluk arz etmektedir.¹⁵ Hz. Peygamber de yeryüzünde ilk inşâ edilen binanın Kâbe, ikinci inşâ edilen binanın ise Mescid-i Aksa olduğunu belirterek aralarında da kırk yıl süre bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶

Osmanlı Tapu Tahrir defterinde Peygamberlerden bazıları adına kayıtlı vakıflar bulunmaktadır. Ancak bunlar bahsi geçen peygamberler tarafından bizatihi vakfedilmiş eserler değil, onlardan sonra yaşamış kişiler tarafından türbe ve makamlarına hizmet amacıyla yapılmış vakıflardır.¹⁷

Tarih boyunca dinsiz yaşayan bir millet neredeyse bulunmamaktadır. Her dinin de kendine ait bir bir mâbedi ve bu mâbedlere ait malları bulunmaktadır. Tüm bunlar vakıfla eş değer mânâda olmasa da vakfa benzer uygulamanın her millette var olduğunu göstermektedir.¹⁸

¹² Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 52.

¹³ Öztürk, Nazif, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, TDV Yayınları, Ankara, 1995, 36.

¹⁴ Bakara, 2/125; Âl-i İmrân, 3/96; Mâide, 5/97; Hac, 22/26.

¹⁵ Ömer Hilmi, *İthâfu'l-ahlâf fi ahkâmi'l-evkâf*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1307, 8.

¹⁶ Buhârî, *Enbiyâ*, 10

¹⁷ Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, T.T.K. Basımevi, İstanbul, 1988, 51.

¹⁸ Berkî, Ali Himmet, *Vakıflar*, Cihan Kitâbhânesi, İstanbul, 1940, 4.

Bâbil hukukunda vakfa benzeyen intifa hakkı¹⁹, Eski Mısır hukukundaki ilahlara, mâbedlere ve kabirlere yapılan bazı tahsisler, kâhinlere tahsis edilen gayr-i menkûller, evlatlara yapılan, adına müessese denilen ve İslâm hukukundaki vakıf tanımıyla benzer tanımı olan kurumlar²⁰ bulunmaktadır.

Eski Yunandaki site uygarlıklarına bağışlanan mallar ve vasiyetler²¹, Roma'da Hıristiyanlık sonrası gelişen Hıristiyan vakıf sistemi,²² Eski Türklerde Özellikle Uygurlarda gelişen Budist vakıf anlayışı²³ İslâmiyet'ten önce vakfa benzeyen uygulamaların bir çok millette bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca bunlara ek olarak günümüz Fransız, İngiliz ve Amerikan hukukunda da İslâm vakıf uygulamasına benzer uygulamalar da bulunmaktadır.²⁴ İslâm'daki vakfın meşrûiyeti ise Kur'an, Sünnet ve İcma' ile sabittir.

2-Kur'an'dan Deliller

Kur'an-ı Kerîm'de lafzî olarak vakıf ile ilgili açık bir ayet bulunmasa da, vakfın anlamı kapsamında bir çok ayetle vakıf, sadaka-i cariye vs. gibi uygulamalar teşvik edilmiştir. Sadaka kapsamında teberru edilecek hayır yolları Kur'an-ı Kerîm'de yüce Allah tarafından ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.²⁵ Bu ayetler arasında doğrudan doğruya vakıfla alakalı ayet bulunmasa da hangi konunun vurgulandığının kastedildiği anlaşılmayan, ancak Hz. Peygamber tarafından vakfın kastedildiği belirtilen şu ayet bulunmaktadır. “Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz.”²⁶ Bu ayetle kişinin, sahip olduğu ve sevip bağlandığı dünya nimetlerini Allah sevgisinin önüne geçirmesi engellenmiştir. Kişi sevdiği ve bağlandığı şeylerden ancak ondan daha fazla sevdiği bir başkası için vazgeçebilir.

Nitekim bu ayetin inmesinin ardından sahâbeden Ebû Talha (ö: 34/654) peygamber efendimize “En sevdiğim ‘Beyruhâ’ arazisini Allah yolunda tasadduk etmek istiyorum” diyerek tasadduk yoluna gitmiş ve Hz. Peygamber de ona ailesinden yakınlarına bağışlamasını tavsiye etmiştir.²⁷ Bu ayet müfessirlerin çoğu tarafından vakıfla tefsir edilmiştir. Ayetin manasının vakıf olduğunu Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere bütün hadisçiler de kabul etmişlerdir.²⁸

¹⁹ İntifa Hakkı: Babil kralı tarafından bazı kamu görevlilerine bağışlanan malların, kamu görevlilerin mülkiyeti kendilerine ait olmasa da tasarruf yetkisine sahip olduğu bir haktır. Bu mallar miras yoluyla varislere de geçebilir. Kübeysî, Muhammed Ubeyd Abdullah, *el-Ahkâmu'l-vakf fi şeriatî'l-islâmiyye*, Matbaatü'l-irşad, Bağdad, 1977, I, 23.

²⁰ Kübeysî, *el-Ahkâmu'l-vakf*, I, 24.

²¹ Köprülü, Bülent, *Tarihte Vakıflar*, A. Ü. Hukuk Fak. Dergisi, VIII, say: 3-4, 479-480.

²² Kübeysî, *el-Ahkâmu'l-vakf*, I, 25; Köprülü, *Tarihte Vakıflar*, 482-483.

²³ Ayrıntılı bilgi için Bkz: Köprülü, *a.g.e.*, 488-492.

²⁴ Encyclopaedia Britannica, IX, *Foundation*, 654-658.

²⁵ Konuyla ilgili bkz: Bakara 2/177, 190, 195, 215, 254, 261, 262, 265, 267, 273, 274, 277, 280; Âl-i İmrân 3/92, 115, 194; Tevbe 104/99, 103.

²⁶ Âl-i İmrân 3/92.

²⁷ Müslim, *Zekât*, 42.

²⁸ Şevkanî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, 30-34; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VI, 164-165.

Kur'an-ı Kerim'deki diğer ayetlerde de Müslümanlar ellerindeki malları seve seve Allah yolunda sarf etmeye teşvik edilmiştir. Ayetlerde ayrıca tasadduk edilecek malların kimlere verilebileceği de açıklanmıştır. “Sevdiği mallarını akrabaya, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere ve esirlere veren, namaz kılan, zekât veren asıl iyilik sahipleridir.”²⁹ ile “Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir.”³⁰ ayetlerinde infâk edilecek yerler belirtilmiştir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de takva sahibi Müslümanların özellikleri arasında “Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayanlar”³¹ ayetiyle Allah yolunda infak sayılmıştır. Bu ve benzeri ayetlerle Allah yolunda harcama konusunda en genel çerçeve çizilmiştir.

Bu ayetler genel olarak farz olan infak ve zekâtı içine aldığı gibi nafîle yardımları, sadakaları ve hayırda süreklilik kazandıran vakıfları da kapsamaktadır.

3-Sünnetten Deliller

İslâm vakıf konusunda herhangi bir yasak getirmemiş aksine bunu umumi olarak ayetlerle hususi olarak da sünnet ve icma' ile desteklemiştir. Vakıf yüce Allah'a yaklaşmak için bir araç olarak kullanılmış, bu sebeple bizzat Hz. Peygamber tarafından vakıf yapılmış ve ashâbı da vakıf yapmaya teşvik edilmiştir.

Hz. Peygamber “Âdemoğlu öldüğünde, amel defteri kapanır. Üç kimse bundan müstesnadır. Sadaka-i câriye (devam eden sadaka) meydana getirenler, topluma yararlı bir ilim bırakanlar ve kendisine hayır dua eden hayırlı evlat bırakanlar”³² buyurarak sadaka-i câriye bırakan kişinin kıyamete kadar amel defterinin kapanmayacağını müjdelemiştir. Buradaki sadaka-i câriye kapsamına vakıf da girmektedir.

Vakıf hakkında en kat'î delil olarak kabul edilen hadisde “Hz. Peygamber vefâtından sonra tereke olarak beyaz bir katır, bir silah ve vakıf olan bir arazisinden başka bir mal bırakmamıştır”³³ denilmektedir. Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber Medine'de yedi parça³⁴ taşınmazı vakfetmiştir. Uhud gazvesinde müslümanların safında yer alan Nadiroğulları'ndan Muhayırık³⁵ isimli bir yahudinin savaş öncesi yaptığı vasiyetinde, savaş sırasında öldüğü takdirde mallarının Allah'ın elçisinin olmasını ve Hz. Peygamber'inde

²⁹ Bakara, 2/177.

³⁰ Bakara, 2/215.

³¹ Bakara, 2/3.

³² Müslim, *Vasiyye*, 14; Ebû Davud, *Vesâyâ*, 14; Tirmizi, *Ahkâm*, 36.

³³ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, VI, 160; Kübeysi, *Ahkâmu'l-Vakf*, I, 96-98

³⁴ Bu yedi parça mülkün isimleri şunlardır: A'vaf, Sâfiye, Dellâl, Müseyyeb, Bürka, Hisna ve Meşrebe. Bkz: Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, VI, 160.

³⁵ İbn İshak ve İbn Hişam gibi İslâm tarihçileri Muhayırık'ın ölmeden önce müslüman olduğunu nakletmişlerdir. Bkz: Öztürk, Nazif, *a.g.e*, 123.

Allah'ın sarfet dediği yere sarfetmesini istemiştir. Gazvede Muhayrik'in ölümü üzerine Peygamber Efendimiz bir görüşe göre Abdulmuttalib ve Haşimoğullarına, bir başka görüşe göre ise İslâm'ın ve müslümanların acil ihtiyaçlarına vakfetmiştir. İslâm'da ilk vakfin bu olduğu kabul edilir.³⁶

Hiz. Ömer'in Hayber'in fethinden sonra kendisine isabet eden ganimeti ne yapması gerektiğini Hiz. Peygamber'e danışması üzerine Allah'ın elçisi "Onu hapsed, gelirini dağıt" buyurmuşlardır.³⁷

4-Sahâbenin Uygulamaları

Halifelerin ve ashâbın önde gelenlerinin imkanı olanlarının çoğu hayatlarında sadaka vermeye azami gayret gösterdikleri kaynaklarda yer alır. Bu ashâb arasında kimileri de mallarını vakıf yoluyla tasadduk etmeyi tercih etmişlerdir. Bu konuda ilk düzenli vakıf örneği Hiz. Ömer'e aittir. Hiz. Ömer, Hayber'in fethinden sonra kendisine isabet eden bahçeyi çok seviyor olmasına rağmen vakfetmiştir. Hiz. Ömer'in ağzından olay şöyle nakledilir; Allah'ın elçisine, "Ömrümde sahip olmadığım güzel ve değerli bir arazi bana isabet etti, bu konuda ne buyurursunuz?" dedim. Hiz. Peygamber de; "İstersen malın mülkiyetini elinde tut, gelirini yoksullara tasadduk et" buyurdu. Bunun üzerine Hiz. Ömer, arazisini; satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla da geçmemek üzere gelirini yoksullara, yakın hısımlara, düşkünlere, yolda kalmışa, Allah yolunda savaşanlara ve azatlık anlaşması yapan kölelere vakfetti. Mütevellinin de bundan örfeye göre yiyebileceğini şart koştu. Bu konuda bir vakıfname düzenleyerek kızı Hafsa'ya (ö. 41/244), sonra da nesline teslim ve vasiyet eyledi.³⁸

Hiz. Osman'nın zengin olması hayır yapma imkanını daha çok vermiştir. O, İslâm'ı malı ile destekleyerek Hiz. Peygamber'in hoşnutluğunu kazanmıştır. Medine'de su sıkıntısı çekildiği bir dönemde Rûme kuyusunun yarı hissesini bir Yahudiden satın alarak Müslümanların hizmetine vermiş, su satamayan Yahudi diğer hissesini de Hiz Osman'a satmak durumunda kalmıştır.³⁹

Hiz. Ali'nin Yenbu' mevkinde bulunan arazisi ile şu bilgi verilir. "Allah yüzümü ateşten koruması, beni cennetine koymasına ve benden razı olması için Yenbu'da bulunan bütün malımı satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla intikal etmemek üzere, sulh veya savaş halinde yoksullara, düşkünlere, yoksullara, yakın ve uzak akrabalara ve yolculara infak ettim..."⁴⁰

Ülkemizde de vakıf konusunun önemli bir yeri vardır. Özellikle Osmanlı döneminde başkent olan Bursa, Edirne ve İstanbul'da vakıfların en kapsamlı örnekleri görülmektedir.

³⁶ Müslim, *Fezailü's-sahâbe*, 196; İbn Hanbel, I, 45.

³⁷ Buharî, *Vesâyâ*, 22, 28; *Eyman*, 33; Müslim, *Vasiyye*, 15, 16.

³⁸ Bk. Buharî, *Vesâyâ*, 22, 28; Döndüren, *Vakıf Mes'eleleri*, 27.

³⁹ Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, İstanbul, t.y., VIII, 193-194; Döndüren, *Vakıf Mes'eleleri*, 28.

⁴⁰ Beyhakî, *Sünenü'l-kübra*, VI, 160,161; Döndüren, *Vakıf Mes'eleleri*, 29.

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılan vakıflara ilaveten, konunun önemiyle ilgili eser ve makaleler de bulunmaktadır. Ebûssud Efendi, Ömer Hilmi, Elmalılı, Ahmet Akgündüz. Bülent Köprülü gibi ilim adamlarının eserleri bu konuda günümüze ışık tutmaktadır.

Çalışmamız Ömer Hilmi Efendi'nin eseri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yapılırken, başta Kur'an ve Kur'an içerikli kaynaklar, vakıf konusuna işâret eden önemli hadis kaynakları, fıkıh kitaplarından Kâsânî'nin eseri olan el-Bedayiu's-Sanâyi' fî Tertîbiş-Şerâyi', el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Serahsî'nin el-Mebsût'u, lügat kitaplarının önemli olanlarından istifade edilmiştir. Yapılan bu araştırma ile Osmanlı'nın son devir âlimlerinden olan Karînâbâdî Ömer Hilmi Efendi (ö. 1307/1889) ve vakıfla ilgili yaptığı çalışmalar günümüze kazandırılması hedeflenmiştir.

C- VAKIF HUKUKU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1-Kitaplar

Arapça Eserler

- Zühdi Yeken, **Ahkâmu'l-vakf**, *Matbaatu'l-mısriyye, Beyrut.*
- Ebû Bekr Hassaf Ahmed b. Ömer eş-Şeybani Hassaf (261/875), **Ahkâmu'l-vakf**, *Yazma Eser*
- Zekiyyüddin Şaban, Ahmed Gundur, **Ahkâmu'l-vasiyye ve'l-miras ve'l-vakf fî şerîati'l-İslâmiyye**, *Mektebetu'l-Felah, Kuveyt, 1989.*
- Komisyon, **Kavânînu'l-vakf ve'l-kavânînu'l-müteallika biha**, *Vizaretu'l-Evkâf, y.y, t.y.*
- Azmzade Esad Paşa (1171/1757), **Kitâbu vakf**, trc. Selahaddin Münecid, *Daru'l-Kitabi'l-Cedid, Beyrut, 1980.*
- Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed Ebû Zehre (1394/1974), **Muhâdarât fi'l-vakf**, *Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kuveyt, t.y.*
- Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin el-İmad Ebûssud Efendi (982/1574), **Risâle fî cevâzi vakfi'n-nukûd**, thk. Ebû'l-Eşbal Sagir Ahmed Bakistani, *Daru İbn Hazm, Beyrut, 1997.*
- Halil Şükri, **Ahkâm-ı evkâf**, y.y., *İstanbul, 1329.*
- Hasan Rıza, **Ahkâmu'l-evkâf**, y.y., *1935.*
- Muhammed Mustafa Şelebi, **Ahkâmü'l-vesaya ve'l-evkâf**, *Daru'l-Camiyye, Beyrut, 1982.*
- Ahmed Ferrac Hüseyin, **Ahkâmü'l-vesaya ve'l-evkâf fî's-şeriatî'l-İslâmiyye**, *Daru'l-Camiyye, Beyrut, 1989.*
- thk. Muhammed Süleyman Eşkar, **Mecmu' fi'l-münâkele ve'l-istibdâl bi'l-evkâf**, *Vizaretu'l-Evkâf ve's-Şuûn, y.y., 1989.*
- Burhâneddin İbrâhim b. Musa Tarablusi, **Kitâbu'l-is'af fî ahkâmi'l-evkâf**, *Mektebetu Talibi'l-Camiî, Mekke, 1986.*

- Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Harun el-Hanbeli Hallal (311/923), **Kitâbu'l-vukuf min mesaili'l-imam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybani**, thk. Abdullah b. Ahmed b. Ali Zeyd, *Mektebetu'l-Maarif, Riyad, 1989.*
- Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed Ebû Zehre (1394/1974), **Muhadarat fi'l-vakf**, *Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, t.y.*
- Ali Haydar, **Tertibü's-sunuf fi ahkâmi'l-vukuf**, *Matbaatu Bağdad, Bağdad, 1950.*
- Ebû Bekr Hassaf Ahmed b. Ömer eş-Şeybani Hassaf (261/875), **Vakfu Hassaf**, *Yazma Eser*
- Muhammed Kemâleddin İmam, **Vesaya ve'l-evkâf fi'l-fikhi'l-İslâmî**, *Müessesetü'l-Camiyye, 1996.*
- Vehbe Zuhayli, **Vesaya ve'l-vakfu fi'l-fikhi'l-İslâmî**, *Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1987.*
- Muhammed Ubeyd Abdullah Kübeysi, **Ahkamu'l-vakf fi şerîati'l-İslâmiyye**, *Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1977, I-II*

Türkçe Eserler

- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar : (Ahkamü'l-Evkâf)**, Haz. Nazif Öztürk, *T.D.V. Yayınları, Ankara, 1995.*
- Aydın Tuncay, **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, *Yıldız Sarayı Vakfı, İstanbul, 1984.*
- İsmet Sungurbey, **Eski Vakıfların Temel Kitabı**, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978.*
- Hamdi Döndüren, **İslâm Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Mes'eleleri**, *Erkam Yayınları, İstanbul, 1998.*
- Ahmet Akgündüz, **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında: Vakıf Müessesesi**, *Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.*
- Ali Himmet Berki, **Vakıflar**, *Cihan Kütüphânesi, İstanbul, 1940.*
- Der. İbrahim Ateş, **Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Vakıflar**, *Yoksullara Yardım Ve Eğitim Vakfı, Ankara, 1994.*
- Cafer Çiftçi, **Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, *Gaye Kitabevi, Bursa, 2004.*
- İsmet Sungurbey, **Eski Vakıfların Yeni Sorunları**, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2001.*
- Lütfü Dalamanlı, **Gayr-i menkûl Davaları, Vakıflar, Miras**, *Kurtulmuş Basımevi, İstanbul, 1952.*
- Mehmed Fuad Köprülü, **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmalar Ve Vakıf Müesseseleri**, Haz. Orhan Fuad Köprülü, *Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983.*
- Hüseyin Hatemi, **Medeni Hukuk Tüzel Kişileri : Giriş, Tarihi Gelişim, Eski Vakıflar**, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1979.*
- Ferit H. Saymen, **Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar : (Cemiyet-Vakıf-Tesis)**, *Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1944.*
- Ergun Özsunay, **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler : Tüzel Kişileri Genel Teorisi Dernekler Vakıflar**, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1982.*
- A. Mümin Kavalalı, **Miras Hukuku: Feraiz Arazi Vakıflar**, *Mute Basımevi, Ankara, 1978.*
- Hüseyin Hatemi, **Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muâmesi : Önceki Ve Bugünkü**, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1969.*
- Hasan Güneri, **Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı Ve Amacına Göre Vakıf Türleri**, *Sevinç Matbaası, Ankara, 1976.*
- Okan Saydam, Mustafa Ekici, **Türk Medeni Kanunu'na Göre 'Vakıf' : (Yeni Vakıflar)**, *Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998.*
- Ahmet İşeri, **Türkiye'de Medeni Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları**, *Ankara Üniversitesi, Ankara, 1972.*
- Mehmet Dikici, **Uyum Yasaları : Yabancıların Mülk Edinmeleri ve Azınlık Vakıfları**, *Çatı Kitapları, İstanbul, 2005.*
- İ. Erol Kozak, **Vakıf : Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak**, *Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 1994.*
- Osman Nuri Topbaş, **Vakıf İnfak Hizmet**, *Erkam Yayınları, İstanbul, 2002.*
- Ekrem Cemal, **Vakıflar**, *Cihan Kitabhânesi, İstanbul, 1935.*

- Komisyon, **Vakıflar: Cumhuriyetten Önce ve Sonra**, *Vakıflar Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1937.*
- İbrahim Ateş, Sadi Bayram, Kerim Erdoğan, **Vakıflar ve Vakıf Hizmetleri**, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1978.*
- Komisyon, **Vakıflarımız**, *Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1941.*
- Suat Ballar, **Yeni Vakıflar Hukuku**, *Beta Basım Yayım, İstanbul, 1991.*
- Lütfü Dalamanlı, **Eski Yeni Vakıf Davaları (Açıklamalı-İçtihatlı)**, *Keçkin Kitabevi, Ankara, 1986.*
- Mehmet Özcan, **Yeni Vakıflar : Kanun - Tüzük ve Genelgeler**, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.*

2-Tezler

Doktora Tezleri

- Adnan Ertem, **Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Sosyal Bütünleşme Açısından Vakıflar**, Dan: Prof. Dr. Mehmet Fikret Gezgin
- Ali Akyıldız, **Türk Hukukunda Vakıflar Üzerinde Devlet Denetimi**, Dan: Prof. Dr. Süheyl Batum
- Hüseyin Ertunç, **İslâm Hukuk Tarihinde Vakıflar ile Batı Kültüründeki Benzeri Kurumların Karşılaştırılması**, Dan: Prof. Dr. Mustafa Baktır

Yüksek Lisans Tezleri

- Üzeyir Şanlı, **Günümüz Vakıflarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi** Dan: Y. Doç. Dr. M. Özgü Aras
- Ömer Ergün, **Danıştay İçtihatlarında Eski Vakıfların Konumu**, Dan: Prof. Dr. Hüseyin Hatemi
- Hasan Gök, **Yeni Vakıflarda Yönetim Modeli ve Örgüt Yapısı**, Dan: Yrd. Doç. Dr. Meral Aşıkoğlu
- Murat Beyaztaş, **İslâm Hukukunda Vakıf Gayri Menkûllerinin Kiraya Verilmesi Usulleri ve İcareteyn**, Dan: Doç. Dr. Mehmet Erdoğan
- Işıl Eren Alioğlu, **Türk Medeni Kanunu'na Tabi Vakıfların Sona Ermesi**, Dan: Prof. Dr. Cevdet Yavuz.
- Serdar Arat, **Ehliyetleri Açısından Dernek ve Vakıf Tüzel Kişilikleri (Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri)**, Dan: Prof. Dr. Hüseyin Hatemi
- Ayşegül Şahin, **Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri**, Dan: Yrd. Doç. Dr. Sefer Şener
- Aydın Turhan, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Dernekler ve Vakıflar Hukuku**, Dan: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Görün
- Hatice Karakoç, **İslâm Hukukunda Âriyet Akdi ve Doğurduğu Hukuki Sonuçlar Açısından Vakıfla İlişkisi**, Dan: Prof. Dr. İbrahim Çalışkan
- Yasin Öztürk, **Sosyal Devlet Bağlamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü**, Dan: Doç. Dr. Adnan Mahiroğulları
- Esra Ceren Üçerler, **Ölüme Bağlı Tasarruf Yoluyla Vakıf Kurulması**, Dan: Yrd. Doç. Dr. İpek Sağlam

3-Makaleler ve Diğer Çalışmalar

- Şamil Şâhin
el-Evkâf ve Teşkilâtuhâ fi'd-Devletü'l-Osmâniyye (I), *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, cilt: I, sayı: 3, s. 37-48
- Şamil Şâhin
el-Evkâf ve Teşkilâtuhâ fi'd-Devletü'l-Osmâniyye (II), *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, cilt: I, sayı: 4, s. 24-31
- Nâsi Aslan
Osmanlı Toplumunda Para Vakıflarının Kurumsallaşmasında Rol Oynayan Faktörler, *Dinî Araştırmalar*, 1998, cilt: I, sayı: 2, s. 93-119
- Mehmet Bayyigit
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11, s. 59-66
- Ali Himmet Berki
İslâm'da Vakıf : Sahîh ve Gayr-i Sahîh Nev'ileri I, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1957, cilt: VI, sayı: 1-4, s. 19-26
- Ali Hikmet Berkî
İslâm'da Vakıf, Sahîh ve Gayri Sahîh Nevileri II, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1958-1959, cilt: VII, sayı: , s. 1-10
- Seyfettin Erşahin
Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler Üzerine, *İslâmî Araştırmalar*, 2003, cilt: XVI, sayı: 2, s. 322-335
- Mefail Hızlı
Osmanlı Dönemi Bursa'sında Eğitim-Öğretim Vakıflarına Genel Bir Bakış, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 183-192
- Mefail Hızlı
Osmanlı Vakıf Eserlerinin İnşa, Tamir ve Restorasyonları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, cilt: V, sayı: 5, s. 219-232
- Mefail Hızlı
Osmanlı Vakıf Sisteminde "Rakabe", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, cilt: VI, sayı: 6, s. 53-70
- Hüsnü Koyunoğlu
Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* _ [www.dinbilimleri.com], 2008, cilt: VIII, sayı: 1, s. 253-303
- Veysel Kasar
Vakıf Düşüncesi, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 5, s. 299-320.
- Ziya Kazıcı
Vakıflar ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılmasındaki Hizmetleri, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu = International Symposium on the Contribution of Turkish World to Islam, 31 Mayıs - 1 Haziran 2007*, 2007, sayı: , s. 345-350
- Yusuf Ziya Keskin
İslamda Vakıf ve Toplum Açısından Önemi, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, sayı: 2, s. 181-192.
- Kaşif Hamdi Okur
Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk

- Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler** , *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/1-2, cilt: IV, sayı: 7-8, s. 33-58
- Tahsin Özcan
- Osmanlı Vakıf Hukuku Çalışmaları** , *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2005, cilt: III, sayı: 5 [Türk Hukuk Tarihi Sayısı], s. 513-552
- Tahsin Özcan
- Para Vakıflarının Meşrulaştırılması Süreci: İslam Vakıf Hukukunun Osmanlı Toplumunda Uygulanmasına Dâir Bir Analiz**, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, sayı: 18, s. 235-248
- Tahsin Özcan
- İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dâir Risâlesi**, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2000, sayı: 4, s. 31-41
- Tahsin Özcan
- Para Vakıflarıyla İlgili Önemli Bir Belge**, *İLAM Araştırma Dergisi*, 1998, cilt: III, sayı: 2, s. 107-112.
- Tahsin Özcan
- Sofyalı Bâli Efendi'nin Para Vakıflarıyla İlgili Mektupları**, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1999, sayı: 3, s. 125-155
- Aydın Özkan
- Sosyal ve İktisadî Yönden Vakıflar**, *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1997, cilt: I, sayı: 1, s. 58-62
- Nazif Öztürk
- M. Hamdi Yazır'ın Vakıfçılık Anlayışı**, *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, 4-6 Eylül 1991*, 1993, sayı: , s. 197-208
- Nazif Öztürk
- Üçüncü Bin Yıla Giderken Sivil Örgütler (Vakıflar ve Dernekler)**, *Kutlu Doğum Sempozyumu - 2000: Üçüncü 1000'e Giderken İslâm*, 2005, sayı: , s. 191-206
- Nazif Öztürk
- XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri**, *İslâmî Araştırmalar*, 1995, cilt: VIII, sayı: 1, s. 13-33
- Mehmet Şimşek
- Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münâkaşalar**, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, cilt: XXVII, sayı: , s. 207-220
- Ömer Faruk Teber
- Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi**, *Dinî Araştırmalar*, 2002, cilt: IV, sayı: 12, s. 197-207
- Ahmet Turan Yüksel
- Türk-İslâm Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi**, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 13, s. 47-54
- İsmet Kayaoğlu
- İslam'da Vakfın Amacı ve Vakıf Çeşitleri**, *Diyânet İlmi Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1975, cilt: XIV, sayı: 4, s. 251-255
- Mehmet Akgül
- Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Vakıf ve Sosyal Dayanışma**, *Diyânet İlmi Dergi*, 1995, cilt: XXXI, sayı: 1, s. 103-110
- Rıdvan Nizamoğlu
- Vakıflar**, *Diyânet İlmi Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1986, cilt: XXII, sayı: 3, s. 32-36
- İsmet Kayaoğlu
- Vakıflar** , *Diyânet İlmi Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1975, cilt: XIV, sayı: 1, s. 52-56
- Mehmet Soysaldı
- Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları**, *Diyânet İlmi Dergi*, 2004, cilt: XL, sayı: 3, s. 85-104

- Ali Himmet Berki
Vakıflar ve Vakıfların Şartları, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet İşleri Başkanlığı Dergisi]*, 1964, cilt: III, sayı: 2-3, s. 45-47
- Ziya Kazıcı
Vakıfların Osmanlı Eğitimindeki Yeri, *Diyânet İlmî Dergi*, 1999, cilt: XXXV, sayı: 1, Özel Sayı, s. 11-18
- İsmet Kayaoğlu
Vakıfların Yönetim Tarihi, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1977, cilt: XVI, sayı: 2, s. 124-128
- Mustafa Uzunpostalcı
Vakıf Müessesesi ve İslam, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1989, cilt: XXV, sayı: 1, s. 121-128
- Nazif Öztürk
Batılılaşma Döneminde Başlatılan ve Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Bir Uygulama, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1992, cilt: XXVIII, sayı: 4, s. 29-36
- Rıdvan Nizamoglu
Vakıflar -II-, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1986, cilt: XXII, sayı: 4, s. 30-35
- Nazif Öztürk
Vakıfların İdaresi ve Teşkilat Yapısı Üzerinde Düşünceler, *Diyânet İlmî Dergi [Diyânet Dergisi]*, 1986, cilt: XXII, sayı: 2, s. 3-17

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER HİLMİ EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

I. ÖMER HİLMİ EFENDİ’NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

A-HAYATI

Döneminin önemli hukukçularından ve Huzur dersleri⁴¹ mukarrirlerinden Karinâbâdî Hoca Abdurrahman Efendi’nin oğludur. Babasının namından ve kendisinin de Karinâbâd’da doğmasından dolayı kendisine de Karinâbâdî denmiştir. 22 Recep 1258 (29 Ağustos 1842) Karinâbâd’da dünyaya gelmiştir.⁴²

Ömer Hilmi Efendi’nin doğduğu yer, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde Sofya-Burgaz demiryolu üzerinde Yanbolu’nun 50 km kuzeydoğusunda Çatalbakan denilen dağ sırasının güneyinde kurulu küçük bir tarım kasabası olan Karinâbâd, kelime anlamıyla “yoldaşlık, kardeşlik kasabası” gibi anlamlara gelir. Bu köy ilk olarak 770/1369 yılında I. Murad tarafından savaş olmaksızın Osmanlı topraklarına dâhil edilmiş, dönemin seyrek nüfuslu bir köyü iken Osmanlı Devleti tarafından zamanla Anadolu’dan getirilen Yörük grupların iskân ettirilmesiyle tamamen bir Müslüman-Türk yurdu haline gelmiştir. Osmanlı yönetiminin ilk yıllarından itibaren Müslüman nüfusun hâkim olduğu Karinâbâd, (1368-1878 yıllarını kapsayan Osmanlı yönetiminde) Silistre sancağına bağlı yüz civarında köyü bulunan bir kaza merkezi idi. Burada zaman içerisinde yapılan câmi ve tekkelerin bir kısmı hala ayakta olup, şu anda burada yaşayan az sayıdaki Müslüman tarafından kullanılmaktadır. Ancak başlangıçta Müslüman olan ve Osmanlıların kurduğu bir yerleşim birimi olan Karinâbâd’da Osmanlı’nın son zamanlarına denk gelen dönemlere doğru çoğunluğu Hıristiyanlar ele geçirmiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında ve sonrasında bölgeyi terk etmek zorunda kalan Müslüman nüfusun yerine dağlık bölgelerden gelen Bulgarlar yerleşmiştir. Zamanla sayıları gittikçe azalmasına rağmen Karinâbâd’da hala azınlık konumunda olan bir miktar Müslüman yaşamaktadır.⁴³

⁴¹ Huzur dersleri: Osmanlılar’da 1759’dan 1924 yılında hilâfetin kaldırılmasına kadar ramazan ayında padişahın huzurunda yapılan tefsir dersleri. Ayrıntılı bilgi için bkz: İpşirli, Mehmet, “*Huzur Dersleri*” DİA, İstanbul, 1998, XVIII.

⁴² Bazı kaynaklarda doğum tarihi ve yeri 1261/1845 ve İstanbul olarak gösterilmiştir. Bkz: Topal, Şevket, “*Karinâbâdî Ömer Hilmi Efendi (1945-1899)*”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, VI, Konya, 2005 s. 69-76, Gövsâ, İbrahim Alaettin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, t.y., s. 301; Bazı kaynaklarda ise doğum tarihi 1259/1843 olarak gösterilmiştir. Bkz: Erk, Hasan Basri, “*Büyük Türk Hukukçuları*”, Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say: 68, Aralık 1949, 1-4; Ancak Meşihat Arşivindeki dosyasında bulunan kendi el yazısıyla hal tercümesinde Karinâbâd’da doğduğu belirtilir. Bk. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Sicil Dosyaları, nr. 906. (Bk. Ek - II)

⁴³ Geniş bilgi için bkz.: Kiel, Machiel, “*Karinâbâd*” DİA, İstanbul, 2001, XXIV,

Karinâbâd'dan çok küçük yaşlarda ayrılan Ömer Hilmi Efendi İstanbul'a gelerek burada eğitimine devam etmiştir. Öğrenimini erken sayılabilecek bir yaşta tamamlamasının ardından 20 yaşındayken müderrislik görevine başlamıştır. Atandığı ilk görevinden sonra birçok farklı göreve getirilen ve basamakları hızlı bir şekilde tırmanmış olan Ömer Hilmi Efendi, Mahkeme-i Temyiz Hukuk Dâiresinin Birinci Reisi görevini yürüttüğü sırada aniden hastalanarak ahirete irtihâl etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'e jurnal edilmesi sebebiyle saraya çağrılarak sorguya çekilmiş,⁴⁴ Defterhâne Şer'iyye Memuru olduğu sırada Defter-i Hakâni Emîni olan ve dostluğunu kazandığı Süreyya Paşa'nın Mabeyn Başkâtipliği'nde görev yapması sayesinde hakkında işlem yapılmayan Ömer Hilmi Efendi, bu olaydan hemen sonra ise 15 Teşrinievvel 1305 (27 Ekim 1889) tarihinde 47 yaşındayken vefât ederek Fatih Camii Haziresine defnedilmiştir.⁴⁵

B-KİŞİLİĞİ

Ömer Hilmi Efendi İslâmi ilimleri bünyesinde toplayan büyük bir şahsiyettir. Osmanlının son dönemlerinde yaşanan çalkantılara karşın kendini çok ileri derecede yetiştirmiş, genç yaşına rağmen Osmanlı Devleti'ndeki memuriyet basamaklarını çok hızlı bir şekilde çıkmayı başarmıştır. İlim adamı olmasının yanında büyük bir devlet adamıdır. Bu kadar genç yaşta bu mertebeye yükselebilmesi ve ilmi derecede derinlik kazanabilmesi, kendisine devrinin âlimleri tarafından hayranlık duyulmasını sağlamıştır. Başta Mecelle komisyonunun reisi Ahmet Cevdet Paşa olmak üzere birçok ilim ve devlet adamı bu genç hukuk adamından övgüyle söz etmişlerdir. Ahmet Cevdet Paşa Mecelle komisyonunda başkanlık yaparken fıkıhla alakalı birçok tartışmalı konuda kendisine müracaat edenleri "Asrımızın İmam-ı Âzâmı mertebesinde bulunan Ömer Hilmi Efendi Hazretleri varken bana ne diye müracaat ediyorsunuz?" diyerek gelenleri Ömer Hilmi Efendi'ye göndermiş ve ona karşı büyük saygı beslediğini vurgulamaktan çekinmemiştir.⁴⁶

Ömer Hilmi Efendi şahsiyet olarak da metanet ve salâbete sahip âlimlerdendir. Ahmed Cevdet Paşa'nın yazdığı notlar arasında müsvedde halde Ömer Hilmi Efendi'nin nasıl bir şahsiyete sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Ömer Hilmi Efendi Şeyhülİslâm Hayrullah Efendi'nin altında fetvahâne başmüevvidi olarak çalışırken Hayrullah Efendi'nin hal' fetvasını "Fetvahâne defterine kaydedilmesini emrettiğinde, fetvahânedeki yazılmış bulunmayan fetvaların

⁴⁴ Jurnalın konusu tam bilinmemekle beraber Şeyhülİslâm İmam-ı Sultani Hasan Hayrullah Efendi tarafından verilen sultan Abdülaziz'in hal'i fetvasıyla ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ebû'l-Ula Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996, 8-10; 165-166; 178; 240.

⁴⁵ Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İ.B.B.K.İ.D.Bşk. Yay., İstanbul, 1996, IV, 219; Ayrıca bazı kaynaklarda ise vefât tarihi olarak 1307 yılı söylenmektedir. Bkz: Süreyya, Mehmet, *Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye*, Sebil Yay., İstanbul, 1996, III, 713.

⁴⁶ Mardin, *Ahmet Cevdet Paşa*, 9.

kaydı usulden değildir. Ayrıca bu fetva asıl ve ibare uygunluğu açısından da usulden değildir.” diyerek kaydetmemiştir. Bunun üzerine Hayrullah Efendi bu duruma kızarak Ömer Hilmi Efendi’yi Fetvahâne’den çıkarmıştır. Genç bir fakihin bu tehlikeli günlerde bu kadar sağlam duruş göstermesi herkesin hayretini kazanmıştır. Bu olaydan sonra Ömer Hilmi Efendi halk arasında büyük şöhret bulmuş ve Molla Bey’in meşihatinde fetva emini olmuştur.⁴⁷

Her başarılı kişi başkalarının takdirini kazandığı gibi kıskançlığına ve çekememezliğine de maruz kalmıştır. Ömer Hilmi Efendi’nin de genç yaşta bu derece ilerleyebilmesi birçok kişinin muhabbetine nail olmasını sağlasa da bir o kadar kişinin hasetini üzerinde toplamasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim bu haset olaylarından birisi Ömer Hilmi Efendi’nin Molla Bey’in fetva eminliğine geldikten sonra bizzat Molla Bey’in Maarif Nezâreti’nde çalışan oğlu Haşim Bey tarafından yapılandır. Haşim Bey, Ömer Hilmi Efendi’nin başmüevvidlikten kovulmasına sebep olan “Hal’ Fetvası aslında Ömer Efendi tarafından yazılmıştır.” diyerek genç fakih büyük bir itham altına sokmuştur.⁴⁸

Ömer Hilmi Efendi sağlam bir kişilik sahibi olmasının yanında çok duygusal bir karaktere de sahipti. Nitekim jurnal edilme sebebi her ne kadar tam olarak bilinmese de Ahmed Cevdet Paşa’nın notlarından anlaşıldığı kadarıyla yukarıdaki ithamı yapan Haşim Bey tarafından saraya şikayet edildiği kuvvetle muhtemeldir.⁴⁹ Ömer Efendi saraya çağırılmış ve sorguya çekildikten sonra saraydaki arkadaşı Süreyya Paşa sayesinde ceza almaktan kurtulmuştur. Ancak duygusal kişiliği sebebiyle hakkında bir muâmele yapılmamasına rağmen, bu olay kendisini bir hayli üzmüş ve müteessir bırakmıştır. Bu üzüntü sebebiyle olayın hemen ardından çok genç yaşta ahirete irtihal etmiştir.

Ömer Hilmi Efendi’nin ne kadar büyük bir ilim adamı ve fakih olduğu Osman Nuri Ergin’in aktardığı bir anekdotla da pekişmektedir. Hukuk Mektebi’nde Kitabu’d-diyât dersinin hocası olan Ömer Hilmi Efendi’nin bir dersi anlatırken yabancı dili kuvvetli olduğu için aynı konuyu batılı hukuk kitaplarından da inceleyerek derse gelen bir Ermeni öğrenci, Ömer Hilmi Efendi’nin anlattığı konu üzerine İslâm Hukuku’nun tartışmasız bir şekilde akla ve mantığa daha uygun olduğunu ve diğer hukuk sistemlerinden çok daha üstün olduğunu Ömer Hilmi Efendi’nin anlatımından sonra anlamış ve ayağa kalkıp İslâm Fıkhı’na hayranlığını göstererek İslâm dinini kabul ettiğini söylemiş ve Daniş adını almıştır.⁵⁰

⁴⁷ Mardin, *Ahmet Cevdet Paşa*, 9.

⁴⁸ Mardin, *a.g.e.*, 9.

⁴⁹ Mardin, *a.g.e.*, 10.

⁵⁰ Ergin, Osman Nuri, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, III, 1109.

C-GÖREVLERİ

Ömer Hilmi Efendi genç yaşta ileri derecede ilim tahsil etmesi ve icazet yetkisini almasından sonra müderris olarak görevine başlamış ve ilk görevine Kanunievvel 1278 (1862) yılında henüz 20 yaşındayken İstanbul Fatih Camii'nde müderris olarak atanmıştır. Ardından 4 Mart 1279'da (1863) Fetvahâne-i Âli Pusula odasına⁵¹ yapılan sınavı geçerek girmiş, sonra Kanunievvel 1285'te (1869) Fetvahâne-i Âli Fetva odası müvezziliğine⁵² memur edilmiştir. Daha sonra da 31 Mart 1291'de (1875) Fetvahâne-i Âli başmüevvidi⁵³ olmuştur. Bu görevinde devam ederken Mecelle Cemiyeti'ne girmiştir. 24 Temmuz 1292'de (1876) Evkâf-ı Humâyün Müfettişliği Müsteşarlığına atanmış, bir sonraki yıl 14 Temmuz 1293'de (1877) müsteşarlıktan ayrılıp Fetvahâne-i Âli Fetva Emini olmuştur.

9 Şubat 1294'de (1879) tekrar Mahkeme-i Evkâf Müsteşarlığı'na tayin edilmiştir. Kanunievvel 1298'de (1882) ise Defter-i Hakanî Emaneti Şer' memuru olmuştur.⁵⁴

Muharrem 1285'de (1869) kendisine verilen İbtidâ-i Hâriç İstanbul müderrisliği⁵⁵, Zilkade 1288'de (1872) Hareket-i Hâric'e, Zilhicce 1290'da (1874) İbtidâ-i Dâhil'e, Şevval 1292'de (1876) Mûsıla-i Sahn'a ve Cemaziyelâhir 1293'de (1877) İbtidâ-i Altmışlı'ya terfi edilmiştir.⁵⁶

Ömer Hilmi Efendi, Zilkade 1293'de (1878) Bilad-ı Mahreçten Kudüs Mevleviyet⁵⁷i, Ramazan 1294'de (1879) Haremeyn-i Muhteremeyn ve Ramazan 1302'de de (1885) İstanbul Mevleviyeti payesi⁵⁸ olarak ilmiye sınıfının en üst rütbesine ulaşmıştır. 20 Haziran 1304'te (3 Temmuz 1888) Mahkeme-i Temyiz Hukuk Dâiresi üyeliğine getirilmiş bir ay sonra da bu dâirenin birinci reisi olmuştur. Tüm bu görevlerinin yanı sıra 1880 yılında bir nizamname ile aynı anda Hukuk Mektebinde de Mecelle ve İslâm Hukuku üzerine dersler vermiştir.⁵⁹

⁵¹ Fetvahâne: Osmanlı Devleti'nde meşihat makamı içerisinde fetva işlemlerini yürütmekle görevli olan birimdir. Bkz: Koca, Ferhat, "*Fetvahâne*", DİA, XII,

⁵² Müvezzi: Fetvahâne'de Şeyhü'l-İslâm tarafından ifta' edilen fetvaları özel deftere kaydetmekle görevli kimse.

⁵³ Müevvid: "Bir maddeyi kaleme alan katip"; veya "başkaları tarafından temize alınmak üzere yazılmış müsveddeleri temize alan kimse" olarak tarif edilmektedir. Bkz: Şemseddin Sami, *Kamus-u Türki*, İstanbul, 1989, II, 1346.

⁵⁴ Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, I, 387.

⁵⁵ Osmanlı'da müderrislerde medreselerle birlikte derecelendirmeye tabi tutulmuştur. Müderrislerin rütbelerine göre görev yaptıkları medreselerde değişmektedir. Osmanlı Devleti müderris derecelerinde zamana göre farklı uygulamalara gitmiştir. Ancak Süleymaniye Medreseleri kurulduktan sonra medreselerdeki sistem de şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uygulanan ve Ömer Hilmi Efendi'nin de içinde bulunduğu derecelendirme sistemi en alttan en üste kadar şu şekilde sıralanmaktadır. İbtidâ-i Hâriç, Hareket-i Hâriç, İbtidâ-i Dâhil, Haraket-i Dâhil, Musıla-i Sahn, Sahn-ı Seman, İbtidâ-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı, Musıla-i Süleymaniye, Daru'l-Hadis Medreseleri. Bkz: Baltacı, Cahid, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2005, I, 71 vd..

⁵⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 387.

⁵⁷ Mevleviyet: Osmanlı ilmiye teşkilatında yüksek dereceli kadınlıklar için kullanılan terimdir. Geniş bilgi için bkz: Unan, Fahri, "*Mevleviyet*", DİA, XXIX,

⁵⁸ Osmanlı'da müderrislerin alabileceği en üst seviye rütbedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara, 1965, 55-56.

⁵⁹ Erk, Hasan Basri, "*Büyük Türk Hukukçuları*", Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say: 68, Aralık 1949, 1-4.

Mecelle heyeti içerisinde de yer alan Ömer Hilmi Efendi özellikle Mecelle'nin son dört kitabının⁶⁰ oluşmasında büyük katkı sağlamıştır.⁶¹ Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin 13 ve 14. kitaplarında reisü'l-müevvidîn, 15 ve 16. kitaplarında ise Evkâf müfettişi müsteşarı unvanıyla mührü bulunmaktadır. Bu bağlamda Mecelle'nin bazı bölümleri bizzat kendisi tarafından kaleme alınmıştır.

D-İLMİ DURUMU

Ömer Hilmi Efendi çok erken yaşta ilim tahsil etmeye başlamış ve İslâmî ilimlerden icazet almıştır. Hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimlerde bilgi ve birikimini arttırmış ve devrinin sayılı uleması arasına girmeyi başarmıştır. Mahalle mektebindeyken hafızlığını tamamlayıp pek çok hocanın rahle-i tadrîsinde bulunan Ömer Hilmi Efendi, Sahîh-i Buhâri ve Sahîh-i Müslim'i ise Muhaddis Şeyh Ebû'l-Kasım Efendi'den öğrenerek Hadis İlmi'nden icazet almıştır. Dil bilimleri ve dini ilimlerde kendisinden ders gördüğü devrin meşhur âlimlerinden Tikveşli Kazasker Yusuf Efendi'den bu ilim dalında da icazet yetkisini almıştır.⁶² İlmi derecesini genç yaşta bu kadar ilerletebilmesi onun fark edilmesine neden olmuş ve daha yirmili yaşların başındayken müderrislik ünvanını kendisine kazandırmıştır. Türkçe'nin yanı sıra Arapça ve Farsça'yı da ileri derecede öğrenmiştir.⁶³

⁶⁰ Mecelle'nin son dört kitabının adları şunlardır: Kitabu'l-İkrar, Kitabu'd-Da'vâ, Kitabu'l-Beyyinat ve't-Tahlif ve Kitabu'l-Kaza

⁶¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 387; Mardin, *Ahmet Cevdet Paşa*, 8.

⁶² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 387; Gövsa, *Türk Meşhurları*, 301; *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, II, 424.

⁶³ Albayrak, Sadık, *Osmanlı Uleması*, 218.

II. ESERLERİ

Ömer Hilmi Efendi müderrislik ve devlet memuriyetleri yanında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanma döneminde yaşaması sebebiyle dönemindeki kanunlaştırma hareketlerinden etkilenerek eserlerini bu minvâl üzerine tertib etmiştir. Nitekim Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı eserler Mecelle tarzında yazılmış ve kanuni bir alt yapı üzerine düzenlenmiş kitaplardır.

Ömer Hilmi Efendi'nin ilmi yaşamının yanında, bir hukuk adamı olması ve bürokratik görevlerinin de bulunması sebebiyle birikimlerini kitaplarla sonraki nesillere aktarmasına engel teşkil etmiş, olması gerektiğinden daha az sayıda eser yazmayı başarabilmiştir. Her ne kadar günümüzde Ömer Hilmi Efendi'nin birikimlerinden faydalanacağımız kitap sayısı az sayıda olsa da yapmış olduğu çalışmalar, kısa ve öz şeklinde nitelendirebileceğimiz ve döneminin hukuk sistemini anlamamıza yardımcı olacak tarzda eserlerdir.

Ömer Hilmi Efendi'nin eserlerinde başlıca dikkat ettiği hususlardan ilki bir kanun metni şeklinde ele almış olmasıdır. Dönemin problemlerine ait mes'eleleri ilk önce bablara ardından babları da fasıllara ayırmıştır. Tüm bu bab ve fasıllara ek olarak, fasıllar kendi içinde mes'elelere ayrılmış ve her mes'eleda ayrı bir probleme cevap aranmıştır.

Ayrıca Ömer Hilmi Efendi eserlerinin halk tarafından okunup anlaşılmasına özel olarak ehemmiyet göstermiştir. Yazmış olduğu kitaplar o konularda hukuki problemler yaşayan halkın sorularına cevap verecek nitelikte ya da kendisine bir problem gelen hâkimin vereceği kararların doğruluğunu ölçebilmesi için yazılmış eserlerdir. Hâkimin verdiği kararların dayanak noktası teşkil edecek şekilde düzenlenmiş, hâkimlerin, hukukla meşgul olanların ve konuya ilgi duyanların başucu kitaplarından olacak eserlerdir.

A-AHKÂMU'L-MERGÛBE

Ömer Hilmi Efendi'nin fetva emini olduğu sırada kaleme aldığı bu eser mîrî arazi ahkâmına dâir fetvaları içermektedir. Risale boyutunda olan bu eser oldukça rağbet görmüştür. 1296 yılında İstanbul'da basılan bu kitabın giriş bölümünde fetva kitaplarında bulunan eski kanunlara göre verilmiş fetvaların cevaplarının yeni kanunlara göre değiştiği belirtilmektedir.

B-AHKÂMU'L-ARAZİ

Ahkâm-ı'l-Mergube'nin gördüğü rağbet üzerine eser biraz daha geliştirilmiş ve üzerine ilaveler yapılarak halkın istifadesine sunulmuştur.⁶⁴ Ömer Hilmi Efendi'nin Senedit-ı Hakaniye dâiresine umur-ı şeriye memuru olarak görev yaparken, kaleme aldığı bu eser 82 sayfadan oluşmakta ve Bosnevî el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası'nda h.1301/m.1884 yılında basılmıştır. Hem Ahkâm-ı'l-Mergube hem de Ahkâm-ı'l-Arazi, Uryânizade Esad Efendi'nin

⁶⁴ Ömer Hilmi, *Ahkamu'l-Arazi*, İstanbul, 1301, 2-3.

Şeyhülislâmlığı döneminde yazılmakla beraber eserde bulunan fetvaların kime ait oldukları bilinmemektedir.

Kitabın başlangıç kısmında Defter-i Hakanî'nin özellikleri ve onun ne şekilde muhafaza edildiği ile alakalı tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Bu defterin arazi kayıtları bakımından son derece sağlam ve güvenilir bir kayıt sistemine sahip olduğu açıklanmıştır.⁶⁵ Ardından bazı zamanlarda kişilerin hak kaybına yol açabilecek aksaklıklarla alakalı kanunî düzenleme verilmiştir.⁶⁶ Kitapta konu başlıkları Arapça olarak yazılmış, ancak diğer kısımlar Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Kitap, giriş mahiyetinde verilen bilgilerden sonra fetva kitaplarında takip edilen usul dikkate alınarak soru-cevap tarzında yazılmış ve şahısların kendi aralarında mîrî araziyle alakalı doğabilecek sorunları ele almıştır.

C-Mİ'YAR-I ADALET (Mİ'YARU'L-ADALET)

İlk defa h. 1301 yılında İstanbul'da Bosnevî Hacı Muharrem Efendi matbaasında basılmıştır. Seksen altı sayfa olarak neşredilen bu eser ceza hukukuna dâir fikhî hükümlerin Mecelle tarzında bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Eserde takip edilen bu metod sayesinde, eserden azamî derecede istifade edilmesi hedeflenmiştir.⁶⁷ Neşredilmeden önce Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmuştur. İki bölüm ve 247 maddeden oluşmakta ve arada bazı şerhler bulunmaktadır. Arapça olarak yazılmış kısa bir girişin ardından eser, Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmıştır. Bu giriş bölümünde Ömer Hilmi Efendi, kitabını yazma sebebini şöyle açıklamaktadır. "Ceza Hukuku alanındaki hükümler fikhî kitaplarında müstakil olarak ele alınmadığı için kendilerine müracaat kolay olmamaktadır. Daha önceleri bu hükümleri bir araya toplayan bu nitelikte bir eser kaleme alınmadığından bu kitabı yazmaya karar verdim"⁶⁸

Eser iki ana bölüm halinde yazılmış olup ilk bölüm cinayetlerden ikinci bölüm ise diyetlerden oluşmaktadır. Birinci Bölüm Cinayât ana başlığı altında bir mukaddime ve üç bâbdan oluşmaktadır. Mukaddimedede konuya dâir fikhî ıstılahlar (13 madde halinde), ardından cinayetlere dâir mes'eleler maddeler halinde verilmektedir. Birinci bâb ise nefse karşı işlenen cinayetleri içine almaktadır. 7 fasla (kısım) ayrılarak konu maddeleştirilmiştir. İkinci bâbda Kasame⁶⁹'ye ait hükümler incelenmektedir. Üçüncü bâbda ise nefse ait olmayan cinayetler incelenmektedir. Her iki bâb da 2 fasla ayrılmıştır.

⁶⁵ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 3-5.

⁶⁶ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 5-7.

⁶⁷ Ömer Hilmi, *Mi'yar-ı Adalet*, İstanbul, 1301, 2-3.

⁶⁸ Ömer Hilmi, *Mi'yar-ı Adalet*, 2.

⁶⁹ Kasame: Katili meçhul olan ve üzerinde katl eseri bulunan bir maktûlün bulunduğu mahal ahâlisinden seçilen elli kişinin onu öldürmediklerine dâir yemin etmesidir. Bunun üzerine ölünün kanını heder olmaktan korumak ve mahal ahâlisinin alaka ve dikkatsizliğine bir ceza olarak üzerlerine diyet ile hükümlenmesidir. Bkz: Erdoğan, Mehmed, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998, 232; Bilmen, *Kamus*, III, 18.

İkinci bölüm ise Diyetler ana başlığı altında toplanmıştır. Cinayât bölümünde olduğu gibi bir mukaddime ve iki bâbdan oluşmaktadır. Mukaddimede benzer şekilde konuya ait istilâhlar ve diyetlerle ilgili mes'eleler maddeler halinde açıklanmaktadır. Birinci babda nefse taalluk eden diyetlere dâir hükümler, ikinci bölümde ise azaların erş⁷⁰ ve diyeti hakkında hükümler verilmektedir.

Eserin sonunda Ömer Hilmi Efendi'nin kaleme aldığı, Mecelle heyeti tarafından onaylanıp padişahın tasdiğiyle yürürlüğe konulan senedat-ı şer'iyyenin tanzimine dâir talimata eklenen fıkralar yer almaktadır.

D-İTHÂFU'L-AHLAF Fİ AHKÂMI'L-EVKÂF

Ömer Hilmi Efendi'nin en önemli eseri olan bu kitap tezimizin de ana konusunu oluşturması sebebiyle sonraki bölümlerde hakkında detaylı olarak bilgi verilecektir. Bu sebeple burada isminin zikredilmesini yeterli görmekteyiz. Söz konusu eserin yazımı, metodu ve içeriği konuyla ilgili birçok eserden farklıdır. Ömer Hilmi Efendi'nin yaptığımız araştırmaya göre en önemli eseri vakıfla ilgili inceleyemeye aldığımız eseridir. Bu çalışma ile söz konusu eserin ilim camiasına kazandırılmasını hedeflemekteyiz.

⁷⁰ Erş: Yaralanan ya da kesilen organlara karşılık ödenmesi gereken diyet Bkz. Bilmen, *Kamus*, III, 13.

İKİNCİ BÖLÜM

İTHAFU'L-AHLÂF Fİ AHKAMI'L-EVKÂF ADLI ESERİ

I. ESERİN TANITIMI

Tezimizin konusu olan bu eser Ömer Hilmi Efendi'nin yazmış olduğu en önemli eserdir. Aslı Osmanlı Türkçesi ile yazılan bu kitap ilk olarak (h. 1307) yılında Matbaa-i Amire'de basılmıştır. Vakıf mevzuatı ve deyimleri açısından oldukça ehemmiyetli bir yere sahip,⁷¹ vakıflar hukukunu en açık biçimde açıklayan, detaylarıyla anlatan Mecelle üslubuyla yazılmış, bölümler ve fasıllara ayrılarak maddeler halinde oluşturulmuş bir kaynak kitap niteliğindedir. Karton kapakla kaplanmış olan bu kitap, saman kâğıda basılı orta büyüklükte yazılarının rahat okunabildiği silik eksik harflerin neredeyse hiç olmadığı Osmanlı Türkçesine aşina olan kimsenin zorlanmadan okuyabileceği tarzda yazılmış bir eserdir. Bizim de üzerinde çalıştığımız bu eser Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1975 tarihinde latinize çalışmasına konu edilmiş olsa da basılmış olan o kitapta olması gerekenden çok fazla ibare yanlışları ve çeviri hataları bulunmaktadır. Kitap tek baskı yapmış ve bu hataların düzeltildiği yeni bir baskısı daha sonra gerçekleştirilmemiş ve üzerinde gerekli ihtimam gösterilmemiştir. İfade-i Mahsûsa'nın ilk paragrafındaki “nühâya” kelimesinin “nihaya” yazılmış olması, ayrıca Osmanlı Türkçesi'nde bulunan Arapça tamlamaların Latin harfleriyle yazma usulüne dikkat edilmemesi, inceltmelerin ve “ayn” “hemze” gibi harfler dahî işaretlerin yapılmaması Latinize edilmiş metni okurken kelimelerin tam olarak anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu incelemede ise söz konusu yanlışların düzeltilmesi ve doğru yazımların yapılması için azamî hassâsiyet gösterilmiştir..

Bu redaktenin dışında kitabın Fransızca'ya⁷² ve Kıbrıs'ta İngiliz hâkimleri tarafından mahkemelerde kullanılmak üzere de İngilizce'ye⁷³ çevrilmiştir. Eserin önsöz sayılabilecek ilk kısmı İfade-i Mahsûsa başlığı altında toplanmıştır. Burada vakfın geçmiş ümmetlerden bugüne kadar devam eden bir müessese olduğu Kur'an, Hadis ve Asr-ı Saadet'ten örneklerle veciz bir şekilde açıklanmıştır. Vakfın geçmişi Hz. İbrahim'e kadar dayandırılarak vakıf müessesesinin İslâm'ın ruhuna uygun bir kurum olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Giriş bölümünden sonra kitap, bir mukaddime ve 21 bâb, her babda sayısı farklılık göstermek üzere toplam 42 fasıl ve 482 mes'eleden oluşmaktadır. 281 sayfa olarak yazılmış olan bu kitap Osmanlı Vakıf Hukukunu tam anlamıyla şamildir. Her bâb kendi içinde fasıllara ve maddelere ayrılmıştır. Bu şekilde okuyucu tarafından daha kolay anlaşılması ve aranan

⁷¹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 387.

⁷² Trc: C. G. Stavrides-Simon, *Lois Regissant les Proprietes Dediees, Dahdah, Marseille, 1895*

⁷³ Trc: C. R. Tyser – D. G. Demetriades, *A Gift to Posterity on the Laws of Evqaf, Nicosta, 1922*

problemin daha kolay bulunabilmesi amaçlanmıştır. Eserin fihristini Türkçe okunuş şeklinde verilmesi uygun bulduğumuz için üçüncü bölümdeki şekliyle latinize edilmiştir.

Eserin Fihristi

İş bu kitab bir mukaddime ile yirmi bir bâbdır.

Mukaddime:	Vakfa dâir ıstılâhât beyânında iki mebhastır.
<i>Mebhas-ı Evvel:</i>	Vakfa müteallik ıstılâhât-ı fikhıyye beyânındadır.
<i>Mebhas-ı Sâni:</i>	Vakfa müteallik ıstılâhât-ı kanûniyyeye dâirdir.
Bâb-ı Evvel:	Vakfın in'ikad ve sebebi ve şerâit-i sıhhati ve bazı ahkâmı beyânında beş fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Vakfın in'ikadı ve sebebi hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Vakfın sıhhatinde şart olup olmayan şeyler hakkındadır.
<i>İstitrâd:</i>	Vakf-ı munkatı'l-âhar ve munkatı'l-vasat beyânındadır.
<i>Fasl-ı Sâlis:</i>	Sahîh olup olmayan vakflar hakkındadır.
<i>Fasl-ı Râbi':</i>	Min gayri zikr vakfda dâhil olup olmayan şeyler hakkındadır.
<i>Fasl-ı Hâmis:</i>	Vakf-ı merîza dâirdir.
Bâb-ı Sâni:	Vakfın lüzûm ve adem-i lüzûmuna dâir mesâil beyânında iki fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Vakfın keyfiyet-i lüzûmuna dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Vakf-ı lâzım ve gayr-i lâzıma muteallik bazı ahkâm ve mesâil beyânındadır.
<i>İstitrâd:</i>	Vâkf için teberru'dan rücu' sahîh olmadığına dâirdir.
Bâb-ı Sâlis:	Arazi-i mevkûfeye dâirdir.
<i>İstitrâd:</i>	Tahsîs-i sahîh ve tahsîs-i gayr-i sahîhe dâirdir.
Bâb-ı Râbi':	Vâkıfların zikrede geldikleri şurûta dâir üç fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Evlâd ve akraba ve cîrân hakkında olan şurût-ı vakfa dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Şurût-ı vâkıfın tebdil ve tağyîrine dâir mesail hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâlis:</i>	Şurût-ı vâkıfa muhalefet caiz olup olmayan mevâd hakkındadır.
Bâb-ı Hâmis:	Akarât-ı mevkûfenin aksâmı ve müessesât-ı hayriyenin bazı ahkâmı beyânındadır.
Bâb-ı Sâdis:	İcâreteynli musakkafât ve müstegallât-ı mevkûfeye dâir on üç fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	İcâreteynli musakkafât ve müstegallât-ı mevkûfenin ferâğ ve tefvîzine ve suver-i intikâliyesine dâirdir.
	İcâreteyn muâmelesinin zaman ve sebab-i zuhûruna dâir makedir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Mevâni'-i intikâl hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâlis:</i>	Ferâğ-ı kat'i beyânındadır.
<i>Fasl-ı Râbi':</i>	Ferâğ-ı merîz beyânındadır.
<i>Fasl-ı Hâmis:</i>	Velî veya vâsinin ferâğ ve teferruğu hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâdis:</i>	Şart ile ferâğ hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâbi':</i>	Hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı ru'yet ve gabn-ı fâhiş ve tağrîr hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâmin:</i>	Bedel-i ferâğ ve istihkâk hakkındadır.
<i>Fasl-ı Tâsi':</i>	Taksim ve mühâyât ve ifrâz hakkındadır.

<i>Fasl-ı Âşir:</i>	Bi'l-icâreteyn müstereken tasarruf olunan akârât-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil hakkındadır.
<i>Fasl-ı Hâdi-i Aşar:</i>	Ferğ-ı bi'l-vefa ve istiğlâle dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni-i Aşar:</i>	Ferâğ ve teferruğa vekâlete dâir mesâil beyânındadır.
<i>Fasl-ı Sâlis-i Aşar:</i>	Mesâil-i şettâ beyânındadır.
Bab-ı Sâbi':	İcâre-i vâhideli akârât-ı mevkûfe hakkındadır.
Bab-ı Sâmin:	Mukâtaalı akârât-ı mevkûfenin âhkâmına dâirdir.
Bab-ı Tâsi':	Tevliyet müteallik mesâil beyânında dört fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Nasb-ı mütevellîye dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Kâimmakâm mütevellî nasbına ve tevliyetin kasr-ı yedine dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâlis:</i>	Mütevellînin muhasebesine müteallik mesâil beyânındadır.
<i>Fasl-ı Râbi':</i>	Mütevellînin azlini mûcib olup olmayan esbâb hakkındadır.
Bab-ı Âşir:	Mütevellînin enva'-ı tasarrufâtına dâir yedi fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Mütevellînin mûcib-i damân olup olmayan ef'âline dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Mütevellînin sulh ve ibrâsına dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâlis:</i>	Yed-i mütevellîde olan emvâl-i vakfa ve mütevellînin yeminiyle musaddık olup olmadığı mevâda dâirdir.
<i>Fasl-ı Râbi':</i>	Bir vakfın malını diğer vakfa sarf caiz olup olmaması hakkındadır.
<i>Fasl-ı Hâmis:</i>	Müstağni anlı olan müessesât-ı hayriyyeye dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâdis:</i>	Vakf için istidânenin caiz olup olmamasına dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâbi':</i>	Nukûd-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil beyânındadır.
Bab-ı Hâdi-i Aşar:	Vezâife mütealliktir.
Bab-ı Sâni-i Aşar:	Cihâta dâir iki fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Tevcîh-i cihâta dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	İstinâbeye ve ta'tîle dâirdir.
Bab-ı Sâlis-i Aşar:	İcâr-ı vakfa dâirdir.
Bab-ı Râbi'-i Aşar:	Gasb-ı vakf hakkındadır.
Bab-ı Hâmis-i Aşar:	Vakfa müteallik termîmât ve inşâat hakkında iki fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Süknâsı meşrût vakf akarı meşrûtun lehin ta'mîr ve termîmi hakkındadır.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Vakf arsa üzerine inşâ olunan ebniyyeye dâirdir.
Bab-ı Sâdis-i Aşar:	İstibdâl-i vakf hakkındadır.
Bab-ı Sâbi'-i Aşar:	Vakfa müteallik da'vâ hakkında iki fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Mesmu' olup olmayan da'vâlara dâirdir.
<i>Fasl-ı Sâni:</i>	Mürûr-ı zamana dâirdir.
Bab-ı Sâmin-i Aşar:	Hasım olup olmayanlara dâirdir.
Bab-ı Tâsi'-i Aşar:	Vakf hakkında şehâdete dâir üç fasıldır.
<i>Fasl-ı Evvel:</i>	Makbûl olup olmayan şehâdet hakkındadır.

İstitrâd: Bir hâkimin kendi lehine hükmü nâfiz olmadığına dâirdir.
Fasl-ı Sâni: Tesâmu'la şehâdete dâirdir.
Fasl-ı Sâlis: Tercih-i beyyinâta dâirdir.

Bab-ı Işrîn: Mütevellîye yemin teveccüh edüp etmeyen mevâd hakkındadır.

Bab-ı Hâdî ve Işrîn: İkrâra dâirdir.

Eserin Mukaddimesi

Ömer Hilmi Efendi eserinin başına mukaddime adıyla genel olarak vakıflarla ilgili ve vakıf terimleriyle alakalı bölümle eserine başlamıştır. Bölüm iki fasla ayrılmış, birinci fasılda fîrû kitaplarında bulunan vakıflar ile alakalı oluşturulmuş fikhî terimler açıklanmıştır. Eserde geçen vakıflar hukukuna mahsûs terimlerle hangi anlamların kastedildiği tek tek mes'ele altında ele alınarak açıklanmıştır. Bu fasılda ilk olarak vakf kelimesinin ne anlama geldiği ıstîlâhî olarak hangi mânayı ifade ettiği irdelenmiştir. Vakf kelimesi; menfâati Allah'ın kullarına ait olması amacıyla bir aynı Allah Teâlâ'nın mülkü hükmünde olmak üzere mülk olarak verme ve mülk edinmeden yasaklama ve men etmektir, şeklinde tarif edilmiştir. Vakf kelimesinin bu şekilde tarifi verildikten sonra vakıf ile alakalı çeşitli fikhî terimler sıralanmıştır. Bu terimlerden bazıları şöyle açıklanmıştır. Vâkıf; kendi mülkünde olan bir malı vakfederek Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı amaçlayan kişiye denir. Galle-i vakf; vakfın faydası ve menfaati demektir. Para vakıflarının kârı, vakfedilmiş akarın kirası ve vakfedilmiş bir bahçeden çıkan mahsul gibi maddi meblağ teşkil eden şeylere galle-i vakf denmiştir. Mütevellî; vâkıfın şartları gereğince vakfın görev ve emirlerini idâre etmek ve vakfa bakmak için atanmış kimseye denir. İki çeşit mütevellî vardır. İlki vakfın vakfiyesinde atanması şart koşulması sebebiyle atanan ya da vakfiyede her hangi bir şart belirtilmemesi sebebiyle hâkim tarafından atanan mütevellîdir.

Vakfiye; vakfa dâir vâkıf tarafından yazılan ve hâkim tarafından tescil edilerek düzenlenen kanûni belgedir.

Mukaddimenin birinci faslında fikhî terimler detaylı olarak açıklandıktan sonra ikinci fasla geçilmiştir. İkinci fasıl ise vakıfla ilgili Osmanlı Devleti'nde oluşturulmuş kanûni terimler yine aynı şekilde mes'ele mes'ele ele alınarak açıklanmıştır. Bu bölümde Osmanlı Devleti kanunlarında ya da kanunnamelerde geçen, oluşturulmuş kurumların ve terimlerin ne anlama geldiklerinden bahsedilmiştir. Bahsedilen ıstîlahlardan bir kaç şunlardır: Evkâf-ı mazbûta; doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti tarafından yönetilen evkâftır. Evkâf-ı mülhaka; Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti'nin gözetimi altında olarak tahsis edilmiş mütevellîler tarafından yönetilen vakıflara denir. Müstesnâ evkâf; Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı'nın müdâhalesi ve gözetimi olmadan kendi kendine tahsis edilen mütevellîleri tarafından yönetilen vakıflardır.

II. ESERİN MUHTEVASI

Bâb-ı Evvel

Eserin mukaddime kısmında genel olarak ıstılah tarifleri verildikten sonra birinci bölüme geçilmiştir. Birinci bölümde vakfın kurulması, sebebi ve sıhhat şartları beş fasıl altında yine mes'ele mes'ele açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci fasılda vakfın kuruluşu ve vakfın sebebinin neler olduğu açıklanarak vakfın gerekliliği ve önemi vurgulanmıştır. Vakıf kurulması için neler gereklidir ve neler yapılırsa vakıf kurulup neler yapıldığında vakfın kurulmadığı örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bir vakfın kurulabilmesinin ancak vakfın rüknü ve kendisinden yararlanılmasının mübah olduğu bir mal olduğu takdirde mümkün olabileceği, vakfın rüknünün vakfeden kişinin “malımı vakfettim” ya da “ebediyyen sadaka olarak bıraktım” gibi bir takım sözleri kapsadığı, vakfeden vakfın rüknünü yerine getirdiğinde ve kendi mülkünde bu sözün uygulanabileceği mübah bir mal bulunduğu vakfın kurulmuş olacağı açıklanmıştır. Eğer bir vakıf kurulurken vâkıf tarafından vakıftan yararlanacak kimseler şahsen belirtilmemişse o takdirde vakıftan yararlanacak kimsenin vakfi reddetmesinin vakfın kurulmasına engel oluşturmayacağı, ancak şahıs olarak zikredilen kişi vakfi reddettiğinde vakf kurulmamış olacağı ek olarak belirtilmiştir. Vakıf kurulduktan sonra vakfın hükmü vakfedilen malın aslının her türlü akitten, alış-verişten men edilmesi, menfaatinin ise ibâdullâha ait olması olarak anlatılmış, vakf yapmaya ehil olan kimsenin ise hür, âkil, bâliğ kimse olması gerektiği vurgulanmıştır.

Birinci fasılda son olarak ise vakfın en faziletlisinin kurulacak olan vakfın o bölgede en fazla ihtiyaç duyulan mal olduğundan bahsedilmiş, bir malın vakfetmek için alınmasıyla vakfın kurulmuş olmadığı vurgulanmıştır.

İkinci fasılda vakfın sıhhat şartlarından bahsedilmiş, vakfın sıhhatinde şart olup olmayan konular açıklığa kavuşturulmuştur. Bu şartlar yirmi iki mes'ele altında tek tek açıklanmıştır. Vakfın sıhhat şartlarında ilk olarak vakfeden kişi ile alakalı şartlar sıralanmış ve vakfeden kişinin mülk edinmeye ehil olmasının şart olduğu, dolayısıyla küçük çocuğun, delinin, bunamış kimsenin vakıflarının sahîh olmadığı, vâkıfın rızasının bulunması gerektiği ve borçları yada sefâheti yüzünden malının kullanımına el konulmamış olması gerektiği şartlar arasında sayılmıştır. Vâkıfın İslâm devleti vatandaşı olmasının ya da vakfeden ile kendisi için vakfedilen kişinin aynı dinden olmasının şart olmadığı açıklanmıştır. Daha sonra vakfedilen mal ile ilgili şartlar belirtilmiş ve vakıf malın bir akar olması yani gayr-i menkûl olması veya menkûl ise ancak gayr-i menkûle bağlı olarak vakf edilmesi ve ayn olması yani borç olarak başka birinde olmayıp bizzat sahibinin elinde olması, vakf edilme sırasında malın vakfedenin malı olması, belirlenmiş ve bilinen bir mal olması mevkûfta bulunması gereken şartlar arasında sayılmıştır. Bir malın kiraya verilmesi ya da rehin olarak bırakılması, başka bir malla bir arada

bulunması, bütün maldan hisse olarak bulunması, sınırlarının belirlenmesi vakfın sıhhat şartlarından sayılmamıştır. Ardından vakıf ile ilgili şartlardan söz edilerek vakfın bir şeyin olmasına bağlanmaması, vâkıf tarafından muhayyerlik şartının konulmaması, asli olarak bir yere vakfedildiyse yalnızca oraya vakf edilmesi, müstahakku'l-kal' (sökülmesi gereken mal) olmaması şart koşulmuştur. Son olarak ise mevkûfun aleyh yani vakfın konusu olan kişiler ile ilgili şart olup olmayan şeyler açıklanmıştır. Buna göre hem mevkûfun aleyhin kendisinde ve hemde vâkıfın inancında Allah'a ibadet amacı olması şarttır. Mevkûfun aleyhin belirlenmesi, sayılabilir yada belirlenebilir olması, vakf anında mevkûfun aleyhin bulunması ise şart değildir.

Üçüncü fasılda ise sahîh olup olmayan vakıflardan bahsedilmiştir. Başkasından satın alınan malın ele geçmeden vakfedilmesinin eğer parası ödenmişse sahîh, ödenmemişse sahîh olmadığı açıklanmıştır. Ardından fâsid bir alış veriş ile satın alınan bir malın vakfedilmesinin sahîh olduğu ancak satıcıya malı vakfeden kişi tarafından bedelinin ödenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak batıl bir alış-veriş ile satın alınmış bir malın hiçbir sûrette vakfedilmesinin sahîh olmadığı açıklanmıştır. Yine bu fasılda bir kimsenin muhayyer olarak satın aldığı malı vakfetmesi halinde, vakıf bir arsa üzerine mütevellî izniyle bina yapıp başka bir yere vakfetmesi halinde, menfaatini kendine veya çocuklarına şart koşması halinde, ileride başka bir gayr-i menkûl ile takas yapmayı şart koşması halinde vakfın sahîh olacağı vurgulanmıştır. Vakfın sahîh olmadığı durumlar ise vâkıf vakfettikten sonra dilediği gibi tasarruf etme hakkını elinde bulundurmamak istemesi, ilan etmeden ve şahit tutmadan sadece yazıyla vakfetmesi gibi konular olarak belirtilmiştir.

Dördüncü fasılda vakıf sırasında zikredilmeden vakfın içine dahîl olup olmayan eşyalardan bahsedilmiştir. Şayet vakıf sırasında gayr-i menkûlün yolu içme suyu ve su yolu gibi hakları zikredilmese de vakfa dahîldir. Yine aynı şekilde arsa vakfedildiğinde üzerindeki binalar, ağaçlar vakıftan sayılır.

Beşinci fasıl hasta kimsenin vakfına dâir mes'eleler içermektedir. Borçlu olan kimse maraz-ı mevte (ölmeden önceki son hastalık) malı borcunu karşılamaya yetmemesine rağmen malını vakfettiği takdirde vakf geçersizdir. Varisi olmayan maraz-ı mevt malının vakfettiğinde malının tamamı, varisi olanın ise varisin izni olmadıkça malının üçte biri kadarı vakfedilmiş olur. Vâkıf maraz-ı mevte değil de sonradan iyileştiyse veya bir seneden fazla maraz-ı mevt halinde ise vakfın tamamı geçerli sayılır. Sıhhatinde malı vakfetmiş ancak tescilini maraz-ı mevte yapmış olduğu takdirde vakfın tamamı geçerli olur. Bu beş fasılda vakfın sıhhati ve kurulmasının şartları anlatıldıktan sonra, bâb-ı sâni başlığı altında ikinci bölüme geçilmiştir.

Bâb-ı Sâni

Vakfın lâzım olması ve olmamasına dâir mes'eleyeri içeren ikinci bâb iki fasıldan oluşmaktadır. Fasl-ı evvel, vakfın nasıl lâzım (bağlayıcı) olacağına dâir mes'eleyeri içermekte olup bu fasıl sekiz mes'eleyi içermektedir. Vakıf kurulduktan sonra onun lâzım olabilmesi için iki şarttan birinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartlardan birincisi vakfın bir hâkim tarafından tescil edilmesi ikincisi ise vakfın vasiyet yoluyla yapılması olarak açıklanmıştır. Gerek hâkim tarafından lâzımlığıyla tescil edilsin, gerekse vasiyet yolu ile yapılsın, bu takdirde bir vakfın lâzım olmuş olacağı açıklanmıştır. Bu şartlar haricinde başka bir yolla vakfın lâzım olamayacağı işlenmiştir.

İkinci fasılda vakf-ı lâzım ve gayr-i lâzım için ortaya konan hükümler ele alınmıştır. Bir malın vakf-ı lâzım ile vakfedilmesi halinde artık o malda başka bir tasarrufun bir daha mümkün olamayacağı, vakf-ı gayr-i lâzımda hâkimin vakıf akdini fesh edebileceği, vasiyet edilmiş bir vakıftan vâkıfın ölmeden önce dönebileceği gibi konular incelenerek örneklerle açıklanmıştır. Bu konular ikinci bölümde açıklandıktan sonra üçüncü bölüm bâb-ı sâlis başlığı altında incelenmeye geçilmiştir.

Bâb-ı Sâlis

Üçüncü bab vakfedilmiş araziler hakkındaki konuları inceler. On dört mes'eleyi içeren bu bölümde arazilerin nasıl vakfedileceği, vakfedildikten sonraki hükümlerinin neler olacağı, vakıf arazilerin neleri kapsayacağı detaylı olarak anlatılmıştır. İlk olarak vakfedilmiş arazinin kısımları belirtilmiş ve iki kısımdan oluştuğu, bunların da evkâf-ı sahîhadan ve gayr-i sahîhadan olan vakıf araziler olduğu anlatılmıştır. Evkâf-ı sahîhadan olan vakıf arazilerin öşür arazisi, harac arazisini, devlet başkasının izniyle bakılması takdirde ölü arazileri, kapsadığı belirtilmiştir. Evkâf-ı gayri sahîhadan olan araziler ise aslen vakıf olmayıp ödenek türünden bir vakıf arazi olarak sayılmıştır. Bu çeşit vakıf arazilerin mîrî araziye kapsadığı belirtilerek mîrî arazilerin hangi şartlarda evkâf-ı gayri sahîhadan sayılacağı, sahîhadan sayılabilmesi mümkün olan mîrî arazi çeşidinin olup olmayacağı detaylarıyla irdelenmiştir. Vakıf araziler bu şekilde açıklandıktan sonra dördüncü bölüme geçilmiştir.

Bâb-ı Râbi'

Vakfeden kişilerin vakıfnamelerinde zikrettikleri şartlarla alakalı olan bu bölüm üç fasıl altında incelemeye alınmıştır. Birinci fasılda çocuklar akraba ve komşular hakkında konulmuş olan vakıf şartları incelenmektedir. Vakıfnamede evlâd lafzının bir defa zikredilmesinin sadece birinci dereceden çocukları kapsayıp torunları kapsamayacağı, iki kere zikrolunması halinde ancak yakın, uzak bütün çocukları ve torunları kapsayacağı, eğer sıralamaya uyulması zikredilirse, birinci dereceki vâris hayattayken alt derecenin müstahak olamayacağı, detaylı olarak anlatılmıştır. Eşlerin durumu incelenerek kocası zengin olan bir

kadının fakirlere şart koşulmuş bir vakıftan zengin sayılacağı için yararlanamayacağı, ancak karısı zengin olan bir adamın kendisi fakir olduğu takdirde fakirlerden sayılıp vakfa müstahak olacağı açıklanmıştır. Çocuk ve torunlara sıralamaya riayet edilerek şart koşulmuş bir vakıfta çocuklardan birisinin vefât etmesi durumunda hayatta farzedilerek onun payının çocuklarına verilmesi gerektiği, çocukları hayatta olmayıp sadece torunları hayatta olan kimsenin “evlâdîma” demesiyle mecâzen torunların kastedileceği, evlâdlar arasında kadın erkek ayrımının yapılmayacağı, sonradan doğan çocukların da kapsam içinde kalacağı belirtilmiştir. Yine aynı şekilde akrabaya şart koşulmuş bir vakfin ana-baba ve çocukları kapsamayacağı, akrabalar arasında Müslüman gayrimüslim ayrımı yapılamayacağı, akrabada i'tibâr edilenin derece olup yakınlığının kuvveti olmayacağı detaylandırılmıştır. Komşulara vakfedilen mallarda ise vâkîf vakfin geliri zamanında hangi mahallede oturuyor ise oradaki komşulara vakfin caiz olduğu anlatılmıştır. İkinci fasılda vâkîfin şartlarının değiştirilip değiştirilemeyeceği ve değiştirilse bile hangi durumlarda değiştirilebileceği tartışılmıştır. Bir vakfin sahîh ve lâzım olması durumunda eğer vâkîf vakfederken şart olarak koymamışsa vâkîfin kendisinin bile değiştiremeyeceği, sadece istisna olarak mütevellîliğini kimin yapacağı şartını değiştirebileceği, vakıf sırasında değiştirme şartını koymuş olsa bile vakfin ancak şartlarını değiştirebileceği aslını hiçbir sûrette değiştiremeyeceği anlatılmaktadır.

Üçüncü fasılda ise vâkîfin şartlarına itiraz etmenin caiz olup olmayacağı hususu tartışılmıştır. Bu konuya binâen sahîh vakıfların kanuna uygun şartlarına itirazın mümkün olamayacağı, eğer bir fayda ve zarûret gözetilirse mütevellînin görüşüyle ancak hâkim tarafından itiraz edilebileceği belirtilmiştir. Evkâf-ı gayr-i sahîha'da vâkîfin şartlarına uymanın gerekli olmadığı, kanuna uygun olmayan şartların uygulanmaması gerektiği ise ayrıca vurgulanarak açıklaması yapılmıştır.

Şartları bilinmeyen vakıflarda eski uygulamalara bakılması gerektiği, vakfin şartlarında kâtibin yazdığı ile vâkîfin söylediği şartlar çeliştiğinde vâkîfin sözlerine i'tibâr edileceği, vâkîfin şartlarında ikisi ile birlikte amel edilmesi mümkün olmayan şartlar bulunduğu takdirde ikinci söylenene i'tibâr edileceği, vakıftan alacağını istemeyen kimsenin sonradan istediği takdirde alabileceği gibi mes'eleler de bu fasıl altında incelenmiştir.

Bâb-ı Hâmis

Bu bölümde vakfedilmiş gayr-i menkûllerin kısımları ve cami, okul, hastahâne, mezarlık gibi hayır kurumlarının hükümleri bir arada incelenerek okuyucuyu aydınlatıcı bilgiler vermeye çalışılmıştır. Vakfedilmiş gayr-i menkûller iki kısma ayrılarak birinci kısmın rehin ve kirası mümkün olmadan bizzat kendisiyle faydalanılması amacıyla vakfedilen gayr-i menkûller yani hayır kurumlarından oluştuğu, ikinci kısmın ise kiraya verilmesi ya da rehin bırakılarak kendilerinden ücret kazanılması mümkün olan vakıf gayrimenkullerden oluştuğu

açıklanmıştır. Hayır kurumları da iki kısma ayrılmış, birinci kısım cami, çeşme, kütüphâne gibi fakir zengin ayrımı yapılmadan herkesin eşit olarak faydalanabildiği vakıflar, ikinci kısım ise sadece fakirlere mahsûs olup zengin kimselerin yararlanamadığı vakıflar olarak tasnif edilmiştir. Bu bölümde ek olarak hayır kurumlarının zarar görmesi durumunda tamîrinin nasıl yapılacağı, kapasitesinin yetmemesi durumunda yıkılıp yerine yenisinin yapılmasının caiz olup olmadığı tartışılarak konu sonlandırılmıştır.

Bâb-ı Sâdis

Altıncı bölümde icâreteynli müsakkafât ve müstegallât vakıflar (kiralanan vakıf arsa ve binalar) incelenerek on üç fasıl içinde bölüm detaylandırılarak anlatılmıştır. Bölümün başlığına dipnot konarak geniş bir şekilde icâreteynli vakıf muâmelesinin nasıl yapıldığı kanuni olarak neler gerektiği hangi şartlarda vakfın icâreteynli olabileceği anlatılmıştır. Birinci fasılda kiralanan vakıf bina ve arsalarından kiracı ya da kiralayanın vazgeçmesi, birisine bırakılması, başkasına devredilmesi detaylandırılarak ele alınmıştır. İcâreteynli vakfda vakfın kıymeti ölçüsünde peşin olarak bir meblağ alınacağı sonraki seneler için ise cüz'î bir miktar kira bedeli alınarak kiralama olduğu tarif edilmiştir. İcâreteynli vakfın aslı vakfda olmak üzere tasarruf hakkının kiracıya ait olduğu, kiracının vefât etmesi halinde bu hakkının çocuklarına oradan da torunlara eşit pay haklarıyla geçtiği, ancak çocukların olmaması durumunda diğer akrabalara geçmeyeceği belirtilmiştir. Çocuk ve torunun olmadığı durumda ana ve babaya, onlar olmadığı durumda ana-baba bir kardeşlere, onlar olmadığı durumda baba bir kardeşlere, onlar olmadığı durumda ana bir kardeşlere, onlar da olmadığı durumda eşlerden birbirlerine geçeceği açıklanmıştır. Kayıp kişinin hakiki ya da hükmi ölümü olmadıktan sonra kiracı o sayılacağı, aralarında yakınlık olan kişinin hangisinin önce vefât ettiği belli olmadığı zaman birbirlerine varis olamadıkları gibi birbirlerine mutasarrıflık hakkının da geçmeyeceği anlatılmıştır. Bu bölümdeki ikinci fasıl icâreteynli vakfın intikal etmesine engel olan durumlarla alakalıdır. Farklı dinlere mensub olmanın, farklı ülkelerin vatandaşı olmanın, katletmenin, köle veya cariye olmanın, icâreteynli vakfın intikal etmesine engel olduğu örneklerle belirtilmiştir. Üçüncü fasıl kesin olarak kira hakkından vazgeçme ve başkasına devretmeyle (ferâğ-ı kat'i) alakalı mes'eleleri içine almaktadır. Kiracı olarak icâreteynli vakıfta tasarrufu bulunan kimsenin bedel karşılığında ya da bedelsiz olarak başkasına hakkını devredebileceği, vazgeçmenin icab ve kabul şartlarını içerdiği, bedelsiz olarak devredildikten sonra bedel olarak bir meblağ istenemeyeceği ayrıntı ve örneklerle anlatılmıştır. Fâriğin (devredenin) akıllı, bulûğ çağına ermiş olması gerektiği, rızası olmadan devrin mümkün olmadığı, icâreteynli bir vakfi başka bir icâreteynli vakıfla takas etmenin mümkün olduğu, mütevellinin iznin bulunması gerektiği, devretmeyi (ferâğ) taahhüd eden kimsenin taahhüdünden dönebileceği belirtilip örneklendirilerek fasıl sonlandırılmıştır.

Dördüncü fasılda hasta olan kimsenin ferâğda bulunması durumunda hükümlerin neler olacağı tartışılmıştır. İntikal edecek akrabası olan kimsenin maraz-ı mevtime (ölüm hastalığı) devirde bulunmasının sahîh, intikal edecek akrabasının bulunmaması durumunda ise devrin sahîh olmayacağı, hastanın devretmek istemesi halinde akrabasının onu engelleyemeyeceği, akrabası olmayan hastanın vakfı devretmek istemesi halinde mütevellînin engel olamayacağı ancak maraz-ı mevt olduğu kesinleştikten yani iyileşmeden vefât ettiği durumda vefât ettikten sonra engel olabileceği sebepleriyle açıklanmıştır.

Beşinci fasılda veli ya da vasi kimsenin ferâğı devretmesinin mümkün olup olmayacağı tartışılarak fetvalara esas olan görüşler belirtilmiştir. Küçük çocuğun elinde bulunan icâreteynli vakfın kullanılmaz halde olması ya da çocuğun geçimini sağlayamaması, çocuğun menfaatine olacak olması durumunda hâkimin kararı ve mütevellînin izni ile vasi veya velinin piyasadaki bedeliyle vakfı devredebileceği, veli ya da vasinin vakfı kendisine devredemeyeceği gibi mes'eleler bu fasılda incelenmiştir.

Altıncı fasılda şartlı devrin câiz olup olmayacağı konusunda, satım akdini fâsid kılan şartların ferâğ akdini de fasit kılacağı ve ölüncüye kadar kendisine bakılmak şartının devri fasit kılmayacağı detaylandırılmıştır.

Yedinci fasıl icâreteynli vakfın devrinde kusurdan dolayı seçme hakkı (ayıp muhayyerliği), görmeme sebebiyle seçme hakkı (görme muhayyerliği), değerinden yüksek bedelle alma-satma (gabn-i fâhiş), müşteriye aldatma (tağrir) gibi mes'eleleri içine almıştır. Ferâğda görme ve ayıp muhayyerliğinin olduğu, aldatma olmadan oluşan gabn-i fahişte iki taraf içinde ferâğı fesh etme hakkının olmadığı, ancak aldatma söz konusu olduğunda aldatılan tarafın ferâğı fesh edebileceği tafsilatla anlatılmıştır.

Sekizinci fasılda devretmenin bedeli ile ilgili konular ele alınarak, bir bedel üzere anlaşılacak bir ferâğda bedelin ödenmemesi durumunda fâriğin anlaşmayı fesh etme hakkının olduğu, ferâğın bedelinin mal gibi miras olarak kaldığı, bedelinin bir kısmı ödenmiş ferâğın hâkimin hükmüyle vakfın bir bölümünü elde edebileceği gibi mes'eleler tek tek açıklanmıştır.

Dokuzuncu fasıl icâreteynli vakfın bölüşülmesi ya da nöbetleşe kullanılması veya ayrılması konuları detaylı olarak incelenmiştir. Ortak olarak tasarruf altında bulunan icâreteynli vakfın ortaklar arasında bölünmesinin caiz olduğu, yapılacak taksimin ne tür şartlar içerdiği, eğer vakıf için bir fayda görülürse ortaklar arasında zorla bölüştürülebileceği, veli veya vasi tarafından taksimin mümkün olacağı, gedik (akar içindeki eşyalar) vakıfların taksiminin mümkün olmayacağı, birden fazla vakfı tasarrufunda bulunduran ortakların bütün olarak paylaşmaya zorlanamayacağı vurgulanmıştır. Bölüşmede adaletin şart olduğu, üzerine para ilave edilerek bölüşmenin caiz olduğu, bölüşülmesi mümkün olmayan akarlarda eşit süreler

içinde kullanım hakkının nöbetleşe paylaşılabilceği, hâkim tarafından paylaşmak istemeyenlerin zorlanabilceği, nöbetleşe paylaşmanın mümkün olması için mütevellînin görüşünün bulunması gerektiği örneklerle genişletilerek açıklanmıştır. Yine aynı şekilde icâreteynli vakıflarda ifrazın (bir kısmının bedeli ödenerek diğer kısmını başka birine ferâğ etmek, ayırmak) bazı şartlara bağlı olmak kaydıyla caiz olduğu belirtilmiştir.

Onuncu fasılda icâreteyn ile ortak olarak tasarruf altında bulunan vakıf mallar hakkında bazı problemler ve mes'eleler incelenmiştir. Bu başlık altında ortakların paylarını birbirlerine satma ya da alma konusunda zorlama yapamayacağı, bu çeşit vakıflarda şuf'a hakkının (komşuların öncelikli olarak satın alma hakkı) bulunmadığı, hasar görmüş bir vakfın tamîrîne ortaklardan birinin yanaşmaması durumunda hâkim tarafından ona zorla ödettirilebileceği konuları incelenmiştir.

On birinci fasılda icâreteynli vakfı borç karşılığında ferâğ etme ya da rehin bırakmayla alakalı konular incelenmiştir. Bir kimsenin borcuna karşılık mütevellînin izni olması şartıyla icâreteynli vakıf gayr-i menkûlü ferâğ edebileceği ya da rehin bırakabileceği, gayr-i menkûlün bir bölümünü gerek bölünsün gerek bölünmesin borcuna karşılık verebileceği, fâriğin borcunu ödedikten sonra icâreteynli vakfını geri alabileceği, borcu ödemededen vefât edenin varislerinin borç ödenmeden ferâğdan vazgeçemeyeceği ancak varisi yoksa o gayr-i menkûlün vakfa kalacağı açıklanmıştır. Konu üzerinde daha ayrıntıya girilerek rehin verdiği malda kiracı olarak oturursa onun borcundan düşmeyeceği, belli bir müddet içinde ödeme şartının geçerli olmayacağı, ferâğın senelik kirasını borçlu olanın ödemesi gerektiği, ferâğ olunan gayr-i menkûlün gelirlerinin rehin bırakılana değil ferâğ edene ait olduğu, açıklanmıştır.

On ikinci fasıl devretme ve kendisine devredilme konusunda vekâlet yapıp yapılamayacağı konusunu işlemektedir. İcareteynli bir vakfın ferâğına vekil olan kimsenin emsal bedelinden eksik bir bedele ferâğ edemeyeceği, gayr-i menkûlü kendine alamayacağı, kendi lehine şهادeti caiz olmayan kimselere de ferâğ edemeyeceği, vekilin vekâletten alındığını öğrenmesiyle vekâletinin sonlanacağı, müvekkil öldüğü için vekâlet sona ermişse ölümünden i'tibâren vekâletinin sonlanacağı gibi mes'eleler detaylarıyla anlatılmıştır.

On üçüncü fasıl ise bu babla ilgili fetva verilmesi gereken çeşitli mes'eleleri içine almıştır. Vakıf gayr-i menkûlün tasarruf hakkını elde eden kimsenin onun getirilerine sahip olabileceği aslına sahip olamayacağı, kiracı öldü zannedilip sonradan hayatta olduğu ortaya çıkarsa ya da varisi yok zannedilip sonradan varisi ortaya çıkarsa o takdirde tasarruf haklarına tekrar sahip olacakları vurgulanmıştır. Yine aynı şekilde vakfın eski halinin değiştirilmesi vakfa daha faydalı olacağı mütevellî ve hâkim tarafından karar verilirse ancak değiştirilebileceği,

vakıf arsaya kiracı olan kimse mütevellî izin vermeden kendisi için o arsa üzerine bina yapamayacağı anlatılmıştır.

Bâb-ı Sâbi'

İcare-i vahideli (belli bir müddet için kiralama – tek kirali) vakıf akarlar hakkında olan bu bab altı mes'ele ile anlatılmıştır. İcare-i vahideli vakfın tanımı yapılarak, vakfeden kişinin belirlediği bir süre varsa o süreye uyulması gerektiği, yoksa vakıf arsa için üç sene, binalar için ise bir seneyi geçmemek şartıyla kiralanabileceği belirtilmiştir. Mütevellînin kira süresi dolduğunda başka birine kiralayabileceği, vakfeden icare-i vâhide ile kiralanmasını şart koşmussa mütevellînin icâreteyn ile kiralamasının mümkün olmadığı ayrıca açıklanmıştır.

Bâb-ı Sâmin

Sekizinci bölüm mukataalı vakıflar (üzerinde bina veya ağaç meydana getirilmiş olan ve üzerindeki mülkî tarafından arsa için kira verilen vakıf arsa) ile alakalı konuları işlemiştir. Mukataalı vakıflarda arsa üzerinde binanın ya da ağaçların başkasının malı olduğu ve mirasa tabi olduğu, alım ve satımının yapılabileceği, arsanın vakfından ayrı olarak başka bir yere vakfedilebileceği belirtilmiştir. Başka bir yere vakfedilmesi durumunda mukataasının (kirasının) arsanın vakfına bu vakıf tarafından verileceği, arsanın üzerindeki tabi olduğu, üzerindeki sahibi kimse arsanında tasarruf hakkını elinde bulunduracağı, üzerindeki başka birilerine geçerken arsanında bedelsiz olarak o kişinin tasarrufuna geçeceği vurgulanmıştır. Mes'elelere devam edilerek yalnızca arsanın ferâğında mütevellînin izninin şart olduğu, üzerindeki bölüşüldüğünde arsanın üzerindeki tabi olarak bölüşülmüş olacağı, arsa üzerindeki bir kalıntı olduğu takdirde o yerin mutasarrıfının, üzerindeki sahibi olmaya devam edeceği, mukataanın olması gereken kiradan az olması durumunda zam yapılacağı, arsa üzerindeki menkûl mallardan sayıldıklarından dolayı onlar için şuf'â hakkının olmayacağı, gibi hususların üzerinde durulmuştur.

Bâb-ı Tâsi'

Dokuzuncu bölüm vakfın işlerinin yürütülmesi ile alakalı konuları dört fasıl altında inceleyerek mütevellîliğin şartları, mütevellînin yapması gereken görevleri açıklığa kavuşturmuştur.

Bu bölümün birinci faslı mütevellînin ta'yîn edilmesi ve mütevellîde aranacak şartları içererek bunlarla alakalı açıklamalar getiren fasıldır. Mütevellînin, âkil, baliğ güvenilir ve vakfın işlerini yerine getirebilecek durumda olmasının şart olduğu, eğer küçük bir çocuk tevliyyete şart koşulmuşsa o büyüyünceye kadar hâkim tarafından bir mütevellînin atanması gerektiği, erkek olmasının şart olmadığı, bir kişinin birçok vakfa mütevellî olabileceği, mütevellî atanmayan bir vakfa vakfedenin kendisinin mütevellîlik yapabileceği, vakfedenin

vasiyetini yerine getirmek üzere bir vasi tayin etmesi vakfının mütevellîsi olmasını da sağlayacağı gibi mes'eleler detaylandırılarak anlatılmıştır.

İkinci fasıl mütevellînin yerine bakacak birinin atanması ve mütevellînin vezgeçmesi ile ilgili konuları içine almıştır. Bu fasılda ihtiyaç olmadıkça hâkim tarafından mütevellînin yerine kimsenin atanamayacağı, mütevellînin yetersiz kalması durumunda hâkim tarafından yardımcı atanabileceği, hâkimin yardımcı atarken devlet başkanından izinli olması gerektiği vurgulanmıştır. Yine aynı şekilde mütevellînin isterse başkasına vakfın bakımını devredebileceği ve vazgeçebileceği, hâkimin tesciliyle vazgeçmesi durumunda kararından dönmeyeceği belirtilmiştir.

Üçüncü fasılda mütevellînin hesap ve harcamalarına dâir konular işlenmiştir. Vakfın mütevellîsi olması durumunda hâkimin o vakfın harcamalarına müdâhale edemeyeceği, ancak harcamalarına bakmak istediğinde mütevellînin göstermemelik yapamayacağı, bakılan bir harcamanın normalliğine karar verildiğinde tekrar o harcamalara bakılamayacağı, önceki mütevellîlerin harcamalarının o an bulunan mütevellîden istenemeyeceği detaylandırılmıştır.

Dördüncü fasılda ise mütevellînin görevden alınmasını gerektirip gerektirmeyen durumlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Buna göre atanması şart koşularak atanan bir mütevellînin hatası olmadıkça hâkimin dahî görevden almasının mümkün olmadığı, kanuni bir izni olmayan harcamayı kasten mütevellînin yapmasının, mütevellîliğini yaptığı vakfın malının kendi malı olduğunu iddia ederek dava açmasının ve vakfı inkâr etmesinin görevden alınma sebebi sayılacağı anlatılmıştır. Ek olarak bir vakıf için görevini kötüye kullanan mütevellînin diğer vakıflardaki görevine de son verileceği, hâkim görevden almadıkça görevden alınmış sayılmayacağı, sadece şikayetin görevden alınmasına sebep teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Son kısımda ise mütevellînin fasık ve parayı yönetemeyen biri olmasının, vakıf işlerini ihmal etmesinin ve aklını yitirmesinin görevden alınma sebebi sayılacağı ayrıntılı şekilde açıklanarak bölüme son verilmiştir.

Bâb-ı Âşir

Bu bölümde yedi fasıl altında mütevellînin tasarruflarının çeşitleri açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bölümün birinci faslında mütevellînin tazmin etmesini gerektiren ve gerektirmeyen tasarruf ve harcamaları üzerinde durulmuştur. Mütevellînin sadece kendisine izin verilen harcamaları gerçekleştirebileceği, diğer harcamalarda hâkime danışacağı, birden fazla mütevellîsi olan vakıfların mütevellîlerinin ortak karar alarak harcama yapabilecekleri örneklerle anlatılmıştır. Mütevellînin vakıf işleri için vekil atayabileceği, vakıf malıyla icâreteynli ve mîrî arazi alamayacağı, vâkıfın şartına aykırı harcamalarında ortaya çıkan zararı mütevellînin karşılaması gerektiği ve bu harcamanın geçerliliğinin olmadığı detaylı bir şekilde vurgulanmıştır.

İkinci fasıl mütevellînin sulhu (davalık olunan konuda karşı tarafla bir bedel karşılığında barışması) ve davadan aklanması ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bu konudan olarak mütevellî, davalık olduğu bir vakf arsa konusunda iddiasını ispat edemediğinde sulh olabileceği, vakfa borcu olan kimse ile mütevellînin bir bedel üzerinde sulh olabileceği, ancak kalanı mütevellînin vakfa kendisinin ödemesi gerektiği açıklamalarla anlatılmıştır.

Üçüncü fasıl mütevellînin elinde bulunan vakıf mallarının hükmü ve mütevellînin yemin etmesiyle tasdiklenen durumlarla alakalı konuları inceleyen fasıldır. Bu fasılda mütevellînin vakıf malına emanetçi olduğu, vakfın gelirini vakfa harcadığına yemin etmesiyle başka bir delile ihtiyaç olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur.

Dördüncü fasılda bir vakfın malının veya gelirinin diğer bir vakfa harcanmasının caiz olup olmadığı işlenmiştir. İki vakfın mütevellîsinin aynı olması durumunda bile bir vakfın gelirinin diğer vakfın harcamalarında kullanılamayacağı, ama hem vakfedeni hemde vakfedildiği yönleri aynı olan vakıfların birbirleri için kullanılabileceği ya da vakıflardan birinin hasarlı olması durumunda hâkimin izniyle diğer vakfın gelirinin o vakfın tamiratında kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Beşinci fasılda kendisinden daha fazla faydalanılmasının mümkün olmadığı hayır kurumları ile alakalı durumlar incelenerek kullanılması mümkün olmayan bir hayır kurumunun gelirlerinin en yakın aynı hizmette olan hayır kurumuna hâkimin izniyle harcanabileceği, tamamının yıkılıp enkazının başka bir aynı hizmete mahsûs hayır kurumunda kullanılabileceği anlatılmıştır.

Altıncı fasıl vakıf için borç almanın caiz olup olmadığı durumları incelemiştir. Hasar görmüş bir vakfın tamîri için mütevellînin ya vâkıfın şartına ya da hâkimin iznine binâen borç alabileceği, faizsiz borç bulamadığı takdirde faizle alabileceği, kendi malından harcadığı takdirde vakıftan onu geri alabileceği belirtilmiş ancak vakfın hizmeti ve işleri için borç almanın caiz olmadığı vurgulanmıştır.

Yedinci fasılda vakfedilmiş paralarla ilgili konular ve problemler ele alınmıştır. Kârsız bir şekilde muhtaç olanlara verilmesi şart koşulmuş olan vakıf paraların mütevellîsinin kârla veremeyeceği, para borçlu kişide kaldıkça üzerine kâr konulmasının gerektiği, borçluların vefâtı durumunda vakfa olan borcunun diğer borçlarına önceliğinin bulunmadığı, borcun verilen para birimiyle geri alınabileceği tek tek açıklanmıştır.

Bâb-ı Hâdi-i Aşar

On birinci bölümde vakıf tarafından verilen ücret ve yardımların çeşitleri ile ilgili konular işlenmiştir ki bu vazife olarak nitelendirilmiştir. İki çeşit vazifenin olduğu vurgulanarak birincisinin hizmet karşılığında verilen vazifeleri, ikincisinin ise hizmet karşılığı olmadan verilen vazifeleri kapsadığı belirtilmiştir. Hizmet karşılığı verilen vazifeler ücret

anlamında, hizmet karşılığı olmayan vazifeler ise paranın verildiği kişi zenginse hediye manasında, fakir ise sadaka manasında kullanılmıştır. Ayrıca her senenin vezaifinin o senenin gelirinden ödeneceği, vakfın gelirinin alındığı değerden vazifelerin verilmesi gerektiği, vakıf paranın aslından vazifenin ödenemeyeceği, gelirinin vazifelere yetmeyen vakıflarda hâkimin kararıyla vazifelerin miktarlarının düşürülebileceği hattâ tamamen kaldırılmasının da mümkün olduğu, zamanın şartlarına göre hâkim tarafından vazifelere zam yapılabileceği vurgulanmıştır.

Bâb-ı Sâni-i Aşar

On ikinci bölüm cihât (hayır kurumlarındaki yapılması gereken görevler) ile alakalı konuları iki fasıl altında incelemiştir. Bölümün birinci faslında bu görevlere atanacak görevliler ile ilgili konular işlenmiş, cihetin imamlık, hatiplik, vaizlik, müderrislik gibi hayır kurumu görevleri olduğu söylenerek tarifi yapılmıştır. Ayrıca ehil olmayan kimsenin bu görevlere atanmasının caiz olmadığı, bir sınıfa şart koşulmuş olan görevlere başka sınıftan kimsenin atanamayacağı, görevlinin vefât etmesi durumunda çocuğu ehil ise onun atanması gerektiği, görevden vazgeçmenin ve başkasına devretmenin caiz olduğu, aynı zamanda hizmeti yapılması gereken görevlere bir kişinin atanamayacağı detaylarıyla açıklanmıştır. Yine aynı şekilde vakıf tarafından görevlere atamada mütevellî sorumlu kılınmışsa o atamalara hâkimin karışamayacağı, bir göreve biri atandıktan sonra o görevden alınmadan başka birisinin atanmasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bölümün ikinci faslında göreve vekâlet etme ve izne ayrılma ile ilgili konulara açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuya bağlı olarak vakıf görevlerinde hâkimin görüşüyle yerine vekil atamanın caiz olduğu, özürsüz olarak görevi ihmal ve terk etmenin görevden ayrılma sebebi sayılacağı, üç aydan daha fazla bir yere geçerli bir sebebi yokken giden kimsenin görevden alınacağı, eğer geçerli bir sebebi varsa (aile ziyareti, hacc vs.) o takdirde görevden alınmayacağı ancak vazifesinin verilmeyeceği anlatılmıştır.

Bâb-ı Sâlis-i Aşar

On üçüncü bölüm vakfın kiralanmasıyla ilgili problemleri ele almıştır. Bu bölüm altında vakfın gelirinin şart koşulduğu kimseye kiralanmasının mümkün olduğu, mütevellînin kendisinin ise hiçbir durumda kiralayamayacağı, vakıf için bir yer kiralanması gerektiği takdirde ortalama kira bedeliyle kiralayabileceği, vakfi ortalama bedelinden çok aşağıda bir bedele kiraya veremeyeceği vurgulanmıştır. Konu açıklanmaya devam edilerek vakıf ortalama bedelle kiralandıktan sonra daha fazla bir ücret verene vakfın kiralanamayacağı, oturulması şart koşulmuş bir vakfi ne mütevellî ne de oturması şart koşulan kişi tarafından kiraya verilemeyeceği, geliri şart koşulmuş bir vakfın mütevellîsi tarafından kiraya verilmek istendiğinde şart koşulanların kiralamayı engelleyemeyecekleri açıklığa kavuşturulmuştur.

Kiracının vakıftan alınması kaydıyla tamir gereken yerleri kendi malından tamir edebileceği, kiralanmış vakfın fesadı durumunda kiracıdan ortalama bedel alınacağı, batıl olarak kiralanmış olsa bile kiracının kullanması halinde ortalama bedel gerekeceği, vakfın zikretti bedel ortalama bedelden düşük olması halinde mütevellînin ortalama bedelle kiraya verebileceği, vakıf kiralandıktan sonra daha faydalı bir yere verilmesi mümkün olmadıkça kira sözleşmesinin mütevellî tarafından fesh edilemeyeceği açıklanmıştır.

Bâb-ı Râbi'-i Aşar

On dördüncü bölüm vakıf malı gasb etme (rızasız izinsiz alıkoyma) ile alakalı mes'eleleri incelemektedir. Vakıf malı zorla alıkoyan bir kimsenin o malı tasarruf ettiği müddetin bedelini ödemesi gerektiği, vakıf malın emanet verilmesinin mümkün olmadığı verilirse emanet alanın gasbetmiş sayılacağı, bilmeden vakıf malı satın almış bir kimsenin malı kullandığı müddetin bedelini ödemesi gerektiği, gasbedenin gasbettiği vakıftan fayda sağlamasının bile ortalama bedelini ödemesine sebep olacağı, hayır kurumlarını yıkan kimseye tekrar inşâ ettirileceği belirlenmiştir.

Bâb-ı Hâmis-i Aşar

On beşinci bölüm vakıfla alakalı tamir ve inşâat işlerini kapsayarak iki fasılda bu konu açıklığa kavuşturulmuştur.

Birinci fasılda kullanımı şart koşulmuş gayr-i menkûl bir vakfi şart koşulanların tamir etmesi anlatılmıştır. Buna binâen kullanımı şart koşulmuş bir kimse tarafından kullanılan vakfa o kimsenin kendi malıyla eklediği bina veya odaların o kimsenin malı sayılacağı, ancak vakf için yaptığını söylediği takdirde vakfın sayılacağı, vakfın tamîrî gerekirken vazifelerin ödenmeyeceği, vakfi kullanan kişinin vâkıf tarafında aksi söylenmedikçe tamîrîni yapması gerektiği bildirilmiştir.

İkinci fasıl ise vakıf arsa üzerine inşâ edilen binalar konusunu içermektedir. Vakıf arsa üzerine mütevellînin yaptığı bina vakfın gelirinden yapılmış ise vakfın, mütevellînin kendi malından yapılmış ise mütevellî kendisi için yaptığını söylemişse kendisinin değilse yine vakfın olacağı, mütevellî dışında birinin yaptırması halinde binanın o kişinin malı olacağı belirtilmiştir.

Bâb-ı Sâdis-i Aşar

On altıncı bölümde vakfın istibdali (başka bir mülkle değiştirilmesi) konusu bahs olunmuştur. Bu konuda vâkıfın şartı olmadığı ve zorunlu kalınmadığı müddetçe vakfın başka bir mülkle takasının caiz olmadığı, değiştirilen mülkün vakfın bulunduğu yer ve konumunun işlek olması bakımından daha aşağı olamayacağı, değiştirilen gayr-i menkûllerin aynı şehirde veya ilçede olmalarının şart olmadığı, vakfın para ile değiştirilmesini caiz olduğu, onaylanan bir istibdalın geri dönüşünün olmadığı açıklanmıştır.

Bâb-ı Sâbi'-i Aşar

On yedinci bölümde vakıflarla alakalı davaları konu alan bölümdür. Bu konu da iki fasıl altında incelenmiştir.

Birinci fasıl işleme konulup konulmayan vakıf davalarının incelendiği fasıldır. Buna göre icâreteynli vakıflarda ferâğ davalarının her halükârda işleme konması gerektiği, vâkıfın neslinden olmanın iddia edildiği davalarda vâkıf ile davacı arasındaki bağın belirtilmeden işleme konmayacağı, davalarda vâkıfın ismini belirtmenin zorunlu olmadığı gibi davalarda karşılaşılan mes'eleler ele alınmıştır.

İkinci fasıl ise zaman aşımı ile ilgili konuları incelemektedir. Bu konular arasında vakfın asıyla alakalı konuların davalarında zaman aşımının otuz altı sene olduğu, oğul ve torunlara şart olan vakfın davalarında zaman aşımının ilk neslin bitmesinden i'tibâren sayılacağı, vakıf akarların tasarrufu ile ilgili davalarda zaman aşımının on beş sene olduğu, vakıf paranın aslı ile alakalı davalarda ise otuz altı sene olduğu sayılmıştır. Fârîğ ile kendisine ferâğ edilenin kullanım sürelerinin birbirine ekleneceği, kendisine dava açılanın iddiayı kabul etmesinin dahî zaman aşımına engel olmayacağı, dava açılıp bakılmayan davalarda zaman aşımının olmayacağı, zaman aşımının bilinmemesinin özür kabul edilmeyeceği ve zaman aşımında i'tibâr edilen senenin kameri sene olduğu gibi mes'eleler yine bu fasıl altında incelenmiştir.

Bâb-ı Sâmin-i Aşar

On sekizinci bölümde davalarda taraf olup olmayanlarla ilgili konular işlenmiştir. Bu konular arasında icâreteynli vakfın gasbedilme davası hâriç mütevellînin vakıf davalarında mutlaka hazır bulunması gerektiği, birkaç vakıf dava edildiği zaman mütevellîlerinin tamamının da bulunması gerektiği, icâreteynli vakfı gasbeden kişinin ödemesi gereken bedel ile alakalı davalarda mütevellînin bulunması gerektiği açıklanmıştır. Buna mukâbil mukataalı vakıf arsanın üzerinde olanlarla ilgili davalarda, icâreteynli vakfın kiracısının başka birine kiraya vermesiyle alakalı davalarda, ferâğın ücretiyle alakalı davalarda mütevellînin bulunmasının şart olmadığı, vurgulanmıştır. Yine bir vakfın gelirinin verilmesi şart koşulmuş kimselerin şarta ilişkin davalarda bulunmasının gerektiği, birkaç mütevellînin baktığı vakfa mütevellîlik iddiasında olan bir kimsenin açtığı davada mütevellîlerden birisinin bulunmasının yeterli olduğu, kullanımı yada geliri şart koşulan vakıfların davalarında mütevellînin taraf olduğu, faydalanılması herkese açık olan vakıflarda isteyen kişilerin taraf olabileceği ayrıca belirtilmiştir.

Bâb-ı Tâsi'-i Aşar

On dokuzuncu bölüm vakıf hakkında şahitlik yapma ile alakalı olup üç fasıl altında konu açıklanmıştır.

Birinci fasılda şahidliğin kabul olması ve olmaması hususu incelenmiştir. Vakfın aslı hakkında vakfın lehine vakıftan faydalananların şahitliğinin geçerli olduğu ancak kâr ve geliri hakkında şahitliklerinin kabul olunmayacağı, mütevellînin şahit getirmesi gerektiğinde önce şahidinin bulunmadığını söyleyip sonradan şahit getirmesinin kabul edileceği, bir kimsenin vâkıfın neslinden olduğunu söyleyen şahitlerin vâkıfla o kimsenin arasındaki bağı ispatlaması gerektiği, hâkimin faydası kendisine şart koşulmuş bir vakfın davasında hüküm veremeyeceği detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

İkinci fasıl duyma ile şahitlik yapmaya dâir mes'eleleri ele almıştır. Bu fasılda bir malı elinde bulunduran kişinin mülk edinme yollarından biriyle edindiğini açıklaması sonrasında duymayla onun malı olmadığına şahitlik etmenin mümkün olmayacağı, vakfın şartları hakkında duyma ile şahitliğin kabul olunmayacağı işlenmiştir.

Üçüncü fasılda ise delillerin tercih üstünlüğü konusu işlenmiş, sağlıklı kimsenin delilinin maraz-ı mevtin delilinden, mütevellînin delilinin diğer kişilerin delillerinden, kaydedilmiş delilinin kayıtsız delilden üstün olduğu, arazinin vakıf arazi mi, mîrî arazi mi olduğu konusunda hangisi olduğu daha çok biliniyorsa onun tercih sebebi olduğu, vakfın mülkiyeti davasında mülkiyetinde olmayan kişinin delilinin, vakfın tarihi konusundaki davada tarihi eski olanın delilinin tercih sebebi olduğu vurgulanmıştır.

Bâb-ı İşrîn

Yirminci bölüm mütevellînin yemin etmesini gerektiren ve gerektirmeyen maddelerin ele alındığı bölümdür. Vakıfla ilgili davalarda karşı tarafın ispat edememesi durumunda mütevellînin yemin etmesinin gerekmediği, kendisinin görevi kötüye kullandığı iddia edilen mütevellîye hâkimin yemin ettirebileceği bu bölümde vurgulanmıştır.

Bâb-ı Hâdî ve İşrîn

Yirmi birinci bölüm davalarda ikrar (kabul ve tasdik etme) ile alakalı konuları kapsamaktadır. Bu bölümde mütevellînin vakıf aleyhine ikrarının caiz olmadığı, bir kimsenin elinde bulunduğu mal için vakıftır demesinin o malın önceden vakfedildiğini gösterdiği, kendisine vakıftan şart koşulan bir kimsenin başkası içinde şart koşulmuştur demesinin yalnızca kendisi bağlayacağı, icâreteynli vakfın tasarrufunu elinde bulunduran kimsenin vakıf aleyhine ikrarının caiz olmadığı son olarak belirtilmiştir.

Ömer Hilmi Efendi bu önemli eserini bu taksimlerden sonra sonlandırmıştır. Mes'eleler ışığında Osmanlı Vakıf Hukuku'nun bütün bilinmesi gereken yönlerini tek tek almış ve okurlarının aklında bir soru işareti bırakmamaya büyük bir hassasiyet göstermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İTHAFU'L-AHLÂF Fİ AHKÂMI'L-EVKÂF'IN LATİNİZE ve DEĞERLENDİRMESİ

I. ESERİN ASLININ LATİNİZESİ

İfade-i Mahsûsa

Erbâb-ı nühâya hafî olmadığı üzere meâbid ve mekâtib ve kitabhâne ve hastahâne ve fakirhâne ve köprü ve çeşme gibi diyânet ve medeniyetin levâzımından olan müessesât-ı hayriyye istilâh-ı fukahâda vakf denilen muâmele ile vücûda gelmiş olduğundan muâmele-i mezkûre bi'l-cümle milel-i mütemeddine indinde mu'teber ve mer'iyü'l-icrâdır. Vakf muâmelesi şerâyi'-ı sâbıkada dahî mevcûd idi. Diyânet-i İslâmiyenin zuhûrundan mukaddem eâzım-ı ümem-i sâlife bu yolda bir çok âsar-ı hayriyye vücûda getirmişlerdir. Bu muâmele en evvel enbiyâ-i ızâm ve rusûl-i fihâmndan İbrâhim aleyhi's-selâm efendimizden sudûr etmiştir. Şöyle ki nebiyy-i müşâru'n-ileyh Cenâb-ı Hakk'ın kendiyeye inâyet ve ihsân buyurduğu servet ve bereketi gurebâ ve müsâfirini it'am ve fukarâ ve mesâkine in'am yolunda bi zül ve nisâr buyurmakta idi ise de bundan intifa'-ı asr-ı müşârun-ileyhe idrak edenlere mahsûs olup asr-ı müşârun-ileyhe idrak edemeyen ahlâfa şümûlu olmayacağından ile'l-ebed ahlâfa dahî şümûlu olur. Âsar-ı hayriyye-i müebbedenin inşâ ve ihdâsına nebiyy-i müşârun-ileyhi irşâd buyurmak ve sâir ashâb-ı hayra bir numune-i imtisâl olmak hikmet-i bâliğa-i samadâniyesine binâen muâmele-i mezkûrenin icrâsına dâir nebiyy-i müşârun-ileyhe vahy-i ilâhî nâzil olmuştur. Nebiyy-i müşârun-ileyh dahî vahy-i ilâhî mantûkunca bir hayli âsar-ı hayriyye inşâ buyurmuşlardır. Âsar-ı mezkûrenin akdemi ve en mukaddes ve muhteremi kiblegâh-ı amme-i muvahhidîn ve tavafgâh-ı hıccâc-ı müslimîn olan ka'be-i ulyâdır. Nebiyy-i müşârun-ileyhin sâir âsar-ı hayriyyeleri dahî elyevm bilâd-ı arabda mevcûd ve halîlü'r-rahmân evkâfi denmekle ma'rûftur.

Muahharan şerîat-ı İslâmiyenin zuhûrunda muâmele-i mezkûre istishâb ve kabul ve âna dâir müctehidîn-i ızâm nevverallahü merâkidehüm ilâ yevmi'l-kıyâm hazerâti taraflarından dahî edille-i şer'iyyeye müstenid olarak nice nice mesâil-i ictihad ve tedvin ile muâmele-i mezkûre usûl-i muntazamaya rabt edilerek takviye ve te'yîd edilmiştir. Âsar-ı hayriyye inşâsına ağniyâ-i ümmeti teşvîk ve tergîb zımında ehâdis-i şerîfe vârid olmuştur. Ez cümle (İzâ mate'l-insânu inkataa ameluhû illâ min selâse. Min sadakatin câriyetin ev ilmin yüntefeu bihî ev veledin sâlihîn yed'û lehu.) hadîs-i şerîfidir. Hadîs-i şerîf-i mezkûrun terceme ve tefsiri, İnsan vefât ettikde amel-i münkâtî olup artık defter-i a'mâlına mesûbat kayd olunmaz. Olur fakat üç

şeyden nâşi olan ameli munkatı' olmayıp ândan dolayı ile'l-ebed defter-i a'mâlına sevâb kaydolunur. Bu üç şeyden evvelkisi ilâ yevmi'l-kıyâm carî ve bakî olan sadakadır ki vakf sûretiyle inşâ olunan âsâr-ı hayriyyedir. Çünkü hayatında bezl-i mâl ile âsâr-ı hayriyye inşâsına muvaffak olarak vefât eden insanın âsârıyla halk intifa' ve istifâde ettikçe halk tarafından dâima hayr ve rahmet ile yâd edileceğinden bu sûretle ol insanın vefâtıyla ameli munkatı' olmayup ilâ kıyâmi's-sâah defter-i a'mâlına mesûbât kayd olunur.

İkincisi; kendisiyle intifa' olunan ameldir. Şöyle ki; bir âlim ulûm-ı nâfiadan bir ilmi teşnegân-ı zülâl-i ilm ve ma'rifet olan tullâb-ı ulûma ta'lîm ve tadrîs veyâhut ulûm-ı nâfiaya dâir bir eser-i müfid te'lîfine muvaffak olarak vefât eder ise hayatında kendisinden telakkî-i ilm etmiş olan şâkirdânı ol ilmi tâlibine neşr ve ifâde veyâhut ol âlimin hayatında te'lif etmiş olduğu eserinden erbâb-ı mütâlâa intifa' ve istifâde ettikçe ândan hâsıl olacak ücûr-ı cezîleden ol âlim-i müteveffâ dahî hissemend olacağı cihetle öyle bir âlimin vefâtıyla ameli munkatı' olmuş olmaz. Ulûm ve maârifin neşri hakkında bundan ziyade teşvîk ve tergîb olamaz.

Üçüncüsü; vâlidin irtihâlinden sonra âna hayr duâ eder veled-i sâlihidir. Zîrâ bir insan hayatında salâh üzerine terbiye etmiş olduğu veledinin a'mâl-i sâliha ve daavât-ı hayriyyesinden ba'de'l-vefât müstefid olacağı cihetle hayrül'-halefe nâil olan pederin vefâtıyla ameli munkatı' olmaz. İntehâ. Menkûldur ki bir gün Hazret-i Ömerü'l-Fârûk (r.a) huzûr-ı Hazret-i Seyyidu'l-en'am'da; ya Rasûlallah ben Hayber'de bir arza mâlik oldum ki müddet-i ömrümde indimde eaz ve enfes öyle bir mala mâlik olmamış idim. Ânın hakkında ne emr-i âliyeniz olur deyû istifsâr eylediklerinde cenâb-ı risâletpenâh efendimiz dahî cevab-ı âliyelerinde; ya Ömer dilersen ol arzın aynını habs ve vakf edip semere ve menfaatini fukarâya tasadduk eyle deyû ferman buyurup Hazret-i Ömer dahî bermûcib-i fermân-ı nebevî ol arzı vakf buyurmuştur. Cenâb-ı Risâletpenâh efendimiz bu bâbda yalnız teşvikât-ı kavliye ile iktifa buyurmayıp bi tariki'l-vasiye Medine-i Münevvere de mâlik oldukları yedi kıt'a akarât-ı seniyelerini vakf ve süknâsını fukarâ-i mü'minîne şart ve bu sûretle fi'len dahî icrâ-ı teşvikât buyurmuşlardır (aleyhi efdalu's-salavât ve ekmelü't-tahiyât). Eser-i pâk-ı nebevîye imtisâlen çihâyâr-ı güzîn vesâir âl ve ashâb-ı kirâm zevi'l-ihirâm dahî bir hayli âsâr-ı hayriyye vakf ve te'sîs buyurmuşlardır. Hattâ Hazret-i Câbir (r.a) buyurmuş ki; ben muhâcirîn ve ensardan bir kimse bilmem ki malı olupda malını vakf ve tasadduk etmesin. (radiyallahu anhüm ve dâafe ucûrahüm). Hulefâ-i Raşidîn'den sonra zuhûra gelen Hulefâ-i Emeviyye ve Hulefâ-i Abbasiyye vesâir mülûk-ü İslâmiyye ve vezirleri taraflarından bir hayli müessesât-ı hayriyye vakf ve te'sîs olunmuştur. Ve bâhusûs bu ümmet-i merhûmeye inâyet-i rabbâniye olarak zuhûr etmiş olan Salâtîn-i Âl-i Osman ebbedallâh-ü neslihîm fi makâmi'l-hilâfe ilâ âhiri'z-zamân hazerât-ı kesret-i hayrât ve meberrât ile mülûk-ı mâziyeye tefevvuk buyurmuşlardır. Çünkü Selâtin-i adl-

i âyin-i Osmâniye feth ve tashîr buyurmuş oldukları bilâd ve emsâra elyevm manzûr-ı e'yün-i iftihârımız olan cevâmi' ve medâris ve imârât ve çeşme ve köprü gibi âsâr-ı hayriyyeyi bina ve inşâ ederek ikmâl-i levâzım-ı diyânet ve medeniyyet ile ahlâfa büyük büyük yadigâr-ı girân kıymet bırakmışlardır.

Âsâr-ı sâbıkada bi'l-cümle evkâf sırf mesâil-i fikhîyyeye tevffikan idâre olunmakta iken bin yirmi sene-i hicriyesinden sonra mihmâemkin kavâid-i şer'iyyeye tevffikan icâreteyn nâmıyla bir kanun ihdâs edilmiştir. Şöyleki; bin yirmi tarihine gelinceye değin mustegallât-ı evkâf icâre-i vâhîde ve mukâtaa-i zemîn usûl-i meşrûasına tevffikan idâre olunmakta olduğu halde târih-i mezkûrdan sonra icâreteyn bâbının ibtidâsında icâreteyn muâmelesinin zaman ve sebep-i zuhûruna dâir olan makâlede beyân olunacağı vechile icâreteyn usûlü ihdâs olunmuştur. Ve sonraları zikrolunan usûlün vaz'-ı asliyesinden hâriç bir çok muâmelât-ı gayr-i meşrûa vücûda gelmiştir. İcâreteyn muâmelâtının netice-i seyyie-i tabîiyesi olmak üzere târih-i mezkûrdan takriben yüz yirmi sene sonra tadrîcen gedik usûl-i nâ meşru'u ihdâs olunarak evkâf-ı kadîmenin hayliden hayli hukûku izâa edildiği gibi usûl-i tasarrufiye dahî teşviş ve ihlâl edilmiştir. Bervech-i bâla icâreteyn ve gedik usullerinin zuhûrlarından sonra bunlara dâir bir çok teâmül ve örfler husûle gelip ve tevârîh-i muhtelifede irâde-i seniyye altına alınarak sicillât-ı muhâkim ve defâtir-i aklâmda mukayyed olup bunlar tedvin olunmadığından usûl ve teâmül-i evkâfa kesb-i vukûf müddet-i vefire evkâf işleriyle iştigâl ve sicillât-ı muhâkim ve kuyûd-ı aklâmi tetebbu' etmeye mütevakkıf olur. Bu fakir ise Fetvâhâne-i Celîle'de bir hayli müddet istihdâm olunduktan sonra on iki seneye karîb müddet içinde mahkeme-i teftiş müsteşarlığında ve müfettişliğinde senedât-ı umûmiye şer'-i me'mûriyetinde bulunup evkâf işleriyle iştigâl ederek evkâfın kavânîn-i kadîmesini ve sonradan zuhûr eden örf ve teâmülleri zabt eylemiş olduğumdan evkâfa dâir kütüb-ü fikhîyye de mestûr olan mesâilden müftâbih ve muâmelât-ı evkâfdan elyevm ma'mûlun bih olanlarını cem've tahrîr ederek hem mesâil-i fikhîyyeyi ve hem de kavânîn ve teâmülü câmi' bir kitap tahrîrine ibtidâr ve "İthâfu'l-ahlâf fi ahkâmi'l-evkâf" ismiyle tesmiye eyledim. Hemen Cenâb-ı Hak veli ni'met bi imtinan Sultan Abdulhamid Han efendimizin ömr ve şevket-i padişâhilerini efsun buyursun. Âmin

AHKÂMU'L-EVKÂF

İş bu kitab bir mukaddime ile yirmi bir bâbı hâvîdir.

A-MUKADDİME:

Vakfa dâir Istilâhat beyânında olup iki mebhası müştemildir.

1-Mebhas-ı Evvel: Vakfa müteallik istilâhât-ı fıkhiyye beyânındadır.

1. *Mes'ele:*

Vakf; menfaati ibâdullâha âit olur vechile bir aynı Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahbus ve memnu' kılmaktır.

Vakf eden kimseye vâkıf, vakf edilen ayna mevkûf ve mahall-i vakf denir.

2. *Mes'ele:*

Vakf; bâlada beyân olunan ma'nada isti'mâl olunduğu gibi ayn-ı mevkûf ma'nâsında dahî isti'mâl olunarak filan mal vakftır denilir. Cem'i evkâf gelir.

3. *Mes'ele:*

Vakf-ı İrsâdi; emvâl-i beytül-mâlden olan bir mülkün menfaati taraf-ı pâdişahîden şer'an beytül-mâlden istihkâk olan kimseye ta'yîn ve tahsîs buyurulmaktan ibarettir. Vakf-ı irsâdi ile vakf olunan evkâfa tahsîsât itlâk olunur.

4. *Mes'ele:*

Vakf, lâzım ve gayr-i lâzım kısımlarına munkasımdır.

Vakf-ı lâzım; kâbil-i fesh olmayan vakftır.

Vakf-ı gayr-i lâzım; kâbil-i fesh olan vakftır.

5. *Mes'ele:*

Galle-i vakf; vakfın fâidesi ve mahsûlu demektir.

Nukûd-u mevkûfenin ribhi ve akar-ı mevkûfenin icâresi ve vakf bahçenin semeni gibi.

Râ'nın fethi ve yâ'nın sükûnuyla rey'i-i vakf; galle-i vakf ma'nasındadır.

6. *Mes'ele:*

Tescîl-i vakf; fasl-ı mahsûsunda beyân olunacak keyfiyet üzere bir vakfın lâzım olmasına hükmetmektir.

7. *Mes'ele:*

Vakfın menâfi vâkıf tarafından hangi cihete şart ve tahsîs edilmiş ise âna meşrûnun leh ve mevkûfun aleyh ve masraf-ı vakf denir.

8. *Mes'ele:*

Mütevellî; şurût-ı vakfiye mûcibince umûr ve mesâlih-i vakfi idâre ve ru'yet etmek için ta'yîn olunmuş olan kimsedir.

Mütevellî iki kısımdır. Evvelkisi meşrûtiyet üzere mütevellîdir ki ânın mütevellî olması şurût-ı vakfiye muktezâsından ola.

İkincisi kendisinin mütevellî olması hakkında vâkıf tarafından bir şart dermeyân olunmayup mücerred tevcih-i hâkimle nasb olmuş olan mütevellîdir.

9. *Mes'ele:*

Kaf'ın fethi ve yâ'nın teşdid ve kesriyle kayyım-i vakf; mütevellî-i vakf demektir. Cem'i Kaf'ın dammı ve Vav'ın teşdidiyle kuvvâm gelir.

Mütevellîyye mütekellim ale'l-vakf dahî denilir.

10. *Mes'ele:*

Kâimmakâm mütevellî; Fasl-ı mahsûsunda beyân olunacak ahvâlde mütevellî makâmına kâim olmak ve âna âit vezâifi ifâ etmek üzere taraf-ı hâkimden nasb olunan kimsedir.

11. *Mes'ele:*

Nâzır-ı vakf; mütevellînin vakf hakkında tasarrufâtına nezâret etmek ve umûr-ı vakfta re'yen mütevellîye merci' olmak üzere nasb olunmuş olan zâttır.

Ba'zı beldelerde nezâret lafzının tevliyet makamında isti'mâl hakkında örf câri olarak ol beldelerde mütevellîye nâzır-ı vakf dahî itlâk olunur.

12. *Mes'ele:*

Câbi-i Vakf; vakfın tahsildârı demektir.

13. *Mes'ele:*

Reşîd; Umûr ve mesâliha vâkıf olup şer' ve aklın hilâfına malını sarf ve israftan tevkî eden kimsedir.

14. *Mes'ele:*

Mim'in dammı, ve Sin'in sükûnu, ve Tâ ve Ayn'ın fethi ve Lam'ın teşdidiyle müstegall; müessesât-ı hayriyyenin idâresi için iktizâ eden gallât ve vâridâtı getirmek üzere vakf edilmiş olan maldır. Cem'i müstegallât gelir.

Gerek ol mal akâr olsun, bağ, bahçe, han, hamam gibi ve gerek menkûl olsun istirbâhi meşrûd olan nukûd-ı mevkûfe ve gedik ta'bîr olunur. Âlât-ı lâzime-i sınaîye gibi.

15. *Mes'ele:*

Mim'in dammı ve Sin'in fethi ve Kaf'ın teşdidi ve fethi ile müsakkaf; sekafi yani tavanı hâvî ebniyeyi müştemil olan müstegaldır. Cem'i müsakkafât gelir.⁷⁴

16. *Mes'ele:*

Müessesât-ı hayriye; meâbid ve medâris ve mekâtib ve imarât ve dâru'l-kurrâ ve zevâyâ ve kitabhâne ve fukârahâne ve misâfirhâne ve köprü ve hastahâne ve dâru'ş-şifâ ve çeşme ve sebilhâne ve havz ve kuyu ve kabristan gibi ashâb-ı hayr tarafından inşâ ve vakf edilen âsâr-ı hayriyyedir.

17. *Mes'ele:*

Müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfede ferâğ; bir kimse müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfede olan hak tasarrufunu âharın uhdesine terk ve tefvîz etmekden ibârettir. Tefvîz eden kimseye fâriğ ve uhdesine tevfiz olunan kimisineye mefrûğun leh ve ferâğ olunan müsakkaf ve müstegalle mefrûğun bih denilir.

Ve tefvîz mukâbilinde fâriğın mefrûğun lehden aldığı akçeye bedel-i ferâğ denilir.

18. *Mes'ele:*

Ferâğ-ı Kat'i; bilâ şart vuk'u bulan ferâğdır.

19. *Mes'ele:*

Müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfede ferâğ-ı bi'l-vefâ; bir kimse âhardan istidâne eylediği meblağ mukâbilinde tasarrufunda olan vakf bir şeyi deynini edâ ettikte yine kendiye red olunmak şartıyla dâyine ferâğ etmektir.

20. *Mes'ele:*

Müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfede istiğlâl; Fâriğ mefrûğun bihi mefrûğun lehten isticâr etmek şartıyla vuk'u bulan ferâğ-ı bi'l-vefâdır.

21. *Mes'ele:*

Vakfın gallesinden verilen maâş ta'yîne vazîfe denilir, cem'i vezâiftir.

Ve bu maâş ve ta'yîni alan kimselere mürtezeka ve ehl-i vezâif denilir.

22. *Mes'ele:*

Ahfâd; bir kimsenin evlâdının evlâdıdır.

23. *Mes'ele:*

Evlâd-ı Sulbiye; bir âdemin bizzat kendisinden hâsıl olan evlâdıdır. Binâenaleyh bir âdemin ahfâdına ol âdemin evlâd-ı sulbiyesidir denilir.

⁷⁴ Müstegall ve müsakkafın ta'riflerinden müstifâd olduğu üzere müstegall eam, müsekkafe ehasdır. Fakat ekseriyâ müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfe denilerek müstegallât müsakkafâta mukâbil olarak zikr ve isti'mâl olunuyor. Bu halde "Âm hâssa mukâbil olarak zikr olundukta âmdan o hâssın maâdesi irâde olunur." kâide-i usuliyesi mantûkunca müstegallâtıdan müsakkaf olmayan müstegallât irâde ediliyor. Nitekim bu kitabın mevazi'-i adidesinde ol vechile zikr ve irade edilmiştir.

24. *Mes'ele:*

Nesl; evlâd-ı sulbiyeye ve ahfâda şamildir. Zürriyet dahî nesl gibidir.

25. *Mes'ele:*

Vakfiye; vakfa dâir vâkıfın takrir ve hâkimin tescîlini hâvi tanzîm olunan huccet-i şer'iyyedir.

26. *Mes'ele:*

Teberru'; bir malı bilâ ivaz temlik etmektir. Cem'ine de teberruât denir.

27. *Mes'ele:*

Teâmül; isti'mâlen ekser olandır. Binâenaleyh bir veya iki kişinin isti'mâliyle teâmül hâsıl olmaz.

28. *Mes'ele:*

Fakir; nisâba ya'ni kendi üzerine zekât vâcib olacak mala mâlik olmayan kimsedir.

Binâenaleyh nisâba mâlik olan kimse şer'an ağniyâdan addedilir.

29. *Mes'ele:*

Meremmet-i müstehleke; ebniyeden tefrik ve ahzi kâbil olmayan termîmâtıdır. Boya ve sıva gibi.

30. *Mes'ele:*

Meremmet-i gayr-i müstehleke; ebniyeden tefrik ve ahzi kâbil olan termimâtıdır. Müceddeden ilave edilen bina gibi.

31. *Mes'ele:*

İstibdâl; bir vakfî mülk ile mübâdele etmektir.

32. *Mes'ele:*

Tescîl-i istibdâl; kâbil-i nakz olmamak için istibdâlin sıhhat ve lüzûmuyla hükmetmektir.

2-Mebhâs-ı Sâni: Vakfa müteallik ıstılâhât-ı kânuniyeye dâirdir.

33. *Mes'ele:*

Evkâf-ı Mazbûta; doğrudan doğruya evkâf-ı hümâyun nezâreti tarafından idâre olunan evkâftır.

Evkâf-ı mazbûta iki kısımdır. Kısım-ı evvel, selâtn-i izâm hazerâtıyla müteallikât-ı seniyeleri evkâf-ı şerîfeleridir.

Evkâf-ı mezkûrenin tevliyetleri makâm-ı muallâ hilâfetpenâhîye meşrûta idiğinden umûr-ı tevliyeti idâre etmek üzere taraf-ı eşref hilâfetpenâhîden Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı tevkîl buyurulmuştur.

Kısm-ı sâni, zürriyet ve müteallikât-ı vâkıftan tevliyetin meşrûnun lehi munkarız olarak evkâf-ı humâyun hazînesinden zabt ve idâre olunan evkâftır.⁷⁵

34. *Mes'ele:*

Evkâf-ı mülhaka; Evkâf-ı humâyun nâzırının taht-ı nezâretinde olarak mütevellî-i mahsûsları ma'rifetleriyle idâre olunan evkâftır.

Evkâf-ı mülhakanın ekseriyesinin vaktiyle nezâretleri vâkıfları tarafından Sadâret-i Uzmâ ve Meşihat-i Ulyâ ve Dâru's-Saâdet-i Şerîfe Ağalığı ve Sadereyn-i Muhteremeyn ve Fetvâ-i Emânet-i Celîlesi ve İstanbul ve Bilâd-i Selâse Kadıları gibi munâsıb-ı âliye erbâbına şart edilüp ânlar tarafından idâre olunmakta iken müahharan evkâf-ı humâyun nezâretinin teşkîliyle âna ihâle edilmiştir.

Evkâf-ı mülhakanın umûr-ı nezâretinde evkâf-ı humâyun nâzırının meşru'iyet-i tasarrufu zikrolunan nezâretlerinin meşrûnun lehleri bulunan zevât tarafından vekâlet-i istihsâline mütevakıftır.

35. *Mes'ele:*

Müstesnâ evkâf; evkâf-ı humâyun nâzırının nezâreti ve müdâhalesi olmayarak hûd bihûd mütevellî-i mahsûsları tarafından idâre olunan evkâftır.

Guzât ve eizze-i kirâm evkâfı gibi.

36. *Mes'ele:*

Avâriz vakfı; galesi bir karye ve mahalle ahâlisinin avâriz ve ihtiyâcına sarf olunmak üzere te'sîs edilen vakftır. Bir karye veya mahallede fukarâdan vefât edenlerin techîz ve tekfinine ve hasta olarak kâr ve kesbden âciz kalanların infâk ve iâşesine ve karye veya mahallenin kaldırım ve su yolları muhtâc-ı ta'mîr oldukta onların ta'mîrlerine sarf olunmak üzere te'sîs edilen vakıflar gibi.

37. *Mes'ele:*

İcâreteyn; İcâre-i muaccele ve icâre-i müeccele demektir.

Ve böyle iki icâre ile icâr olunagelen müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfeye icâreteynli evkâf tesmiye kılınır.

38. *Mes'ele:*

İcâre-i vâhideli evkâf; nasıl ki bir şahıs kendi tasarrufunda olan akarı ay ve sene gibi bir müddet-i kasîre ta'yîniyle müvakkaten icâr eder ise bi aynihi o yolda mütevellî-i vakf tarafından icâr olunagelen müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfedir.

⁷⁵ Bir kısım evkâf-ı mazbûta dahî vardır ki tevliyetleri meşrûnun lehleri uhdelinde olduğu halde mütevellîlerine muayyen bir maâş tahsîsiyle umûr-ı vakfa müdâhale ettirilmeyüp doğrudan doğruya evkâf-ı humâyun nezâreti tarafından idâre olunur. Bu kısma idâresi mazbûta evkâf denir. Köprülü, Çağalzâdeler ve Şehîd Muhammed Paşa Vakıfları gibi. Bu yolda zabt-ı evkâf-ı şer'-i şerif asla kâbili tevfiik değildir.

39. *Mes'ele:*

Mukâtaa; arsası vakf ve üzerindeki ebniye ve eşcâr ve kürûmu mülk olan akarda mutasarrıfı tarafından cânib-i vakfa verilmek üzere arsa için kat' ve ta'yîn olunmuş olan icâre-i seneviyyedir. Ve buna icâre-i zemîn dahî denilir.

40. *Mes'ele:*

Gedik; bir esnaf ve san'ata mahsûs olup daimî sûrette mustakar olmak üzere bir akar derûnuna vaz' olunmuş olan âlât-ı lâzımedir.⁷⁶

41. *Mes'ele:*

Gedikât-ı mevkûfenin bir kısmına nizamlı diğerk kısmına âdî gedik ta'bîr olunur.

42. *Mes'ele:*

Nizamlı gedikât-ı mevkûfe; cidâmecid hilâfetpenâhî cennetmekân Sultan Mahmud Hân Adlî hazretleri ve haremeyn-i muhteremeyn vakf-ı şerîflerinden olan gediklerdir.

Bunların gayr-i sâir vakflardan olan gediklere âdî gedik ta'bîr olunur.

Nizamlı gedikler ile âdî gediklerin farkı icâreteyn bâbının ferâğ-ı bi'l-vefâ faslında gelir.

⁷⁶ Bin ikiyüz yetmiş yedi senesi zi'l-hicce şerffesinin sekizinci günü târihinde müceddeden gedik i'tibâriyle sened i'tâsı bâ irâde-i seniyye kat'iyyen men olunduğu misillü bin iki yüz kırk yedi târihinden muahhar târih ile sened veya kaydı olupda târih-i mezkûreden mukaddem târih ile sened veya aklâm ve sicillâtında kaydı bulunmayan gediklere kat'an i'tibâr olunmayacağı nizâm-ı mahsûsu iktizâsındandır. Gedikin müstegar fihi olan akâr-ı vakf olsa bile örfte âna mülk ta'bîr olunur. Mülkü muhterik olmuş olan gedike örfte gedik-i müstahlas denilir. Gediklerin bazıları bin iki yüz yetmiş yedi senesinden mukaddem ashâbı tarafından vakf edilip bazıları mülkiyetinde kalmıştır.

B-BÂB-I EVVEL

Vakfın in'ikâd ve sebebi ve şerâit-i sıhhati ve ba'zı ahkâmı hakkında olup beş faslı hâvîdir.

1-Faslı Evvel: Vakfın in'ikâd ve sebebi hakkındadır.

43. *Mes'ele:*

Vakfın in'ikâdı; vakfın hükmünü kâbil olan mahalle muzâf olarak rükn-ü vakfın ehlerinden sudûr etmesine tevakkuf eder.

44. *Mes'ele:*

Vakfın rüknü; malımı vakf ettim veyâhut sadaka-i müebbede ile sadaka ettim gibi inşâ-i vakfa delâlet eden sözleridir.

45. *Mes'ele:*

Dilsizin işâret-i ma'lûmesiyle dahî vakf mün'akid olur.

46. *Mes'ele:*

Vakfın hükmünü kâbil olan mahal mal-ı mütekavvimdir.

Mal-ı mütekavvim; kendisiyle intifa'ı mübah olan mal ma'nâsında isti'mâl olduğu gibi mâl-ı muhrez ma'nâsında dahî isti'mâl olunur.

Bu makamda şu iki ma'nâdan her hangisi murâd olursa câizdir.

47. *Mes'ele:*

Mevkûfun aleyh işhâs-ı gayr-i muayyene ise vakfın in'ikâdında mevkûfun aleyhimin kabulü şart değildir.

Binâenaleyh bu sûrette yalnız vâkıfın icâbıyla vakf mün'akid olur.

Meselâ bir kimse malını vakf ettikte menâfi'ni bir beldenin gayr-i muayyen olan fukarâsına şart eylese vakfın in'ikâdı ol belde fukarâsının kabullerine mütevakkıf değildir.

Ama mevkûfun aleyh işhâsı muayyeneden ibâret ise o sûrette vakfın in'ikâdı ânların kabullerine mütevakkıftır.

Mevkûfun aleyh vakfı reddettiği takdirce reddi ancak kendi hakkında vakfın in'ikâdına mâni' olur ya'ni kendisi ol vakfın menfaatinden mahrûm olur.

Diğer mevkûfun aleyhler haklarında vakfın in'ikâdına mâni' olmaz. Meselâ bir kimse malını vakf ve galleini oğluna ba'dehû bir zevâyanın fukarâsına şart ettikte vâkıfın oğlu ol vakfı reddetse yalnız kendisi ol vakfın gallesinden mahrûm olup galle-i vakf zevâyaya fukarâsına ait olur.

48. *Mes'ele:*

Mevkûfun aleyhin sükûtu delâleten kabul addolunur.

Binâenaleyh mevkûfun aleyh vakfı red veya kabul ettiğine dâir bir söz söylemeyip sükût eylese sükûtu delâleten kabul addolunarak menfaat-i vakfa müstahak olur.

49. *Mes'ele:*

Ba'de'r-redd-i kabul ve bi'l-aks ba'de'l-kabul-i red mu'teber değildir.

Binâenaleyh mevkûfun aleyh vakfı reddettikten sonra reddine nâdim olup vakfı kabul eylese menfaat-i vakfa müstahak olmaz. Kezâlik mevkûfun aleyh vakfı kabul ettikten sonra reddeylese reddi mu'teber olmadığından şart-ı vâkıf mûcibince kendiye âit olan menfaatten mahrûm olmaz.

50. *Mes'ele:*

Vakfın hükmü, mal-ı mevkûfun aynı mahbûs ve menfaati ibâdullâha ait olmaktadır.

51. *Mes'ele:*

Vakfın ehli, hür ve âkil ve bâliğ olan kimsedir.

52. *Mes'ele:*

Vakfın sebebi, umûr-ı hayriyyeye bezl-i mal ile cenâb-ı hakka tekarrub ve ibâdet kasdıdır.

53. *Mes'ele:*

Vakfın efdali, nâsın kendiye eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğu bir şeyi vakf etmektir.

Meselâ ahâlisinin ihtiyâcını def'a kâfi çeşmesi olan bir mahallenin mektebi olmasa orada vakf olarak mekteb yapmak çeşme yapmaktan efdaldır ve daha hayırlıdır.

54. *Mes'ele:*

Bir kimse vakf etmek niyetiyle bir mal iştirâ edüp fakat ba'de'l-iştirâ ol malı vakf ettiğine dâir bir söz söylemese mücerred niyetle ol mal vakf olmuş olmaz.

55. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellisi ol vakfın galle-i vakf için bir mal iştirâ eylese mücerred galle-i vakf ile olunmakla ol mal vakf olmuş olmaz.

Binâenaleyh mütevellî o mal hakkında bâyi' ile bi't-terâzi akd bey'i ikâle veyâhut o malı âhara bey' edebilir.

Şu kadar var ki mütevellî ba'de'l-iştirâ o malı usûl-u meşrûasına tevfiikan hükm-ü hâkimle vakfa tashîh eder ise o mal vakf olmuş olur. Meselâ akara tebdîli meşrût olan nukûd-u mevkûfe ile mütevellisi bir akar iştirâ eylese mücerred iştirâ ile o vakf olmuş olur.

Ama mütevellî galle-i vakf ile iştirâ etmeyipte asl-ı mal-ı vakf ile iştirâ eder ise o sûrette mücerred iştirâ ile mal-ı müşterâ vakf olmuş olur.

Meselâ akara tebdîli meşrût olan nukûd-ı mevkûfe ile mütevellîsi bir akar iştirâ eylese mücerred iştirâ ile ol akar vakf olmuş olur.

Bunda hükm-i hâkimle vakfa tashîh muâmelesine hâcet yoktur.

2-Fasl-ı Sâni: Vakfın sıhhatinde şart olup olmayan şeyler hakkındadır.

53. *Mes'ele:*

Vâkıfın temlik ve teberru'a ehil olması şarttır.

Binâenaleyh sabi ve mecnun ve ma'tûhun vakfları sahîh olmaz. Fakat ânlarla diğeri bir mal vakf ederek ânların mevkûfun aleyh olmaları sahîhtir.

Kezâlik hür olmayan kimsenin vakfı sahîh değildir.

Fakat bir mal vakf etmeye mevlâsı tarafından me'zûn olan bir abd-i memlûk ol malı vakf etse sahîh olur.⁷⁷

54. *Mes'ele:*

Vâkıfın rızası şarttır. Binâenaleyh ikrâh-ı mu'teber ile vakf sahîh olmaz.

55. *Mes'ele:*

Vâkıfın deyn veya sefh sebebiyle mahcûr olmaması şarttır.

Binâenaleyh sefh-i mahcûr veya medyûn-u mahcûr fekk-i hacr edilmeksizin malını vakf eylese vakf sahîh olmaz.

56. *Mes'ele:*

Vâkıfın teb'a-i devlet-i İslâmiyeden olması şart değildir.

Binâenaleyh müste'men daru'l-İslâmda bir malını vakf eylese vakf sahîh olur.

57. *Mes'ele:*

Vâkıf ile mevkûfun aleyhin dinen ittihatları şart değildir.

Binâenaleyh bir müslim vakf ettiği malın teb'a-i müslime fukarâsına veyâhut bir gayr-i müslim vakf ettiği malın menfaâtini fukarâ-i müslimîne şart eylese vakf sahîh ve şart mu'teberdir.

58. *Mes'ele:*

Mal-ı mevkûfun akar olması şarttır.

Binâenaleyh menkûlun asâleten vakfı sahîh değildir.

Şu kadar var ki bir menkûlun vakf olması hakkında bir beldede örf ve âdet cereyân etmiş ise ol beldede o makûle menkûlun vakf-ı sahîh olur. Meselâ arzu edenler mütalaâ etmek

⁷⁷ Çünkü abd ve yedinde olan mal şer'an mevlâsının mülkü olmakla bir abd kendi yedinde olan malı mevlâsının izniyle vakf ettiği takdirde ol malı mevlâsı tarafından niyâbet-i vakf etmiş addolunarak vakf sahîh olur. Mine'l-kadîm Devlet-i Âliye'de Daru's-Saâdet-i Şerife Ağalığı mesned-i âlisiyle şerefîyâb olup Selâtin-i İzâm Hazerâti'nin âdeten âzad kabul etmez bendegândan bulunan zevât-ı kirâmın vakfları bu kabildendir. Zevât-ı müşârun ileyhimin ale'l-umûm vakfiyelerinde kendilerini icrâ-ı vakfa taraf-ı eşref mülükânedan me'zûn buyruldukları tahrîr olunmasının sebebi iş bu mes'eleden zâhir ve nümâyân olur.

üzere kütüb ve resâil ve kıraât etmek üzere mushaf-ı şerîf ve delâil ve istirbâh olunarak ribh-i bir cihet-i hayra sarf olunmak üzere emvâl-i nakdiye mekâtib ve medâris gibi emâkin-i hayriyyede isti'mâl olunmak üzere mefrûşât ve evâni-i nuhâsiye ve velîme cem'iyetlerinde gelinlere iâre olunmak üzere elbise ve hulliyât ve mahsûlâtı bir cihet-i hayra âit olmak üzere koyun ve keçi ve inek gibi hayvanât ve fukarâ-i zürârâ'dan tohumu olmayanlara ikrâz olunmak üzere hububât vakf etmek âti-i cârî olan beldelerde o nev'-i menkûllerin vakfi sahîhdir.

59. *Mes'ele:*

Akara teb'an menkûlun vakfi sahîh olur.

Yani bir akar vakf olundukta ol akarda tabi' olan menkûlun dahî ol akar ile beraber vakf olunması sahîhdir.

Gerek o menkûlun vakfiyeti hakkında örf ve âdet câri olsun ve gerek olmasın.

Meselâ bir çiftlik vakfolundukta âlât-ı ziraât ve tohum ve hayvanât ve evânî gibi ol çiftlik derûnunda bulunan âna tâbi' olan menkûlât çiftlik ile berâber vakf olursa çiftliğe teb'an menkûlât-ı mezkûrede vakf-ı sahîh olur.⁷⁸

60. *Mes'ele:*

Mevkûfun ayn olması şarttır.

Binâenaleyh zimmette olan deynin kable'l-kabz vakf olunması sahîh değildir. Binâen alâ hazâ bir kimse diğerin zimmetinde şu kadar kuruş alacağını bir cihete vakf edip ba'dehû ânı medyûndan kabz ettikte kendi umûruna sarf edebilir ve meblağ-ı mezbûrdan medyûnun zimmetini ibrâ eylese ibrâsı sahîh olur.

Ve kable'l-kabz ve'l-ibrâ vâkıf vefât ederse verese meblağ-ı mezbûru medyûndan kabz edip beynlerinde iktisâm etmek üzere terekeye idhâl edebilirler.

Bu sûrette ol cihet mütevellisi mücerred ber vech-i muharrer vakf edildi deyû meblağ-ı mezbûru da'vâ edemez.

Şu kadar var ki bir kimse diğerin zimmetinde olan alacağını bir cihet-i hayra vakf olmak üzere vasiyet eylese sahîh olur.

Bu sûrette o kimse alacağını medyûndan kabz etmeksizin vefât edipte sülüs malı o vasiyete müsaâde olsa deyn-i mezkûr medyûndan kabz olundukta ta'yîn olunan cihete âit olmak üzere vakf olmuş olur.

Kezâlik bir akarın aynı vakf olunmayıp yalnız menâfi'i vakf olunmak sahîh değildir.

Meselâ bir kimse mülkü olan bir hanın rekabesini mülkünde ibkâ ederek yalnız galle ve icâresini bir cihet-i hayra vakf eylese vakf sahîh olmaz. Fakat bir kimse filan akarımın gallesini müebbeden fukarâya sadaka ettim dese bi tarîki'l-iktizâ ol akarı fukarâ için vakf etmiş olur.

⁷⁸ Çünkü Mecelle'nin elli dördüncü maddesinde zikr olunan kâide-i fikhiyye mûcibince bi'z-zât tecviz olunamayan bi't-teb' tecviz olunur.

61. *Mes'ele:*

Mâl-ı mevkûfa gayrın hakkı taalluk etmemek şart değildir.

Binâenaleyh bir kimse âhara rehn veya icâr etmiş olduğu akarı bir cihete vakf eylese sahîh olur.

Ve bu vakf sebebiyle akd-i rehn ve akd-i icâre muntakiz olmaz.

Sûret-i ûlâda müddet-i icâre münkazî veyâhut ehad-i âkideynin vefâtıyla icâre münfesih oldukta veyâhut bi't-terazi akd-i icâre fesh olundukta ve sûret-i sâniyede edâ-i deyn olunarak rehn fekk edildikte ol akar hangi cihete vakf edilmiş ise oraya ait olur. Fakat vâkıf mürtehine olan deynini edâ etmeksizin vefât eder ise nazar olunur.

Eğer vâkıfın edâ-i deyne vâfi diğer malı varsa ol mal ile mürtehine olan deyni ifâ olunarak ol akar vakfiyet üzere kalır.

Ve eğer vâkıfın diğer malı yoksa o sûrette mâl-ı mevkûf satılarak mürtehine olan deyni edâ olunur.

62. *Mes'ele:*

Mevkûfun meşgûl olması şart değildir.

Binâenaleyh bir ayn gerek vâkıfın ve gerek diğerin malıyla meşgûl bulunduğu halde vakf olursa vakf sahîh olur.

Meselâ bir kimse derûnunda kendi eşyası bulunan bir hânesini ol eşyâdan tahliye etmeksizin vakf eylese vakf sahîh olur.

Kezâlik bir kimsenin hânesinde diğer kimsenin eşyası bulunduğu halde o kimse kable't-tahliye ol hâneyi vakf eylese vakf sahîh olur.

63. *Mes'ele:*

Mevkûfun hîn-i vakfta vâkıfın malı olması şarttır. Binâenaleyh bir kimse diğer kimsenin malını bilâ izn fuzûlen vakf etse sahîh olmaz.

Fakat bervech-i muharrer fuzûlen vakf ettikten sonra mal sahibi o vakfi mucîz olsa o sûrette vakf sahîh olur.⁷⁹

Mal sahibi mucîz olmaksızın fuzûlen vakf eden kimse ol mala mâlik oluyorsa ol mal vakf olmuş olmaz. Meselâ bir kimse akrabasından bir şahsın malını fuzûlen vakf edüp ba'dehû o şahs vakfi mucîz olmaksızın vefât edipte verâseti o kimseye münhasır olsa veyâhut gâsıb gasb etmiş olduğu malı fuzûlen vakf ettikten sonra kable'l-icâze ol malı magsûbun minhden iştirâ ediyorsa bervech-i meşrûh vuk'u bulmuş olan akd-i fuzûliye binâen ol mal vakf olmuş olmaz.

⁷⁹ Çünkü icâzet-i lahika vekâlet-i sâbika gibidir.

Kezâlik bir kimse bi'l-icâreteyn taht-ı tasarrufunda olan vakf akarı müessesât-ı hayriyeden birine vakf eylese sahîh olmaz.⁸⁰

Kezâ duyûnu terekesinden ezyed olduğu halde vafât eden kimsenin vereseşi terekeden bir akarın kıymetini guremâya edâ ile ol akarı istihlâs ve temellük etmeksizin bir cihete vakf eyleseler vakf sahîh olmaz.

Binâenaleyh guremâ bervech-i meşrûh vuku' bulan vakfı tutmayıp ol akarı kısmet-i guremâya idhâl edebilirler.

64. Mes'ele:

Mevkûfun müfrez olması şart değildir.

Binâenaleyh gerek şuyû-i aslî ve gerek şuyû-ı târî vakfın sıhhatine mani' olmaz.

Meselâ bir kimse bir akardan nisf veya rubu' gibi hisse-i şâyiasını vakf eylese gerek ol akar kâbil-i taksîm olsun ve gerek olmasın her halde vakf sahîh olur.

Kezâlik bir kimse mülkü olmak üzere bir akarın mecmu'unu vakf ettikten sonra ol akarın nisf veya sülüs gibi bir miktar-ı şâyî'ına müstahak çıkıp ba'de'l-ısbât ve'l-hılf ol miktâr-ı müstahakka hükm olunsa zikr olunan akarın ol miktardan mâadesine vakf müntakız olmayup alâ halihî kalır.

Şu kadar var ki mescid veya makbere olmak üzere bir mülkün hisse-i şâyiasını vakf etmek sahîh olmaz. Gerek o mülk kâbil-i taksim olsun ve gerek olmasın.

65. Mes'ele:

Mevkûfun muayyen ve ma'lûm olması şarttır.

Binâenaleyh bir kimse lâ ale't-ta'yîn malından bir şey vakf ettim veyâhut lâ ale't-ta'yîn şu iki dükkândan birini vakf ettim veyâhut şu zeytinlikte mâlik olduğum zeytin eşcârından lâ ale't-ta'yîn on adedini vakf ettim veyâhut mülküm olan arzadan lâ ale't-ta'yîn şu kadar zira' mahallini vakf ettim dese vakf sahîh olmaz.

Fakat bir kimse diğeriyle ale'l-iştirâk mâlik olduğu bir akardan hisse-i şâyiasının ne miktar olduğunu beyân eyleyerek ol akardan hisse-i şâyiasını vakf eylese sahîh olur.

66. Mes'ele:

Mevkûfun hudûdunu beyân etmek vakfın sıhhatinde şart değildir. Binâenaleyh bir kimse işâret veya tavsîf ile ma'lûm olan bir akarını vakf ettikte hudûdunu beyân eylemese vakf sahîh olur.

⁸⁰ Çünkü bi'l-icâreteyn müste'cir olan kimse müste'cirun fih olan mal-ı vakfın yalnız menfaâtine mâliktir, rakabesine mâlik değildir.

67. *Mes'ele:*

Vakfın müncez olması şarttır.

Binâenaleyh vakfta mevcûd ve muhakkak olmayan bir şeye ta'lîkan vuku' bulan vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse âhar diyarda olan oğlum gelirse veyâhut mübtelâ olduğum marazdan ifâkat bulur isem filan malım vakf olsun deyûbde ba'dehû sûret-i ulâda oğlu ol diyârdan gelse ve sûret-i sâniyede mübtelâ olduğu marazdan ifâkat bulsa bile vakf sahîh olmaz.

68. *Mes'ele:*

Mevcûd ve muhakkak olan bir şeye ta'lîk tencîzdir.

Binâenaleyh hîn-i vakfta mevcûd ve muhakkak olan bir şeye muallak olarak vuku' bulan vakf sahîh olur.

Meselâ bir kimse kendisinin taht-ı temellükünde olan bir akara işâret ederek eğer şu akar benim mülküm ise vakf olsun dese vakf sahîh olur.

Kezâlik zamân-ı müstakbele muzâf olarak vuku' bulan vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse filan akarımı gelecek filan senenin ibtidâsından itibâren vakf ettim deyûb ba'dehû vakt-i mezkûr hulûl etse bile vakf sahîh olmaz.

Kezâlik bir kimse filan akarım vefâtımdan sonra vakf olsun dese fi'l-hâl vakf sahîh ve mün'akid olmaz.

Fakat bu sûrette o kimse ol akarın vakf olunmasını vasiyet etmiş olacağından o vasiyet üzerine sâbit ve musır olarak vefât edübde sülûs malı vakfa müsâit veyâhut verese mucîz olduğu takdirce ol akarın tamamı vakf-ı sahîh ile vakf olmuş olur. Nitekim bâb-ı sâni'nin fasl-ı evvelinde tafsîlen beyân olunacaktır.

69. *Mes'ele:*

Vakfta hıyâr-ı şart olmamak şarttır.

Binâenaleyh hıyâr-ı şartla vuku' bulan vakf sahîh olmaz.

Mesela bir kimse bir müddet içinde vakfı nakz etmek veyâhut infâz etmek husûslarında muhayyer olmak üzere bir mal vakf etse gerek o müddet ma'lûm olsun gerek olmasın ale'l-itlâk vakf sahîh olmaz.

Şu kadar var ki vâkıf muhayyer olmak üzere bir mülkünü mescid olarak vakf eylese hıyâr bâtil vakf sahîh olur.

70. *Mes'ele:*

Vakfın müebbed olması lâzımdır.

Binâenaleyh muvakkat olan vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse mülkü olan bir akarı on sene müddetde vakf olmak ve ândan sonra yine kendi mülküne rucu' etmek üzere vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Kezâlik vâkıf vakfının müebbed olmasına münâfi bir şart zikrederek vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse mülk akarını vakf eder oldukta hîn-i iktizâda ol akarı bey' ve semenini kendi mesârifine sarf etmek şartıyla vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Fakat akar-ı mevkûf ileride bey' olunup semeniyile vakf için daha fâideli bir akar iştirâ olunmasını şart ederse o sûrette vakf sahîh ve şart mu'teber olur.

Şu kadar var ki şart-ı mezkûr mûcibince akar-ı mevkûf bey' olunacak oldukda hâkimin inzımâm-ı re'yi lâzımdır.

71. Mes'ele:

Vakfın meşrûnun lehi zikr olundukta kat'i sûrette ta'yîn edilmek lâzımdır.

Binâenaleyh meşrûnun leh teşkîk ve terdîd edilerek bir mal vakf olursa vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse malını vakf ettikte ol malı ya filan ma'bede veya filan mektebe vakf ettim deyûpde ânların birini kat'i sûrette ta'yîn etmeyerek meşkûk ve müreddid olarak vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Şu kadar var ki galleyi sarf husûsunda vâkıfın mütevellîye birkaç cihet beyinde muhayyer bırakması vakfın sıhhatine hâlel vermez.

Meselâ vâkıf vakfıma mütevellî olan zât vakfımın gallesini dilerse filan mektebin levâzımına ve dilerse filan hastahânenin mühimmatına sarf etsin deyû şart ederek vakf eylese vakf sahîh olur.

Kezâlik vâkıf vakfıma mütevellî olan zât vakfımın gallesini vücûh-ı hayrdan münâsib gördüğü mahalle sarf etsin deyû şart ederek vakf eylese vakf sahîh olur.

72. Mes'ele:

Vakf edilecek ebniye ve eşcârın müstahakku'l-kal' olmaması şarttır.

Binâenaleyh müstahakku'l-kal' olan ebniye ve eşcârın vakfi sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse yed-i gasbında olan bir arsa üzerine nefsi için bina ihdâs edip ba'dehû ol binayı bir cihete vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Kezâlik bir kimse arazi-i emîriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaya bilâ izn-i sâhibu'l-arz ebniye ihdâs veya eşcâr gars edüp ba'dehû ol ebniye ve eşcârı vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Kezâlik bir kimse icâre ile tasarrufunda olan vakf arsa üzerine bilâ izini'l-mütevellî nefsi için ebniye ihdâs veya eşcâr gars ettikten sonra ol ebniye ve işcârı bir cihete vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Ama izn-i sâhib-i arzla arz-ı mîri üzerine ihdâs eylediği binayı veya gars eylediği eşcârı veyâhut arsa-i mevkûfe üzerine izn-i mütevellî ile nefsi için ihdâs eylediği binayı veyâhut gars eylediği eşcârı vakf eylese vakf sahîh olur.

73. *Mes'ele:*

Bir kimse arazi-i emîriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaya sahib-i arzdan izin istihsâl etmeksizin eşcâr gars ettikten sonra üç sene mürûr edip ol eşcârdan intifa' olunmak derecesine geldikten sonra ol eşcârı vakf eylese vakf sahîh olur.⁸¹

74. *Mes'ele:*

Mevkûfun aleyhin hem hadd-i zâtında ve hem de vâkıfın i'tikâtında kurbet ve ibâdet nev'inden olması şarttır.

Binâenaleyh ne hadd-i zâtında ve ne de vâkıfın i'tikâtında kurbet ve ibâdet olmayan bir cihete vakf sahîh olmaz.

Kezâlik hadd-i zâtında kurbet ve ibâdet olupda vâkıfın i'tikâtında kurbet ve ibâdet olmayan, bi'l-aks vâkıfın i'tikâtında kurbet ve ibâdet olupda hadd-i zâtında kurbet ve ibâdet olmayan cihetlere vakf sahîh olmaz.

75. *Mes'ele:*

Mevkûfun aleyhin zikr ve ta'yîni şart değildir.

Binâenaleyh bir kimse malını vakf ettikte mevkûfun aleyhi zikr ve beyân eylemese vakf sahîh olur.

Bu sûrette ol vakfın gallesi mutlakan fukarâyâ sarf olunur.

76. *Mes'ele:*

Mevkûfun aleyhin ma'dûd ve mahsûr olması şart değildir.

Meselâ bir kimse akarını vakf ettikte gallesini ale'l-itlâk fukarâyâ şart eylese vakf sahîh olur.

77. *Mes'ele:*

Hîn-i vakfta mevkûfun aleyhin mevcûd olması şart değildir.

⁸¹ Çünkü arâzi kânununun yirmi beşinci maddesinde arz-ı mîri üzerine me'mûrunun izni olmaksızın mutasarrıfı tarafından eşcâr-ı müsmire garsıyla bahçe ittihâz olduğu halde üç seneye kadar cânib-i mîriyenin ol eşcârı kal' ettirmeye salâhiyyeti olması ve üç sene tecâvüz edüpde ol eşcârdan intifa' olunmak derecesine gelmiş ise alâ hâlihî terk olunmak lâzım geleceği musarrah olunmasına nazaran bilâ izn gars olunubda üzerine üç sene mürûr ederek intifa' olunmak derecesine gelmiş olan eşcâr mustahakku'l-kal' olmaktan çıkar. Binâenaleyh ol eşcârın vakfı sahîh olur.

Meselâ henüz evlâdı olmayan bir kimse akarını vakf edüp gallesini evlâdına şart eylese vakf sahîh olur.

Bu sûrette vâkıfın ba'de'l-vakf tevellüd eden evlâdı şart-ı mezkûra binâen ol akarın gallesine müstahak olur.

Kezâlik bir kimse ma'bed ve mekteb gibi bir eser-i hayr binâ etmek için bir mahal tehye edüp fakat o mahalle eser-i mezkûru henüz bina etmeksizin ba'zı akarâtını vakf ve gallesini eser-i mezkûra şart eylese vakf sahîh olur.

Muahharan eser-i mezkûr bina olundukta akar-ı mevkûfun gallesi âna ait olur.

Sûret-i ûlâda vâkıfın evlâdı tevellüd edinceye ve sûret-i sâniyede eser-i mezkûr bina oluncaya değin akar-ı mevkûfun gallesi fukarâyaya sarf olunur. Bu misüllü ibtidâen meşrûtun lehi mevcûd olmayan vakfa munkati'i'l-evvel denir.

İSTİDRAT

78. Mes'ele:

Bir vakfın meşrûtun lehi ibtidâen mevcûd olupta sonradan munkati' ve munkarız olsa ol vakfa munkati'i'l-âhar denir.

Meselâ vâkıf vakfının gallesini zürriyyetine şart edüp ba'dehû vâkıfın zürriyyeti bir müddet galle-i vakfa mutasarrıf olduktan sonra bilâ evlâd vefât ederek zürriyet-i vâkıf bi'l-külliyeye munkarız olsa ol vakfa munkati'i'l-âhar denir.

79. Mes'ele:

Bir vakfın meşrûtun lehi ibtidâen mevcûd olduğu halde bir aralık munkati' olup ba'dehû yine zuhûr eylese o vakfa munkati'i'l-vasat denir.

Meselâ vâkıf vakfının gallesini zürriyyetinin zükûruna şart edüp ba'dehû zükûr bir müddet galle-i vakfa mutasarrıf olduktan sonra ancak evlâd-ı inâsını terk ederek vefât edüp bu vechle meşrûtun leh munkati' olduktan bir müddet mürûrunda vâkıfın evlâd-ı inâsından evlâd-ı zükûr tevellüd etse o vakfa munkati'i'l-vasat denir.

Vakf-ı munkati'in cemi'-i envâında meşrûtun lehin vücûdu takdirinde âna meşrûta olan galle meşrûtun lehin inkıta' ve fikdâni zamanında fukarâyaya sarf olunur.

LAHİKA

80. Mes'ele:

Meşrûtun lehi munkarız olmak ihtimâli olan vakfta vâkıf tarafından bir cihet-i müebbede zikr ve ilâve edilmelidir.

Meselâ bir kimse vakfının gâlesini zürriyyetinin fukarâsına şart eyledikte eğer zürriyyetim munkarız olupda bu şartın icrâsı müteazzir olursa galle-i vakf mutlakan fukarâyâ meşrûta ola deyû bir cihet-i müebbede zikr ve ilave etmelidir.

3-Fasl-ı Sâlis: Sahîh olup olmayan vakflar hakkındadır.

81. Mes'ele:

Bir kimse âhardan iştirâ ettiği bir malı kable'l-kabz vakf eylese nazar olunur. Eğer ol malın semenini bayi'a edâ ettikten sonra vakf etmiş ise vakf sahîh olur.

Ve eğer semeni edâ etmeksizin ise o sûrette semeni edâ edinceye değin vakf muallak ve mevkûf kalır.

Edâ-i semen ettikte vakf sahîh ve nâfiz olur.

82. Mes'ele:

Şirâ-i fâsid ile iştirâ olunan bir malı müşterînin ba'de'l-kabz vakf etmesi câizdir.

Ber vech-i muharrer vakf olunduktan sonra artık bayi'in hakk-ı feshi kalmaz. Fakat mâl-ı mevkûfun kıymetini vâkıfın bayi'a dâmin olması lâzım gelir. Ama şirâ-i fâsid ile iştirâ olunan bir malı kable'l-kabz müşterînin vakf etmesi câiz değildir.

Hibe-i fâside bu hükümde bey'-i fâsid gibidir.

83. Mes'ele:

Şirâ-i bâtil ile iştirâ olunan mal velev ba'de'l-kabz müşterî tarafından vakf olursa vakf sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse bir yetimin akarını semen-i mislinden noksân-ı fâhiş ile velî veya vasîsinden iştirâ edüp ba'dehû ol akarı bir cihete vakf etse vakf batıl olur.

Binâenaleyh yetim bâliğ olduktan ol akarı vâzi'l-yed olan mütevelliden istirdâd eder.

Kezâlik bir kimse vakf-ı lâzım ile vakfedilmiş bir malı iştirâ edüp bir cihete vakf etse vakf-ı sâni bâtil olur.

Kezâ bir kimse beytü'l-mâle ait olan bir akarı semen mislinden noksan-ı fâhiş ile emîn-i beytül-mâlden iştirâ edip ba'dehû bir cihete vakf etse vakf bâtil olur.

84. Mes'ele:

Bir kimse müddet-i muayyene içinde muhayyer olmak üzere iştirâ ve kabz ettiği bir malı müddet-i hıyâr munkazî olmaksızın vakf eylese vakf sahîh ve hıyâr bâtil olur.

Kezâlik bayi' müddet-i muayyene içinde muhayyer olmak üzere bey' ettiği bir malı müddet-i hıyâr mürûr etmeksizin vakf eylese bey' bâtil ve vakf sahîh olur.

85. Mes'ele:

Bir kimse bir cihete meşrûta olan vakf arsa üzerine mütevellîsi izniyle bina ihdâs edüp ba'dehû ol binayı başka bir cihete vakf etse bile vakf sahîh olur.

Ama bir kimse arsa ve binâsı mülk olan bir akarın arsasını mülkünde ibkâ ederek yalnız binâsını bir cihete vakf eylese vakf sahîh olmaz.

Eşcâr ile kürûm bu hükümde binâ gibidir.

86. Mes'ele:

Bir kimse bir akarını vakf ettikte kendisi müddet-i hayâtında ol akara dilediği gibi mutasarrıf olmak ve ba'de'l-vefât ol akar bey' olunup semenî vücûh-u hayra sarf olunmak üzere vakf eylese vakf sahîh olmaz. 68. mes'elenin fikra-i sâlisine müracaât oluna.

Fakat bu vakf damnında o akarın bey'yle semenin fukarâyâ sarf olunmasını vasiyet etmiş olduğu cihetle ânda ahkâm-ı vasiyet cereyân eder.

87. Mes'ele:

Bir kimse âhara vasiyet etmiş olduğu bir malı vakf eylese vasiyetten rucu' etmiş olur.

Binâenaleyh vakf sahîh ve vasiyet batıl olur.

Meselâ bir kimse mülk menziline diğerkimseye vasiyet ettikten sonra ol menzili bir cihet-i hayra müseccelen vakf etse vakf sahîh vasiyet bâtil olur.

Bu sûrette vâkıf vefât ettikte ol kimisine mücerred vâkıf ol menzili vakf etmezden mukaddem bana vasiyet etmiş ve sülûs malı vasiyete müsâid bulunmuş olmakla ol menzili bi hükmi'l-vasiyye ben zabt ederim diyemez.

88. Mes'ele:

Yalnız kitâbetle vakf sahîh olmaz. Belki i'lân ve işhâd lâzımdır.

Binâenaleyh bir kimse bir vakf inşâ ettiğine dâir bir vakfnâme tahrîr ve tanzîm edüp fakat ol vakfnâmeyi mahzar-ı şuhûdda kırâatle mazmûnunu i'lân ve işhâd etmese vakf sahîh olmaz.

89. Mes'ele:

Menfaât-ı vakfî vâkıfın kendiye veya evlâdına şart etmesi vakfin sıhhatine halel vermez.

Meselâ bir kimse bir hâne vakf ettikte ânın galle veya süknâsını hayatta oldukça nefesine ve ba'de'l-vefât evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart eylese vakf sahîh ve şart mu'teberdir.

Kezâlik bir kimse malını vakf ettikte ileride zuhûr edecek deyninin ol vakfin gallesinden edâ olunmasını şart eylese vakf sahîh ve şart mu'teberdir.

90. Mes'ele:

İstibdâl şartıyla vuku' bulan vakf sahîh olur.

Meselâ bir kimse mülk hanımı vakf ettikte ileride lede'l-hâce ol hanım diğerkimse bir akar ile istibdâl olunmasını şart eylese vakf sahîh olur.

Fakat vakf eylediği akar ileride satılıpda semeninin fukarâya tasadduk olunmasını şart eylese bu şartla olan vakf sahîh olmaz.

91. *Mes'ele:*

Arza teb'an hakk-ı şirbin ve kanavâta teb'an suyun vakfi sahîh olur.

92. *Mes'ele:*

Bir kimse mescid olmak üzere hânesi derûnunda bir mahal binâ edüp fakat âna hâriçten cemaat duhûl etmek için tarîk ifrâz ve küşâd etmese ol mahalle mescid hükmü verilmez.

Binâenaleyh ol mahal hânenin müştemilâtından ma'dûd olarak kendisinde envâ-i mülkiyet üzere tasarruf caizdir.

93. *Mes'ele:*

Fevkâni olarak bir mescid binâ edüp tahtına ol mescidin musalihi için ba'zı akarât inşâ' ve vakfetmek câizdir. Ama tahtâni olarak binâ olunmuş bir mescidi hedm ile yerine akar ve ânın fevkine mescidi binâ etmek câiz değildir.

4-Fasl-ı Râbi': Min gayr-i zikr vakfta dâhil olup olmayan şeyler hakkındadır.

94. *Mes'ele:*

Bir kimse bir akar vakf ettikte ol akarın tarîk-i hâs ve hakk-ı şirb ve hakk-ı mesîl gibi hukûk ve mürâfıkını vakf ettiğini zikr eylemese bile ol akara teb'an ânlar dahî vakfta dâhil olmuş olur.

95. *Mes'ele:*

Bir arsa vakf olundukda hîn-i vakfta üzerinde bulunan ebniye ve eşcâr ve kürûm min gayr-i zikr vakfta dâhil olur.

96. *Mes'ele:*

Hîn-i vakfda eşcâr üzerinde zuhûr etmiş meyve vakfda dâhil olmayıp vâkıfın mülkü olarak kalır.

Kezâlik bir bostân vakf olundukda derûnunda bulunan sebze vakfda dâhil olmayup vâkıfın mülkü olarak kalır.

97. *Mes'ele:*

Hudûd ve müştemilâtı beyân olunarak vakf edilmiş olan bir akarın müştemilâtı hîn-i vakfda noksan zikr olursa şer'an itibâr hudûda olduğundan hudûd dâhilinde bulunan müştemilâtın cümlesi vakfda dâhil olmuş olur.

Meselâ yirmi odayı müştemil bir han vakf olunurken on beş odayı müştemildir deyiş tavsîf ve hudûd beyân olursa beyân olunan hudûd dâhilinde bulunan yirmi oda tamamıyla vakfda dâhil olmuş olur.

Fakat bir kimse hudûdunu beyân ederek bir akarını vakf ettikte ol akarın ba'zı müştemilâtını vakfdan istisnâ ve mülkünde ibkâ eylese ol halde istisnâ eylediği ba'zı müştemilât vakfta dâhil olmaz. Meselâ bir kimse harem ve selamlık dâirelerini müştemil olan bir konağı hudûdunu beyân ederek vakf edecek oldukta selamlık dâiresini mülkünde ibkâ edüp yalnız harem dâiresini vakfettim dese selamlık dâiresi vakfdan hâriç olur.

98. *Mes'ele:*

Bir kimse diğeriyle şerik olduğu bir akarda hisse-i şâyiam şu miktardır deyû bir miktâr-ı muayyen beyân ederek vakf ettikten sonra kendisinin ol akarda hisse-i şâyiası beyân eylediği miktardan ziyâde olduğu zâhir olsa vakf sahîh ve zuhûr eden ziyâde dahî vakfda dâhil olmuş olur.

Meselâ bir akar-ı müşterekte hisse-i şâyiası rubu' miktarı olduğunu beyân ederek vakf ettikten sonra ol akarın nisf hisse-i şâyiası kendisinin mülkü olduğu zâhir olsa vakf sahîh ve zuhûr eden ziyade dahî vakfda dâhil olmuş olur.

5-Fasl-ı Hâmis: Vakf-ı merîza dâirdir.

99. *Mes'ele:*

Medyûnun maraz-ı mevtime guremânın hukûkunu iptâle müeddî olan tasarrufâtı nâfiz değildir.

Binâenaleyh duyûnu emvâlinde ezyed olan kimse maraz-ı mevtime ba'zı emvâlini vakf ettikten sonra vefât eylese dâyinler vakfı tutmayup mal-ı mevkûfu kısmet-i guremâyâ idhâl ettirebilirler.

100. *Mes'ele:*

Vârisi olmayan kimsenin maraz-ı mevtime teberruâtı cemi' malından muteberdir.

Binâenaleyh aslen vârisi olmayan kimse maraz-ı mevtime cemi' emvâlini bir cihet-i hayra vakf eylese vakf sahîh ve nâfiz olur.

Bu sûrette ba'de'l-vefât emîn-i beytü'l-mâl emvâl-i mevkûfeye müdâhale edemez.

101. *Mes'ele:*

Vârisi olan kimsenin maraz-ı mevtime teberruâtı ancak sülüs malından mu'teberdir.

Meğer verese sülüsten ziyâde de teberru'u mucîz olmuş ola.

Binâenaleyh bir kimse maraz-ı mevtime bir malını müseccelen vakf edüp ba'dehû veresesini terk ederek vefât eylese nazar olunur.

Eğer sülüs malı vakfa müsâid ise gerek verese mucîz olsun ve gerek olmasın her halde vakf sahîh olur.

Ve eğer sülüs malı müsâid değil ise verese mucîz olur ise ol malın cümlesi vakf olmuş olur.

Verese mucîz olmaz ise o sûrette sülüs mal miktârı vakf olup ândan ziyâdesini verese mirâsa idhâl edebilirler.

Veresinin ba'zısı mucîz olup ba'zısı mucîz olmadığı takdirce sülüs mal miktarıyla beraber mucîz olan veresinin hisseleri dahî vakf olmuş olur.

Bu sûrette mucîz olmayan vâris mal-ı mevkûfdan hissesini âhara bey' ettikten sonra vâkıfın diğerk malı zuhûr ederek sülüs malın vakfa müsâid olduğu tebeyyün etse ol bey' nakz olunamayup alâ hâlihi kalır.

Fakat satılan hisse ol vârise tazmîn ettirilip damânen alınan meblağ ile bey' olunan hisse yerine vakf olmak üzere diğerk bir mal iştirâ olunur.

102. Mes'ele:

Sülüs miktarından ziyâdede veresinin vakfa icâzeti vâkıfın vefâtından sonra olmak şarttır.

Binâenaleyh kable'l-vefât veresinin icâzet veya redlerine i'tibâr yoktur.

103. Mes'ele:

Bir kimse maraz-ı mevtinde mülkü olan bir akarı vakf ettikten sonra iki nefer vârisini terk ederek vefât ettikde müteveffânın sülüs malı o vakfa müsâit olmamakla o vârislerden biri sülüsten ziyâdede vakfi mucîz olup diğerk mucîz olmaksızın vefât edüpde ânın verâseti mucîz olan vârise münhasır olsa sülüsten ziyâdede vâris müteveffânın hissesinde vakfın sıhhati mucîz olan vârisin tekrar o hisse hakkında dahî icâzetine mütevakkıftır. İcâzet-i sâbıka kifâyet etmez.

104. Mes'ele:

Zevcesinden mâade vârisi olmayan bir kimse maraz-ı mevtinde cemî' emvâline müseccelen vakf edüp vefât etse zevcesi vakfi mucîz olduğu takdirce müteveffânın cemî' emvâli vakf olmuş olur.

Mucîz olmadığı takdirce terekenin sūdüsü zevceye âid olup mâadesi vakf olmuş olur.

105. Mes'ele:

Zevcinden mâade vârisi olmayan bir kadın cümle malını müseccelen vakf ettikten sonra vefât etse zevc vakfi mucîz olduğu takdirce müteveffânın cümle malı vakf olmuş olur.

Mucîz olmadığı takdirce terekenin sülüsü zevce verilip andan mâadesi vakf olmuş olur.

106. Mes'ele:

Maraz-ı zâil sıhhat hükmündedir. Binâenaleyh bir kimse hasta ve esîr firâş oldukta ba'zı emlâkını müseccelen vakf edüp ba'dehû maraz-ı mezkûr zâil olarak bir müddet sâlîmen gezdikten sonra vefât eylese veresesi mücerred hasta iken vakf etmekle sülüsten ziyâdede vakfi tutmayız diyemezler.

107. Mes'ele:

Bir seneden ziyâde mümted olan maraz-ı müzmin merîzin hâli tegayyur etmedikçe sıhhat hükmündedir.

Binâenaleyh bir seneden ziyâde müddet bir maraz-ı müzmine mübtelâ olan kimse hâli tegayyur etmezden evvel ba'zı emlâkını müseccelen vakf edüp ba'dehû birkaç gün mürûrunda hâli mütegayyir ve marazı müştedd olarak vefât eylese ol vakf müteveffânın cemi' malından mu'teber olur.

Bu sûrette müteveffânın vereseşi sülûsten ziyâdede vakfi tutmayız diyemezler.

Ama hâli tegayyur ettikten sonra vakf eder ise o sûrette sülûsten mu'teber olur.

Binâenaleyh bu sûrette verese sülûsten ziyâdede vakfi tutmayız diyebilirler.

108. Mes'ele:

Bir kimse maraz-ı mevtinde bir malını vakf ve menfaatini veresesinden birine ve ba'de vefâtihî bir cihet-i hayra şart ettikten sonra vâkıf vefât ederek sülûs malı vakfa müsâid olsa vakf sahîh olur.

Bu sûrette sâir verese mucîz olur ise menfaat-i vakfa yalnız meşrûtun leh olan verese mutasarrıf olur.

Mucîz olmadığı takdirce menfaat-i vakfa yalnız meşrûtun leh olan vâris mutasarrıf olmayup belki ânın hayatında ânınla beraber sâir verese dahî mes'ele-i mîrasiyeleri vechile mutasarrıf olurlar.

Meşrûtun leh olan vârisin hayatında sâir vereseden birisi vefât etse müteveffânın hakk-ı intifa'ında vereseşi ânın makâmına kâim olur. Meşrûtun leh olan vâris vefât ettikte menfaat-ı vakf tamâmen ikinci derecede meşrûtun leh bulunan cihet-i hayra âit olup artık sâir veresenin bervech-i muharrer tasarrufa hak ve salahiyetleri kalmaz.

Ama bir kimse maraz-ı mevtinde bir malını vakf ve menfaatini ba'zı veresesine şart edüp meşrûtun leh olarak başka bir cihet-i hayr beyân etmese o sûrette sâir verese vakf-ı mucîz olmadığı takdirde sülûs müsâit olsa bile vakf bâtil olup ol mâl cümle vereseye mevrûs olur.

109. Mes'ele:

Bir kimse bir akarını mescid olmak üzere maraz-ı mevtinde vakf ettikten sonra vefât edüp sülûs malı vakfa müsâit olmasa verese sülûsten ziyâdede vakfi mucîz olmadığı takdirce ol akarın küllisinde vakf bâtil olur.

Binâenaleyh ol akar tamâmen vereseye mevrûs olur. 108. mes'elenin fıkra-i ahîresine müracaat oluna.

110. Mes'ele:

Vakf-ı sıhhatte ve tescîl maraz-ı mevtde vuku' bulsa i'tibâr-ı hâl vakfadır. Yoksa hâl-i tescîle değildir.

Binâenaleyh bir kimse hâl-i sıhhatinde mülkü olan bir akarı bi dünü't-tescîl vakfedüp ba'dehû ol vakfı maraz-ı mevtinde tescîl ettirip vefât etse ol vakf müteveffânın cemi' malından mu'teberdir yoksa sülüs malından mu'teber değildir.

Binâenaleyh bu sûrette vâkıfın veresesi mücerred tescîl maraz-ı mevtte vuku' bulmuş olmakla vakf sülüsten mu'teber olmuş olur deyû sülüsten ziyâdede vakfı tutmayız diyemezler.

C- BÂB-I SÂNİ

Vakfın lüzûm ve adem-i lüzûmuna dâir mesâil hakkında olup iki faslı havîdir.

1-Fasl-ı Evvel: Vakfın keyfiyet-i lüzûmuna dâirdir.

111. Mes'ele:

Vakf mün'akid olduktan sonra ânın lâzım olması zikri âtî iki tarîkin birine mütevakıftır.

Tarîk-i evvel tescîl ya'ni bir hâkimin lede'l-murâfaa vakfın lüzûmuyla hükmetmesidir.

Şöyle ki bâb-ı evvelin fasl-ı sânisinde beyân olunan şerâit-i sıhate tevfiikan bir kimse malı olan bir aynı vakf ve li eceli't-tescîl nasb eylediği mütevellîye teslim ettikten sonra vakftan rücu' edüp ol aynı ke'l-evvel mülkü olmak üzere mütevellîden geri almak murâd ve mütevellî dahî ânın red ve iâdesinden imtina' edüp bu vecihle vâkıf ve mütevellî beyinde niza' ve ihtilâf vuku' bulupta bir hâkim huzûrunda murâfaa olduklarında hâkim dahî vakfın lüzûm ve adem-i lüzûmu hakkında beyne'l-müctehidîn cereyân eden ihtilâfâta âlim olduğu halde cânib-i vakfi tercîh edüp lüzûm-ı vakfa kâil olan müctehidin re'yi mûcibince ol vakfın lüzûmuyla hükme eylese vakf lâzım olur.⁸²

Ber vechi meşrûh murâfaa cereyân etmeksizin yalnız vâkıf veya mütevellîden birinin mürâcaatı üzerine hâkim vakfın lâzım olmasını re'y ettim dese mücerred hâkimin böyle demesiyle tescîl hâsıl olmuş olmaz.

112. Mes'ele:

Hakemin hükmüyle vakf lâzım olmaz.

Şöyleki vâkıf ile mütevellî li eceli't-tescîl bir kimseyi hakem nasb edüpde o kimse vakfın lüzûmuyla hükmetse vakf lâzım olmaz. Belki vakfın lâzım olması taraf-ı sultândan mansûb bir hâkimin hükme etmesine mütevakıftır.

⁸² Vakfın cevâzı müttetekun aleyhdır. Fakat akd lâzım olup olmamasında müctehidîn beyinde ihtilâf vuku' bulmuştur.

İmam Ebû Hanîfe hazretleri vakfın iâre gibi bir akd-i gayr-i lâzım olmasına ve İmam Muhammed hazretleri teslîm-i ile'l-mütevellî şartıyla vakfın lâzım olmasına ve İmam Ebû Yusuf hazretleri ale'l-ittilâk vakfın akd-i lâzım olmasına kâil olmuşlardır. İmam Ebû Hanîfe hazretlerinin re'yiine göre bir kimse bir malı vakf ve mütevellîye teslîm etse bile mal-ı mevkûf vâkıfın mülkünden hurûc etmediği cihetle vakfından rücu' edüp envâ-i mülkiyet üzere mal-ı mevkûfta tasarruf edebilir. Vâkıfın vefâtında veresesi için dahî bu salâhiyet vardır.

İmam Muhammed hazretlerinin re'yiine göre mütevellîye teslim olunmayan vakfda hükme böylecedir. İmam Ebû Yusuf hazretlerinin ictihâdına göre vâkıf mücerred vakf ettim demesiyle mal-ı mevkûf mülk-ü vâkıftan hurûc edüp artık ândan rücu' ile mülkiyet vechile tasarruf bâtül olur.

Beyne'l-müctehidîn ihtilâf vuku' bulan bir mes'eleye mutaallik bir hususta kâdi müctehidînden birinin re'yiine tercîh edüp ânın mûcibince hükme etse ihtilâf-ı mürtefi' olarak ol hususta kâdinin hükmünün nifâzında beyne'l-müctehidîn ittifak vardır.

Binâenaleyh hâzâ vakfa müteallik bir hususta kâdi lüzûma kâil olan müctehidin re'yiini tercîh edüp hükmetse bi ittifâki'l-müctehidîn ol vakf lâzım olup ândan sonra diğerkâdi için adem-i lüzûma kâil olan müctehidin re'yiine temessük ile ol vakfi iptale tarîk kalmadığı cihetle ol vakf nakz ve iptalden masûn kalmış olur. İşte tesc'il bundan ibârettir.

Vâkıf kable't-tescîl vefât edüpde verese mal-ı mevkûfu terekeye idhâl ve beynlerinde taksîm etmek üzere mütevelliden huzûr-u hâkimden taleb ve mütevellî dahî teslîmden imtina' ettikte hâkim vakfın lüzûmuyla hükmedüp mütevellîye muârazadan vereseyi men' eylese vakfın tescîli hâsıl olmuş olur.

Kezâlik bir kimse aslen medyûn değil iken sıhhatinde ba'zı emvâlîni bir cihete bilâ tescîl vakf edüp ba'de zamân duyûnu terekesinden ezyed olduğu halde vefât etmekle dâyinler kısmet-i guremâya idhâl etmek üzere emvâl-i mevkûfeyi huzûr-ı hâkimde mütevellîden taleb ve da'vâ ve mütevellî dahî teslimden imtina' ettikte hâkim vakfın lüzûmuyla hükmedüp mütevellîye muârazadan dâyinleri men' eylese vakf tescîl olunmuş olur.

113. Mes'ele:

Tarîk-i sâni vakfın vasiyet sûretiyle olmasıdır.

Şöyle ki bir kimse ben vefât eylediğimde filan malım filan cihet-i hayra vakfolsun deyû vasiyet edüp ba'dehû ol vasiyet üzerine sâbit ve musır olarak vefât edüpde sülûs malı mal-ı mûsî bihe müsâid olsa ol mal vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olur.

Ve eğer sülûs malı mâlı mûsî bihe müsâid değil ise o sûrette ancak sülûsün müsâit olduğu miktar vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olur.

Ol miktardan ziyadesi vereseye mevrûs olur.

Meğer ki verese sülûsden ziyâdede vasiyeti mucîz olmuş ola, o sûrette mal-ı mûsî bihin tamâmı vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olur. Ber vech-i meşrûh vasiyet eden kimsenin aslen vârisi yoksa ol halde yine mal-ı mûsî bihin tamâmı vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olur. 101 ve 103 ve 104 ve 105. mes'elelerde beyân olunan tafsîlât bu mes'elede dahî câridir.⁸³

114. Mes'ele:

Bâlâda beyân olunan iki tarîktan hiç biri bulunmadıkça vakf lâzım olmaz.

Fakat zikri âtî iki mes'ele müstesnâdır ki ânlarda vakfın lâzım olması bâlâda beyân olunan tarîklardan hiç birine mütevakkıf değildir.

Evvelkisi bir mescid binâ ve tarîkiyle berâber mülkünden ifrâz edüp derûnunda ifâ-ı salât etmek üzere nâsa izin verüpde nâs dahî orada cemaatle cehren ifâ-i salât eyleseler ol mescid vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olur.

İkincisi bir kimse mülkü olan arsayı makbere olmak üzere vakf edüp defn-i mevtâyâ izin vermekle oraya meyyit defnolunsa ol arsa vakf-ı lâzım ile vakf olunmuş olur.

115. Mes'ele:

Mücerred ilhâk ile vakf lâzım olmaz. Şöyle ki bir kimse ba'zı akarâtını müseccelen vakf edüp ba'dehû diğer ba'zı akarâtını dahî bilâ tescîl-i vakf ettikte iş bu akarâtımı mukaddemen

⁸³ Vasiyyete dâir daha ziyâde tafsîlât derdest-i tertîb olan ahkâm-ı vesâyada beyân olunacaktır.

müsecelen vakf etmiş olduğum akarâta ilhâk eyledim dese vâkıfın mücerred böyle demesiyle sonra ki vakf ettiği akarât vakf-ı lâzım ile vakf olmuş olmaz.

Belki ânların lâzım olması ayrıca tescîle mütevakıftır.

116. Mes'ele:

Bir kimse akarını bir cihete vakf edüp lâkin teslîm ile'l-mütevellî ve tescîl-i şer'î vuku' bulmaksızın andan rücu' ederek ol akarı başka bir cihete vakf edüp tescîl ettirse vakf-ı evvel bâtil vakf-ı sâni sahîh ve lâzım olur.

117. Mes'ele:

Medyûnun vakfını tescilden hukkâm bâ irâde-i seniyye memnu'dur.

Binâenaleyh medyûn olan kimse velev hâl-i sıhhatinde emlâkını vakf ettikten sonra vefât edüp edâ-i deyne vâfi diğer malı olmasa dâinler vakf-ı hâkime nakz ettirip ol emlâktan istifâ-i deyn edebilirler.

Bu sûrette hâkim vakfı nakz etmeyüp ol vakfın lüzûmuyla hükm edüp vakfı tescîl eylese hükmü nâfiz ve tescîli mu'teber değildir.⁸⁴

Ama bir kimse medyûn değil iken hâl-i sıhhatinde ba'zı emlâkını müsecelen vakf edüp ba'dehû medyûn olarak aslen terekesi olmadığı halde vefât etse bile dâinler emlâk-ı mevku'feye müdâhale edemezler.

118. Mes'ele:

Gedik vakfını tescilden hukkâm bâ irâde-i seniyye memnu'dur.

Binâenaleyh bir kimse mâlik olduğu bir gediği vakf ettikte hâkim ol vakfın lüzûmuyla hükmedüp vakfı tescîl eylese hükmü nâfiz ve tescîli mu'teber değildir.⁸⁵

2-Fasl-ı Sâni: Vakf-ı lâzım ve gayr-i lâzıma müteallık ba'zı ahkâm ve mesâil beyânındadır.

119. Mes'ele:

Bir mal vakf-ı lâzım ile vakf edildikte artık ânda bervech-i mülkiyet tasarruf olunamaz. Tasarruf olunmuş olsa ol tasarruf bâtil olur.

Meselâ bir kimse vakf-ı lâzım ile vakf edildiği bir mâl-ı âhara bey' veya hîbe veya rehn eylese akd-i mezkûrlar bâtil olur.

Kezâlik vakf-ı lâzım ile vakf olunan mal verseye mevrûs olmaz.

Fakat vakf-ı lâzım ile vakf olunan bir mal fasl-ı mahsûsunda beyân olunacak mesâile tevfi'kan diğer bir mal ile istibdâl olunur ise bedel olarak alınacak diğer mal ânın yerine kâim ve

⁸⁴ Medyûnun vakfını tescilden hukkâmın memnu'iyetine dâir olan irâde-i seniyye dokuz yüz elli tarihinde Şeyhülislâm Ebû's-suûd Efendi merhûmun arzı üzerine sâdir olmuştur.

⁸⁵ İş bu memnu'iyenin irâde-i seniyyesi iki yüz yetmiş yedi senesi zi'l-hicce şerîfesinin sekizinci günü şeref-sudûr etmiştir.

vakf olup müstebdel olan mal-ı mevkûf mülkiyete avdet ederek ânda ahkâm-ı mülk cereyân eder.

Kezâlik bir kimsenin âhardan iştirâ ettiği akarda diğer kimsenin esbâb-ı şuf'adan biriyle hakk-ı şuf'ası sâbit olduktan sonra ol kimse ol akarı müseccelen vakf etse bile şeff'in taleb ve da'vâsı üzerine vakf fesh edilip ol akar mülk olmak üzere şeff'a teslîm olunur.

Kezâ vakf-ı lâzım ile vakf olunmuş bir musakkafın ebniyesi bi'l-külliyeye münhedim olup vakfında kudret olmamakla o musakkafı müceddeden binâ ile enkâzın binâyaya sarfi mümkün olmasa mütevellîsi ol enkâzı semen-i misliyle vakf için bey' etmek câizdir.

Kezâlik vakf-ı lâzım ile vakf olunmuş bir bahçenin kuruyan eşcâr-ı müsmaresini mütevellîsi ba'de'l-kal' semeni misliyle vakf için bey' etmek câizdir.

120. Mes'ele:

Bir kimse âhardan iştirâ ettiği malı velev müseccelen vakf ettikten sonra bir müstahik zuhûr edüp ol mal benim mülkümdür deyû da'vâ ve müddeâsını ber nehc-i şer'î isbât edüp ba'de'l-hıf ol mal müstahik için hükm olunsa vakf müntakiz olup ol malı müstahik zabt eder.

Bu sûrette ol kimse bâyi'a verdiği semeni bi hakk-i'l-mürâcaa bayi'den istirdâd ettikte semeni mezkûr kendisinin malı olur.

Yoksa ol semen ile istihkâkan zabt olunan mal yerine diğer bir malı iştirâ ve vakf etmek kendi üzerine lâzım olmaz.

121. Mes'ele:

Vakf-ı gayr-i lâzım ile vakf olunan mâlik-i vakfiyeti hâkim tarafından fesh edildiği takdirde ânın vakfiyeti bâtil olup mülkiyet vechile tasarruf olunur.

Meselâ bir kimse mülk dükkânını bir cihet-i hayra vakf edüp fakat teslîm ile'l-mütevellî ve tescîl-i şer'î bulunmaksızın muahharan o kimse dûcar-ı fakr ve zarûret olmakla ol dükkânın ber vech-i mülkiyet tasarrufuna muhtâc olupda vakfından rucu' murâd eylese vakfı fesh ettirmek için ol emrde hâkime mürâcaat eder.

Hâkim dahî vakfı fesh ettiği halde vâkıf ol malda mülkiyet vechile tasarruf eder. Vâkıfın veresesi dahî vakfını hâkime fesh ettirse hükm bu minvâl üzeredir.

Vakf-ı gayr-i lâzım ile vakf olunan mal hâkim tarafından vakfiyeti fesh edilmeksizin âhara satılıpta lede'murâfaa hâkim ol bey'in sıhhatiyle hükm etse vakf bâtil olur.

122. Mes'ele:

Bir kimse mâ ba'de mevtine izâfetle alâ tariki'l-vasiyye bir malını vakf eylese vâkıf o vasiyet üzerine musır olarak etmedikçe ol mal vâkıfın mülkünden hurûc etmez.

Binâenaleyh vâkıf hayâtında ol mala ber vech-i mülkiyet tasarruf eder ve maraz-ı mevtinde olsa bile ol vasiyetten kavlen veya fi'len rucu' edebilir.

Kavlen rucu'; vasiyet eden kimsenin ben vasiyetten rucu' ettim veyâhut vasiyetten sarf-ı nazar ettim gibi vasiyetten vazgeçtiğine dâlalet eder bir söz söylemesidir.

Fi'len rucu'; vasiyet eden kimsenin vasiyet etmiş olduğu malın ismini değiştirecek veyâhut ândan mülkü izâle edecek bir sûretle ânda tasarruf eylemesidir.

Meselâ bir kimse ben vefât ettiğimde mülküm olan filan arsa vakf olsun deyû vasiyet ettikten sonra ol arsa üzerine menzil veya dükkân bina eylese veyâhut kurûm ve eşcâr garsıyla ol arsayı bağ veya bahçe ittihâz eylese veyâhut ol arsayı âhara bey' ve hibe ve teslim ile mülkünden ihrâc etse fi'len vasiyetten rucu' etmiş olacağından vasiyetin aslen hükmü kalmaz.

Bu makûle vasiyetten rucu'da hâkime mürâcaat lâzım değildir.

İSTİTRÂD

123. Mes'ele:

Vakf için vuku' bulan teberru'dan rucu' sahîh olmaz.

Meselâ bir kimse vakf arsa üzerine kendi malıyla teberruan li'l-vakf binâ inşâ ettikten sonra teberru'dan rucu' edüp ol binayı mülkü olmak üzere zabt edemez.

Kezâlik bir kimse bir vakfin mütevellîsine ol vakfin umûruna sarf etmek üzere teberruan bir miktar akçe verüp mütevellî dahî meblağ-ı mezbûru vakfin umûruna sarfla istihlâk ettikten sonra o kimse teberru'dan rucu' edüp meblağ-ı mezbûru mütevellîye tazmin ettiremez.

D- BÂB-I SÂLİS

Arazi-i mevkûfeye dâirdir.

124. Mes'ele:

Arazi-i mevkûfe iki kısımdır. Kısm-ı evvel evkâf-ı sahîhadan olan arâzi-i mevkûfedir. Kısm-ı sâni evkâf-ı gayr-i sahîhadan ya'ni tahsîsât kabilinden olan arâzi-i mevkûfedir.

125. Mes'ele:

Arazi-i oşriyye veya harâciye mâliki tarafından vech-i meşru' üzere vakf olunsa ol vakf evkâf-ı sahîhadan olur.

126. Mes'ele:

Bir kimse arazi-i mevâtтан bir mahalli kendi mülkü olmak üzere izn-i sultânî ile ihyâ edüp ba'dehû ol yeri bir cihet-i hayra vakf eylese ol vakf evkâf-ı sahîhadan olur.

127. Mes'ele:

Arazi-i emîriyyeden bir kat'a-i müfreze taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir kimseye temlik-i sahîh ile temlik olunupda o kimse dahî ol kat'ayı bir cihet-i hayra vakf eylese ol vakf evkâf-ı sahîhadan olur.

128. Mes'ele:

Temlikin sıhhati mütemmelikin şira-i sahîh ile iştirâsına mütevakkıftır.

Şöyle ki arazi-i emîriyyeden bir kat'â taraf-ı saltanat-ı seniyyeden tâlibine temlik olundukda nazar olunur.

Eğer vakt-i temlikte beytü'l-malde müzâyaka var ise temlikin sıhhati mütemmelikin ol kat'ayı cânib-i beytü'l-malden semen-i misli ile iştirâ ve semenini beytü'l-male edâ etmesine mütevakkıftır.

Bu sûrette semen-i mislinden noksan-ı fâhişle iştirâ olunsa temlik-i sahîh hâsıl olmuş olmaz.

Ve eğer vakt-i temlikte beytü'l-malde müzâyaka yok ise ol halde temlikin sıhhati mütemellikin ol kat'ayı iki kat kıymetiyle cânib-i beytü'l-malden iştirâ etmesine mütevakkıftır.

Bu sûrette iki kat kıymetinden noksan fâhişle iştirâ olunsa temlik-i sahîh hâsıl olmuş olmaz.

129. Mes'ele:

Arazi-i emîriyyenin temlikî maslahat-ı âmme ile mukayyed ve meşrûttır.

Binâenaleyh arâzi-i emîriyyenin temlikî maslahat-ı âmmeyi ihlâl ettiği takdirce aslen temlik câiz ve meşru' değildir.

130. Mes'ele:

Mücerred temliknâme ile temlik-i sahîh hâsıl olmaz.

Şöyle ki bir kimse arazi-i emîriyeden bir kat'ayı mesâil-i sâbıkada beyân olunduğu vech üzere şirâ-i sahîh ile cânib-i beytül-malden iştirâ etmeksizin ol kat'a kendiye meccânen temlik ve yedine temliknâme i'tâ olursa temlik-i sahîh hâsıl olmuş olmaz.

131. Mes'ele:

Selâtin-i izam hazerâtının arazi-i emîriyyeden bi dûni't-temellük mesârif-i beytül-malden olan cihât-ı hayriyyeye ta'yîn buyurdıkları evkâf tahsîsât kabîlinden olmuş olur.

128 ve 129 ve 130. mes'elelere müracaat oluna.

132. Mes'ele:

Bir kimse arazi-i emîriyeden bir kat'ayı temellük-i sahîh ile temellük etmeksizin izn-i sultânî ile mesârif-i beytül-malden olan bazı cihât-ı hayriyyeye vakf eylese ol vakf tahsîsât kabîlinden olmuş olur.

133. Mes'ele:

Bir kimse arazi-i emîriyeden tapu ile tasarrufunda olan bir tarlayı temellük-ü sahîh ile temellük veyâhut izn-i sultânî istihsâl etmeksizin bir cihete vakf eylese o vakf ne evkâf-ı sahîhadan ve ne de tahsîsât kabîlindedir.

Belki ke'l-evvel sarf-ı arazi-i emîriyeden ma'duddur.

Binâenaleyh o kimse ke'l-evvel o tarlaya mutasarrıf olup öşrünü beytül-male eda eder ve dilediği halde ol tarlayı izn-i sâhib-i arzla âhara ferâğ eder ve vefâtı vuku'unda ol tarla arazi kanunnamesi mücibince ashâb-ı intikalden verese var ise anlara yoksa mahlûlen beytül-male ait olup tapu misliyle tâlibine tefvîz olunur. Ber vech-i muharrer vuku' bulan vakfin aslen hükmü yoktur.

134. Mes'ele:

Eşhâsın taht-ı temellüklerinde arazi-i öşriye ve haraciyenin beytül-male ait olan öşr ve haracları taraf-ı sultânîden masraf-ı beytül-mal olan bir cihete vakf ve tahsîs buyurulmuş olsa ol vakf tahsîsât kabîlinden olmuş olur.

135. Mes'ele:

Aslı arazi-i emîriyeden olduğu halde kadîmen vakf edilmiş olan bir mezraayı vâkıfın kable'l-vakf cânib-i beytül-malden iştirâ ettiği ma'lûm olsa ol mezraanın evkâf-ı sahîhadan olduğuna hükm olunur.

Gerek ol şirânın 128. mes'eleda beyân olunan sûret-i meşru'aya muvâfık olarak vuku' bulmuş olduğu ma'lûm olsun ve gerek olmasın.

Ama vâkıfın ol mezraayı kable'l-vakf cânib-i beytü'l-malden iştirâ ettiği aslen ma'lun olamasa o mezraanın evkâf-ı sahîhadan olduğuna hükm olunamaz.

136. Mes'ele:

Senede müstenid olmayan bir ihtimâle iltifat olunmaz.

Binâenaleyh fi'l-asl-ı arazisi oşriye veya haraciye olan bir memlekette kadîmen vakf edilmiş olan bir mezraa hakkında ihtimal ki ol mezraanın mâliki bilâ vâris vefât edüpde mezraa-i mezkûre cânib-i beytü'l-male ait olarak arazi-i emîrîye hükmünü iktisab ettikten sonra bi dünü't-temellük vâkıfı tarafından vakf edilmiş olsun deyû senede müstenid olmayan bir ihtimâl-i mücerred ile o mezraanın evkâf-ı gayr-i sahîhadan olduğuna hükm olunmaz.

137. Mes'ele:

Arazi-i emîrîyeden iken ber vech-i muharrer tahsisât kabîlinden olarak vakf-ı gayr-i sahîh ile vakf edilmiş olan yerler üç kısımdır.

Kısm-ı evvel; raKâbesi gibi hukuk-ı tasarrufiyesi dahî kemâ kâne cânib-i beytü'l-male ait olduğu halde yalnız â'sâr ve rüsumâtı taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir cihete vakf ve tahsis buyrulmuş olan arazidir.

Kısm-ı sâni; â'sâr ve rüsumâtı ke'l-evvel beytü'l-male ait olup yalnız hukuk-ı tasarrufiyesi taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir cihete vakf ve tahsis buyrulmuş olan arazidir.

Kısm-ı sâlis; hem hukuk-ı tasarrufiyesi ve hem â'sâr ve rüsumâtı taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir cihete vakf ve tahsis buyrulmuş olan arazidir.

Kısm-ı evvelden olan arazide â'sâr ve harc-ı ferâğ ve intikal ve bedel-i mahlûlat gibi rüsumâtı taraf-ı vakfa ait olur.

Bu kısımdan olan arazinin hukuk-ı tasarrufiyesi beytü'l-male ait olduğundan sâir arazi-i emîrîye-i sarfa gibi taraf-ı beytü'l-malden bâ tapu zirâa ihâle ve tefvîz olunur.

Kısm-ı sâni ve sâlisden olan arazi taraf-ı vakftan ziraat ve hirâset veyâhut âhara îcar veyâhut akd-i müzâraa sûretiyle tasarruf olunur.

Fakat kısm-ı sâni ve sâlisden olan arazi taraf-ı vakftan ziraat ve hirâset veyâhut âhara îcar veyâhut akd-i müzâraa sûretiyle tasarruf olunur. Fakat kısm-ı sâni ve sâlisden olan arazi taraf-ı vakftan ziraat ve hirâset veyâhut âhara îcar veyâhut akd-i müzâraa sûretiyle tasarruf olunmaz. Bu üç kısımdan ancak kısm-ı evvelde arazi kanunnâmesi ahkâmı câri olur.

Diğer iki kısımda hukuk-ı tasarrufiye taraf-ı vakfa ait olduğundan anlarda kanunnâme-i mezkûr ahkâmı câri olmaz.

İSTİTRAD

138. Mes'ele:

Tahsîs iki nev'dir.

Nev'-i evvel; tahsîs-i sahîhdir ki beytü'l-male ait bir kısım vâridâtı mesarif-i beytü'l-malden olan bir cihete tahsîsden ibarettir.

Nev'-i sâni; tahsîs-i gayr-i sahîhdir ki beytü'l-male ait bir kısım vâridâtı mesârifi beytü'l-malden olmayan bir cihete tahsîsten ibarettir.

Nev'-i evvelde vâridât-ı muhassasa muhassasun lehe olan cihete sarf olunup anın nakz ve iptali câiz değil ise de ikinci nev' re'yi veliyyi'l-emr ile nakz ve iptal olunur.

139. Mes'ele:

Arazi-i öşriye veya haraciyeden bir yer mâliki tarafından vakfedilmekle ol yerin öşr ve haracı sakıt olmayıp ke'l-evvel beytü'l-male edası lâzım gelir.

Kezâlik arazi-i emîrîyeden bir mezraa taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir kimseye temlîk-i sahîh ile temlîk olundupda o kimse dahî ol mezraayı müseccelen vakf etse bile anın â'sar-ı şer'iyyesi kemâ fi'l-evvel beytü'l-male eda olunmak lâzım gelir.

Binâenaleyh bir mahalde vakf-ı sahîh ile tahsîsat kabîlinden olan vakf-ı gayr-i sahîh ictima' edebilir.

Şöyle ki bâlada zikr olunan arazi-i memlûkeden biri mâliki tarafından vakf-ı sahîh ile vakf olunduktan sonra anın beytü'l-male ait olan hâsılâtı dahî taraf-ı sultâniden bir cihete vakf ve tahsîs buyrulsa bir mahalde vakf-ı sahîh ile tahsîsât kabîlinden olan vakf-ı gayr-i sahîh ictima' etmiş olur.

E- BÂB-I RÂBÎ'

Vâkıfların zikredegeldikleri şurûta dâir olup üç fasl-ı hâvidir.

1-Fasl-ı Evvel: Evlâd ve akraba ve cirân hakkında olan şurût-ı vakfa dâirdir.

140. Mes'ele:

Evlâd lafzı bir defa zikroldukta evlâd-ı sulbiyeye mahmuldur. Binâenaleyh ahfâda şâmil olmaz.

Mesela vâkıf vakfımın gallesini evlâdına şart eyledim deyû evlâd lafzını bir defa zikredüp tekrar etmese meşrûnun leh yalnız vâkıfın evlâd-ı sulbiyesine mahsûs olup ahfâda şâmil olmaz.

Şu kadar var ki vâkıfın ibaresinde evlâd lafzının ahfâda dahî şumûluna delâlet eder bir karîne mevcûd ise o sûrette evlâd lafzı ahfâda dahî şâmil olur.

Meselâ vâkıf vakfımın gallesini neslen ba'de neslin evlâdına şart eyledim dese neslen ba'de neslin kelâmı karînesiyle evlâd lafzı ahfâda dahî şâmil olarak vâkıfın gerek evlâd-ı sulbiyesi ve gerek ahfâdı galle-i vakfa müstahak olur.

141. Mes'ele:

Evlâd lafzı iki defa zikr olundukta gerek karîb ve gerek baîd bi'l-cümle butûna şâmil olur. Yoksa yalnız batn-ı evvel ve sâniye münhasır olmaz.

Binâenaleyh gallesi vâkıfın evlâdına ve evlâd-ı evlâdına meşrûta olan vakfın gallesine vâkıfın batn-ı evvel ve sâniye mevcud olan evlâdı mütasarrıflar iken vâkıfın batn-ı sâlisde dahî evlâdı hâdis olsa anlar dahî galle-i vakfda batn-ı evvel ve sâniye bulunan evlâda müşâreket ederler.

Bu sûrette batn-ı evvel ve sâniye bulunan evlâd (vâkıf evlâd lafzını iki kere zikretmekle batn-ı sâlisde bulunan evlâda şumûlü olamaz. Binâenaleyh galle-i vakftan size hisse veremeyiz.) deyû batn-ı sâlisde bulunan evlâdı kendilerine müşâreketten men' edemezler.

Kezâlik vâkıf vakf ettiği menzilin süknâsını evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve ba'de'l-inkırâz bir mescidin imamına şart eylese vâkıfın bilküllüye zürriyeti munkarız olmadıkça nöbet-i süknâ ol mescidin imamına gelmez. Yoksa yalnız batn-ı evvel ve sâniye bulunan evlâdın inkırâzıyla ol mescidin imamı menzil-i mezkûrun süknâsına müstahak olamaz.

142. Mes'ele:

Evlâd ve evlâd-ı evlâda meşrût olan vakfta vâkıf butûnun tertîbine delâlet eder bir lafız zikrederse o sûrette batn-ı evvel mevcûd iken batn-ı sâniye hisse verilmez.

Meselâ vâkîf vakfının gallesini batnen ba'de batnin evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart eyledim dese batnın olduğu evlâd-ı sulbiye mevcûd iken batn-ı sâlide bulunan evlâda galle-i vakftan hisse verilmez.

Kezâlik batn-ı sâlide evlâd mevcûd iken batn-ı sâlide bulunan evlâda hisse verilmez. Butûnu sâire dahî bu kıyas üzeredir.

143. Mes'ele:

Vâkîfının kelimalarında mefhûmu muhalefet mu'teberdir.

Binâenaleyh vâkîf mevkûf-ı aleyhimi bir vasîf ile tavsîf ederse ol vasîf medar-ı istihkak olup ol vasîf ile mevsuf olmayan kimse menfaat-i meşrûta müstahak olmaz.

Meselâ vâkîf vakfının gallesini zürriyyetine şart ettikte vakfının gallesine filan beldede mutavattın olan evlâdım ve evlâd-ı evlâdım mutasarrıf olsunlar dese ol beldede mutavattın olmayan evlâd ve evlâd-ı evlâdı vakfın gallesine müstahak olmazlar.

Kezâlik ulemâdan olan evlâd ve ahfâdım mutasarrıf olsunlar dese vâkîfin cehleden bulunan evlâd ve ahfâdı galle-i vakfa müstahak olmazlar.

Kezâ fukarâdan olan evlâd ve ahfâdım mutasarrıf olalar dese ağniyâdan olan evlâd ve ahfâdı galle-i vakfa müstahak olmazlar. Sâir evsâf dahî bu kıyas üzeredir.

144. Mes'ele:

Zevci ağniyâdan olan kadın aslen malı olmasa bile ganiyye addolunur.

Binâenaleyh zevci gani olan zevce fukarâyâ meşrût olan vakfda dâhil olmaz.

Ve bi'l-aks zevcesi ganiyye olup kendisinin malı olmayan zevce gani addolunmaz.

Binâenaleyh zevcesi ganiyye olup kendisinin malı olmayan zevce fukarâyâ meşrût olan vakfta dâhil olur.

145. Mes'ele:

Vâkîf vakfının gallesini batnen ba'de batnin evlâdına şart edüp fakat batn-ı evvelde evlâddan biri fevt oldukta hayatta olduğu takdirce galleden kendine isâbet edecek hisse anın evlâdına verilsin deyûp ba'dehû ol vakfın gallesinden batn-ı evvelde evlâd-ı vâkıftan birkaç kişi mutasarrıflar iken içlerinden biri bir kaç nefer veledini terk ederek vefât eylese müteveffâ hayatta farz olunarak galle-i vakf batn-ı evvelde müteveffâ ile beraber sâir berhayat bulunan evlâda müsâvat üzere taksim olunarak müteveffâyâ isabet eden bir hisse anın evlâdına verilir.

Batn-ı evvelde diğeri dahî evlâdını terk ederek vefât ettikte ta batn-ı evvel munkarız oluncaya değin bu minval üzere muâmele olunur. Batn-ı evvel bilkülliyeye munkarız olduğda kısmet-i mezkûra nakz olunarak galle-i vakf batn-ı sâlide bulunan evlâdın cümlesine müsâvât üzere tevzi' olunur.

146. *Mes'ele:*

Evlâd lafzı örfen vâhide dahî şamil olur.

Binâenaleyh vâkıf vakfının gallesini evlâdına şart edüp fakat vâkıfın bir nefer veledi bulunsa ol veled vakfın mecmu'una müstahak olur.

147. *Mes'ele:*

Evlâd lafzından ba'zı kere mucâzen ahfâd murad olunur.

Âyise yani kendisinden veled tevellüd etmesi âdeten mümteni' olan birisine vâsıl olmuş bir kadının bi'l-cümle evlâd-ı sadriyyesi vefât edüp yalnız ahfâdı berhayat olduğu halde o kadın bir vakf ihdâs ettikte ol vakfın gallesini evlâdına şart ettim dese bu kelimada evlâd lafsından ma'nay-ı hakîkisi olan evlâd-ı sadriyyeyi irade mümkün olmadığından ma'nay-ı mecâzisi olan ahfad irade edilerek gallenin meşrûtu lehi ahfâd olur.

148. *Mes'ele:*

Bâide sarf eder bir karîne olmadıkça kinâye akreb-i mekniyyâta munsarıf olur.

Meselâ vâkıf vakf eylediği arabıyyü'l-ibare olan vakfiyesinde (ceale'l-vâkıfı tevliyyetehü linefsihi sümme ilâ veledihi yahyâ sümme ilâ evlâdihî) deyû tahrîr ettirse (sümme ilâ evlâdihî) ibaresinde kinaye olan zamir karîb olan Yahya'ya munsarıf olur yoksa bâid olan vâkıfa munsarıf olmaz.

Binâenaleyh bu sûrette vâkıf ve oğlu Yahya vefât edüp tevliyyete Yahya'nın evlâdı mutasarrıf olsalar vâkıfın diğer oğlunun evlâdı mücerred ibare-i mezkûredeki zamir vâkıfa munsarıftır binâenaleyh biz dahî tevliyyete Yahya'nın evlâdına müşâreket ederiz diyemezler.

Terkî'l-ibare olan bir vakfiyede vâkıf vakfının tevliyyetini evvelen kendine ve ba'dehû oğlu Süleyman'a ve ba'dehû evlâdına şart eyledi deyû muharrer bulunsa hüküm yine bu minvâl üzeredir.

149. *Mes'ele:*

Tefâdul şart kılınmadıkça bâb-ı vakfa aslolan bi's-seviye kısmettir.

Binâenaleyh galle ale'l-ıtlâk evlâd-ı vâkıfa meşrûta olan vakfın gallesini vâkıfın evlâd-ı zükûruyla evlâd-ı inâsı müsavât üzere iktisâm ederler.

Evlâdın zükûruna inâsından ziyade hisse verilmez.

Meğer gallenin beyne'l-evlâd irs tertîbi üzere tevzi'i vâkıf tarafından şart kılınmış ola. O sûrette galle-i vakf evlâd beyninde li'z-zekeri mislü hazzi'l-ünseyeyn tevzi' olunur.

150. *Mes'ele:*

Vâkıf vakfının gallesini evlâd-ı zükûrunda ve evlâdının evlâd-ı zükûruna şart eyledim dese vâkıfın benâtının evlâd-ı zükûru dahî şart-ı mezkûrda dâhil olur.

151. Mes'ele:

İbâre-i vâkıfda evlâd lafzı mutlak zıkr olundukta ba'de'l-vakf hâdis olan evlâda dahî şâmil olur.

Binâenaleyh vâkıf vakfımın gallesini evlâdımâ şart eyledim dese vâkıfın gerek hîn-i vakfda mevcûd olan ve gerek ba'de'l-vakf hâdis olan bi'l-cümle evlâd-ı şart-ı mezkûrda dâhil olur. 77. mes'eleye müracaat oluna.

Ama vâkıf evlâdı mevcûd vasfıyla tavsîf veya isimlerini ta'dâd ederek tahsîs-i bi'z-zıkr eder ise o sûrette ba'de'l-vakf hâdis olan evlâd meşrûtun lehte dâhil olmaz.

Meselâ vâkıf vakfımın gallesini eylevm mevcûd olan evlâdımâ şart eyledim veyâhut vakfımın tevliyetini evlâdım filan ve filan ve filana şart eyledim dese ba'de'l-vakf hâdis olacak evlâd-ı mezkûr şartlarda dâhil olmazlar.

Ahfâd dahî bu hükümde evlâd gibidir.

152. Mes'ele:

Evlâd-ı evlâd lafzı evlâd-ı zükûrun evlâdına mahsûs olmayıp evlâd-ı inâsın evlâdına dahî şâmilidir.

Binâenaleyh gallesi vâkıfın evlâd-ı evlâdına meşrûta vakfın gallesini vâkıfın oğlunun evlâdıyla kızının evlâdı beraber iktisâm ederler. Ber vech-i bâlâ galle hakkında câri olan tafsilât tevliyet hakkında dahî câridir.

153. Mes'ele:

Bir kişinin sulbü evlâdı ve ebeveyni o kişinin karâbetinde dâhil olmaz.

Binâenaleyh menâfi'i vâkıfın karâbetine meşrûta olan vakfta vâkıfın evlâd sulbiyesi ve ebeveyni meşrûtun lehde dâhil olmaz.

154. Mes'ele:

Bir vâkıf-ı müslim vakfının menfaatini mutlakan akrabasına şart eylese vâkıfın gayr-i müslim bulunan akrabası dahî şartı mezkûrda dâhil olur. Kezâlik bir vâkıf-ı gayr-i müslim vakfının menfaatini mutlakan akrabasına şart eylese vâkıfın müslim bulunan akrabası dahî şart-ı mezkûrda dâhil olur. 76. mes'eleye müracaat oluna.

Ama vâkıf menfaat-i vakfi kendi milletinden olan akrabasına şart eder ise o sûrette diğêr milletten bulunan akrabası meşrûtun lehde dâhil olmaz. 143. mes'eleye müracaat oluna.

155. Mes'ele:

Bir kimse vefâtından sonra sülüs malını bir cihet-i hayra vakf olunmak üzere vasiyet ve vakfın ta'yîn-i şurûtunu dahî vasî-i muhtârına tefvîz ettikten sonra musirren alâ isâihî vefât ettikte vasî terekenin sülüsünü ahz ve ol cihete vakf edüp tevliyetini kendine ve evlâd ve

ahfâdına şart eylese vasînin ber vech-i muharrer vakf ve şartı sahîh ve mu'teber olup mûcibince amel olunur.

156. Mes'ele:

Vâkıfın akrab-ı akrabasına meşrûta olan vakfda akrabdan murad rahm ve derece cihetinden vâkıfa en ziyâde karîb olandır. Yoksa ırs ve asabe cihetinden en ziyâde karîb olan değildir.

Binâenaleyh vâkıfın akrabasından biri rahm ve derece cihetinden diğeri ırs ve asabe cihetinden vâkıfa akrab olsa rahm ve derece cihetinden akrab olan tercih edilir.

Meselâ vâkıfın kızının kızıyla oğlunun oğlunun oğlu ictima' etse kızının kızı tercih edilir. Yoksa oğlunun oğlunun oğlu tercih edilmez.

Çünkü bir adamın kızının kızı rahm ve derecede ol adama oğlunun oğlunun oğlundan daha ziyâde karîbdir.

Her ne kadar oğlunun oğlunun oğlu ana vâris ve asabe olup kızının kızı vâris olmaz ise de. Ama oğlunun oğlu ile kızının kızı ictima' etseler vâkıfa nisbetle ikisi bir derecede bulduklarından ikisi dahî bi'l-fi'l meşrûtun leh olurlar.

Hâl ile amm dahî böylecedir.

157. Mes'ele:

Akrabiyette i'tibâr kurb-i derecedir. Yoksa kuvvet-i karâbete değildir.

Binâenaleyh vâkıfın akrab-i akrabasına meşrûta bir vakfda vâkıfın akrabasından iki kimse bir derecede bulunup fakat birinin karâbeti kavî diğerininki zayıf bulunsa ikisi dahî meşrûtun lehde dâhil olurlar yoksa karâbeti kavî olan tercih edilipte diğeri mahrûm edilmez.

Meselâ vâkıfın li ebeveyn karındaşı ile li ümm karındaşı ictima' etseler anların ikisi dahî menfaat-i vakfa berâber mutasarrıf olurlar.

Yoksa li ebeveyn karındaşı kuvvet-i karâbetine binâen li ümm karındaşı üzerine tercih edilmez.

158. Mes'ele:

Bir kimse vakfettiği menzilin süknâsı ba'de vefâtihi nefsinin âhara tezvic etmemek üzere zevcesine şart ettikten sonra o kimse vefât edüp ba'dehû zevcesi nefsinin âhara tezvic eylese ol menzilin süknâsında olan hakkı munkatı' olur.

Bu sûrette zevcin vefâtı veyâhut tatlıki ile zevceye hakk-ı süknâ avdet etmez.

Meğer vâkıf zevcin vefât veyâhut tatlıki vuk'uunda süknânın avdetini tasrîh etmiş ola. O sûrette avdet eder.

159. Mes'ele:

Vâkîf vefâtının gallesini fukarâ-i cirânına şart eylese vâkîf gallenin zuhûru zamânında hangi mahalde ikâmet etmekte ise orada ki cirânının fukarâsına sarf olunur.

Yoksa hîn-i vakfda mukîm bulunduğu mahallin cirânına mahsûs değildir.

Şu kadar var ki vâkîf bir mahalde mukîm iken vefât eder ise ile'l-ebed ol mahaldeki fukarâ-i cirânına sarf edilir.

Mesela bir kimse İstanbul'da bir mahallede mukîm iken bir malını vakf ve gallesini fukarâ-i cirânına şart ettikten sonra âhar mahalleye nakl edüp orada mukîm iken galle-i vakf zuhûr eylese galle-i mezkûra mahalle-i sâniyedeki komşularının fukarâsına sarf olunur. Yoksa mahalle-i ûlâda olan komşularının fukarâsına sarf olunmaz.

Mahalle-i sâniyeden âhar mahalleye nakl ettiği sûrette dahî hükmü bu minvâl üzeredir. Fakat vâkîf hîn-i vakfda galleyi mukîm bulunduğu mahalledeki fukarâ-i cirânına tahsîs eder bir söz söyler ise o sûrette meşrûtu leh munhasıran mahalle-i ûlâdaki fukarâ-i cirânı olmuş olur.

Meselâ vâkîf vakf eder iken vakfımın gallesini el-hâleti hâzihi sâkin bulunduğu mahallede bulunan fukarâ komşularına şart eyledim dese vâkîf diğer mahalleye nakl etse bile galle-i vakf mahalle-i ûlâda bulunan fukarâ-i cirânına sarf edilir.

160. Mes'ele:

Utekâ ve evlâd-ı utekâyâ meşrûtu-ı vakfda atîkât ve evlâd-ı atîkât dahî dâhil olurlar.

2-Fasl-ı Sâni: Şurûtu-ı vâkıfın tebdîl ve tağyîrine dâir mesâil hakkındadır.

161. Mes'ele:

Bir vakf-ı sahîh-i lâzımın muvâfık-ı şer'-i şerif olan şurûtunu vâkıfı bile tebdîl ve tağyir edemez, etmiş olsa sahîh ve mu'teber olmaz.⁸⁶ Şu kadar var ki ileride vâkıfın şurûtunu tebdîl etmek salâhiyetini hîn-i vakfda kendi yedinde ibkâ etmiş ise o sûrette tebdîl-i şurût edebilir.

Fakat bir defa tebdîlin vuku'u ile salâhiyet-i mezkûra muntehâ olur. Artık andan sonra tebdîl-i şurût edemez.

Meğer ki vâkîf hîn-i vakfda tebdîl-i şurûtu salâhiyetinin merreten ba'de uhrâ kendi yedinde olmasını şart etmiş ola. O halde bir defa ile salâhiyet-i mezkûra muntehâ olmayıp defaat adîdeye şâmil olur.

Vâkîf kendinden sonra vakfa mütevellî olacaklara dahî hîn-i vakfda salâhiyet-i mezkûrayı şart etmiş ise anlar dahî ber vech-i meşrûh tebdîl-i şurût edebilirler.

⁸⁶ Tevliyet hakkında olan şart bu hükümden müstesnâdır. Nitekim karîben beyân olunacaktır.

162. Mes'ele:

Vakfının şurûtunu tebdîl etmek salâhiyetini hîn-i vakfda kendi yedinde ibkâ etmiş olan vâkîf maraz-ı mevtime vakfının şurûtunu tebdîl eylese tebdîli sahîh ve mu'teberdir.

163. Mes'ele:

Vâkîf hîn-i vakfda vakfının şurûtunu tebdîl etmek salâhiyetini yedinde ibkâ etmese bile tevliyet hakkında olan şurûtunu tebdîl ve tağyir edebilir. Fakat hâkimin re'yi munazzam olmalıdır.

Meselâ vâkîf vakfının tevliyetini ecâ nibden bir kimseye şart ettikten sonra re'y-i hâkimle o şarttan rucu' edüp tevliyeti evlâdına şart eylese sahîh olup ikinci şartı mûcibince amel olunur.

164. Mes'ele:

Bir kimse bir akarını vakf ettikte vakfının tebdîl ve tağyiri yedimde olsun dese bu kelam şurût-ı vakfi tebdîl ve tağyire mahmûldur. Yoksa asl-ı vakfi tebdîl ve tağyire mahmûl değildir.

3-Fasl-ı Sâlis: Şurût-ı vâkıfa muhalefet caiz olup olmayan mevâd hakkındadır.

165. Mes'ele:

Evkâf-ı sahîhada muvâfık-ı şer'işerif olan şart-ı vâkıfa muhalefet câiz değildir.

Şu kadar var ki vakf hakkında enfaiyyet veyâhut zarûret tahakkuk eden ba'zı hususâtta mütevellînin re'yi hâkimle şart-ı vâkıfa muhâlefet etmesi câizdir.

Meselâ bir vakf-ı nukûdun onu on bir kuruşa istirbâh olunması vâkîf tarafından şart edilmiş olsa mütevellîsi nukûd-ı mezkûreyi re'y-i hâkimle onu on bir buçuk kuruşa istirbâh ederek şart-ı vakıfa muhâlefet edebilir.

Kezâlik icâre-i vâhideli bir vakf akarın bir seneden ziyâde müddetle icâr olunması vâkîf tarafından şart edilüp fakat ol akarın bir sene müddetle isticârına tâlib bulunmayıp iki veyâhut üç sene müddetle isticârına tâlib bulursa mütevellî re'yi hâkimle ol akarı iki veya üç sene müddetle icâr ederek şart-ı vâkıfa muhâlefet edebilir.

Ve'l-hâsıl hâkimin evkâf hakkında tasarrufu nazardır yani maslahata menuttur.

Binâenaleyh hâkimin evkâf hakkında muvâfık-ı maslahat mûcib-i menfaat olan re'yi şart-ı vâkıfa muhâlif olsa bile sahîh ve nâfizdir.

Ama menâfi-i maslahat ve mûcib-i mazarat olan re'yi sahîh ve nâfiz değildir.

Meselâ bir seneden ziyâde müddetle icâr olunmaması meşrut olan bir vakf akarın bir sene müddetle isticârına tâlib bulunup bir seneden ziyâde müddetle icârında vakf hakkında bir güne menfaat mevcûd olmadığı halde hâkim ol akarın bir seneden ziyâde müddetle icâr olunmasını re'y eylese hâkimin bu re'yi sahîh ve nâfiz değildir.

166. Mes'ele:

Tahsisât kabîlinden olan evkâf-ı gayr-i sahîhada vâkıfların şurûtuna riâyet vâcib değildir.

Belki imâmu'l-müslimîn hazretleri maslahat-ı âmme mülâhaza-i âdilânesine binâen o makûle vakfların şurûtunu tebdîl ve tağyir buyurabilirler.

Fakat evkâf-ı mezkûrenin meşrûtun lehleri mesârif-i beytû'l-malden ise o sûrette evkâf-ı mezkûrenin nakz ve ibtali câiz değildir.

Meselâ tahsisât kabîlinden olan bir vakfın meşrûtun lehi bir medresede sâkin olup evkâtını ulûm-ı nâfianın iktisâb ve tahsiline hasr eden fukarâ talebe-i ulûm olsa talebe-i mûma ileyhim masârif-i beytû'l-malden oldukları cihetle ol vakfın nakz ve ibtali câiz olamaz.

167. Mes'ele:

Muvâfik-ı şer'işerîf olmayan şart-ı vâkıf amel ve i'tibârdan sâkıttır.

Meselâ vâkıf vakfı hakkında mütevellînin hıyâneti his olursa bile hukkâm tarafından vakfın muhâsebesine bakılmamasını ve şurût-ı vakfiye mûcibince vakfına mütevellî olanların vakf hakkında hıyânetleri zuhûr eylese bile tevliyetten azl ve ihrâc olunmamalarını şart eylese bu şart ile amel olunmaz.

Binâenaleyh ledeyi'l-îcab hukkâm tarafından ol vakfın muhasebesi görölür.

Ve mütevellînin vakf hakkında bir güne hıyâneti tebeyyün eylediği halde hâkim anı tevliyetten azl ve ihrâc eder.⁸⁷

168. Mes'ele:

Şart-ı vâkıf ma'lûm olamayan yerde teâmül-i kadîme gidilir.

Şöyle ki vakfa mutaallik bir husûs hakkında şart-ı vâkıf bilinemediği takdirce ol vakfın mütevellî-i sâbık ve esbakları o husus hakkında mine'l-kadim ne vech ile amel ede gelmiştir ise yine ol vech ile amel olunmak vâcibtir.

Binâenaleyh bu sûrette teâmül-i kadîmin hilâfına amel câiz değildir.

Meselâ bir vakfın tevliyet veya masrafında niza' ve ihtilaf vuk'u bulupta tarafeyn-i menâzi'yyenin taht-ı tasdiklerinde olarak vakfiye-i ma'mûlun bihâsı mevcûd olmayıp tevliyet veya masraf hakkında şart-ı vâkıf beyyine ile dahî sâbit olamadığı takdirde öteden beri tevliyet veya masraf hakkında teâmül-i kadîm ne vecihle cereyân etmiş ise ol vech ile amel ve hükm olunmak lâzım gelir.

⁸⁷ Mütevellîlere bi'l-küllîye irhâ-i inân olup bu makûle şart-ı vâkıf ile amel olunmak dokuz yüz kırk dört tarihinde ref' olup vakfın muhâsebesi re'yi hâkimle ru'yet ve mütevellînin âra-i sahîhasına müsâade ve âra-i muhtesesi redd oluna deyi' fermân-ı humâyun sâdir olmuştur.

169. Mes'ele:

Bir vakf-ı kadîmin gallesinin mahall-i sarf hakkında şart-ı vâkıf ve teâmül kadîm ma'lûm olamadığı cihetle gallenin mahall-i sarfi mechûl bulunsa ol vakfin gallesi re'yi hâkimle erbâb-ı fakr ve ihtiyâca sarf olunur.

170. Mes'ele:

Mazmûnu sâbit olmayıp mine'l-kadîm kendisiyle amel olunmamış olan vakfiyenin mevâd-ı mûndericesiyle amel ve hükm olunamaz.

171. Mes'ele:

Vakfiye-i ma'mûlun bihâ yani mine'l-kadîm mazmûnuyla amel olunmakta olan vakfiyenin şurûtuna mugâyir olarak defter-i hakânîde ba'zı şurût tahrîr olunmuş bulunsa kemâ fi's-sâbık vakfiye ile amel olunmak lâzım gelir.

Meselâ bir vakfın gallesi vâkıfın batnen ba'de batnin zürriyyetine meşrûta idiği vâkıfın vakfiye-i ma'mûlun bihasında musarrih iken defter-i hakânîde batnen ba'de batnin kaydı olmayarak mutlak vakf-ı zürriyet deyû mukayyed bulunsa defter-i hakânî kaydıyla amel olunmayıp kemâ fi's-sâbık vakfiye ile amel olunmak lâzım gelir.

Binâenaleyh lo vakfın gallesi vakfiye-i ma'mûlun bihâ mûcibince batnen mukaddem olan evlâd-ı vâkıfa sarf olunur. Yoksa defter-i hakânî kaydı mûcibince hangi batnda olursa olsun bi'l-cümle evlâd-ı vâkıfa sarf olunmaz. Ve bi'l-aks mine'l-kadîm bir vakfın mütevellîleri tarafından mefâdiyle amel olunagelmiş olan defter-i hakânî kaydına mugayir olarak mazmûnu sâbit ve ma'mûlun bih olmayan bir vakfiye ibrâz olunsa vakfiye ile amel olunmayıp ke'l-evvel defter-i hakânî kaydı mûcibince amel olunmak lâzım gelir.

Ve'l-hâsıl vakfiye ile defter-i hakânî kaydı vakfa mütaallık bir hususta yekdiğere muhâlif bulundukta anlardan hangisi o husus hakkında cereyân etmiş olan teâmül-i kadîme tevâfuk eder ise anın mûcibince amel olunmak lâzım gelir diğeriyle amel olunmaz.⁸⁸

172. Mes'ele:

Şurût-ı vakfda i'tibâr vâkıfın takrîrinedir. Yoksa kâtibin tahrîrine değildir.

⁸⁸ Defter-i hakânîden murâd bundan üç yüz elli sene akdem ulemâ ve ricâl-i devlet-i aliyyeden intihab ve ta'yîn olunmuş olan mü'temen ve mevsûk-ı muharrirler ma'rifetleriyle tanzîm ve tahrîr olunmuş olan defterlerdeki memâlik-i mahrûse-i şahânedede bulunan karye ve mezâri' ve mer'a ve orman ve yaylak ve kışlak ve arâzi-i sâire ve cihet-i merbûtiyetleri kemâl-i i'tina ile tahkîk ve şüpheden sâlim olabilecek bir sûrette defâtir-i mezkûreye sebt ve tenmîk ve her birinin bâlâsı hattı-ı humâyun-ı şahınşâhı ve tuğrây-ı girây-ı cihan bâni ile tezyin ve tevşih olunarak hîn-i te'sisinde devlete vaz' olunmuş olan usûl ve kavâide tevffikan defterhâne-i âmire muhazzen-i mahsûsunda hıfz olunmaktadır.

Defâtir-i mezkûrenin ber vech-i muharrer muhâfazasına dikkat ve i'tina edildiği cihetle anlarda mûnderic bulunan kuyudâta hiçbir sûrette hâle ve fesâd tetarruk edemeyip şüphe-i tezvîr ve tasni'den sâlim kalmış olduğundan defâtir-i mezkûre kuyudâtı müteahhirîn fukahânın muzahir-i kabul ve tasdikleri olarak anların bilâ beyyine mazmunlarıyla amel ve hükm tecvîz olunmuş olduğundan ol vechile mecellenin bin yedi yüz otuz yedinci maddesine derc ve tahrîr olunmuştur.

Bundan akdem tab' ve neşrine muvaffak olduğum ahkâm-ı arâzi nâm-ı eser-i âcizide defter-i hakânî hakkında daha ziyâde tafsilât vardır.

Binâenaleyh vâkıfın takrîri olmak üzere kâtib tarafından vakfnâmeye derc ve tahrîr olunan şurût hîn-i vakfda vâkıf tarafından takrîr ve beyân olunan şurûta muvâfık olmadığı ber nehc-i şer'i tebeyyün edildiği halde vâkıfın takrîri mûcibince amel olunur.

Yoksa kâtibin tahrîri mûcibince amel olunmaz.

Meselâ vâkıf hîn-i vakfda vakfımın gallesini zürriyyetime şart eyledim deyû takrîr etmişken kâtib sehven vakfnâmede zürriyet yerine evlâd tahrîr eylese vâkıfın takrîri mûcibince galle-i vakfda vâkıfın ahfâdı evlâd-ı sulbiyesine teşrîk edilir.

Yoksa kâtibin tahrîri mûcibince evlâd-ı sulbiyeye hasredilmez.

Kezâlik vâkıf hîn-i vakfda vakfımın şurûtunu tebdîl ve tağyîr yedimde olsun deyû şart etmişken kâtib bu şartı vakfnâmeye derc ve tahrîr eylemese vâkıfın takrîri mûcibince amel olunarak vâkıf vakfının şurûtunu tebdîl ve tağyîr edebilir.

173. Mes'ele:

Vâkıf vakfiyesinde birbirine muâırız ve muhâlif iki şart zikr edüp ikisiyle maan amel mümkün olmasa ikinci şart evvelki şartın hükmünü nesh eder.

Binâenaleyh şart-ı evvel mûcibince amel olunmayıp şart-ı sâni mûcibince amel olunur.

Meselâ vâkıf vakfiye-i ma'mûlun bihâsında vakfımın gallesinden evlâd ve ensâbıma nesne verilmeye deyû şart ettikten sonra galle-i vakfdan ba'zı vezâifin ta'yîni sırasında duâğüy nâmıyla evlâd ve ensâbımdan muhtâc olanlara şu kadar akçe vazîfe verilsin deyû şart etmiş olsa bu iki şart yekdiğeriyle mutaâırız olmakla şart-ı sâni ile şart-ı evvelin hükmü mensuh olduğundan şart-ı sâni mûcibince amel olunarak vâkıfın evlâd ve ensâbından muhtâc olanlara ta'yîn olunan vezâifinin galle-i vakfdan i'tâsı lâzım gelir.

Kezâlik vâkıf vakfımın gallesini zürriyyetine vakf ettikte batn-ı evvel munkarız olmadıkça batn-ı sâniye galleden hisse verilmeye deyû şart ettikten sonra batn-ı evvelde evlâdımdan biri vefât ettikte anın hissesi evlâdına verile deyû şart eylese şart-ı sâni mûcibince amel olunur.

Binâenaleyh batn-ı evvelde galleye mutasarrıf olan evlâd-ı vâkıftan biri evlâdını terk ederek vefât ettikte müteveffânın hissesi evlâdına verilir.

Yoksa şart-ı evvel mûcibince batn-ı evvelde olan hissedarlarına verilmez.

174. Mes'ele:

Vakfda istihkâk iskât ile sâkit olmaz.

Şöyle ki şart-ı vâkıf mûcibince bir vakfdan kendine bir hak teveccüh eden kimse o hakkı iskât eyledim demekle o hak sâkit olmaz.

Binâenaleyh o kimsenin ba'de'l-iskât o hakkı mutâlebeye salâhiyeti vardır.

Meselâ bir vakfın gallesinin meşrûnun lehi bulunan kimse o vakfın gallesinde olan hakkımı iskât ettim dese muahharan ol vakfdan galle talep edebilir. Vakfın tevliyet ve süknâsı bu hükümde galle gibidir.

Fakat vâkıfın akd-i vakfi hîn-i inşâsında muayyen olan meşrûnun leh hâzır olupta vakfı reddeder ise o meşrûnun leh hakkında vakf mun'akid olmayacağından kendisine şart kılınan menfaat-i vakfdan mahrûm olur.

Bu sûrette ba'de'r-red menfaat-i meşrûnayı talep edemez. Nitekim 47. mes'elede mürûr etmiştir.

175. Mes'ele:

Vakf-ı sahîh de bir kimseye meşrûn olan menfaate hilâf-ı şart-ı vâkıf diğer kimisine teşrîk edilemez.

Meselâ bir vakf mektebin şart-ı vâkıf üzere ancak bir muallimi olup vâkıf o muallime bir hâne vakf ve süknâsını ana şart etmişken diğer kimse hilâf şart-ı vâkıf kendisini ol mektebe muallim-i sâni nasp ettirip berât ettirse bile ol hânenin süknâsında muallim-i evvele teşrîk edilemez.

176. Mes'ele:

Vakf inde'l-ıtlâk istiğlâle masrûftur. Yoksa süknâyâ masrûf değildir.

Binâenaleyh bir menzil vakf olundukta mevkûfun aleyh ol menzilin galle veya süknâsından hangisiyle mutasarrıf olacağı hîn-i vakfda vâkıf tarafından ta'yîn edilmeyip mutlak bırakılmış olsa ol hâne istiğlâl ve icâr olunarak mevkûfun aleyh anın gallesine mutasarrıf olur. Yoksa süknâsına mutasarrıf olamaz.

Meselâ bir kimse ben filan hânemi filan mektebin muallimine vakf eyledim deyûp fakat ol hânedeki muallim sâkin olsun veyâhut ol hâne istiğlâl olunarak galle muallime verilsin gibi galle veya süknâdan birinin şart edildiğine delâlet eder bir söz söylemese mütevellî ol hâneyi istiğlâl ederek gallesini muallime i'tâ eder.

Bu sûrette muallim mücerred ol hânenin istiğlâl olunacağına dâir kelâm-ı vâkıfda sarâhat olmadığından ol hânedeki ben sâkin olurum deyû mütevellîyi istiğlâlden men' edemez.

177. Mes'ele:

Bir kimse vakf ettiği akarın gallesini mekteb ve ma'bed gibi emâkin-i hayriyeden birinin hıdmesine şart edüp fakat gallenin beynü'l-hidme teveccühle tevzi' ve taksîm olunacağını beyân eylemese hıdme beyninde galle musavât üzere taksîm olunur. Yoksa hıdmenin eşreflerine sâirlerinden ziyâde hisse verilmez. 194. mes'eleye müracaat oluna.

F- BÂB-I HÂMİS

Akarât-ı mevkûfenin aksâmı ve müessesât-ı hayriyenin ba'zı ahkâmı hakkındadır.

178. Mes'ele:

Akarât-ı mevkûfe iki kısımdır.

Kısm-ı evvel bi dünü'l-istiğlâl aynıyla intifa' olunmak üzere vakf edilmiş olan akarât-ı mevkûfedir ki anlara müessesât-ı hayriye itlâk olunur. Emsilesi 16. mes'elede beyân olunmuşdur müracaat oluna.

Kısm-ı sâni icâr ve istiğlâl olunarak hâsıl olan ücret ve gallesi bir cihet-i hayra şart edilen akarât-ı mevkûfedir.

İş bu kısm-ı sâni dahî üç kısma munkasımdır.

Kısm-ı evvel, icâreteynli akarât-ı mevkûfedir.

Kısm-ı sâni, icâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfedir.

Kısm-ı sâlis. mukâtaalı akarât-ı mevkûfedir.

179. Mes'ele:

Müessesât-ı hayriye iki kısma munkasımdır.

Kısm-ı evvel, fukarâya mahsûs olmayıp hem ağniyâ ve hem fukarânın musâvât üzere intifa' etmesi câiz olan müessesât-ı hayriyedir. Ma'bed ve kitabhâne ve misâfirhâne ve çeşme ve kuyu ve köprü ve kabristan-ı umûmi gibi.

Kısm-ı sâni, intifa'ı fukarâya mahsûs olup ağniyânın intifa' etmesi câiz olmayan müessesât-ı hayriyedir.

İmâret ve hastegânın et'ime ve edviye gibi levâzımı taraf-ı vakfdan ifâ olunmak üzere şart edilen vakf hastahâne ve talebenin levâzımı galle-i vakfdan ifâ olunmak üzere vakf ve şart edilen medreseler gibi.

Bu mekûle müessesâtın fukarâya mahsûs olması vâkıf tarafından tasrîh ve vakfiyeye derc olunmasa bile fukarâya mahsûs olur.

Fakat bu makûle müessesâtta fukarâ ile berâber ağniyânın dahî intifa' etmesini vâkıf şart ve tasrîh eylemiş ise o sûrette fukarâ ile berâber ağniyâ dahî intifa' edebilir.

Yalnız ağniyânın intifa' etmesini şart eder ise o sûrette vakf sahîh olmaz.

180. Mes'ele:

Gallesi mutlakan fukarâya meşrût olan vakfın gallesinde vâkıfın evlâd ve ahfâdından fakir olan kimseler ecânibden olan fukarâ üzerine tercîh edilir.

Kezâlik süknâsı fukarâya meşrût olan menzilin süknâsında vâkıfın süknâyâ muhtâc olan evlâd ve ahfâdı ecânibden olan fukarâ üzerine tercîh olunur.

181. Mes'ele:

Müslim ve gayr-i müslim muhtalatan sâkin buldukları bir mahalle veya karyenin avârızına meşrûta vakfın gâllesi müslim ve gayr-i müslim bi'l-cümle ahâlinin avârızına sarf olunur.

Vâkıf gerek müslim olsun ve gerek gayr-i müslim olsun. Müslim ve gayr-i müslimden mahlûta bir san'at erbâbının avârızına meşrûta olan vakfın hükmü dahî minvâl-i meşrûh üzeredir.

182. Mes'ele:

Harâb olan bir müessesesi-i hayriyenin ta'mîrüne vakfında müsait olsa bile ashâb-ı hayrdan biri anı kendi malından teberuu'an li'l-vakf ta'mîr etmek istese men' olunmaz.

183. Mes'ele:

Süknâsı meşrûta vakf menzilin kâbil-i taksîm olsa bile süknâ müstahikleri beyinde taksîm olunamaz.

184. Mes'ele:

Süknâsı meşrûta vakf menzilin süknâsına müstahik olanlar müteaddid olupda ol menzilin anların cümlesine mesken olmaya sâlih olmasa anlar ol menzilde mühây'at üzere sâkin olurlar.

185. Mes'ele:

Bir mahalle veya karyenin kadîm mescidi zayk olup cemaati istiâba kâfi olmamakla ahâli ol mescidi hedm edüp yerine kendi mallarından meblağ-ı kâfi sarf ile vâsi' ve evvelkinden metîn bir mescid bina etmeleri câizdir.

186. Mes'ele:

Bir mescid zayk olup cemaati istiâba kâfi olmasa ol mescidin ittisâlinde olup anın müstegallâtından olan bir vakf-ı akarın ol mescide ilâvesiyle ol mescidin tevsi'i câizdir.

G- BÂB-I SÂDİS

İcâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfeye dâir olup on üç fasl-ı hâvidir.⁸⁹

⁸⁹ İcâreteyn muâmelesinin zaman ve sebep-i zuhûruna dâir ber vech-i âti ba'zı tafsilât ve mütâlaât beyân olunur. Şöyle ki İstanbul ve bilâd-ı selâse ve rum ili ve anadolunun ba'zı büyücek şehirlerinde elyevm icâreteyn sûretiyle tasarruf olunmakta olan müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfe-i kadîme bundan iki yüz seksen beş sene akdem icâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfe kısmından olarak mütevellîleri tarafından icâre-i vâhîde ile icâr ve hâsıl olan ücretleri vech-i şer'i üzere mesârif-i vakfa sarf ve akarât-ı mezkûreden harâb olanlarının ta'mîr ve termîmi muhterik veya münhedim olanların müceddeden bina ve inşâsı mesârifî tamâmen taraf-ı vakfdan edâ ve ifâ olunur idi. Fakat ol vakflar İstanbul ve bilâd-ı selâsede kesret üzere vuk'u bulmuş olan harîklarda müsakkafât-ı mevkûfenin ekserîsi az bir müddet tarafında mükerreren muhterik olmuş olduğundan artık muhterik olan müsakkafât-ı mevkûfeyi, müceddeden bina ve inşâyâ vakflarında galle ve kudret kalmamış ve ücretine mahsûben bina ve inşâ etmek üzere icâre-i vâhîde ile isticâra talib dahî bulunmamış olduğu cihetle bir çok müessesât-ı hayriyenin idâresi kesb sübet etmiş olduğu gibi evkâf harâbeleriyle memleketin ziyet ve revnakı zâil olmaya başlamış olması devletçe nazar-ı dikkati celb ederek hem müessesât-ı hayriyenin devâm ve idâresini te'min ve hem dahî müsakkafât-ı mevkûfe harâbelerini i'mâr ile memleketi ma'mûr ve tezyîn etmek husûsuna bir çare aranmaya devletçe mecbûriyet hâsıl olmuş idi. Binâenaleyh buna bir çare olmak üzere müsakkafâtı harâb olmuş olupta i'mârına kudreti olmayan ve başka bir sûretle dahî i'mâr-ı mümkün olamayan müsakkadât-ı mevkûfede icâreteyn sûretiyle tasarruf usûlü ihdâs olunarak "hâcet husûsu olsun umûmî olsun zarûret menzilesine tenzîl olunur." ve " Zarûretler memnu' olan şeyleri mübah kılar." kâide-i fikhiyeleri mantuklarınca ber vech-i meşrûh vuku' bulmuş olan ihtiyaç ve zarûret üzerine hilâf-ı kıyâs olarak vakıflarda icâre-i tavile mes'eleşi tecvîz edilmiştir. Vakfları bikudret bulunan harâb müsakkafât-ı mevkûfenin i'mârına müste'cirleri teşvîk ve tergîb etmek için icâreteyn muâmelesi zımnında fusûl-u âtiyede beyân olunacağı vechile bi'l-icâreteyn müste'cir olanlara bir çok menfaat ve faide gösterilmiştir. Va'z-ı asliyesine binâen icâreteyn muâmelesinin hakîkati ber vech-i âti beyân olunur. Şöyle ki müsakkafât-ı mevkûffeden bir menzil veya dükkân harâb olupta i'mârâ kâfi galle mevcûd olmadığı ve ücrete mahsûben i'mâr etmek üzere icâre-i vâhîde ile isticâra talib dahî bulunmadığı bernehc-i şer'i tahakkuk ve icâreteyn ile icârı vakf hakkında enfâ' olduğu tebeyyün ederek icâreteyne tahvile izn-i şer'i sâdir olduktan sonra ol menzil veya dükkânın i'mârına sarf olunmak üzere icâre-i muaccele nâmiyla kıymete karîb bir meblağ-ı isticâra talib olan kimseden ahz ve her sene nihâyetinde verilmek üzere cüz'i bir meblağ icâre-i müeccele nâmiyla tahsîs olunur. İcâreteynli müsakkafât-ı mevkûfeye icâreteynli tesmiye olunmasının vechi iş bu beyândan zâhir olur. İcâre-i muaccele nâmiyla müste'cirden bervech-i peşin ahz olunan meblağ ma'rifet-i mütevellî ile ol dükkân veya menzilin i'mârına sarf olunarak ma'mur olduğu halde usûl-ı mevzûasına tevîfikan tasarruf etmek üzere bi'l-icâreteyn müste'cir olanlara teslim olunur. Bi'l-icâreteyn müste'cir muacceleyi istifâ etmeksizin zamân-ı kalilde bilâ veled vefâtı vuku' bulduğu halde muacceden istifâ olunmayan miktarını müste'cirin veresesi tarafı vakfdan istirdâd ederler. Muaccele alındıktan sonra müeccele nâmiyla senevî bir miktar-ı meblağın tahsîsi usûl ittihâz olunması iki mutâlâa-i meşrûaya mebnîdir. Evvelkisi bir sene hitâmında müste'cirlerden icâre ahziyle me'cûrun mal-ı vakf olduğu beyne'n-nâs ma'lûm olupta bi'l-icâreteyn mutasarrıflarının mürûr-ı zaman ile icâreteynli müsakkafât-ı mevkûfede mülkiyet da'vâsına kıyâm etmelerine mahal bırakılmamasıdır. İkincisi beher sene hitâmında müste'cir müecceleyi mütevellîye i'tâ ile müste'cir ile mütevellî beynlerinde bi't-taâti akd-i icâre teceddüd ederek eimme-i hânefiyye tarafından vakf hakkında tecvîz olunmayan icâre-i tavîleye alâ kadri'l-imekân bir mahlas bulmaktır. İşte şu iki esasın muhâfazasını te'min için müste'cirler tûl-i müddet icâre-i müecceleyi taraf-ı vakfa edâdan imtina' ettikleri sûrette mütevellînin icâreyi fesh etmeye hak ve salâhiyeti olmak hîn-i ihdâsında usûl ittihâz kılınmıştır. Zaruret-i meşrûhaya mebnî müsakkafât-ı mevkûffeden biri icâreteyn ile icâr ve tefvîz olunduktan sonra anun bi'l-icâreteyn mutasarrıfı ashâb-ı intikâlden vârisi olmayarak vefât edüp ol müsakkaf ma'mûr olduğu halde mah'lûlen vakf-ı cânibine ait olur ise icâreteyn sûretiyle icârından sarf-ı nazarla icâre-i vâhîde ile icâr olunmak üzere vakf için terk ve ibkâ olunması umur-ı câizeden idi. İcâreteyn usûlunun târih-i ihdâsından sonra ba'zı vâkflar vakf etmiş oldukları müsakkafât ve mustagallâtın icâreteyn sûretiyle icâr olunmuş şart ve ol vechile vakfiyelerine derc ettikleri gibi ba'zıları dahî bu usûlden ihtirâzen icâre-i vâhîde ile icâr olunması şart ve tasrîh etmişlerdir. Tafsilât-ı mesrûdeden anlaşıldığı üzere vaktiyle tecvîz olunmuş olan icâreteyn usûlü bir takım şurût ile meşrût olarak zarûrî ihtiyâr olunmuş bir muâmeleden ibârettir. Fakat ma'lûm olduğu üzere en güzel ve en nâfi bir usûl ve kânun su-i isti'mâl olunduğu sûrette en fena ve en muzır neticeleri intâc edeceği mücerrebât-ı umûrdan olmakla bervech-i meşrûh ihdâs olunmuş olan icâreteyn usûlü mürûr-ı zaman ile ahlaf tarafından pek çok su-i isti'mâlâta uğratılarak fenâ ve muzır neticeler vermiştir.

1-Fasl-ı Evvel: İcâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfenin ferâğ ve tefvîzine ve sûver-i intikâliyesine dâirdir.

187. Mes'ele:

İcâreteynli akarât-ı mevkûfe taraf-ı vakfdan talib olan kimseye ibtidâen icâr ve tefvîz olunacak oldukça icâre-i muaccele nâmıyla ol akarın kıymetine karîb bir meblağ peşin olarak ol kimseden vakf için kabz ve her sene hitâmında icâre-i müeccele nâmıyla cüz'i bir meblağ vermek üzere ol kimseye tefvîz olunur.

188. Mes'ele:

İcâreteynli akarât-ı mevkûfenin raKâbesi ve zât-ı vakfı tarafına ve hakk-ı tasarrufu bi'l-icâreteyn müste'cirine aittir. Akarât-ı mezkûreye bi'l-icâreteyn mutasarrıf olan kimse hayatta oldukça ol akarın mutasarrıfı olur. Vefât ettiği takdirce yalnız mutasarrıfının evlâd-ı zükûr ve inâsına bilâ bedel seviyyen intikâl eder.⁹⁰ Mutasarrıf bilâ veled vefât eder ise mahlûl ve taraf-ı vakfa âit olup evlâddan maâda vereseyle intikâl etmez.

Fakat vâkıf vakfiyesinde icâreteynli müsakkafât ve müstegallâtın emlak gibi mutasarrıflarının veresesine intikâl etmesini şart etmiş ise o sûrette müsakkafât ve müstegallât-ı mezkûre mutasarrıflarının vefâtıyla mes'ele-i mirâsiyelerine kıyâsen vereselerine intikâl eder.⁹¹

Kezâlik bin iki yüz seksen beş senesi zi'l-ka'desinin ikinci günü neşr ve i'lân kılınan tevsi'-i intikâl kanunnâme-i humâyununa tevfikân mutasarrıfın taleb ve ihtiyârı üzerine tevsi'-i intikâli icrâ kılınmış olan icâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfe evvelen kemâkân evlâd-ı zükûr ve inâsa seviyyen intikâl eder.

Sâniyen ahfâda ya'ni mutasarrıf-ı müteveffânın evlâd-ı zükûr ve inâsının evlâd-ı zükûr ve inâsına intikâl eder.

Şöyle ki tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akara mutasarrıf olan kimse evlâdı olmadığı halde vefât edüp ancak ahfâdını terk ettikte ol ahfâd o kimsenin ayrı ayrı veledlerinden tevellüt etseler bile ol akar anların cümlesine müsavât üzere intikâl eder.

Ez cümle henüz vâkıfın yaptığı hâl üzere bulunan kârgir han ve hamam gibi müsakkafât-ı ma'mûra mütevelliyân ve müteneffizânın menâfi-i zâtiyeleri sâikasıyla "Zarûretler kendi miktarlarıncâ takdîr olunur." ve "Hilâf-ı kıyâs sabit olan gayra makîsun aleyh olamaz." kâide-i fikhîyelerine muhâlif olarak icâreteyne tahvîl olunmuştur.

Ve bundan takrîben yüz elli sene akdem nâ meşru' olarak ihdâs olunmuş olan gedik usûlü evkâf-ı kadîmenin hayliden hayli hukuk ve menâfi'ini izâa etmiştir. Bu ikisinden eşnai nev zuhûr olan bir su-i istimâldir ki o da vaktiyle sûret-i sahîhada vakf edilerek müessesât-ı islâmiyeye bi hakkın merbût bulunan icâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfe bir az zamandan beri sûret-i mahremânede icrâ edildiği isti'bâr kılınan te'vilât-ı gayr-i muhıkka ile müessesât-ı gayr-i islâmiyeye rabt edilmekte olmasıdır.

Eğer bu keyfiyet devletçe nazar-ı ehemmiyete alınarak ve tarafeynin hukuku derpiş edilerek bir çâresine bakılmaz ise ileride azîm-i müşkilât ve ihtilâfâtı dâi olacağı bi iştibâhtır.

⁹⁰ Bu intikâl âdet ve örfe mübtenî olup şer'a müstenid olmadığından ana intikâl-i âdi tesmiye kılınır. Çünkü müste'cir vefât ettikte şer'an icâre münfesihtir. Yoksa me'cûrun tasarrufu müste'cirin veresesine intikâl etmez.

⁹¹ Ashâb-ı hayrâtın sadr-ı esbak Koca Yusuf Paşa merhûmun Aynalı Kavakta ve kaputân-ı deryâ Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa merhûmun Kasaba-i Kasımpaşa'da kışla meydanında kâin icâre-i vâhîde nâmıyla mukayyed bulunan müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfeleri bu kabildendir.

Meselâ tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akarın mutasarrıfı evlâdı olmadığı halde vefât edüp ancak kendinden evvel vefât etmiş olan bir nefer oğlunun beş nefer evlâdıyla yine kendinden mukaddem vefât etmiş olan bir nefer kızının bir nefer veledini terk eylese ol akar altı sehm i'tibâr olunarak beş sehm müteveffâ oğlunun beş nefer evlâdına ve bir sehmî dahî müteveffât kızının bir nefer veledine intikâl eder.

Veyâhut kendinden mukaddem vefât etmiş olan bir nefer oğlunun iki nefer veledini ve yine kendinden mukaddem vefât etmiş olan diğer oğlunun üç nefer veledini ve yine kendinden mukaddem vefât etmiş olan kızının dört nefer veledini terk eylese ol akar dokuz sehm i'tibâr olunarak her birine bir sehm intikâl eder.

189. Mes'ele:

Tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli akarât-ı mevkûfe ancak bir derece ahfâda intikâl eder.

Binâenaleyh ikinci derecede bulunan ahfâd cedd-i a'lâlarını bi'l-icâreteyn uhdesinde bulunan akarât-ı mevkûfeden hakk-ı intikâle nâil olmazlar.

Meselâ tevsi'-i intikâli icra olunmuş icâreteynli bir vakf akar mutasarrıfının oğlu ve oğlunun oğlu vefât edüp ba'dehû kendisi dahî ancak oğlunun oğlunun oğlunu terk ederek vefât etse ol akar oğlunun oğlunun oğluna intikâl etmez.⁹²

190. Mes'ele:

Baba ve anasının hayatında vefât eden evlâd-ı zükûr ve inâsın evlâd-ı evlâd makamına kâim olarak ced ve ceddelerinden baba ve analarına intikâl edecek hisse kendilerine intikâl eder.

Şöyle ki tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akarın mutasarrıfı hem evlâdını ve hemde kendinden mukaddem vefât etmiş olan evlâdından mütevellid ahfâdını terk ederek vefât etse o sûrette kendinden mukaddem vefât etmiş evlâd hayatta farz olunarak berhayât bulunan evlâd ile beraber ol akardan kendilere intikâl edecek hisse her birinin kendi evlâdına intikâl eder.

Meselâ tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akarın mutasarrıfı vefât edüp iki nefer oğlunu ve bir nefer kızını ve kendisinden evvel vefât etmiş olan diğer oğlunun üç nefer evlâdını terk eylese akar-ı mezkûrun üç hissesi iki nefer oğlu ve bir nefer kızına ve bir hissesi dahî kendinden mukaddem vefât etmiş olan oğlunun üç nefer evlâdına seviyyen intikâl eder.

⁹² Çünkü tevsi'-i intikâl kanununda ahfâd lafzı evlâd-ı zükûr ve inâsın evlâdı deyhü tefsîr edilerek bir derece ahfâda hasr edilmiş olduğundan ikinci derecede bulunan ahfâda şâmil değildir.

Veyâhut mutasarrıf vefât edüpte bir nefer oğlunu ve kendinden mukaddem vefât etmiş olan kızının oğlunu terk etse ol akarın nısfı mutasarrıf-ı müteveffânın oğluna ve nısf diğeri kızının oğluna intikâl eder. Veyâhut mutasarrıf vefât edüpte üç nefer oğlunu ve bir nefer kızını ve kendisinden mukaddem vefât etmiş olan diğeri oğlunun üç nefer evlâdını ve yine kendisinden evvel vefât etmiş olan diğeri kızının iki nefer veledini terk etse akar-ı mezkûr altı hisse i'tibâr olunarak birer hissedenden cem'an dört hisse müteveffânın üç nefer oğlu ve bir nefer kızına ve bir hissesi dahî müteveffa oğlunun üç nefer evlâdına ve yine diğeri bir hissesi dahî müteveffât kızının iki nefer veledine intikâl eder.

Tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akarın mutasarrıf veya mutasarrıfesi evlâd veya ahfâdını terk ederek vefât ettikte zevcesinin veya zevcinin ol akarda hakk-ı intikâli yoktur.

Sâlisen ebeveyne intikâl eder. Ya'ni tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akara mutasarrıf olan kimse evlâd ve ahfâdı olmadığı halde vefât edüp baba ve anasını terk ettikte ol akar munâsafaten baba ve anasına intikâl eder.

Yalnız babası bulunur ise ol akar müstakillen babasına veyâhut yalnız anası bulunur ise ol akar müstakillen anasına intikâl eder. Baba veya ana ile veyâhut ikisinden biri ile zevce veya zevce bulunur ise bir rub' hisse zevce veya zevceye intikâl eder.

Meselâ tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akar mutasarrıfı evlâd ve ahfâdı olmadığı halde vefât edüp zevcesini ve baba ve anasını terk ettikte ol akarın rub' hissesi zevceye selâse-i erba' hissesi dahî munâsafeten baba ve anasına intikâl eder. Veyâhut zevce ve babasını terk ettikte rub' hisse zevceye ve selâse-i erba' hisse dahî babasına intikâl eder. Veyâhut zevce ve anasını terk ettikte rub' hisse zevceye ve selâse-i erba' hissesi dahî anasına intikâl eder.

Veyâhut tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akara mutasarrıfesi olan bir kadın evlâd ve ahfâdı olmadığı halde vefât edüp zevcini ve baba ve anasını terk ettikte ol akarın rub' hissesi zevcine ve selâse-i erba' hissesi dahî munâsafeten baba ve anasına intikâl eder. Veyâhut zevcini ve babasını terk ettikte rub' hisse zevcine ve selâse-i erba' hissesi dahî babasına intikâl eder. Veyâhut zevcini ve anasını terk ettikte rub' hisse zevcine ve mâadası anasına intikâl eder.

Râbian li ebeveyn er ve kız karındaşına intikâl eder.

Şöyle ki tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akara mutasarrıf olan kimse evlâd ve ahfâdı ve ebeveyni olmadığı halde vefât edüp li ebeveyn er karındaşıyla li ebeveyn kız karındaşını terk eylese ol akar munâsafeten anlara intikâl eder.

Yalnız li ebeveyn er karındaşı bulunur ise ol akar müstakillen li ebeveyn er karındaşına veyâhut yalnız li ebeveyn kız karındaşı bulunur ise ol akar müstakillen li ebeveyn kız karınşâdına intikâl eder. Li ebeveyn karındaş kaç nefer bulunur ise bulunsun cümlesi müsâvât üzere intikâle nâil olurlar.

Hâmisen li ebin er ve kız karındaşına intikâl eder.

Tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akar mutasarrıfı evlâd ve ahfâdı ve baba ve ana ve li ebeveyn karındaşları olmadığı halde vefât edüp ancak li ebin er ve kız karındaşlarını terk ettikte ol akar anlara seviyyen intikâl eder.

Bu sûrette dahî zevc veya zevce bulunduğu takdirce rub' hisse zevc veya zevceye mâadası li ebin karındaşlara intikâl eder.

Li ebeveyn karındaşlarda beyân olunan tafsilât li ebin karındaşlarda dahî câridir.

Sâdisen li ümmin er ve kız karındaşa intikâl eder.

Şöyle ki tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akar mutasarrıfı evlâd ve ahfâdı ve ebeveyni ve li ebeveyn ve li ebin karındaşları olmadığı halde vefât edüp ancak ana bir er ve kız karındaşlarını terk eylese ol akar seviyyen anlara intikâl eder.

Bu sûrette dahî zevc ve zevceye birer rub' hisse vardır. Tafsilât-ı mezkûre li ümmin karındaşlarda dahî câridir.

Sâbian zevceden zevceye ve zevceden zevce intikâl eder.

Ya'ni tevsi'-i intikâli icra olunmuş bir vakf akar mutasarrıfı bâlâda deracâtı beyân olunan hakk-ı intikâl ashâbından aslen vârisi olmadığı halde vefât edüp ancak zevcesini terk eylese ol akar müstakillen zevceye intikâl eder.

Şu kadar var ki zevce müteaddid olduğu sûrette seviyyen ve müştereken cümlesine intikâl eder.

Veyâhut tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akara mutasarrıfe olan bir kadın bâlâda deracâtı beyân olunan ashâb-ı intikâlden kimisinesi olmadığı halde vefât edüp ancak zevcini terk eylese ol akar müstakillen zevcine intikâl eder.

Bervech-i bâlâ zevc ve zevcenin hakk-ı intikâle nâil olması hakk-ı verâsetin sübûtu şartıyla meşruttur.

Şöyle ki vâris olan zevc ve zevce hakk-ı intikâle nâil olur. Vâris olmayan hakk-ı intikâle nâil olmaz.

Binâenaleyh nikâh-ı sahîhin vuku'undan sonra kable'd-duhûl ve'l-halve zevceynden birisi vefât etse diğeri için hakk-ı intikâl vardır.

Kezâlik zevc zevcesini talâk-ı ric'i ile tatlik ettikten sonra zevcenin iddeti içinde zevceynden birisi vefât etse uhrâ anın hakk-ı intikâline nâil olur.

Ama zevcenin iddeti münkaziye olduktan sonra zevceynden biri vefât etse o sûrette hakk-ı intikâl sâbit olamaz. Talâk-ı bâinde velev zevcenin iddeti içinde zevceynden biri vefât etse âhara hakk-ı intikâl sâbit olamaz.

Şu kadar var ki bir kimse maraz-ı mevtime zevcesini talebi olmayarak talâk-ı bâin ile tatlik edüp zevcenin iddeti munkaziye olmaksızın zevce vefât etse zevce için hakk-ı intikâl sâbit olabilir.

191. Mes'ele:

Mefkûdun ya'ni hayât ve memâtı ve nerede olduğu meçhûl bulunan şahs-ı gâibin hakikaten veya hükmen mevtime sâbit olmadıkça uhde-i tasarrufunda bulunan icâreteynli akarât ashâb-ı intikâlden olan veresesine intikâl etmez.

192. Mes'ele:

Beynlerinde karâbet olan iki kimse gark olmuş bir sefine içinde bulunarak mağrûkan veyâhut münhedim olmuş bir binânın enkâzı altına kalarak mahdûmen veyâhut muhterik olmuş bir binâ içinde bulunarak muhteriken vefât edüp fakat anlardan hangisinin evvelce vefât etmiş olduğu ma'lûm olamasa onlardan her biri âhara vâris olamadığı gibi yekdiğerinin bi'l-icâreteyn tasarrufunda bulunan icâreteynli vakf akarın hakk-ı intikâline dahî nâil olamazlar.

Belki her birinin bi'l-icâreteyn uhdesinde bulunan vakf akar kendisinin berhayât olan veresesine intikâl eder.

Meselâ icâreteynli bir vakf akarın mutasarrıfı bir nefer oğluyla berâber bervech-i muharrer mağrûkan veya mehdûmen veya mahrûkan vefât edüp anlardan hangisinin evvel vefât etmiş olduğu meçhûl bulunmakla mutasarrıf müteveffânın berhayât bulunan sâir evlâdı ol akarı intikâl-i âdiye binâen zabt etmek istediklerinde bervech-i muharrer babasıyla berâber vefât eden oğlunun evlâdı ol akardan bir hisse dahî ceddimizden babamıza intikâl eder. Binâenaleyh hisse-i mezkûreyi babamız intikâlden biz zabtederiz diyemezler.

Tevsi'-i intikâli icrâ olunmuş icâreteynli bir vakf akar mutasarrıfı bâlâda derecâti beyân olunan hakk-ı intikâl ashâbından kimsesi olmadığı halde vefât etse ol akar mahlûl olarak vakfi cânibine âit olur.

Şu kadar var ki icâreteynli bir vakf akar ölünceye değin fâriği beslemek şartıyla teferruğ ve olvechile izn-i mütevellî lâhik olarak sened-i hâkâniyesine derc ve tahrîr olundukan sonra fâriğ berhayât iken mefrûğun leh ashâb-ı intikâlden aslen vârisi olmadığı halde vefât eylese ol akar mahlûl olmayıp bâ re'y-i mütevellî fâriğın uhdesine iâde olunur.

2-Faşh Sâni: Mevâni-i intikâl hakkındadır.

193. Mes'ele:

Müslim ile gayr-i müslim beynlerinde olan ihtilaf-ı din mâni'-i intikâldir. Binâenaleyh bir müslimin vefâtında icâreteyn sûretiyle tasarrufunda olan müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfe gayr-i müslim olan evlâd ve akrabasına intikâl etmez.

Kezâlik gayr-i müslim vefâtında bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan müsakkafât ve musregallât-ı mevkûfe müslim olan evlâd ve akrabasına intikâl etmez. Ama milel-i gayr-i müslime beynlerinde olan ihtilaf-ı din mâni'-i intikâl olamaz. Meselâ hıristiyandan yahudiye yahudiden hıristiyana icâreteynli müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfe intikâl eder.

Binâenaleyh meselâ teb'adan bir yahûdi bir vakf akara icâreteyn ile mutasarrıf iken vefât edüp her biri teb'adan biri hıristiyan ve diğeri yahûdi iki nefer veledini terk ettikte hıristiyân olan veled ol akarın nisf hissesini intikâl-i âdiye binâen zabt etmek istedikte veled-i yahûdi mücerred babamız yahûdi olup sen hıristiyan olmakla ol akardan sana hisse intikâl etmeyip ol akar müstakillen ben mutasarrıf olurum diyemez.

Müteveffâ hıristiyan bulunduğu takdirce hüküm yine bu minvâl üzeredir.

Kezâlik teb'adan bir yahûdi bir vakf akara icâreteyn ile mutasarrıf iken fevt olup teb'adan bir nefer hıristiyan veledini terk ettikte o veled ol akarı intikâl-i âdiye binâen zabt etmek istedikte mütevellî mücerred baban yahûdi olup sen hıristiyan olmakla ol akar sana intikâl etmeyip mahlûl olur deyû zabtdan men edemez.

Müteveffâ hıristiyan veledi yahûdi olduğu takdirde dahî hüküm bu minvâl üzeredir.

194. Mes'ele:

İhtilâf-ı dâr ya'ni ihtilâf-ı tâbiyyet mâni-i intikâldir.

Şöyle ki teb'a-i gayr-i müslimeden birinin vefâtıyla bi'l-icâreteyn uhdesinde bulunan vakf akar teb'a-i ecnebiyyeden olan evlâd ve akrabasına intikâl etmez.

Kezâlik istimplâk emlak kanûnuna tevfikân icâreteynli vakf akara mutasarrıf olan gayr-i müslim bir ecnebi vefât ettikde ol akar teb'a-i devlet-i aleyhden olan vârisine intikâl etmez.

Teb'a-i devlet-i aleyhden bir kimse icâreteynli akara mutasarrıf iken me'zûniyet-i resmîye istihsâl etmeksizin bir devlet-i ecnebiyye-i tâbiyyetine dâhil olsa uhdesinde bulunan akar mahlûlen vakf-ı cânibine ait olup ashâb-ı intikâlden olan evlâd ve akrabasına intikâl etmez.

Ama me'zuniyyet-i resmîye istihsâl ederek bir devlet-i ecnebiyye tâbiyyetine girmiş ise nazar olunur. Eğer tâbiyyetine girdiği devlet-i ecnebiyye istimplâk-ı emlak mazbatasını kabul ve imzâ etmiş ise uhdesinde bulunan icâreteynli vakf akar mahlûl olmayıp ke'l-evvel uhdesinde kalır.

Ve eğer tâbiyyetine girdiği devlet istimlâk-ı emlak mazbatasını kabul ve imzâ etmemiş ise o sûrette mahlûl olur.

195. Mes'ele:

Katl mâni-i intikâldir.

Meselâ bir kimse babasını katl etmiş olsa babasının hayatında bi'l-icâreteyn uhde-i tasarrufunda bulunan müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfenin intikâlinden mahrûm olur.

Bu makamda katlden murâd hırmân-ı irsî mûcib olan katldir. Hırmân-ı irsî mûcib olmayan katl intikâle mâni' değildir.⁹³

196. Mes'ele:

Rikk ya'ni köle veya câriye bulunmak mâni-i intikaldir.

Meselâ bir kimse icâreteyn ile bir vakf akara mutasarrıf ilen vefât edüpte köle veya câriye olan evlâdını terk eylese ol akar anlara âdiyen intikâl etmez.

197. Mes'ele:

Ashâb-ı intikâlden birisi bâlâda beyân olunan mevâni-i intikâlden biriyle intikâlden mahrûm olsa o mâni' bulunmadığı takdirde ana intikâl edecek hisse mahlûl olmayıp diğer vereseye intikâl eder.

Meselâ teb'adan devlet-i âliyeden bir gayr-i müslim icâreteynli bir vakf akara mutasarrıf iken fevt olup iki nefer gayr-i müslim oğlunu terk edüp fakat anlardan birisi teb'a-i devlet-i âliyeden ve diğeri teb'a-i ecnebiyyeden bulunsa ol akar mustakillen teb'a-i devlet-i âliyeden olan oğluna intikâl eder.

Yoksa diğer oğlu teb'a-i ecnebiyyeden bulunduğu için ol akarın nısf hissesi mahlûl olmaz.

Kezâlik icâreteynli bir vakf akara mutasarrıf olan kimseyi meselâ üç nefer evlâdından biri intikâlden mahrûmiyeti mûcib-i katl ile katl eylese diğer iki nefer veledi ol akarı intikâl-i âdiye binâen zabt ederler.

Yoksa bir nefer veledi kâtil bulunduğu için ol akarın sülüs hissesi mahlûl olmaz.

3-Fasl-ı Sâlis: Ferâğ-ı kat'i beyânındadır.

198. Mes'ele:

Ale'l-umûm icâreteyn sûretiyle tasarrıf olunan müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfenin mutasarrıfları ol müsakkafât ve mustegallâtı gerek bedel mukâbelesinde ve gerek meccânen âhara ferâğ edilebilir.

⁹³ Hangi katller hırmân-ı irsî mûcib olur ve hangileri mûcib olmaz buna dâir olan tafsilât bundan akdem "mi'yar-ı adâlet" nâmıyla neşr eylediğim eser-i âcizide mastûrdur.

199. *Mes'ele:*

Ferâğ îcab ve kabul ile mun'akid olur.

Fakat mefrûğun bih hangi vakfdan ise ferâğın sıhhatinde ol vakfin mütevellîsinin izni lâhik olmak şart olup bilâ izni'l-mütevellî vuk'u bulan ferâğ sahîh ve mu'teber değildir.

Binâenaleyh bilâ izni'l-mütevellî vuk'u bulan ferâğdan fâriğ ile mefrûğun lehden her hangisi murâd etse rücu' edebilir.

Ve mefrûğun leh vefât eder ise mefrûun bihe fâriğ mutasarrıf olur. Fâriğ vefât etmiş ise mefrûğun bih onun ashâb-ı intikâlden olan veresesine intikâl eder.

Ashâb-ı intikâlden verese si yoksa mahlûlen vakfi cânibine âit olur.

Ve'l-hâsıl bilâ izni'l-mütevellî fâriğ ile mefrûğun leh beynlerinde vuk'u bulmuş olan ferâğ keen lem yekün hükmündedir.

200. *Mes'ele:*

Bir kimse müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfeden icâreteyn sûretiyle mutasarrıf olduğu bir akarı izn-i mütevellî ile diğere kat'ıyyen ferâğ edüp lâkin henüz sened tahrîr olunmasa fâriğ mücerred sened tahrîr olunmadı deyû ferâğdan rücu' edemez.

201. *Mes'ele:*

Şart-ı lâhik akd-i sâbıka mültehakk olmaz.

Binâenaleyh bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan bir vakf akarı şu kadar kuruş bedel-i makbûz mukâbelesinde izn-i mütevellîyle âhar kimisine bilâ şart kat'ıyyen ferâğ ettikten bir müddet sonra mefrûğun leh fâriğ her ne zaman bedel-i ferâğı bana edâ eder isen ben dahî ol akarı sana red ve ferâğ ederim deyû va'd edüp ol vechile bir sened verse bile mefrûğun leh va'd-i mezkûru îfâya mecbûr değildir.

Ya'ni mefrûğun leh ol akarı va'di vechile bi'r-rıza fâriğ red ve ferâğ eder ise febihâ etmediği halde taraf-ı hâkimden mefrûğun lehe cebr olunamaz.

Ama fâriğden mukaddem fâriğ ile mefrûğun leh beynlerinde bervech-i meşrûh bir mukâvele cereyân ederek anın üzerine ferâğ vuk'u bulmuş ise o sûrette fâriğ bedel-i ferâğı mefrûğun lehe edâ edildiği halde mefrûğun leh ber mûcib-i mukâvele mefrûğun bihi fâriğ red ve ferâğa mecbûrdur.

202. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarını meccânen ve bilâ şart diğere kimisineye izn-i mütevellî ile ferâğ ettikten sonra fâriğ meccânen ferâğına nâdim olup mefrûğun leh den bedel-i metâlibesine veyâhut mefrûğun lehden ol akarı istirdâd etmeye salâhiyyeti olamaz.

Kezâlik bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı sıhhatinde izn-i mütevellî ile meccâne-i âhara ferâğ edip ba'dehû ashâb-ı intikâlden olmadığı halde vefât etse mütevellî-i vakfin mefrûğun bihe müdâhaleye veyâhut mefrûğun lehden muaccele taleb etmeye salâhiyyeti olamaz.

203. *Mes'ele:*

Fâriğın âkil ve bâliğ olması şarttır.

Binâenaleyh sağır veya mecnûn veyâ ma'tûhun fâriği sahîh ve mu'teber değildir.

204. *Mes'ele:*

Ferâğda fâriğın rızâsı şarttır.

Binâenaleyh ikrâh-ı mu'teber ile vuk'u bulan ferâğ-ı sahîh değildir.

205. *Mes'ele:*

İcâreteynli müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfede mübâdeleten ferâğ câizdir. Meselâ bir kimse bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf menzili diğerin kezâlik icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf menzil mukâbelesinde ferâğ eylese ferâğ câiz olur.

Fakat mübâdeleten ferâğ olunan menziller başka başka vakflardan ise o vakflardan her birinin mütevellîsi tarafından izin verilmek mübâdeleten ferâğın sıhhatinde şarttır.

206. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı hâkim huzûrunda diğerk kişiyeye ferâğ edüp ferâğı hâvi-i hâkim tarafından huccet tanzîm olunup lâkin ferâğ-ı mezbûra ol vakfın mütevellîsinin izni lâhik olmasa ferâğ sahîh ve mu'teber olmaz.

Fakat bir muhâkemenin netîcesinde tarafeyn-i mutahâsımeinden birinin bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf akarın âhara ferâğı lâzım geldiği halde fasl-ı mahsûsunda beyân olunacak mes'ele tevfiikan taraf-ı hâkimden bir kimse li ecli'l-maslaha muvakkaten kâimmekân mütevellîi nasb olunarak ferâğ anın izniyle icrâ olunur ise o sûrette sahîh ve mu'teber olur.

207. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan bir vakf akarı âhar kimisineye ferâğa taahhüd edüp ba'dehû taahhüd-ü mezkûrdan rücu' ile mütevellîi huzûrunda ferâğ-ı takrîrden imtina' eylese o kimse ferâğa cebr olunamaz.

208. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı âhar kimisineye ferâğ etmek üzere ol kimisine ile mukâvele ettikte tarafeynden her hangisi ol mukâveleden rücu' edecek olursa diğerkine pişmanlık nâmıyla şu kadar meblağ vermek üzere taahhüd eylese o taahhüdün hükmü yoktur.

Binâenaleyh tarafeynden biri ol mukâveleden rücu' etse pişmanlık nâmıyla diğesine ol kadar meblağ vermek üzere hükm olunamaz.

4-Fasl-ı Râbi': Ferâğ-ı merîz hakkındadır.

209. Mes'ele:

Bir kimse bi'l-icâreteyn tasarrufunda bulunan bir vakf-ı mustegalli maraz-ı mevtime izn-i mütevellîyle âhara ferâğ edüp vefât eylese nazar olunur. Eğer o kimsenin ashâb-ı intikâlden veresei mevcûd ise ferâğ sahîh ve mu'teber olur. Ve eğer ashâb-ı intikâlden veresei mevcûd değilse o sûrette ferâğ sahîh ve mu'teber olmayıp ferâğ olunmuş olan mustegall mahlûl olmak üzere taraf-ı vakfa âit olur.

Bu sûrette mefrûğun leh bâliğe bedel vermiş ise ol bedeli fâriğin terekesinden istifâ eder.

210. Mes'ele:

Bir seneyi mütecâviz bir maraz- müzmine mübtelâ olan bir kimse hâli mütegayyer ve marazı müştedd olduktan sonra bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf akarı izn-i mütevellîyle âhara ferâğ edüp b'adehu birkaç gün içinde ashâb-ı intikâlden vârisi olmadığı halde vefât etse ferâğ-ı mezkûr sahîh olmaz.

Binâenaleyh ol akar mahlûl olarak vakfına âit olur.

Ama hâli mutegayyer ve marazı müştedd olmazdan mukaddem ferâğ etmiş ise o sûrette ferâğ sahîhdir.

211. Mes'ele:

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf-ı mustegalli ashâb-ı intikâlden olan veresinden birisine maraz-ı mevtime izn-i mütevellîyle ferâğ eylese ferâğ-ı mezkûr sahîh ve mu'teberdir.

Binâenaleyh bu sûrette ashâb-ı intikâlden olan sâir verese mücerred ferâğ-ı mezbûr maraz-ı mevtime vuk'u bulmuş olmakla anı tutmayız deyû mefrûğun bihe müdâhale edemezler.

Meselâ üç nefer veledi bulunan bir kimse bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf akarı maraz-ı mevtime anlardan birine izn-i mütevellî ile ferâğ ettikten sonra vefât etse diğeri iki nefer veledi ol akara müdâhale edemezler.

212. Mes'ele:

Bir merîz icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı âhara ferâğ murâd ettikte ashâb-ı intikâlden olan veresei o merîzi ferâğden men edemez.

213. *Mes'ele:*

Ashâb-ı intikâlden kimisinesi olmayan bir merîz bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf akarı âhara ferâğ murâd ettikte mütevellî-i vakf câiz ki onun marazı maraz-ı mevttir. Binâenaleyh kesb-i âfiyet etmedikçe ferâğa izin vermem deyû izin vermekten imtina' edemez.

Çünkü bir marazın maraz-ı mevt olması merîzin vefâtıyla tahkik eder, kable'l-vefât tahkîk edemez.

Fakat merîz ba'de'l-ferâğ mübtelâ olduğu marazdan ifâkat bulmaksızın vefât edüp te ol marazın maraz-ı mevt olduğu tahkîk ederek ferâğın sıhhati tebeyyün eder ise o halde mütevellî-i vakf mefrûğun leh yedine ferâğa izni hâvi-i sened vermiş olsa bile mefrûğun bihi mahlûl olmak üzere mefrûğun lehin yedinden nez' eder. Bu sûrette mefrûğun leh fâriğe bedel-i ferâğ vermiş ise ol dahî bedeli fâriğin terekesinden istifâ eder.

5-Fasl-ı Hâmis: Velî ve vasînin ferâğ ve teferruğu hakkındadır.

214. *Mes'ele:*

Sağîrin bi'l-icâreteyn tasarrufunda bulunan vakf akar haraâb olupta hâsılı haracına vefâ etmemek veyâhut sağîrin zarûret-i nafakası bulunmak gibi müsevviğât-ı şer'iyyeye binâen ol akarın âhara ferâğı sağîr hakkında mûcib-i hayr ve menfaat olacağı ve bedel-i mislî inde'l-hâkim erbâb-ı vukûfun ihbârıyla tebeyyün ettiği halde izn-i hâkim ve re'y-i mütevellîye sağîrin mahmûdu'l-hâl olan velîsi veyâhut vasî-i muhtâr veya mansûbu ol akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ edebilir.

Bu sûrette velî veya vasî ol akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ ettikten sonra sağîr-i bâliğ olsa ol akara müdâhale edemez.

Ama müsevviğ-i şer'î mevcûd olmadığı takdirce velî veya vasî ol akarı âhara ferâğ edemez. Etmiş olsa sahîh ve mu'teber olmaz.

Binâenaleyh bu sûrette sağîr ba'de'l-buluğ ol akarı bi re'y-i mütevellî mefrûğun lehden istirdâd edebilir. Mecnûn ile ma'tûh bu hükümde sağîr gibidir.

215. *Mes'ele:*

İcâreteynli bir vakf akarın sağîr için teferruğu sağîr hakkında mûcib-i hayr ve menfaat olacağı tahakkuk eder ise velî veya vasîsi ol akarı izn-i hâkim ve re'y-i mütevellî ve bedel-i mislî ile sağîr için teferruğ edebilir.

Mecnûn ile ma'tûh bu hükümde sağîr gibidir.

216. *Mes'ele:*

Bir sağîrin vasîsi ol sağîrin bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan vakf akarı nefsi için teferruğ edemez.

Fakat vasî ol akarı müsevviğ-i şer'iyeye binâen re'y-i hâkim ve bedel-i mislî ve izn-i mütevellî ile âhar kimseye ferâğ ettikten sonra ol akarı o kimseden nefsi için teferruğ edebilir.

Velî dahî bu hükümde vasî gibidir.

İSTİDRÂD

217. Mes'ele:

Sağîrin bi'l-icâreteyn tasarrufunda bulunan vakf akar ta'mîre muhtâc oldukta bilâ ta'mîr ol akarın alâ hâlihi ibkâsı bi'l-külliyeye harâbetini müntic olarak sağîr hakkında mûcib-i mazarrat ve sağîrin malından ta'mîri sağîr hakkında câlib-i menfaat olacağı tahakkuk eylese velî veya vasîsi ol akarı izn-i hâkimle sağîrin malından kadr-i ma'rûf meblağ sarfıyla ta'mîr eder.

Bu sûrette sağîr vefât eylese vereseşi velî veya vasînin bervech-i muharrer vuk'u bulan mutasarrıfını kabul etmeyiz diyemezler.

Mecnûn ile ma'tuh bu hükümde sağîr gibidir.

6-Fasl-ı Sâdis: Şart ile ferâğ hakkındadır.

218. Mes'ele:

Akd-i bey'i ifsâd eden şartlar akd-i ferâğî dahî ifsâd eder.

Şöyle ki fâriğ huzûr-u mütevellîde bi'l-icâreteyn uhdesinde olan vakf akarı ferâğ eder oldukta mefrûğun lehin kabulüne mukârin olarak şart-ı müfsid ile ferâğ edüp mütevellî dahî ol şartla meşrût olduğu halde fâriğe izin verirse ol ferâğ fâsid olur.

Ama fâriğ ile mefrûğun leh bir şart-ı müfsid ile ferâğî beynlerinde mukâvele edüp ba'dehû huzûr-u mütevellîde şart-ı mezkûrdan bahs etmeyerek fâriğ kat'ıyyen ferâğ edüp mütevellî dahî kat'i olmak üzere ol ferâğa izin verirse ol ferâğ fâsid olmaz.

Fâriğ ile mefrûğun lehin kendi beynlerinde cereyân eden mukâvele keen lem yekün hükmündedir.

219. Mes'ele:

Ölünceye değin beslemek şartı meccânen ferâğî ifsâd etmez.

Şöyle ki bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı ölünceye değin kendisini beslemek şartıyla ferâğ ve mefrûğun leh dahî ol şartla ferâğî kabul edüp mütevellî dahî ol şartla olarak ferâğa izin verirse ferâğ sahîh ve şart mu'teber olur.

Binâenaleyh bu sûrette mefrûğun leh fâriği beslemeğe râzı iken fâriğ ferâğdan rücu' edüp mefrûğun bihi mefrûğun lehten istirdâd edemez.

Ama mefrûğun leh fâriği beslemeyerek şart-ı mezkûra riâyet etmese o sûrette ferâğdan rücu' ile mefrûğun bihi bi re'y-i mütevellî mefrûğun lehten istirdâda fâriğin sâlahiyeti vardır.⁹⁴

⁹⁴ Mukaddemen ale'l-umûm ferâğlar bey'a kıyâs olunarak ölünceye değin görüp gözetmek şartı şer'an bey'i müfsid olduğundan ferâğ hakkında dahî müfsid-i i'tibâr olunarak şart-ı mezkûr ile vuk'u bulan bi'l-cümle ferâğların

7-Fasl-ı Sâbi': Hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı ru'yet ve gabn-i fâhiş ve tağrîr hakkındadır.

220. Mes'ele:

İcâreteynli vakf akarın ferâğında hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı ru'yet cereyân eder.

Şöyle ki bir kimse âhardan teferru' eylediği vakf akarda şer'an redd-i mûcib bir ayb-ı kadîme vâkıf olsa ol akarı hıyâr-ı ayb ile bi re'y-i mütevellî fâriğ red eder.

Kezâlik bir kimse görmeksizin âhardan teferru' eylediği vakf akarı görünceye değin muhayyerdur. Gördükte dilerse re'y-i mütevellî ferâğı fesh eder ve dilerse kabul eder.

221. Mes'ele:

İcâreteynli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfenin ferâğında bilâ tağrîr gabn-i fâhiş vuk'u bulsa magbûn olan taraf gerek fâriğ gerek mefrûğun leh olsun ferâğı fesh edemez..

Fakat bir sağîrin bi'l-icâreteyn uhde-i tasarrufunda olan vakf akarı velî veya vasîsi velev bilâ tağrîr bedel-i mislinden noksân-ı fâhişle nâkıs bir bedel mukâbelesinde ferâğ eylese sahîh olmaz.

Binâenaleyh sağîr bâliğ oldukta ol akarı istirdâd edebilir. Ma'tûh ile mecnûn bu hükümde sağîr gibidir.

Kezâlik icâreteynli bir vakf akarı mütevellîsi velev bila tağrîr bedel-i mislinden noksân-ı fâhişle nâkıs bedel mukâbelesinde tefvîz eylese tefvîz sahîh olmaz.

Kezâ vekîl-i bi'l-ferâğ velev bilâ tağrîr bedel-i mislinden noksân-ı fâhişle ferâğ eylese ferâğ sahîh olmaz.

Nitekim fasl-ı mahsûsunda gelir.

222. Mes'ele:

Fâriğ ile mefrûğun lehden biri diğerini tağrîr edüpte ferâğda gabn-i fâhiş olduğu zâhir ve mutehakkik olsa magbûn olan taraf re'y-i mütevellîyle ferâğ-ı fesh edebilir.

Meselâ bir kimse diğer kimisineye "Filan mahallede bi'l-icâreteyn tasarrufda olan mağaza bi her şehir beş yüz kuruşa icâr olunur." onun bedel-i misli bir yük kuruştur. Onu sana ferâğ edeyim demekle ol kimisine dahî anın ifâdesine i'timâden ol mağazayı bir yük kuruşa andan bi re'y-i mütevellî teferruğ edüp ba'dehû ol mağazanın üç yüz kuruşa icâr olunmakta olduğu ve hîn-i ferâğda bedel-i misli ancak yetmiş bin kuruş ettiği tebeyyün eylese mefrûğun leh re'y-i mütevellîyle ferâğ-ı fesh edüp vermiş olduğu bedeli fâriğden istirdâd eder.

Kezâlik icâreteyn ile bir akara mutasarrıf olan sâdedil kimseye hitâben diğer kimisine ol akarın bedeli misli ancak elli bin kuruştur ziyâde değildir. Anı meblâğ-ı mezbûr

fesâdı tarafına gidilmekte idiysede bilâ bedel meccânen vuk'u bulan ferâğların bey'a kıyasdan hibeye kıyas daha evlâ ve enseb olduğundan meccelle-i ahkâm-ı adliyyenin 800. maddesi mantıkınca şart-ı mezkûr hibeye müfsid olmadığı gibi meccânen ferâğ vuk'uunda senedât idâresince kabul olunarak ol vechile senedâta darç olunması hakkında fî 28 Recep sene 96 irâde-i seniyye şeref-i sudûr etmiştir.

mukâbelesinde bana ferâğ eyle deyû o kimseyi ikna' etmekle o dahî ol akarı elli bin kuruşa izn-i mütevellî ile o kimisineye ferâğ ettikten sonra hîn-i ferâğda ol akarın seksen bin kuruş bedeli misli olduğu bîgaraz erbâb-ı vukûfun şehâdet-i mevsûkasıyla tebeyyün ederek ferâğda tağrîr ve gabn-i fâhiş olduğu zâhir olsa fâriğ bi re'y-i mütevellî ferâğ-ı fesh ve bedeli mefrûğun lehe red edüp mefrûğun bihi mefrûğun lehden istirdâd eder.

8-Fasl-ı Sâmin: Bedel-i ferâğ ve istihkâk hakkındadır.

223. Mes'ele:

Bir kimse icâreteynli müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfedden bir akarı şu kadar kuruş bedel vermek üzere diğerkimsineye izn-i mütevellîyle ferâğ ve teslîm edüp mefrûğun leh bedel-i ferâğı vermese fâriğ bedel-i ferâğı mefrûğun lehten talep ve da'vâ edebilir.

Bu sûrette mefrûğun leh bedel-i ferâğı eda etmeksizin vefât etse fâriğ bedel-i ferâğı mefrûğun lehinden terekesinden talep ve ahz edebilir.

224. Mes'ele:

Bedel-i ferâğ emvâl-i sâire gib mevrûs olur.

Şöyle ki bir kimse icâreteynli ile tasarrufunda olan bir vakf akarı şu kadar kuruş bedel-i tesmiyeyle ferâğ ve teslîm edüp lâkin bedel-i mezkûru mefrûğun lehten kabz etmeksizin fâriğ vefât eylese ol bedel mefrûğun lehten kabz ve mütevellînin terekesine idhâl olunarak alâ mâ farazullâh beyne'l-verese taksim olunur.

Binâenaleyh fâriğın ashâb-ı intikâlden olan verese icâreteynli akarât-ı mevkûfedde bedel-i ferâğ akarât-ı mevkûfe gibi yalnız bize iştigâl eder deyû ashâb-ı intikâlden olmayan vereseyi ol bedelden hisse almaktan men' edemez.

Ve'l-hâsıl bedel-i ferâğ mütevellînin terekesinden ma'dûd olarak anın sâir emvâl-i metrûkesi hakkında cârî olan ahkâm-ı şer'iyye tamâmıyla bedel-i ferâğ hakkında dahî câridir.⁹⁵

225. Mes'ele:

Bir kimsenin âhardan bedel mukâbelesinde teferrûğ etmiş olduğu icâreteynli vakf akarın bir miktarına müstahak zuhûr edüp ba'de'i-ısbât o miktar-ı müstahakka hükm olunsa mefrûğun leh ol akar-ı re'y-i mütevellîyle fâriğ red edüp bedeli fâriğden istirdâd edebilir.

⁹⁵ İcâreteynli müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfedde olan hakk-ı tasarrufu ferâğda i'tiyâzın ya'ni ivaz ve bedel ahzinin câiz olup olmamasında beyne'l-fukahâ ihtilâf vuk'u bulup mukaddemleri adem-i cevâza kâil olan fukahânın kavliyle amel olunarak bedel da'vâsının adem-i istimâ'iyile hukkâm tarafından hükm olunmakta idiye de muahharan i'tiyâzın cevâzına kâil olan fukahânın kavli-i şerîfleri nâsa irfâk ve maslahatı asra evfak idiği bundan on iki sene akdem Makâm-ı Meşihat-i İslâmiye'den Atabe-i Ulyâ-i Cenâb-ı Mülûkâne'ye lede'l-arz kavli-i sâni mücibince amel ve hükm olunmak üzere irâde-i seniyye şeref-i sudûr etmiş olmakla Memâlik-i Mahrûsa-i Şahâne'de bulunan bi'l-cümle hukkâm kavli-i sâni mücibince hükme me'mûr olmuşlardır. Binâenaleyh hukkâm kavli-i evvel mücibince hükm etseler hükümleri nâfiz olmaz.

226. *Mes'ele:*

Bir vakfin mütevellîsi bir akarı kendisinin mütevellî olduğu vakfin mustegallâtdan olmak üzere şu kadar akçe icâre-i muaccele-i makhbûza ve şu kadar akçe icâre-i müeccele ile bir kimseye tefvîz ettikten sonra diğer kimisine zuhûr edüp ol akar benim mülkumdür deyû da'vâ ve müddeâsını ispat edüp ba'de'l-hılf ol akar müstahakka hükm olunsa o kimse verdiği muacceleyle mütevellîden istirdâd eder.

9-Fasl-ı Tâsi': Taksîm ve mühâyât ve ifrâz hakkındadır.

227. *Mes'ele:*

İcâreteyn sûretiyle müştereken tasarruf olunur vakf akarda beyne'sş-şürekâ taksîm câizdir. Fakat iki şartla meşrûttur.

Evvelkisi ol akarın kâbil-i taksîm olması ya'ni ol akar taksîm olundukta şürekâdan her birine isâbet edecek hisse ile intifa' mümkün olmasıdır.

İkincisi taksîmin vakf hakkında infa' olmasıdır.

Binâenaleyh icâreteynli vakf akarda kâbil-i taksîm olmayan veyâhut kâbil-i taksîm olupta taksîmi vakf hakkında muzır bulunmayanların taksîmi sahîh değildir.

Bu şartlar tahakkuk ettikten sonra taksîmin izn-i mütevellîyle olması dahî şarttır.

Binâenaleyh icâreteynli akarât-ı mevkûfede bilâ izni'l-mütevellî vuk'u bulan taksîm sahîh ve mu'teber değildir.

228. *Mes'ele:*

Taksîmin vakf hakkında mazarratı taksîm olunan vakf arsanın bir miktar mahalli ba'de't-taksîm tarîksiz kalmak veyâhut bir vakf akar-ı kebî kıtâat-ı sağîre taksîm olduğu takdirce hasbe'l-mevki' ol akarın şerefi zâil olarak vâridât-ı kadîmesi tedennî etmek gibi şeylerdir.

229. *Mes'ele:*

Kâbil-i taksîm ve taksîmi vakfi hakkında nâfi' olan icâreteynli müşterek vakf akarda cebren taksîm cereyân eder.

Şöyle ki icâreteynli müşterek bir vakf akarda hissedarlardan ba'zısı taksîme tâlib olup ba'zı diğeri taksîmden imtina' ettikte hâkim ebniye ahvâline vukûf-u tâmı olan kimseler ma'rifetiyle tarafeyn ve mütevellî huzurlarında ol akarın ebniye ve arsasını keşf ve takvim ettirir. Lede'l-keşf ol akarın vakfa nâfi' sûrette beyne'sş-şürekâ kâbil-i taksîm olduğu erbâb-ı vukûfun şehâdetleriyle tahakkuk eder ise o sûrette hâkim taksîmden imtina' edenlerin rızâsına bakmayarak ol akarı re'y-i mütevellî ile hissedarlar beyninde hisselerine göre bâ kur'a taksîm ve her birinin hissesini âlâmât-ı fâsıla vaz'ıyla ta'yîn ve tefrîk eder.

230. *Mes'ele:*

Müştereken tasarruf olunur icâreteynli akarât-ı mevkûfede hissedârândan ba'zısı sağîr veyâ mecnûn veya ma'tûh bulunsa velî veya vasîleri ma'rifetiyle taksîmi icrâ olunur.

Fakat bu taksîmin vakf hakkında enfa' olmasıyla beraber sağîr mecnûn ve ma'tûh haklarında dahî enfa' olması lâzımdır.

231. *Mes'ele:*

İcâreteyn sûretiyle müştereken tasarruf olunan gedikât-ı mevkûfe nizâmen taksîmi kabul etmez.

Kezâlik icâreteynli bir vakf akar derîninde müstegarr vakf-ı gedik bulunur ise ol gedik bi irâde-i seniyye ve bi ma'rifet-i mütevellî lağv veyâhut bi'r-rızâ hissedârlardan birinin hissesine kasr edilmedikçe ol gedikin müstegar fihi olan akarın taksîmin nizâmen memnu'dur.

232. *Mes'ele:*

Müteaddid icâreteynli akarât-ı mevkûfe-i müşterekede cebren kısmet-i cem' câri olmaz.

Meselâ iki kimse iki kat'a icâreteynli vakf akara iştirâken ve sevben bi'l-icâreteyn mutasarrıflar iken hissedarlardan biri ol akarlardan birisi kendine ve diğeri diğeri verilmek üzere kısmet-i cem' ile kısmete tâlib olupta diğeri bu taksîmi kabulden imtina' eylese hâkim bu taksîmi kabul etmek üzere imtina' eden hissedâra cebr edemez.

233. *Mes'ele:*

Kısmette adâlet şarttır.

Şöyle ki gerek kısmet-i rızâ ve gerek kısmet-i kazâda hissedarlardan her birine ta'yîn olunacak kendisinin maksûmda olan istihkâkına muâdil olup noksân-ı fâhiş ile nâkıs olmamak lâzımdır.

Binâenaleyh müşterik icâreteynli akarât-ı mevkûfeye hissedarlar gerek hüküm-ü hâkimle ve gerek bi't-terâzi izn-i mütevellî ile iktisâm ettikten sonra içlerinden birisi kendi hissesinde gabn-i fâhiş vuk'u bulmuş olduğunu iddia ve ispât eder ise kısmet nakz olunur. Fakat hissedarlar ba'de't-taksîm taksîme müteallik da'vâ eden yekdiğerini kabulunu hâvi ibrâz eder ise o sûrette gabn da'vâsı istima' kılınmaz. Şu kadar var ki hissedarlar içinde sağîr ve mecnûn ve ma'tûh gibi kâsırın bulunupta velî veya vasîleri ma'rifetleriyle taksîm olundukta velî veya vasî ber vech-i meşrûh ibrâ etse bile kâsırın hisselerinde gabn da'vâsının istima'ına mâni' olmaz.

Çünkü evliyâ ve evsıyânın kâsırın haklarında ibrâları sahîh değildir.

234. *Mes'ele:*

Nakd ilâve etmeksizin kısmet-i âdile ile taksîmi kâbil olmayan icâreteynli müşterek vakf akarın hissedarlar beyninde bi't-terâzi izn-i mütevellîyle taksîmi câiz ise de imtina' sûretinde taksîme cebr olunamaz.

Meselâ iki kimsenin şâyian ve seviyyen bi'l-icâreteyn tasarruflarında olan müşterek vakf menzilin bir hissenin ebniyesinin kıymeti âhar hisse ebniyesinin kıymetinden ziyâde olupta kıymeti ziyâde olan hisseyi almak isteyen şerîk diğeri li ecli'l-muâdele sana şu kadar akçe bedel veriğ ol menzili taksîm edelim deyûpte diğeri dahî râzî ve taksîm vakf hakkında nâfi' olduğı takdirce ol menzili bi re'y-i mütevellî taksîm edebilir.

Ama hissedarlardan birinin imtina'ı sûretinde bervech-i muharrer taksîme taraf-ı hâkimden diğeri cebr olunamaz.

235. *Mes'ele:*

Taksîmi kabul etmeyen veyâhut edüpte taksîmi vakf hakkında muzır olan icâreteynli müşterek mustegallât-ı mevkûfede beyne's-şürekâ şâyian tasarruf husûsunda da'vâ ve niza' vuk'u bulupta şürekâdan ba'zısı mühayât taleb ve ba'zı diğeri imtina' ettikte hâkim imtina' eden tarafın rızâsına bakarak mütevellî ile bervech-i mühayât tasarruf olunmak üzere hükm eder.⁹⁶

236. *Mes'ele:*

Kable'l-mühâyât mürûr eden müddet nöbetine mahsûb edilemez.

Meselâ iki kimse ale'l-iştirâk icâreteynli bir vakf hâneye mutasarrıflar iken anlardan birisi bir müddet ol hânede bilâ mühâyât müstakillen sâkin olduktan sonra bi't-terâzi veyâhut hükm-i hâkim ve re'y-i mütevellî ile akd mühâyât edilip nöbet-i tasarruf bervech-i muharrer müstakillen sâkin olan hissedâra geldikte öbürü ona kable'l-mühâyât sâkin olduğun müddeti nöbetine mahsûb ederim deyû anı nöbetini tasarrufundan men' edemez.

237. *Mes'ele:*

Muhayâtın lâzım olması için mütevellînin re'yi munzam olmak lâzımdır.

Binâenaleyh bilâ re'yi'l-mütevellî beyne's-şürekâ bi't-terâzi akd edilen mühâyâtda lüzûm yoktur. Ya'ni şerîklerden her hangisi murâd etse diğeri şerîk rızâsı olmayarak hûd bi hûd o mühâyât-ı fesh edebilir.

238. *Mes'ele:*

İcâreteynli akarât-ı mevkûfede ifrâz câizdir.

Şöyle ki bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarın bir miktârını tebîz ve tefrîk ile kendi tasarrufunda ibkâ edüp mâadasını âhara ferâğ edebilir.

⁹⁶ Mukaddemleri icâreteynli müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfe-i müşterekede mihayât cereyân etmekte idi bu ise şürekâ beyinde münâzaât ve muhâsımâtı dâî bulunduktan taksîmi kâbil olmayan veyâhut taksîmi vakf hakkında muzır bulunan müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfe-i müşterekenin şâyian ve müştereken tasarrufu husûsunda beyne's-şürekâ da'vâ ve niza' vuk'u bulupta şürekâdan ba'zısı mühayât sûretiyle tasarrufa tâlib ve ba'zı diğeri imtina' ettikte müsakkafât ve mustegallât-ı mevkûfede bi re'y-i mütevellî hükmen mühâyâtın icrâsı muvâfık-ı hâl ve maslahat olmakla ol vechile amel ve hükm olunması hakkında irâde-i seniyye istihsâli lüzûmunu Mecelle Cem'iyeti İlmiyyesi bâ müzekkere makâm-ı sâmi-i fetvâpenahîye ifâde edip makâm-ı müşârun ileyhden dahî Atabe-i Mülükâneye lede'l-arz mücibince amel olunmak üzere bin iki yüz doksan altı senesi şa'bânın guresi târihinde irâde-i seniyye şeref-i sudûr etmiştir.

İfrâzın sıhhati zikri âtî iki şartın bulunmasına mütevakkıftır. Evvelkisi ifrâz olunacak mahallerin her biriyle ayrıca intifa' mümkün olması ikincisi ifrâzın vakf hakkında enfa' olmasıdır. İfrâzda dahî izn-i mütevellî şarttır.

Binâenaleyh bilâ izni'l-mütevellî vak'u bulan ifrâz sahîh ve mu'teber değildir.

239. Mes'ele:

Bir miktar hissesi mahlûl olan icâreteynli vakf akarda hisse-i mahlûleyi muaccele-i misliyesiyle tefevvuzdan imtina' edüp müşterek olarak hisse-i mahlûleyi muâcele misliyesiyle tefevvuza dahî tâlib bulunmakla hisse-i mahlûlenin ifrâzı kâbil ve müferrez olduğu halde âhara tefvîzi vakf hakkında nâfi' olsa mütevellî hisse-i mahlûleyi ifrâz edüp muaccele-i misliyesiyle âhara tefvîz edebilir.

10-Fasl-ı Âşir: Bi'l-icâreteyn müştereken tasarruf olunan akarât-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil hakkındadır.

240. Mes'ele:

İki kimse icâreteynli bir vakf akara ale'l-iştrâk şâyian mutasarrıflar iken onlardan birisi ol akardan hisseni bana ferâğ eyle veyâhut ol akardan benim hissemi teferruğ eyle deyû diğerine cebr edemez.

Fakat onlardan hangisi diler ise hissesini dilediği şahsa fâriğ olabilir.

Diğer hissedârının ferâğına mani' olamaz.

Hissedâr ikiden ziyâde olduğu sûrette hüküm bu minyâl üzeredir.

241. Mes'ele:

İcâreteynli evkâfta şufa câri olmaz.

Binâenaleyh müştereken tasarruf olunmakta olan icâreteynli akarât-ı mevkûfede şerîklerden biri hissesini diğer şerîkin izni olmaksızın âhara ferâğ edebilir.

Ba'de'l-ferâğ diğer şerîkin mücerred hissedâr olmamla mefrûğun lehin vermiş olduğu bedel-i ferâğı mefrûğun lehe verip ol hisseyi bilâ rıza teferruğ ederim diyemez.

Kezâlik iki kimse icâreteyn ile bir vakf akara şâyian ve müştereken mutasarrıflar iken onlardan birisi ashâb-ı intikâlden kimisinesi olmadığı halde vefât edüp ol akardan hissesi mahlûl oldukta mütevellî hisse-i mahlûleyi muaccele-i misliyesiyle âhara tefvîz eylese diğer hissedâr mücerred şerîk olmamla mütefevvinin vermiş olduğu muacceleyle kendine verip ol hisseyi bilâ rıza andan teferruğ ederim diyemez.

Fakat irâd nev'inden olmayan icâreteynli vakf mesâkin ve menâzilden hisse-i mahlûle hissedârı tâlib iken diğere tefvîz olunmamak ve hissedara ba'zı tenzîlât icrâ edilmek nizâm-ı iktizâsındandır.

242. *Mes'ele:*

İcâreteynli müşterek bir vakf akarın mutasarrıflarından biri şerîkinin emri olmaksızın ol akarı hûd bi hûd kendi akarından akçe sarfiyla ta'mîr eylese mutasarrıfından şerîkinin hissesine isâbet eden miktarı andan mutâlebe edemez.

Fakat şerîkin bi şartı'r-rücu' emriyle ta'mîr etmiş ise o sûrette şerîkinin hissesine isâbet eden miktarı andan mutâlebe edebilir.

243. *Mes'ele:*

Kâbil-i kısmet olmayan veyâhut taksîmi vakf hakkında muzır bulunan icâreteynli müşterek bir vakf akar harâb olup hissedârlardan masrûfu muacceleyle mahsûb olmak üzere kendi malından para sarfiyla ta'mîr etmek isteyip diğer hissedârlar bervech-i muharrer ta'mîrden imtina' eyleseler ta'mîre tâlib olan hissedâr hâkime müracaât eder hâkim dahî re'y-i mütevellî ile ol akarı vech-i meşrûh üzere ta'mîr ve mesârif-i ta'mîriyeden sâir hissedârların hisselerini ol akarın ücretinden istifâ etmek üzere ta'mîre kendine izin verir. Ba'de'l-izn kendi malından kaderi ma'rûf meblağ sarfiyla ol akarı vech-i meşrûh üzere ta'mîr eden hissedâr mesârif-i ta'mîriyeden sâir hissedârlara isâbet eden miktârı istifâ edinceye değin ol akarı icâr ve ücretini ahz eder.

11-Fasl-ı Hâdi-i Aşar: Ferâğ-ı bi'l-vefâ ve istiğlâle dâirdir.

244. *Mes'ele:*

Bir kimse bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan bir vakf-ı müstegalli deyni mukâbelesinde vefâen ferâğ edebilir.

Vefâen ferâğda dahî izn-i mütevellî şarttır.

Binâenaleyh bilâ izni'l-mütevellî vuk'u bulan vefâen ferâğ sahîh ve mu'teber olmaz.

245. *Mes'ele:*

İcâreteynli vakf akarın hisse-i şâyiasını vefâen veyâhut istiğlâlen ferâğ câizdir.

Ol akar gerek kâbil-i taksîm olsun ve gerek olmasın.

Binâenaleyh bir kimse müstakillen bi'l-icâreteyn mutasarrıf olduğu bir akar-ı mevkûfenin nısf veya sülüs gibi bir hisse-i şâyia-i ma'lûmesini vefâ' veya istiğlâl tarafıyla dâyinine ferâğ eylese ferâğ câizdir.

Kezâlik bir kimse diğeriyle ale'l-iştirâk bi'l-icâreteyn mutasarrıf olduğu bir akardan hisse-i şâyiasını vefâen veyâhut istiğlâlen dâyinine ferâğ eylese ferâğ câizdir.

246. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı âhara icâr ve teslîm ettikten sonra ol akarı dâyinine izn-i mütevellî ile vefâen ferâğ edebilir.

247. *Mes'ele:*

Ferâğ bi'l-vefâda fâriğ deynini mefrûğun lehe edâ ettikte bâ izn-i mütevellî ferâğ bi'l-vefâ fek edilerek fâriğ mefrûğun bihi mefrûğun lehden istirdâd eder.

Fâriğ mefrûğun lehe olan deynini edâ etmeksizin ashâb-ı intikâlden olan veresesini terk ederek vefât ederse mefrûğun lehin istifâ-ı deyn edinceye değin mefrûğun bihi habs ve imsâk etmekte hakkı ve salâhiyeti vâdır.

Binâenaleyh mefrûğun lehe müteveffânın deyni edâ olunmadıkça ashâb-ı intikâlden olan veresesinin mefrûğun bihe müdâhale salâhiyetleri yoktur.

248. *Mes'ele:*

Fâriğ mefrûğun lehe olan deynini edâ etmeksizin ashâb-ı intikâlden kimisinesi olmadığı halde vefât eder ise mefrûğun bih te'mîn-i deyn etmeyip mahlûlen taraf-ı vakfa âit olur.

Fakat mefrûğun bih bi'l-icâreteyn tasarruf olunur nizamlı gedikât-ı mevkûfeden veyâhut usûlen tevsî'-i intikâli icrâ olunmuş müsâkkafât ve müstegallât-ı mevkûfeden ise o sûrette vefân fâriğ ashâb-ı intikâlden kimisinesi olmadığı halde vefât edüpte edâ-i deyne vâfi terekesi bulunmasa vefâen mefrûğun bih taraf-ı vakftan bâ muaccele âhara icâr ve tefvîz olundukta vefâen mefrûğun leh olan kimse müteveffâ zimmetinde olan alacağını muaccele-i merkûmeden istifâ edebilir.

249. *Mes'ele:*

Vefâen veyâhut istiğlâlen ferâğ olunmuş olan icâreteynli müsâkkafât-ı mevkûfe velev mefrûğun leh yedinde olduğu halde harîkda muhterik olsa fâriğın mefrûğun lehe olan deyni sâkıt olmaz.

Bu sûrette mefrûğun leh alacağını fâriğden talep edebilir.

250. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan bir vakf akarı deyni mukâbelesinde dâyinine ferâp ettikte filan zamana değin deynimi edâ edemez isem ferâğ-ı mezkûr-u kat'ıye munkalib olsun deyûp ba'dehû o zaman mürûr ederek fâriğ edâ-i deyn edemese mücerred fâriğın kavli mezkûruna binâen mezkûr-u kat'ıye munkalib olmuş olmaz.

Bu sûrette fâriğ deynini mefrûğun lehe edâ edüp ol akar bâ re'y-i mütevellî andan istirdâd edebilir.

251. *Mes'ele:*

Dayine vefâen fâriğ olunmuş olan icâreteynli vakf akarın müeccelesi ke'l-evvel fâriğ üzerine lâzım gelir. Yoksa mefrûğun leh üzerine lâzım gelmez.

İstiğlâlen ferâğ dahî bu hükümde fâriğ bi'l-vefâ gibidir.

252. *Mes'ele:*

Vefâen ferâğ olunmuş olan icâreteynli vakf akarın menâfi'i fâriğ'e aittir. Yoksa mefrûğun lehe âit değildir.

Binâenaleyh bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı deyni mukâbelesinde dâyinine vefâen ferâğ ettikten sonra ol akarı âhara îcâr edüp nefsi için ahz edebilir.

Vefâen mefrûğun lehin ücrete müdâhake salâhiyeti yoktur.

253. *Mes'ele:*

Vefâen mefrûğun lehin vefâtıyla mefrûğun bih mahlûl olmaz.

Şöyle ki bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı dâyinine izn-i mütevellî ile vefâen ferâğ ettikten sonra bilâ veled vefât etse o akar mahlûl olmaz. Belki fâriğ-i dâyin müteveffânın veresesine deynini edâ ile ba re'y-i mütevellî ferâğ bi'l-vefâyı fek ettirip ol akara kemâ fi's-sâbık mutâsarraf olur.

İstiğlâlen ferâğ dahî ferâğ bi'l-vefâ gibidir.

254. *Mes'ele:*

İstiğlâl sûretiyle ferâğ olunmuş icâreteynli bir vakf akar fârip tarafından tahliye ve mefrûğun lehe teslim olunmadıkça mefrûğun lehin ol akarı fâriğ'e îcâr eylemesi sahîh değildir.

Binâenaleyh ber vech-i meşrûh tahliye ve teslim bulunmaksızın mefrûğun leh ol akarı fâriğ'e îcâr etse icâre bâtil olur.

Bu sûrette mefrûğun leh îcâr-ı mezkûra binâen fâriğ'den icâre nâmıyla bir miktar meblâp ahz eylese fârip meblâğ-ı mezbûru asl-ı deyne mahsûb edebilir.

12-Fasl-ı Sâni-i Aşar: Ferâğ ve teferruğ'a vekâlete dâir mesâil beyânındadır.

255. *Mes'ele:*

İcâreteynli bir vakf akarın fâriğ'ine vekil olan kimse ol akarı bedel-i mislinden noksan-ı fâhişle nâkıs bir bedel mukâbelesinde ferâğ edemez. Etmiş olsa fâriğ müvekkilin icâzetine mevkûfen mün'akid olur.

Binâenaleyh müvekkil ferâğı mucîz olur ise ferâğ sahîh olur.

Müvekkil ferâğı red ettiği takdirde ferâğ bâtil olup mefrûğun bihi bâ re'y-i'l-mütevellî mefrûğun lehten istirdâd eder.

256. *Mes'ele:*

İcâreteynli bir vakf akarın ferâğına vekil olan kimse lo akarı nefsi için teferruğ edemez.

257. *Mes'ele:*

İcâreteynli bir vakf akarın ferâğına vekil olan kimse ol akarı evlâd ve ebeveyn ve zevce gibi kendi lehine şehâdeti câiz olmayan kimselere ferâğ edemez.

Fakat müvekkil anlardan birine ferâğ etmek üzere vekil eder veyâhut her kime dilersen ferâğ et deyû vekâleti ta'mîm eder ise o sûrette ferâğ edebilir.

258. *Mes'ele:*

Müvekkil tarafından bedeli ta'yîn edilmeksizin icâreteynli bir vakf akarın teferruğuna vekil olan kimse ol akarı bedel-i mislinden ziyâde-i fâhiş ile zâid bir bedel mukâbelesinde müvekkil için teferruğ eylese o ferâğ müvekkil hakkında nâfiz olmaz.

259. *Mes'ele:*

Azl-i hakîkide haber-i azle vekilin ilmi şarttır.

Binâenaleyh icâreteynli bir vakf akarın ferâğına vekil olan kimseyi müvekkil vekâletten azl edüp fakat haber-i azl henüz kendine vâsıl olmaksızın vekil ol akarı bâ izn-i mütevellî âhara ferâğ eylese ferâğı sahîh ve mu'teberdir.

Ama haber-i azlın kendine vâsılından sonra ferâğ eder ise o sûrette ferâğ sahîh olmaz.

260. *Mes'ele:*

Azl-i hükmîde ya'ni müvekkilin vefâtıyla vuk'u bulan azlde ilm-i vekil şart değildir.

Binâenaleyh icâreteynli bir vakf akarın ferâğına vekil olan kimse henüz ol akarı ferâğ etmeksizin müvekkil vefât edüp ba'dehû vekil ol akarı âhara ferâğ eylese hîn-i ferâğda müvekkilin haber-i vefâtı gerek vekile vâsıl olsun ve gerek olmasın her halde ferâğ nâfiz ve mu'teber değildir.

Sûret-i meşrûhada eğer müvekkilin ashâb-ı intikâlden veresesi mevcûd ise anlar ferâğı mûciz olmayıp intikâl-i âdiye binâen akar-ı mefrûğun bihi mefrûğun lehten istirdâd edebilirler.

Ve eğer müvekkilin ashâb-ı intikâlden veresesi mevcûd değilse ol akar mahlûlen vakfi tarafına âit olur.

Mefrûğun leh dahî bedel vermiş ise bedeli istirdâd eder.

261. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı dâyinine vefâen ferâğ eder oldukta filân zamana değîn edâ-i deyn edemez isem ol akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ edüp bedelinden istifâ-i deyn eyle deyû akd-i ferâğda dâyini vekil ettikten sonra ol zaman mürûr edüp medyûn edâ-i deyn edemese dâyin bihasbi'l-vekâle vefâen mefrûğun bih olan akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ ederek bedelinden istifâ-i deyn edebilir.

Kezâlik bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı dâyinine vefâen ferâğ eder oldukta filân vakte kadar edâ-i deyn edemediği takdirce vefâen ferâğ olunan akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ ve bedeliyle dâyine olan deyni edâ olunmak üzere başka bir şahsı vekil etse ta'yîn olunan ecel hulûlunda fâriğ edâ-i deyn edemediği takdirce vekil vefâen mefrûğun bih

olan akarı bedel-i misliyle âhara ferâğ edüp bedelinden îfâ-i deyn eder ba'de îfâi'd-deyn bedelinden fazla kalırsa fazlayı müvekkile red eder.

Bu sûrette ecel hulûlunda vekil vefâen mefrûğun bih olan akarı ferâğ ile edâ-i deyninde imtina' eder ise ferâğ ve îfâ-i deyn etmek üzere kendine emr ve tenbih eder.

262. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteynli muayyen bir vakf akarı şu kadar kuruş bedel mukâbelesinde teferruğa diğereine tevkîl ettikten sonra vekil ol akarı ol kadar kuruş bedel mukâbelesinde nefsi için bâ izn-i mütevellî teferruğ ve nâmına sened istihsâl eylese müvekkil bâ re'yi'l-mütevellî ol akarı vekil uhdesinden nez' ve senedini iptal ettirip kendi nâmına sened istihsâl edebilir.

13-Fasl-i Sâlis-i Aşar: Mesâil-i şettâ beyânındadır.

263. *Mes'ele:*

İcâreteyn ile bir vakf akara mutâsarraf olan kimse ol akarın menfâatine mâliktir. Yoksa kabasına mâlik değildir.

Binâenaleyh bir kimse müsakkafât-ı mevkûfeden icâreteyn ile mutâsarraf olduğu bir akarın binâsını hedm ve enkâzını âhara bey' ve teslîm ile istihlâk eylese ol binânın mebniiyen kıymetini mütevellî-i vakf o lkimseye tazmîn eder.

264. *Mes'ele:*

İcâreteyn ile bir vakf akarın mutasarrıfı ol akarı âhara icâr ve teslîm edüp âhar diyâra gittikte câbi-i vakfin ol akarın müeccele-i müterâkemesini müste'cirden talep etmeye salâhiyeti yoktur.

265. *Mes'ele:*

İcâreteynli bir vakf akara mutasarrıf olan kimse gidip orada fevt-i şâyi' olup ashâb-ı intikâlden kimsinesi olmayan mütevellîsi ol akarı mahlûl oldu zannıyla muaccele-i misliyesiyle âhar şahsa tefvîz ettikten sonra ol kimse hayyen zuhûr eylese ol akarı tefvîz eden şahsdan istirdâd eder.

Ve o şahs dahî verdiği muaccele-yi mütevellîden istirdâd eder.

Fakat fevt-i şâyi' olan kimse mütevellînin tefvîzine icâzet veripte muaccele-i merkûmeyi nefsi için mütevellîden alması dahî câizdir.

266. *Mes'ele:*

Bi'l-icâreteyn vakf akara mutasarrıf olan kimse vefât ettikte ashâb-ı intikâlden veresei olmamak zu'muyla mütevellîsi ol akarı tefvîz ettikten sonra müteveffânın ashâb-ı intikâlden veresei zuhûr eylese mes'ele-i ânifede beyân olunduğu vechile muâmele olunur.

267. *Mes'ele:*

Müsakkafât-ı mevkûfenin hâl-i kadîmini tağyîr câiz değildir.

Fakat tağyîrde zarûret ve vakf için menfaat tahakkuk eder ise ol halde re'y-i hâkim ve izn-i mütevellî ile tağyîr câizdir.

Meselâ icâreteynli bir vakf hamam gâyet vâsi' olmakla ısınması mesârif-i kesîreye muhtâc olup halbuki etrâf ve civârında sükkân ve ahâli olmakla nef' hâsıl olmayıp hamam alâ hâle ibka' olduğu takdirce muattıl kalıp vakf hakkında gadr-i küllîyi mûcib olacağı tahakkuk etmekle hâkimin bir miktarını ifrâz ile vakf için küçük bir hamam binâ ve bâki kalan mahalline dâhi vakf için dükkan ve han gibi akar binâsı vakf hakkında nâfi' olduğu tahakkuk etse mütevellî re'y-i hâkimle bervech-i muharrer binâ etmek üzere hamam-ı mezkûrenin bi'l-icâreteyn mutasarrıfına izin verse izn-i meşrûh mu'teber olur.

268. Mes'ele:

İcâreteyn ile bir vakf arsaya mutasarrıf olan kimse ol arsa üzerine kendi malı olmak üzere binâ inşâ etmek murâd eylese mütevellî o kimseyi men' edebilir.

Bu sûrette o kimse bilâ izni'l-mütevellî ol arsa üzerine kendi malı olmak üzere binâ inşâ eylese nazar olunur.

Eğer ol binânın kal'ı arsaya muzır değilse kal'i ettirilir.

Ve eğer muzır ise ol binanın mebniyyen ve mablûan kıymetlerinin ekalli taraf-ı vakftan bâniye verilerek bâninin rızâsıyla vakf için iştirâk olunur.

Bu sûrette ol arsanın mütevellîsi mücerred ol arsanın senesinde mutasarrıfı her ne binâ ederse vakfa teberru' olmak şartı münderic olmakla ol binâ vakfın malı olmuş olur diyemez.

269. Mes'ele:

Hîn-i tefvîzde muaccele nâmıyla vakf için müste'cirden alınan icâre asl-ı vakfdan ma'dûd olamyıp galle-i vakfdan ma'dûd olur.

Binâenaleyh muaccele ber mûcib-i şart vâkıfı mesârif vakfa sarf olunur.

H- BÂB-I SÂBÎ'

İcâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfe hakkındadır.

270. *Mes'ele:*

İcâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfe ay ve sene gibi bir vakf ile muvakkıt olarak mütevellîsi tarafından ecr-i misliyle tâliblerine icâr ve hâsıl olan icârât vâkıfın şart ve ta'yîn eylediği mesârife sarf olunur.

Bu makûle icâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfede müste'cirlerin ol akarda müddet-i hayâtında hak tasarrufunda olmak ve vefâtında evlâdına intikâl etmek gib ahkâm câri olmayıp belki müddet-i icâre hıtâm bulduktaki mütevellî-i vakf ol akarı âhara icâr edebilir.

271. *Mes'ele:*

İcâre-i vâhideli mal vakfın müddet-i icâr-ı hakkında vâkıf tarafından bir şart zikr olunmuş ise ol şarta ittiba' olunmak lâzım gelir.

Meselâ vâkıf vakf eylediği akarâtın sekiz veya beş sene müddetle icâr olunmasını şart eylese ol vechile icâr olunur.

272. *Mes'ele:*

Vâkıf tarafından müddet-i icâra dâir bir güne şart zikrolunmadığı takdirde icâr olunacak mal-ı vakf çiftlik ve arâzi makûlesinden ise üç sene ve akarât-ı sâireden ise bir seneden ziyâde müddetle icâr olunamaz.

Fakat zikrolunan müddetlerden ziyâde müddetle icârında vakfça bir maslahat ve menfaat mütehakkık olduğu halde re'y-i hâkimle mal-ı vakfın müddet-i mezkûrelerden ziyâde müddetle icârî câiz olabilir. 165. mes'eleye mürâcaat oluna.⁹⁷

273. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsi ol vakfın icâre-i vâhideli bir akarını müddet-i ma'lûme tamamına değin bir kimseye icâr ve teslim edüp ba'dehû müddet-i icâre hıtâm bulmakla mütevellî ol akarı o kimse yedinde nez' edüp âhara icâr murâd ettikte o kimse mücerred ben ol akarın mukaddimen müste'ciri bulunduğum cihetle şimdi dahî anın isticârına âhardan ahak ve evlâyım binâenaleyh âharın verdiği ücreti ben verip ol akarı yine ben isticâr ederim deyû mütevellîye muaraza ve ol akarı teslimden imtina' edemez.

⁹⁷ İcâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfenin üç seneden ziyâde müddetle icâr olunamayacağı düstûrun cild-i sâlisinde münderic fî 10 rebîü'l-evvel sene 291 icâr-ı akar nizamnâmesinin yedinci maddesinde musarrahtır.)

274. Mes'ele:

Bir vakfın icâre-i vâhideli bir akarını mütevellîsi mukâtaa ile îcâr ve tefvîz edemez. Etmiş olsa sahîh ve mu'teber olmaz.

Fakat icâre-i vâhideli bir müsakkafın ebniyesi mukterik veya münhedim olup arsa-i sırf kaldıkta vakfında binâyâ müsâit galle mevcûd olmayıp ücrete mahsûben binâ etmek üzere icâre-i vâhîde ile isticâra dahî tâlib bulunmasa o sûrette mütevellîsi arsa-i mezkûreyi mukâraa ile îcâr ve tefvîz edebilir.

Fakat re'y-i hâkim ve izn-i sultâni ile olmak şarttır.

Binâenaleyh mütevellî ol arsayı bilâ re'y-i'l-hâkiim ve bilâ izn-i sultâni hûd bi hûd mukâtaa ile îcâr ve tefvîz eylese sahîh ve mu'teber değildir.

275. Mes'ele:

İcâre-i vâhîde ile îcârı meşrût olan bir vakf akarı mütevellîsi hılâf-ı şart-ı vâkîf icâreteyn ile îcâr edemez. Etmiş olsa sahîh ve mu'teber olmaz.

Fakat icâre-i vâhîde ile îcârı meşrût bir vakf-ı müsakkaf harâb olupta vakfında ta'mîre kâfi galle mevcûd olmayıp ücrete mahsûben ta'mîr etmek üzere icâre-i vâhîde ile isticârına dahî tâlib bulunmasa mütevellîsi re'y-i hâkim ve izn-i sultâni ile ol müsakkafı icâreteyn ile îcâr edebilir. 165. mes'eleye mürâcaat oluna.

Ama re'y-i hâkim ve izn-i sultâni bulunmaksızın mütevellî hûd bi hûd icâreteyn ile îcâr eylese sahîh ve mu'teber olmaz.

Mütevellî hûd bi hûd icâreteyn ile îcâr edüp ol vechile tasarrufunu nâtik müste'cir yedine bir sened verse o sened mu'teber ve ma'mûlun bih değildir.⁹⁸

İcâre-i vâhideli evkâfa mütaallık sâir ahkâm ve mesâil îcâr-ı vakf faslında beyân olunur.

⁹⁸ Müsâğ-ı şer'i ve irâde-i seniyye olmaksızın icâre-i vâhideli vakf akarın icâreteyne tahvîli her kimin mihr ve re'yi ile vuk'u bulur ise evkâf hazînesince kabul olunmayıp mütecâsirînin üç aydan iki seneye kadar hapsi veyâhut altı aydan üç seneye kadar nefyi ile mücâzât olunacağı fî 19 Cemâziye'l-âhiri sene 280 tarihli evkâf nizamnâmesinin otuz sekizinci bendinde musarrahtır.

İ- BÂB-I SÂMİN

Mukâtaalı akarât-ı mevkûfenin ahkâmına dâirdir.

276. *Mes'ele:*

Mukâtaalı akarât-ı mevkûfenin arsası vakf olup üzerinde olan ebniye veya eşcâr veya kürüm mutasarrıfının mülkü olur fakat ba'zı kere ol ebniye ve eşcâr veya kürüm mâliki tarafından diğer bervech-i vakf olunarak arsası bir vakfdan ve üzerinde olan ebniye veya eşcâr veya kürüm vakfı tarafından mukâtaası verilmek lâzım gelir.

277. *Mes'ele:*

Mukâtaalı akarât-ı mevkûfenin arsası kendi üzerinde bulunan ebniye veya eşcâr veya kürüma ta'bîdir.

Binâenaleyh ol ebniye veyâ eşcâr veya kürüm her kimin mülküne dâhil olur ise onlara teb'an arsa-i mevkûfe dahî onun uhde-i tasarrufuna dâhil olmuş olur.

Meselâ bir kimse mukâtaalı vakf ve binâsı mülk olan hânesinin binâsını veyâhut yeri mukâtaalı vakf ve eşcârı mülk olan bahçesinin eşcârını veyâhut yeri mukâtaalı vakf ve kürümü mülk olan bağının kürûmunu diğer kimisineye bey' eylese yer dahî müşterînin tasarrufuna dâhil olur.

Binâenaleyh mütevellî-i vakfın izniyle ol yeri ayrı veche ferâğa hâcet yoktur.

Şu kadar var ki bayi' hîn-i bey'da yeri kendi tasarrufunda ibka eylediğini sarâhaten beyân eder ise o sûrette yer müşterînin tasarrufuna dâhil olmuş olmaz.

Ama yalnız yeri izn-i mütevellî ile diğer kimisineye ferâğ edüp üzerinde olan mülk ebniye veya eşcâr veyâ kürûmun biaynihi taarruz etmese mücerred yeri ferâğ etmekle üzerinde olan ebniye ve eşcâr ve kürümü dahî mefrûğun lehe bey' etmiş olmaz.

Kezâlik mukâtaalı vakf yer üzerinde bulunan mülk ebniye ve eşcâr ve kürûmun mâliki vefât edüpte ol ebniye ve eşcâr ve kürüm müteveffânın gerek ashâb-ı ferâizden ve gerek asbâtından ve gerek zevi'l-erhâmdan veresesine mevrûs oldukça ol ebniye ve eşcâr ve kürüma teb'an yer dahî mes'ele-i mîrasları nisbetinde verese-i mezkûrenin tasarruflarına bilâ bedel meccânen dâhil olmuş olur.

278. *Mes'ele:*

Bir kimse mukâtaalı vakf arsa üzerine mebnî ebniye veya mağrûs eşcâr ve kürüma mâlik ve arsaya bâ mukâtaa mutasarrıf iken bilâ veled vefât edüp verese-i ol ebniye ve eşcâr ve kürümü irsen ve arsayı dahî teb'an bilâ bedel meccânen zabt etmek istediklerinde mütevellî mücerred arsa vakf olmakla üzerinde olan ebniye ve eşcâr ve kürüm dahî vakfa âit olmuş olur deyû verese-yi zabttan men' edemez. 277. mes'eleye mürâcaat oluna.

279. *Mes'ele:*

Bir kimse mukâtaa ile tasarrufunda olup mülk ebniye ve eşcâr ve kürûmdan hâli olan arsayı âhar ferâğ ettikte ferâğın sıhhatinde izn-i mütevellî şarttır.

Binâenaleyh bu sûrette bilâ izni'l-mütevellî ferâğ etse ferâğ sahîh ve mu'teber olmaz.

Kezâlik bir akarın arsasına vakf olarak mukâtaa ile bir kimse mutasarrıf olup üzerinede olan ebniye veya eşcâr veya kürûm diğer kimisininin mülkü olsa arsa mutasarrıfı ol arsayı ferâğ ettikte izn-i mütevellî lâzımdır.

Kezâlik mukâtaalı vakf arsa üzerinde mülk ebniye ve eşcâr ve kürûm olup lâkin mutasarrıfı ebniye ve eşcâr ve kürûmu bey' etmeyip yalnız arsasını ferâğ eylese ferâğın sıhhatinde izn-i mütevellî şarttır.

280. *Mes'ele:*

Yeri mukâtaalı vakf ve müştemilâtı mülk olan menzil ve dükkan ve bağ ve bahçe gibi akarın ebniye ve eşcâr ve kürûmu âhara hibe olunmak murâd olursa kable'l-hibe yerlerinin bâ izn-i mütevellî mevhûbun lehe ferâğ olunması hibenin sıhhatinde şarttır.

Binâenaleyh yerlerinin izn-i mütevellî ile mevhûbun lehe ferâğı icrâ olunmaksızın vuk'u bulan hibe sahîh olmaz şu kadar var ki mevhûbun leh sağır bulunupta vâhib anın velîsi ise o sûrette hibenin sıhhati yerin ferâğına muhtâc değildir.

281. *Mes'ele:*

Ebniye ve eşcâr ve kürûmu mülk ve yeri mukâtaalı vakf olan akarın ebniye ve eşcâr ve kürûmu müştereken mutasarrıfları beynlerinde taksîm olundukta onlara tebân yeri dahî taksîm olunmuş olur.

Binâenaleyh bu taksîmin sıhhatinde izn-i mütevellînin lühûk-u şart değildir. Ama mülk ebniye ve eşcâr ve kürûmdan hâli olan mukâtaalı vakf arsa hissedârân beynlerinde taksîm olursa izn-i mütevellî şarttır.

282. *Mes'ele:*

Mukâtaalı vakf yer üzerinde ebniye veya eşcâr veya kürûmdan eser bâki oldukça ol yere ebniye veya eşcâr veya kürûm sahibi mutasarrıf olur.

Ama ebniye veya eşcâr veya kürûm gars etmeyip mukâtaa-i kadîmesini dahî vakf-ı tarafına vermese mütevellîsi mukâtaayı feshle ol yeri mutasarrıfı yedinden nez' edüp âhara icâr ve tefvîz edebilir.

Ama mutasarrıfı mukâtaa-i kadîmesini vakt ve zamanıyla edâ ederken ebniye veya eşcâr veya kürûmdan eser kalmasa bile mütevellî mukâtaa-i feshle ol yeri mutasarrıfı yedinden nez' edemez.

283. *Mes'ele:*

Arsası mukâtaalı vakf ve ebniye ve eşcâr ve kürûmu mülk olan akarın kadîmen tahsîs olunmuş olan mukâtaası vakt ve hâle nazaran arsanın ecr-i mislinden dûn ise mukâtta-i mezkûre ecr-i misle muâdil olacak sûrette zam ve tezîd edebilir.⁹⁹

284. *Mes'ele:*

Mukâtaalı vakf arsa üzerinde bulunan ebniye ve eşcâr ve kürûm menkûlâtta olmakla anlar hakkında emvâl-i menkûle muâmelesi icrâ olunur.

Binâenaleyh anlarda şuf'a cereyân etmez ya'ni anlar ne meşfu' ne meşfu'un bih olabilirler.

285. *Mes'ele:*

Bir kimse ebniye ve eşcâr ve kürûmdan hâlî evkâf-ı sahîhadan bir arsaya mukâtaa ile mutasarrıf iken vefât etse ol arsa müteveffânın yalnız evlâd-ı zükûr ve inâsına seviyyen intikâl eder. Verese-i sâiresine intikâl etmez. Ama mukâtaası arsa tahsîsât kabîlinden olan evkâf-ı gayr-i sahîhadan ise o sûrette anda arâzi-i emîriye ahkâmı cereyân edeceğinden arâzi-i emîriye misillü sekiz derece vereseye intikâl eder.

286. *Mes'ele:*

Kadîmen icâreteynli bulunan bir vakf mahal gerek teb'an devlet-i âliye ve gerek ecânib tarafından hastahâne ve mekteb gibi bir müessese-i umûmi ittihâz kılındıkta ol mahal re'y-i mütevellî ve izn-i sultâni ile mukâtaaya rabt ve tahvîl olunmak lâzım gelir.¹⁰⁰

⁹⁹ Mukâtaa-i kadîmenin hadd-i lâyıka iblâğı iş bu mes'ele-i fihriyye muktezâsından olmakla berâber mukâtaalı evkâfın bey' ve şirâ ve ferâğ ve intikâl vuku'unda mukâtaa-i kadîmenin hadd-i lâyıka iblâğı fi 3 zi'l-ka'de sene 95 tarihli tevsi'-i intikâl kânunnâmesinin sekizinci maddesinde musarrahtır.

¹⁰⁰ Ber vech-i muharrer müessese-i umûmi ittihâz kılınmış olan icâreteynli vakf mahalde ferâğ ve intikâl ve mahlûliyet gibi muâmelât-ı vakfiye cereyân etmeyeceği cihetle bu yüzden vakfca vuku' bulacak zâyîata mukâbil olmak üzere o mahallin tahrîr-i emlak defterinde mukayyed bulunan bedel-i muhammeni her kaç kuruş ise her bin kuruşta senevi on kuruş hesabıyla mukâtaa tahsîs edilmek bin iki yüz doksan dokuz senesi ramazanının on altıncı günü tarihinde bâ irâde-i seniyye evkâf-ı hümayun hazîne-i celîlesince usûl ittihâz kılınmıştır. Meselâ elli bin kuruş vedel ile mukayyet bulunan mahalle binde on kuruş hesabıyla senevi beş yüz kuruş mukâtaa tahsîs edilir.

J- BÂB-I TÂSÎ'

Tevliyete mûtaallik mesâil beyânında olup dört faslı hâvîdir.

1-Fasl-ı Evvel: Nasb-ı mütevellîye dâirdir.

287. *Mes'ele:*

Mütevellî âkil ve bâliğ ve umûr-ı vakfî idâreye muktedir olmak şarttır.

Binâenaleyh evsâf-ı mezkûreyi câmi' olmayan kimse mütevellî nasb olunamaz.

288. *Mes'ele:*

Bir meşrûnun leh sağır bulunur ise sağır bâliğ ve umûr tevliyeti idâreye muktedir oluncaya değın umûr-u tevliyeti idâre etmek üzere taraf-ı hâkimden bir kâimmakâm nasb olunur.

Muahharan sağır bâliğ ve umûr-ı tevliyeti idâreye muktedir oldukça kâimmakâmlıktan sarf-ı nazar olunarak umûr-ı tevliyeti kendisi idâre eder.

289. *Mes'ele:*

Mütevellînin zükûrdan olması şart değildir.

Binâenaleyh inâsdan dahî mütevellî olabilir.

290. *Mes'ele:*

Şahs-ı vâhidin müteaddid vakflara mütevellî olması câiz olduğu gibi müteaddid şahısların vakf-ı vâhide mütevellî olmaları dahî câizdir.

291. *Mes'ele:*

Kendi uhdesine tevliyet tevcîhini tâlib olan kimseye tevliyet tevcîh olmaz.

Meğer tâlib olan kimse tevliyetin meşrûnun lehi olmuş ola. O sûrette tevcîh olunur.

292. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsinin azl veyâ vefâtı vuku'unda umur-ı vakf muattıl kalmamak üzere derhâl taraf-ı hâkimden bir mütevellî nasbı lâzım ve mühim iken hâkim mütevellî-i sâbıkın hisâbı görülmedikçe o vakfa mütevellî nasb etmem deyû mütevellî nasbından imtina' edemez.

293. *Mes'ele:*

Tevliyeti kimisineye meşrût olamayan bir vakfa vâkıfın kendisi mütevellî olup umûr-ı vakfî ru'yet eder.

Vâkıf vefât ettikte o vakfa mütevellî olmak bieyyi hâl tevcîh-i hâkime mütevakıftır.

Binâenaleyh tevliyeti meşrûta olmayan bir vakfa vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden olanlar bile bilâ tevcîh-i hâkim hûd bi hûd mütevellî olamazlar. Fakat bervech-i muharrer bir

kimisineye meşrût olmayan tevliyet mahal oldukça o tevliyeti vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden olanlara tevcîh etmek ecânibden olanlara tevcîh etmekten evlâdır.

Binâenaleyh vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden tevliyete ehil ve müstahak bir kimse mevcûd iken hâkim ol tevliyeti ecnebîye tevcîh edemez. Etmiş olsa tevliyet-i ecnebîden ref olunarak vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden olan kimseye tevcîh olunur.

Ama vâkıf tarafından ecnebîye şart edilmiş olan bir tevliyeti meşrûtun lehinden men' ile vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden olan kimseye tevcîh etmek câiz ve meşrûh değildir. 165. mes'eleye mürâcaat oluna.

294. Mes'ele:

Mücerred tescîl için vâkıf tarafından nasb olunmuş olan mütevellînin tevliyeti tescîlin hitâmıyla muntehî olur.

Binâenaleyh o mütevellînin ba'de't-tescîl umûr-ı tevliyete müdâhaleye sâlahiyeti yoktur.

Meselâ bir kimse ba'zı emvâlini müseccelen vakf ve bir müddet umûr-ı vakfı ru'yet ettikten sonra vefât edüp tevliyeti kimisineye şart etmemekle hâkim ol vakfa bir yeni mütevellî nasb ettikte mukaddemen vâkıf tarafından li ecli't-tescîl mütevellî nasb olunmuş olan mücerred vâkıf beni li ecli't-tescîl mütevellî nasb etmiş olmakla ol vakfa ben mütevellî olmuş olurum deyû hâkimin mansûbu olan mütevellîye muâraza edemez.

295. Mes'ele:

Bir kimse bir vakf ehâdis edüp ana bir kimisineyi mütevellî nasb ettikten sonra diğer bir vakf dahî ehâdis edüp ana mütevellî ta'yîn etmese o kimisine mücerred vakf-ı evvele mütevellî nasb olunmuş olmakla vakf-ı sâniye dahî mütevellî olmuş olmaz.

Belki vakfı sâninin tevliyeti hakkında mes'ele-i ânifede beyân olunduğu vechile muâmele olunur.

296. Mes'ele:

Bir kimse ehâdis etmiş olduğu bir vakfa mütevellî ta'yîn etmeyip fakat icrâ etmiş olduğu ba'zı vesâyâsının tenfîzine bir kimseyi vasî nasb edüp vasiyetten rücu' etmeksizin vefât eylese o kimisine anın vakfına dahî mütevellî olmuş olur.

297. Mes'ele:

Hilâf-ı vâkı' ifâde ve inhâya binâen vuku' bulan tevliyet ve tevcîhi berât ettirilse bile sahîh ve mu'teber değildir.

Meselâ bir tevliyetin meşrûtun lehi olan evlâd-ı vakf mevcûd ve berhayât iken evlâd-ı vâkıfın inkirâzından sonra tevliyetinin meşrûtun lehi olan kimse evlâd-ı vâkıf munkarız oldular

deyû hilâf-ı vâkı' hâkime ihbâr ve inhâ ettiripte hâkim dahî tevliyeti o kimseye tevcîh eylese tevcîh-i sahîh ve mu'teber değildir.

Kezâlik bir vakfın mütevellîsi mevcûd ve ber hayât iken tevliyet münhaldir deyû bir kimse hilâf-ı vâkı' hâkime ihbâr ve inhâ ve ol tevliyeti kendine tevcîh ettirse tevcîh sahîh ve mu'teber değildir.

298. *Mes'ele:*

Tevliyeti vâkıfın mutlakan evlâdının erşedine meşrûta olan vakfın tevliyetine vâkıfın gerek zükûr ve gerek inâs evlâdından hangisi en ziyâde reşîd ise ol kimse müstahik ve meşrûtun leh olur.

Evlâd-ı vâkıftan birkaç kişi yekdiğerinden erşed olduğunu iddiâ ederek her biri tevliyetin kendisine tevcîhini talep eylese anlardan hangisinin erşediyeti bi'l-beyyine sâbit olur ise tevliyet ana tevcîh olunur.

Evlâd-ı vâkıftan birkaç kişi yekdiğerinden erşediyette bir birine müsâvit olduğu sâbit olur ise tevliyet anların cümlesine müsâvât üzere tevcîh olunur.

Mücerred zükûrdan bulunmak sebab-i tercih olamaz.

299. *Mes'ele:*

Tevliyeti vâkıfın ekber evlâdına meşrûta olan vakfın tevliyeti münhal oldukta evlâddan iki kimse sinnen ekberiyette müsâvî olsalar anlardan hangisi umûr-ı vakfa i'lem ise tevliyet ona tevcîh olunur.

Umûr-ı vakfa i'lemiyette dahî müsâvî iseler tevliyet ikisine dahî müsâvât üzere tevcîh olunur.

300. *Mes'ele:*

Bir vakfın nazârat-ı ile tevliyeti bir şahsın uhdesinde cem' edilmek câiz ve meşrû değildir.

Binâenaleyh bir vakfın mütevellîsi ol vakfın nazâratını veyâhut bir vakf nâzırı ol vakfın tevliyetini dahî kendi uhdesinde tevcîh ve berât ettirse bile tevliyet ve nazâretten biri ref' olunarak müstahakkında tevcîh olunur.

301. *Mes'ele:*

Bir vakfın münhal olan tevliyetinin meşrûtun lehi bilâ müzâhim taayyun eder ise meşrûtun leh bilâ tevcîhi'l-hâkim ol vakfa mütevellî olmuş olur.

Mesela dersaadette vâkı' bir vakfın tevliyeti fetva emanetine meşrûta olsa eminü'l-fetva bulunan zât bilâ tevcîhi'l-hâkim ol vakfa mütevellî olup umûr-ı vakfi ru'yet eder.

Kezâlik tevliyeti vâkıfın ekber evlâdına meşrûta olan bir vakfın tevliyeti münhal oldukta vâkıfın evlâdından bir kimse sinnen diğerlerinden ekber bulunsa o kimse bilâ tevcihi'l-hâkim ol vakfa mütevellî olmuş olur.

Ama tevliyetin meşrûtun lehi bilâ müzâhim taayyun etmediği takdirce mütevellî olmak tevcih ve hükm-ü hâkime muhtaçtır.

Meselâ tevliyeti vâkıfın erşed evlâdına meşrûta olan vakfın tevliyeti münhal oldukta vâkıfın evlâdından birkaç kişiler erşediyet iddiâsında olsalar anlardan birinin sâirlerinden erşed olduğu ber nehc-i şer'i ba'de's-sübût taraf-ı hâkimden erşediyetle hükm olunarak tevliyet ana tevcih olunmadıkça o mütevellî olamaz.

302. *Mes'ele:*

Nazârât lafzının tevliyet ma'nâsında isti'mâli müteâraf olan belde ahâlisinden bir vâkıf vakfına yalnız nâzır ta'yîn eylese o nâzır mütevellî olmuş olur.

Diğer mütevellî nasbına hâcet yoktur.

2-Fasl-ı Sâni: Kâimmakâm mütevellî nasbına ve tevliyetin kasriyetine dâirdir.

303. *Mes'ele:*

İhtiyaç mesetmedikçe mütevellîsi olan vakfa hâkim kâimmakâm nasb edemez. Etmış olsa sahîh ve mu'teber olmaz.

Ya'ni nasb olunan kâimmakâmın vakf hakkında olan tasarrufâtı nâfiz ve mu'teber değildir.

Ama ihtiyaç mes eder ise o sûrette tarâf-ı hâkimden kâimmakâm nasbı câizdir.

Meselâ lede't-taahharî bir vakfın mütevellîsi bulunamaz ise veyâhut mütevellî umûr-ı vakfî ru'yet için birine vekîli bırakmaksızın müddet-i sefer baîd-i âhar diyâra azîmet edüp gaybûbet etse veyâhut meşrûtiyet üzere mütevellî olan kimse sağîr bulunsa o sûretlerde umûr-ı vakf muattıl kalmak için hâkim li ecli'l-maslaha muvakkaten kâimmakâm mütevellî nasb eder.

Kezâlik bir vakfın mütevellîsi mevcûd olup fakat o vakfa dâir tahaddüs eden bir muhâkeme ve kâimmakâm mütevellî nasbı iktizâ eder ise o sûrette dahî hâkim tarafından kâimmakâm nasb olunur.

Meselâ bir birine muttasıl ve her biri ayrı ayrı vakflardan olan iki bâb akardan birinin bi'l-icâreteyn mutasarrıf diğerinin bi'l-icâreteyn mutasarrıfı aleyhine tecâvüzü da'vâsı edüpte ol vakflardan ikisinin dahî mütevellîsi şahs-ı vâhid olsa li ecli'l-muhâkeme ol vakflardan birine hâkim tarafından kâimmakâm mütevellî nasb olunur.

Kezâlik bir vakfın meşrûta tevliyeti münhal olup meşrûtun lehi taayyun etmediği ve kimisineye dâhi tevcihi icrâ olunmadığı halde birkaç kimselerden her biri ol tevliyetin meşrûtun lehi olduğunu iddiâ etseler anlara hasm olmak için hıtâm-ı muhâkemeye değin hâkim bir

kâimmakâm mütevellî nasb edüp anın muvâcehesinde müddeilerin da'vâlarını istimâ' ve hükm eder.

Kezâ bir vakfin mütevellîsi hıyânetle ithâm olursa ol hususdan dolayı mütevellî aleyhine ikâme-i da'vâ etmek için taraf-ı hâkimden kâimmakâm nasb olunur.

Kezâlik bir kimse bir vakfdan icâreteynli bir akara mutasarrıf iken ol vakfa mütevellî olup ba'dehû ol akarı âhara ferâğ etmek veyâhut bir mütevellî kendi vakfindan âhar kimsenin bil-icâreteyn tasarrufunda olan akarı bedeli mukâbelesinde ol kimseden teferruğ etmek murâd etse ferâğa izn-i i'tâsı için kâimmakâm nasb olunabilir.

Kezâ bir vakf nukûdun mütevellîsi ol vakfdan akçe istidâne etmek istedikte hâkime murâcaat edüp hâkim dahî mütevellîye idâne için ol vakfa müvakkaten bir kâimmakâm nasb eder.

304. Mes'ele:

Bir vakfin mütevellîsi müstakîmu'l-hâl olup fakat umûr-ı vakfi idâreden aczi tahakkuk etse umûr-ı vakfda ana muâvenet etmek üzere hâkim bir kâimmakâm nasb edebilir.

305. Mes'ele:

Bâlâda mezkûr mesâilde kâimmakâm-ı mütevellî nasbında hâkimin taraf-ı sultânîden kâimmakâm nasbına me'zûn olması şarttır.

Binâenaleyh taraf-ı sultandan kâimmakâm-ı mütevellî nasbına me'zûn olmayan hâkim kâimmakâm-ı mütevellî nasb edemez. Etmiş olsa sahîh ve mu'teber değildir.¹⁰¹

306. Mes'ele:

Meşrûtiyet üzere bir vakfa mütevellî olan kimse tevliyetten zamân tasarrufunu âhara ferâğ ve kasr-ı yed edebilir.

Fakat bu ferâğ bir akd-i lâzım olmayıp belki mütevellî umûr-ı tevliyeti idâreye tarafında âharı tevkîl etmiş demek olduğundan fâriğ ne vakit dilerse ifrâğdan rücu' edebilir.

Fâriğ vefât ettikte vekâlet ma'nâsına olan bu ferâğ bâtil olup tevliyet meşrûtun lehine âit olur.

Mefrûğun lehin umûr-ı vakfda tasarrufa salâhiyeti kalmaz.

Meşrûtun leh muayyeni olan sâir cihet dahî iş bu hükümlerde tevliyet gibidir.

¹⁰¹ Dersaâdet ve bilâd-ı selâsede vâkı'-ı müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfe için kâimmakâm-ı mütevellî nasb-ı mine'l-kadîm evkâf-ı humâyun müfettişliği makâmına mahsûs olup fakat bin ikiyüz doksan dokuz tarihininde şûrây-ı devlet-i dâhiliye dâiresinin kararı ve encümen-i mashûs vükelânın tensîbi mücibince bi'l-meşrûta mütevellîsi mevcûd veyâ ma'lûm olamayan veyâhut âhar diyârda gâib bulunan evkâf-ı mülhaka müsakkafât ve müstegallâtının senedât-ı idâresinde ferâğ ve intikâli vuku' buldukta izn-i i'tâsıyla ferâğ ve intikâl muâmelesinin tashîhi zımnında li ecli'l-maslaha evkâf-ı mezkûre için muvakkaten kâimmakâm-ı mütevellî nasbına idâre-i mezkûra umûr-u şer'iyyesi me'mûriyetine bâ irâde-i seniyye me'zûniyet verilmiştir.

307. *Mes'ele:*

Kimseye meşrûta olmayan bir tevliyete mutasarrıf olan kimse ol tevliyeti huzûr-ı hâkimde âhara ferâğ ve kasr-ı yef edüpte hâkim dahî tahakkuk eden ehliyetine binâen tevliyeti mefrûğun lehe takrîr ve tevcîh eylese artık fâriğın ol ferâğdan rücu'a salâhiyeti kalmaz.

3-Fasl-ı Sâlis: Mütevellînin muhâsebesine mutaallık mesâil beyânındadır.

308. *Mes'ele:*

Bir vakfin mütevellîsi mevcûd iken hâkim o vakfin tasarrufâtına müdâhale edemez.

Fakat hukâmın evkâf hakkında teftîş ve nazârât icrâ eylemek salâhiyetleri vardır.

Şöyle ki bir vakfin mütevellîsinin o vakf hakkında hıyânet ve su-i isti'mâli ba'zı imârât ile his bulunduğu takdirce hâkim derhal mütevellînin vakfa dâir olan muâmelâtını teftîş ve muhâsebesini ru'yet ve tedkîk eder.

Ledi't-tedkîk mütevellînin vakf hakkında azlini mûcib hıyânet ve su-i isti'mâli tahakkuk ettiği halde o mütevellî vâkıfın kendisi olsa bile hâkim anı tevliyetten azl ve ihrâc eder.

309. *Mes'ele:*

Hâkim led'il-iktizâ mütevellînin muhâsebesini ru'yet murâd etikte mütevellî muhâsebeden imtina' edemez. İmtina' eder ise muhâsebesini vermek üzere kendine cebr olunur.

310. *Mes'ele:*

Bir vakfin mütevellîsinin birkaç senelik hesâbı görülüp hesapta aslen şüphe mahalli yokken tekrar o müddetin hesâbı görülemez. Ama hesapta şüphe şüphe vâki' olur ise def-i şüphe zımnında mütevellî isticvâb ve îcâb-ı takdirinde tekrar hesâbı ru'yet edebilir.

311. *Mes'ele:*

Bir vakfin mütevellîsi kendi zamân-ı tevliyetinin hesâbını verir iken hâkim buna kâni' olmayıp selefın olan mütevellînin hesâbını dahî senden isterim diyemez.

Mütevellî-i sâbık bir hâyat ise vakfin muhâsebesi kendisiyle vefât etmiş ise veresiyle görülmek lâzım gelir yoksa selefın hesâbından halefi mes'ûl değildir. 7

312. *Mes'ele:*

Mütevellînin hesâbı hıdme-i vakf re'yiyle görülmek vâkıf tarafından şart edilmiş iken hâkim hademenin re'yine mürâcaat etmeksizin hûd bi hûd mütevellînin hesâbını ru'yet edemez.

Etmış olsa mu'teber olmayıp tekrar hademenin re'yîyle mütevellînin hesâbı tedkîk olunur.

4-Fasl-ı Râbi': Mütevellînin azlını mûcib olup olmayan esbâb hakkındadır.

313. Mes'ele:

Usûl-ı meşrûasına tevfikân nasb edilmiş olan mütevellîyi bilâ cünha nasb eden hâkim bile azl edemez. Azl etmiş olsa bile mütevellî mün'azil olmaz.

Ama mevleviyetinin vakf hakkında hıyâneti kendi muvâcehesinde bernehc-i şer'î tebeyyün ettiği halde o mütevellî vâkıfın kendisi olsa bile anın tevliyetden azlı vâciptir.

314. Mes'ele:

Vakfa mütaallık bir tasarruf ki anın hakkında müsâğ-ı şer'î olmaya mütevellînin kasden ol tasarrufu icrâ eylemesi vakfa hıyânettir.

Meselâ mütevellî vakfın akarını an ilm ve min gayr-i zarûret ecr-i mislinden noksân-ı fâhişle icâr eylemek veyâhut vakfın akarını kendi mülkü olmak üzere âhara bey' etmek veyâhut vakfın gallesini hılâf-ı şart vâkıf kendi umûruna sarfîle istihlâk eylemek vakfa hıyanettir.

315. Mes'ele:

Mütevellînin vakf hakkında mülkiyet da'vâ etmesi hıyânet ad olunur. Şöyle ki bir vakfın mütevellîsi ol vakfdan olmak üzere tasarruf olunan bir akar için mülkümdür deyû da'vâ edüpte müddeâsını isbât edemese ol vakfın tevliyetinden azl edebilir.

Ama müddeâsını isbât eder ise o sûrette tevliyetten azl edilmez.

316. Mes'ele:

Mütevellînin vakfı inkârı hıyânet addolunur.

Şöyle ki bir vakfın mütevellîsi yedinde olan bir akar için ol vakfın malıdır deyû da'vâ olundukta mütevellî ol akar kendi mülkü olduğunu beyân ederel mâl-ı vakf olduğunu inkâr etmekle ol akarın mâl-ı vakf olduğu bernehc-i şer'î sâbit olup hükm olursa o mütevellî tevliyetten azledilebilir.

Ama sâbit olmadığı takdirce tevliyetten azl edilemez.

317. Mes'ele:

Hıyanet tezci kabul etmez.

Binâenaleyh müteaddid vakflara mütevellî olan bir kimse ol vakflardan birisi hakkında hıyaneti bernehc-i şer'î sabit olsa cümlesinin tevliyetinden azl ve ihrâc olunur.

Yoksa hangi vakf hakkında hıyaneti sâbit olmuş ise anın tevliyetinden azl edilipte diğer vakıfların tevliyetlerinde ibka edilemez.

318. Mes'ele:

Hıyânet ve taksîr ile mütevellî mün'azil olmaz. Belki azle müstahak olmaz.

Binâenaleyh bir mütevellî-i vakf hakkında hıyânet ve taksîr edüp fakat taraf-ı hâkimden azl olmaksızın bir müddet umûr-ı vakfi idâre ve ru'yet ederek ol müddetde vakf hakkında ba'zı tasarrufât-ı meşrûası vuku' bulsa o tasarrufât nâfiz ve mu'teberdir.

Ama ba'de'l-azl vuku' bulan tasarrufâtı aslen nâfiz ve mu'teber değildir.

319. *Mes'ele:*

Şikâyet-i mücerrede mütevellînin azlını mûcib değildir.

Şöyle ki bir vakfın hademe ve mürtezekası mütevellîden hâkime şikâyet edüp lâkin şikâyet vâkıalarında mütevellînin azlını mûcib olur bir sebep-i meşrû' beyân edemes'eler veyâhut beyân edüpte isbâta muktedir olamasalar hâkim bu şikâyet-i mücerredeyi sebep tutarak mütevellîyi azl edemez.

320. *Mes'ele:*

Mütevellînin fisk ve sefâhete inhimâkı tevliyetten azle istihkâkını mûcibdir.

Binâenaleyh fisk ve sefâhate münhemik olan mütevellînin vakf hakkında bir güne hıyâneti tebeyyün etmese bile hâkim anı azl ve tevliyetten ihrâc edebilir.¹⁰²

321. *Mes'ele:*

Umûr-ı vakfda mütevellînin ihmâl ve tekâsülü azle istihkâkını mûcibdir.

322. *Mes'ele:*

Mütevellîye cünûn ârız olupta bir seneden ziyâde mümted olsa tevliyetten mün'azil olur.

Bu sûrette ba'de'l-i'tizâl kendine sahv ve ifâkât gelse nazar olunur. Eğer meşrûtiyet üzerine mütevellî idiye kendisine hakk-ı tevliyet avdet eder. Ve illâ avdet etmez.

323. *Mes'ele:*

Mütevellîye ammi târî olsa tevliyetten mün'azil olmaz.

324. *Mes'ele:*

Mütevellî kendi kendini tevliyetten azl edebilir.

Fakat azlını hâkim veya vâkıfa bildirmediğe tevliyetten mün'azil olmaz.

Binâenaleyh kendisinin azli hâkim veya vâkıfın ma'lûmu oluncaya değin tevliyet uhdesinde kalıp ke'l-evvel tasarrufâtı nâfiz ve mu'teber olur.

325. *Mes'ele:*

Bir mütevellî fisk ve sefâhate inhimâkına veyâhut vakf hakkında hıyânetine mebni tevliyetten azl ve ihrâc edildikten sonra aradan bir hayli zaman mürûr ederek ıslâh-ı nefis

¹⁰² Çünkü fisk ve sefâhate münhemik olan mütevellînin emvâl-i vakfi tarîk-i sefâhate sarfla ittilâf etmesi ağleb-i ihtimâlâtandır.

eylediği tahakkuk etmedikçe kendine tevliyet tevcîhi câiz değildir. Ama ıslâh-ı nefis eylediği tahakkuk eder ise o halde kendisine tevliyet tevcîh olunabilir.

K- BÂB-I ÂŞİR

Mütevellînin envâ-i tasarrufâtına dâir olup yedi faslı müştemildir.

1-Fasl-ı Evvel: Mütevellînin mûcib-i damân olup olmayan ef'âline dâirdir.

326. *Mes'ele:*

Mütevellî kendi salâhiyet-i me'zûniyeti dâhlinde olan umûru hûd bi hûd ru'yet eder.

Ama kendi salâhiyet-i me'zûniyeti dâhilinde olmayıp sıhhati şer'an re'y-i hâkime mütevakıf olan umûrda hâkime mürâcaat eder.

O makûle umûrda hâkime mürâcaat etmeksizin kendi kendine tasarruf eylese tasarrufu sahîh ve mu'teber değildir. 275. mes'eleye mürâcaat oluna.

327. *Mes'ele:*

İki mütevellîsi olan bir vakfın mütevellîlerinden biri diğerin re'yi olmaksızın ol vakfın umûrunda münferiden tasarruf edemez.

Tasarruf edüpte diğeri o tasarrufu mucîz olmayığ red etse o tasarruf batıl olur.

Mütevellî ikiden ziyâde olduğı takdirce dahî hükm bu minvâl üzeredir.

328. *Mes'ele:*

Hem nâzır ve hem mütevellîsi bulunan vakfda nâzırın re'yi olmadıkça mütevellî umûr-ı vakfda tasarruf edemez.

Tasarruf etmiş olsa tasarruf nâfiz değildir.

329. *Mes'ele:*

Umûr-ı vakfı ru'yet etmek üzere mütevellînin ledi'l-hâce âhara tevkîl etmesi câizdir.

Binâenaleyh mütevellînin umûr-ı vakfı ru'yete âhara tevkîl etmesinden dolayı vakfa bir zarar tertîb etse o zararı dâmin olmaz. Çünkü cevâz-ı şer'î damâna münâfidir.

Meselâ bir vakfın mütevellîsi ol vakfın zimem-i nâsda olan alacağını medyûnlardan tahsîl etmek üzere emîni olan kimseyi vekîl edüpte o kimse dahî vakfın alacağını medyûnlardan tahsîl edüp kendi umûruna sarfile istihlâk eylese mütevellîye damân lâzım gelmez.

Şu kadar var ki mütevellî emîni olmayan bir kimseye mâl-ı vakfı îda' ve teslîm edüpte o kimse dahî ol malı istihlâk eylese mütevellîye damân lâzım gelir.

330. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsi ol vakfın malıyla ol vakfa îrâd olmak üzere arâzi-i emîriye veya mevkûfeden bir yer veyâhut icâreteynli vakf bir akar tefvîz edemez.

Etmîş olsa bedel olarak vermiş olduğı mal-ı vakf kendine tazmîn ettirilip azle müstahak olur. 314. mes'eleye mürâcaat oluna.

331. *Mes'ele:*

Mesâğ-ı şer'î olmadığı halde mütevellî şart-ı vâkıfa muhâlefet edüpte andan dolayı vakfa bir zarar tertîb etse o zararı mütevellînin dâmin olması lâzım gelir.

Meselâ rehn veya kefil ile istirbâhı meşrût olan nukûd-u mevkûfeyi mütevellîsi hılâf-ı şart-ı vâkıf bilâ kefil ve bilâ rehn âhara idâne edüpte ba'dehû medyûn müflis olmakla nukûd-u mezkûrenin tahsîli kâbil olmasa idâne etmiş olan mütevellîye damân lâzım gelir.

Kezâlik kefil-i meliy ya'ni ashâb-ı servetten olan kefil ile istirbâhı meşrût olan nukûd-ı mevkûfeyi mütevellîsi hılâf-ı şart-ı vâkıf kefil-i gayr-i meliy ile âhara idâne edüpte muâhharan nukûdu mezkûrenin asıl veya kefiliden tahsîli kâbil olmasa mütevellîye damân lâzım gelir.

Fakat hîn-i idânedeki kefil malı olupta muâhharan kendisine asâr târî olmuş ise o sûrette mütevellîye damân lâzım gelmez.

Kezâ rehn-i kavî ile istirbâhı meşrût olan nukûd-ı mevkûfeyi mütevellîsi idâne ettikte kıymet-i nukûd-ı mezkûreden nâkıs ba'zı emtia rehn alıp ba'dehû medyûn deynini edâ etmeksizin vefât edüp rehn-i mezkûreden başka malı olmamakla rehn bey' olundukta semeni deyne vefâ etmese bâkî kalan deyni mütevellînin tazmîn etmesi lâzım gelir.

Ama vakt-i idânedeki rehmin kıymeti deyne müsâvî olupta muâhharan rehmin sı'r ve kıymetine noksân-ı târi olsa o sûrette mütevellîye damân lâzım gelmez.

Kezâ mahkeme ma'rifetiyle idâne olunup huccete rapt olunması meşrût olan nukûd-ı mevkûfeyi mütevellîsi hılâf-ı şart-ı vâkıf mahkemeye mürâcaat etmeksizin idâne edüp ba'dehû medyûn deyni inkâr ettikte deyn isbât olunamayıp medyûn yemin etmekle nukûd-ı mevkûfe zâyi' olsa mütevellîye damân lâzım gelir.

Kezâlik bezasistân gibi mahfûz ve müstahkem bir mahalde hıfz olması meşrût olan bir nukûd-ı mevkûfeyi mütevellî kendi hânesinde hıfz edüpte nukûd-ı mevkûfe oradan sirkat olursa mütevellîye damân lâzım gelir.

332. *Mes'ele:*

Mütevellînin hılâf-ı şart-ı vâkıf vuku' bulan mutasarrıfâtı kabul olunmaz.

Meselâ müstegallât-ı evkâf-ı sahîhadan olan bir vakfın gallesinden ba'zı kimseler hılâf-ı şart-ı vâkıf olarak vazîfe ihdâs ve berât ettiripte mücerred ol berâta binâen vazîfe-i muhdeseye galle-i vakfdan akçe sarf eylese masrûfu kabul olunmayıp verdiği akçeyi tazmîn etmesi lâzım gelir.

333. *Mes'ele:*

Mütevellînin kader-i ma'rûf üzerine zâid olan masrûfâtı kabul olunmaz.

2-Fasl-ı Sâni: Mütevellînin sulh ve ibrâsına dâirdir.

334. *Mes'ele:*

Mal-ı vakfî da'vâda mütevellînin ikâme-i beyyineden aczi ve müddeî aleyhin dahî yemîn edeceği mutehâkkik olsa vakf hakkında sulha müsâğ vardır.

Meselâ bir vakfin mütevellîsi diğerkimsenin yedinde olan bir akarı ol vakfin malıdır deyû ol kimsenin inkârına mukârin da'vâ edüp lâkin beyyineye zaferbâb olamayıp müddeî aleyhin dahî yemîn edeceği mutehakkik olsa mütevellî ol da'vâdan az ve çok bir mal üzerine müddeî aleyh ile sulh olsa sulh sahîh olur. Bervech-i muharrer sulhun vuku'undan sonra artık müddeî aleyhe yemin teklîfine mütevellînin salâhiyeti kalmaz.

Şu kadar var ki mütevellî ba'de's-sulh müddeâsına muvâfık beyyineye zaferbâb olupta ikâme eder ise o sûrette sulh muntakız olur.

335. *Mes'ele:*

Vakfin aleyhine vuku' bulan mal da'vâsında müddeînin beyyinesi olupta vakf aleyhine hükmlunacağı mutehakkik olsa mütevellî mal-ı vakfdan bir miktar bedel i'tâ ederek müddeî ile sulh olsa sulh sahîh olur.

336. *Mes'ele:*

Bir vakfa medyûn olan kimse ile ol vakfin mütevellîsi deynin bir miktarı üzerine sulh olup maâdesinden medyûnun zimmetini ibrâ eylese nazar olunur.

Eğer ol deyn o mütevellînin akdiyle hâsıl olmuş ise sulh ve ibrâ sahîh olur.

Fakat bedel-i sulhdan mâadesini mütevellînin vakf için damân olması lâzım gelir.

Ve eğer deyn-i mezkûr o mütevellînin akdiyle hâsıl olmuş değil ise o sûrette sulh ve ibrâ sahîh olmaz.

Binâenaleyh sûret-i meşrûhada sulh ve ibrânın vuku'undan sonra mütevellî deyni tamâmen medyûndan ahz ve istifâ eder.

Sulhun adem-i sıhhati medyûn deyni mukır olduğu veyâhut münkir olupta mütevellînin beyyinesi olduğu taktirdedir.

Ama ikrâr ve beyyinenin fikdânı hâlinde sulhun hükmü mes'ele-i sâbıkada beyân olunmuştur.

3-Fasl-ı Sâlis: Yed-i mütevellîde olan emvâl-i vakfa ve mütevellînin yemîniyle musaddık olup olmadığı mevâda dâirdir.

337. *Mes'ele:*

Mütevellînin yedi yed-i emânettir yoksa yed-i damân değildir.

Binâenaleyh mütevellî yedinde olan mal-ı vakf kendisinin taaddî ve taksîri olmayarak telef ve zâyi' olsa kendine damân lâzım gelmez.

338. *Mes'ele:*

Bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi vefât ettikte hâl-i hâyatında hasbe't-tevliye asl-ı mal olarak kabz etmiş olduğu nukûd-ı mevkûfe aynen terekesinde bulunduğu halde mütevellî-i lâhika devr ve teslîm olunur. Nukûd-ı mezkûre terekesinde zuhûr etmediği takdirce nazar olunur.

Eğer mütevellî-i müteveffâ hâl-i hayâtında ben ol nukûd ile vakfa filân akarı iştirâ ettim veyâhut o nukûdu filana idâne ettim veyâhut o nukûd taaddisiz yedimde zâyi' oldu demek gibi bir sûretle nukûd-ı mezkûrenin hâlini beyân ve takrîr eylediği taayyun eder ise terekesinden damân lâzım gelmez.

Ve eğer nukûd-ı mezkûrenin hâlini beyân ve takrîr etmeksizin mücehhilen vefât etmiş ise o sûrette terekesinden damân lâzım gelir.

Ama mütevellînin hâl-i hayâtında makbûzu olan nukûd-ı vakfın asl-ı malı olmayıpta ribh ve galle ise mücehhilen vefât etse bile terekesinden damân lâzım gelmez.

339. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsi galle-i vakfı vakfın mesârifine kader-i ma'rûf sarfında yemîniyle tasdîk olup beyyineye muhtâc olmaz.

Ama vakfa rücu' hakkında yemîniyle tasdîk olup kendisinden beyyine talep olunur.

Meselâ bir vakfın mütevellîsi ma'zûl olup yerine diğeri mütevellî oldukta mütevellî-i sâbık zamân-ı tevliyetimde vakfa rücu' şartı ve re'y-i hâkim ile kendi malından umûr-ı vakfa kader-i ma'rûf şu kadar akçe sarf etmişim meblâğ-ı mezbûru galle-i vakfdan bana edâ et deyi mütevellî-i lâhikden da'vâ eylese kavliyle tasdîk olup kendisinden beyyine talep olunur.

4-Fasl-ı Râbi': Bir vakfın malını diğerk vakfa sarf câiz olup olmaması hakkındadır.

340. *Mes'ele:*

İkisinin vâkıfı bir zât olsa bile bir cihete meşrût olan vakfın vâridâtı diğerk cihete meşrût olan âhar vakfın mesârifine sarf olunmak câiz ve meşrû' değildir.

Mütevellî sarf etmiş olsa bile masrûfu kendine tazmîn ettirilir.

Meselâ bir kimse iki mekteb bina ve vakf edüp her birine başka başka akar vakf eylese o mekteblerden birinin akarı gallesinden diğerk mektebin mesârifine sarf olunamaz.

341. *Mes'ele:*

Hem vâkıf ve hem cihetleri müttehid olan iki vakfdan birinin gallesine za'f târîf olsa diğerk vakfın fazla-i gallesinden anın mesârifine sarf etmek câiz ve meşru'dur.

Meselâ bir kimse bir akar vakf edüp gallesini binâ ve vakf etmiş olduğu mektebin mesârif-i ta'mîriyesine şart edüp diğere bir akar dahî vakf edüp galesini ol mektebin muallimlerinin vezâifine şart eylese ba'de zamân muallimlerin vezâifine meşrû olan akarın gallesine za'f târî olup vezâife kifâyet etmese mesârif-i ta'mîriyeden meşrû olan akarın fazla-i gallesinden vezâife sarf etmek câizdir.

342. *Mes'ele:*

Harâb ve müstâğnî anlı olan bir vakfın vâridâtını re'y-i hâkimle diğere vakfa sarf câizdir. Gerek vakflar müttehid olsun ve gerek olmasın. Nitekim fasl-ı âtîde beyân olunur.

5-Fasl-ı Hâmis: Müstâğnî anlı olan müessesât-ı hayriyeye dâirdir.

343. *Mes'ele:*

Müessesât-ı hayriyeden bir vakf harâb ve müstâğnî anlı oldukta anın vâridâtı re'y-i hâkimle mekânen akrab ve anın cinsinden olup vâridâtı kalîl olan diğere bir vakfın mesârifine sarf olunmak câiz ve meşru'dur.

Meselâ bir mahalde binâ ve vakf-ı lâzım ile vakf olunan bir mekteb mürûr-ı ezmine ile küllyen harâb ve mahalle-i mezbûra ahâlisi dahî perişân olmakla mekteb-i mezbûr müstâğnî anlı olsa anın vâridâtı re'y-i hâkimle ana en ziyâde karîb olup vâridâtı zaîf olan diğere bir vakf mektebin mesârif-i lâzımına sarf olunabilir.

Ama müstâğnî anlı olan vakfın vâridâtını o cinsden olmayan diğere bir vakfa sarf etmek câiz değildir.

Meselâ harâb ve müstâğnî anlı olan bir vakf hastahânenin vâridâtını mektebe veyâhut harâb ve müstâğnî anlı olan mektebin vâridâtını hastahâneye sarf etmek câiz ve meşru' değildir.

344. *Mes'ele:*

Bir karyenin ahâlisi bi'l-külliyeye müteferrik ve perişân olup ol karyede olan mescid muattal ve müstâğnî anlı kalsa ol karyenin karbında olan diğere karyenin mescidi olmasa karye-i sâniyenin ahâlisi karye-i ûlâda olan mescidi nakz ve enkâzını kendi karyelerine nakl edüp olarada bir mescid binâ edebilirler.

Bu sûrette hedm olunan mescide mahsûs olan vâridât re'y-i hâkimle karye-i sâniyede binâ olunan mescidin mühimmâtına sarf olunur.

Sûret-i mezkûrede vâkıfın veresesî mescid hedm olunmakla anın vâridâtı bize âit olur. Binâenaleyh galle-i mezbûreyi nefsimiz için biz olup âhar karyede binâ olunan mescide sarf ettirmeyiz diyemezler.

Kezâlik bir kimsenin vakfı olan bir mescid mühimmâtına diğere kimisine bir miktâr nukûd-ı vakf edüp ba'de zamân karye halkı bi'l-külliyeye perişân ve mescid-i dahî harâb ve muattal olsa mütevellî nukûd-ı mezkûrenin ribhi re'y-i hâkimle karye-i mezkûreye akrab olan

âhar karyedeki vâridâtı kalîl olan mescid-i şerîfin mühimmâtına sarf etmek murâd ettikte nukûd-ı mezkûreyi vakf eden kimsenin vereseşi mücerred mevkûfun aleyh olan mescid harâb ve müstâğnî anh olmakla nukûd-ı mezkûre bize mevrûs olmuş olur deyû mütevellîyi men' edemez.

6-Fasl-ı Sadis: Vakf için istidânenin câiz olup olmamasına dâirdir.

345. *Mes'ele:*

İstinâda istikrâz veyâhut veresiye mal iştirâsı ile olur.

346. *Mes'ele:*

Bir vakfin akarı muhtâc-ı ta'mîr olupta vakfa galle mevcûd olmasa nazar olunur.

Eğer vâkıf lede'l-hâce mütevellînin vakf için istinâdına etmesi hakkında bir şart zikr etmiş ise mütevellî hûd bi hûd istidâne edüp ta'mîre sarf eder.

Ve eğer vâkıf böyle bir şart zikr etmiş ise o sûrette vakf için istidâne hâkimin re'yine mütevakıftır.

Binâenaleyh bu sûrette mütevellî bilâ re'yi'l-hâkim vakf için hûd bi hûd istidâne edemez.

347. *Mes'ele:*

Bir vakfin müstegallât-ı ta'mîre muhtâc olup lâkin vakfa galle mevcûd olmayıp ribhsiz istidânae dahî mümkün olmasa mütevellîsi emr-i hâkimle alâ vechi'l-muâmeleti'-ş-şer'iyye ribhle akçe istidâne edüp ol müstegallâtın ta'mîrine kader-i ma'rûf sarf eder.

Bu sûrette mütevellî asl-ı deyn ve ribhi ile galle-i vakfa rücu' eder.

348. *Mes'ele:*

Mütevellî re'y-i hâkimle vakfin ta'mîrâtına vakfa rücu' şartıyla kendi malından kader-i ma'rûf akçe sarf eylese masrûfunu galle-i vakdan istifâ eder.

İstifâ etmeksizin vefât eder ise vereseşi müteveffânın birine nasb olunan mütevellî yedinde olan galle-i vakfdan müteveffânın masrûfunu ba'de's-subût istifâ eder.

349. *Mes'ele:*

Vakfin hademe ve mürtezekâsının vezâifi için istidâne câiz değildir.

Binâenaleyh mütevellî istidâne edüpte mürtezekânın vezâifine sarf eylese istidâne eylediği meblâğı dâyine kendi malından edâ etmesi lâzım gelir. Galle-i vakfa rücu' edemez.

Fakat vakfa rücu' şartı ve emr-i hâkim ile mütevellî mürtezekânın vezâifine kendi malından akçe sarf eylese masrûfuyla vakfa rücu' edebilir.

7-Fasl-ı Sâbir': Nukûd-ı mevkûfeye dâir ba'zı mesâil beyânındadır.

350. *Mes'ele:*

Bilâ ribh muhtâcına ikrâz meşrût olan nukûd-ı mevkûfeyi mütevellîsi istirbâh eder.

351. *Mes'ele:*

İstirbâhı meşrût olan nukûd-ı mevkûfeyi mütevellîsi ikrâz ettikte ilzâm-ı ribh etmemesi mustakrızden ribh nâmına nesne alamaz.

Bu sûrette mustakrız şu akçe ribhdir. Âl-i mesârif vakfa sarf eyle deyû metevellîye bir miktar akçe veripte mütevellî dahî ol akçeyi umûr-ı vakfa sarf eylese mustakrız anı asl-ı deyne mahsûb edemez.

352. *Mes'ele:*

Murâcaha deynin kıyâmına mübtenîdir.

Binâenaleyh deyn zimmetinde kaldıkça medyûn üzerine ribh-i mülzem lâzım gelir.

Meselâ bir vakf-ı nukûd-ı mevkûfeden şu kadar kuruş idâne ettikte beş sene müddetle ilzâm-ı ribh ettikten sonra bir sene mürûrunda medyûn vefât edüp asl-ı mâl medyûnun terekesinden mütevellîye edâ olunmayıp bu hâl üzerine iki sene murûr eylese hâlâ mütevellî meblâğ-ı mezbûru terekeden istifâ ettikte vakt-i istifâya değîn mürûr eden eyyâmın ribhini dahî mütevellînin terekeden almaya salâhiyeti vardır.

Bu sûrette medyûnun veresei medyûnun vefâtıyla ribh sâkit olmuş olur. Binâenaleyh mûrisimizin vefâtından sonra mürûr eden eyyâm için ribh vermeyiz diyemezler.

353. *Mes'ele:*

Bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi nukûdu mevkûfeden ba'zı kimselere istirbâh kasdıyla ikrâz etmiş olduğu akçeyi medyûnlardan kabz etmeksizin mütevellînin azl veya vefâtı vuku' bulmakla yerine diğeri mütevellî olsa meblâğ-ı mezbûru medyunlardan kabz etmeye mütevellî-i lâhıkın salâhiyeti vardır.

354. *Mes'ele:*

Duyûnu terekesinden ezyed olarak vefât eden kimsenin vakfa olan deyni duyûn-ı sâiresi üzerine mukaddem olamaz.

Belki mütevellî-i vakf dahî sâir dâyinler gibi guremâyâ dâhil olur.

355. *Mes'ele:*

Duyûn emsâliyle kazâ olunur.

Binâenaleyh bir kimse bir vakf-ı nukûddan şu kadar aded mecîdi altını istikrâz ve mesârifine sarfile istihlâk ettikten sonra vakf-ı mezbûr mütevellîsi zikrolunan altınların emsâlini ol kimseden talep ettikte o kimse ben altın vermeyip ol kadar altına muâdil şu kadar aded sim mecidiye veyâhut metâlik veririm diyemez. Ve bi'l-aks medyûnun istikrâz etmiş

olduğu akçe sim mecîdî veyâhud metâlik olsa mütevellî kıymete meblağ mezbûra muâdil Şu kadar mecîdî altını isterim diyemez.

Şu kadar var ki bu sûrette medyûn bi'r-rızâ deynini mütevellîye altun ile edâ ettikten sonra nâdim olup altınları mütevellîden istirdâd ile istikrâz etmiş olduğum akçenin misliyle edâ-i deyn ederim diyemez.

L- BÂB-I HÂDÎ-İ AŞAR

Vezâife müteallıktır.

356. *Mes'ele:*

Galle-i vakfdan ber mûcib-i şart-ı vâkıf verilen vazîfe iki kısma münkasımdır.

Kısm-ı evvel hizmet mukâbelesinde olan vazîfedir.

Kısm-ı sâni hizmet mukâbelesinde olmayan vazîfedir.

357. *Mes'ele:*

Hizmet mukâbelesinde olan vazîfe ücret kabîlindedir.

Binâenaleyh bir vakfdan hizmet mukâbelesinde vazîfeye mutasarrıf olan kimse o hizmeti bir müddet bilâ öZR-i şer'î terk etse o müddette vâzifeye müstahak olmaz.

Kezâlik bir cihetin hizmeti mukâbelesinde bir vakfdan vazîfeye mutâsarıf olan kimse birkaç sene ol cihetin hizmetini edâ edüp müstahak olduğu vazifeyi galle-i vakfdan aldıktan sonra diğer kimisine zuhûr edüp ol cihet bana meşrûttur deyû da'vâ ve müddeâsını isbât etmekle mezkûr cihet kendine tevcih olursa sinîn-i mezkûrede edâ-i hizmet etmiş değil iken mücerred cihet bana meşrûttadır deyû mutasarrıf-ı sâbıkın aldığı vazifeyi andan istirdâd edemez.

358. *Mes'ele:*

Hizmet mukâbelesinde olmayan vazîfenin meşrûtun lehine nazar olunur.

Eğer meşrûtun leh ağniyâdan ise vazîfe sıla ve atıyye kabîlinden olmuş olur.

Ve eğer meşrûtun leh fukâradan ise sadaka kabîlinden olmuş olur.

359. *Mes'ele:*

Her senenin vezâifi o senenin gallesinden edâ olunur.

Yoksa bir senenin vezâifi diğer senenin gallesinden edâ olunmaz.

Şöyle ki bir sene vakfda galle hâsıl olmakla o senenin vezâifi ifâ olunamayıp ikinci sene maa ziyâdetin vakfda galle hâsıl olsa mürtezeka ikinci senenin vezâifi tamam olduktan sonra fazladan sene-i ûlânın vezâifini alıRız diyemezler.

Bu sûrette sene-i evveli vezâifinin sene-i sâniye gallesinden edâsı lâzım gelir za'mıyla mütevellî sene-i sâniye gallesinden sene-i evvel vezâifi için mürtezekayı bir miktar meblağ vermiş olsa mütevellî meblâğ-ı mezbûru mürtezekâdan istirdâd eder.

Fakat bir senenin vezâifi diğer senenin gallesinden edâ olunması hakkında vâkıf tarafından bir şart zik olunmuş ise o sûrette bir senenin gallesinden diğer senenin vezâifine sarf câizdir.

360. *Mes'ele:*

Mütevellî galle-i vakfi ne vechile edâ eder ise ol vechile sarf eder.

Meselâ bir belde de lira-i osmânî yüz sekiz kuruşâ râyic olmakla mütevellî müsakkafât-ı vakfin icâreteyni lira yüz sekiz kuruş hesâbıyla tahsîl edüp müretzikaya ol hesâb üzere veremek istedikte mürtezika vazîfelerimizi lira yüz kuruş hesâbıyla alıruz diyemezler.

Ve bi'l-aks sûret-i meşrûhada mütevellî mürtezikâya lira yüz on veyâhut yüz yirmi kuruş hesâbıyla veririm diyemez.

361. Mes'ele:

Bir vakf-ı nukûdun vâkıfı nukûd-ı mevkûfeye noksan târî olur ise ribhdan asl-ı mâl tekmîl edilmedikçe mürtezikaya vazîfe verilmesin deyû şart edüp ba'dehû asl-ı mala noksan târi olsa mütevellî ribhdan asl-ı malı tekmîl etmedikçe mürtezikaya vazîfe veremez. Vermiş olsa kendine damân lâzım gelir. 331. mes'eleye mürâcaat oluna.

362. Mes'ele:

Bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi nukûd-ı mevkûfeyi a'mâl ve istirbâh etmeyip asl-ı mâlden bir mikdar meblâğı mürtezikânın vazîfelerine sarf eylese mütevellîye damân lâzım gelir.

Bu sûrette mütevellî ba'de'd-damân mürtezikaya vermiş olduğu meblâğ ile mürtezikaya mürâcaat edemez.

363. Mes'ele:

Bir vakfin vâridâtı mesârifine tekâbul etmese re'y-i hâkimle mümkün mertebe tasarruf tarafına gidilir.

Şöyle ki bir vakfin vâridâtına külli noksan târi olupta vâridât-ı vakf mesârifine kifâyet etmese mütevellî hâkime mürâcaat eder.

Hâkim dahî vezâif-i vakfdan mühim olmayanlarını bi'l-küllîye ref' ve mühim olanlarda dahî tahammüllerine göre tenzîlât icrâ eder.

Bu sûrette vakfa vus'at gelinceye değin mütevellî hâkimin re'yi mûcibince amel eder.

Vakfa vus'at geldikte şart-ı vâkıf mûcibince vezâifî tamâmen îfâ eder.

364. Mes'ele:

Bir vakfin hademesi salâh-ı hâl ile mevsûf ve hizmetlerine müdâvemetke me'lûf olup fakat kadîmen vâkıf tarafından kendilerine ta'yîn olunmuş olan vezâif vakit ve hâle nazaran idârelerine kâfi olmayıp vazîfelerine zam olunduğu takdirce terk-i hizmet edecekleri muhakkak ve terk-i hizmet ettikleri sûrette vezâif-i mezkûre ile o hizmetlere diğerehîl ve erbâb kimseler râğib olmayıp vakfin hıdemât-ı lâzimesi muattal kalacağı müteyakkin olsa re'y-i hâkimle fazla-i vakfdan kadr-i kifâye hademenin vazîfelerine zam olunur. 165. mes'eleye mürâcaat oluna.

365. *Mes'ele:*

Bir cihet-i mutasarrıfın uhdesinde ciheti ref' olunup fakat haber-i ref' bir müddet kendine vâsıl olmayıp ol müddette o cihetin hizmetini edâ eylese haberin vusûlu târihine değin ol cihetin vazîfesine müstahak olur.

366. *Mes'ele:*

Ba'zı kesâna meşrût bulunan fazla-i vakfdan vakfın i'mârı için ihtiyat akçesi tevkîf olunur.

Meselâ mesârif-i muayyineden fazlası evlâd-ı vâkıfa meşrût olan bir vakfın akarâtı fi'l-hâl i'mâra muhtâc olmasa bile lede'l-hâce i'mâra sarf olunmak üzere mütevellî fazla-i vakfdan münâsib miktar ihtiyar akçesi tevkîf edüp mâadayı şart-ı vâkıf mûcibince evlâda i'tâ eder.

367. *Mes'ele:*

Bir vakfın fazlası vâkıfın evlâdına meşrûta olmakla mütevellî vakfın fazlasıdır deyû evlâda mikdâr-ı meblağ verdikten sonra mütevellî ol meblağı fazla-i vakfdan istifâ etmek üzere kendi malımdan vermiştim şimdi vakfda fazla-i galle hâsıl olmadı deyû meblağ-ı mezkûru evlâddan istirdâd edemez.

368. *Mes'ele:*

Mahsûlu senevî olan vakfda sene başı mahsûlun idrâkinden ya'ni yetiştiği zamandan ve ikinci senenin ibtidâsı sene-i ûlâ nihâyetinden mu'teber olur.

369. *Mes'ele:*

Bir kimse mahsûlu senevî olan vakfdan vazîfeye mutasarrıf iken esnâ-i senede vefât eylese sene başından i'tibâren vefâtı târihine kadar olan müddet hesab edilerek vazîfeden ana isâbet edecek hisse müteveffânın veresesine verilir.

370. *Mes'ele:*

Mahsûlu senevî olup gallesi vâkıfın evlâdına meşrûta olan vakfda senenin nısfı mürûr ettikten sonra tevellüd eden evlâd-ı vâkıf sene-i mezkûre gallesinden hisseye müstahak olamazlar.

Ama nısf-ı sene mürûr etmeden tevellüd eden evlâd-ı vâkıf târih-i tevellüdlерinden i'tibâren kendilerine isâbet edecek galleye müstahak olurlar.

Evlâd-ı evlâd dahî bu hükmde evlâd gibidir.

371. *Mes'ele:*

Vâkıf vakf eylediği şeyin gallesini zürriyyetinin veya akrabasının fukarâsına şart eylese gallenin zuhûru vaktine fakîr bulunanlara sarf olunur. Gallenin zuhûrundan evvel fakîr olup olmaması müsâvîdir.

Binâenaleyh sûret-i meşrûhada zürriyyet veya akraba-i vâkıfdan biri gallenin zuhûrundan mukaddem fakîr iken gallenin zuhûru vaktinde kesb-i yesâr etmiş bulunsa galle-i vakfdan ana hisse verilmez.

Ve bi'l-aks gallenin zuhûrundan evvel ganî iken gallenin zuhûru zamanında fakir düşse galleden ana hisse verilir. Şu kadar var ki bir ârızaya mebnî gallât-ı vakf birkaç sene taksim olunamayıp ba'dehû taksîm murâd olunsa hîn-i taksîmde fakîr bulunan kesâna sarf olunur.

Gerek o kesân sinîn-i merkûme gallâtının zuhûru zamanlarında fukarâdan olsunlar ve gerek olmasınlar.

M- BÂB-I SÂNÎ-İ AŞAR

Cihâta dâir olup iki faslı hâvidir.

1-Fasl-ı Evvel: Tevcîh-i cihâta dâirdir.

372. *Mes'ele:*

İmâmet ve hitâbet ve müderrislik ve vâizlik ve kayyîmlık gibi müessesât-ı hayriye hıdemâtından her birine cihet denir. Cem'i cihâttır.

373. *Mes'ele:*

Nâ ehl-i cihet tevcîhi câiz değildir.

Binâenaleyh bir cihetin hizmetini îfâya ehil olmayan kimseye ol cihet tevcîh olunsa cihet-i mezkûra o kimse uhdesinden ref' ve ehline tevcîh olunur.

374. *Mes'ele:*

Bir sınıf erbâbına meşrût olan cihetin diğeri sınıf erbâbına tevcîhi câiz değildir.

Meselâ hânefî ulemâsına tevcîhi meşrût olan bir cihet şâfiî ulemâsından bir zâta ve bi'l-aks şâfiî ulemâsına tevcîhi meşrût olan bir cihet hânefî ulemâsından bir zâta tevcîh olunamaz.

Kezâlik meselâ tarîki nakşibendî meşâyihine tevcîhi meşrût olan bir cihet tarîk-i şâzelî meşâhiyinden bir zâta ve bi'l-aks tarîk-i şâzelî meşâyihine meşrût olan bir cihet tarîk-i nakşibendî meşâyihinden bir zâta tevcîh olunamaz. Tevcîh olunmuş ise ref' olunarak şart-ı vâkîf mûcibince tevcîh olunur.

375. *Mes'ele:*

Bir cihet mutasarrıfı vefât edüp ol cihetin hizmetini edâya ehil olan veled-i kebîrini terk eylese ol cihet ana tevcîh olunup âhara tevcîh olunamaz..

Fakat müteveffânın veledi ol cihetin hizmetini îfâya nâ ehil olupta adem-i ehliyeti kendi muvâcehesinde ve huzûr-ı hâkimde tebeyyün eder ise o halde ol cihet ana tevcîh olunmayıp ehil olan âhar kimisineye tevcîh olunur.

Bu sûrette müteveffânın nâ ehil olan veledi mücerred babamın etmeğidir deyû ol cihete müdâhale edemez.

376. *Mes'ele:*

Cihâttın ferâğ ve kasrı yedi câizdir.

Fakat tevcîh-i hâkime iktirâmı şarttır.

Şöyle ki mefrûğun lehin ferâğ olunan cihete ehliyeti inde'l-hâkim tebeyyün ederek taraf-ı hâkimden ol cihet fâriğın kasr-ı yedinden ana tevcîh olunmadıkça ferâğın asla hükmü yoktur.

377. *Mes'ele:*

Hizmetlerinin edâsı bir zamâna musâdif olan iki cihetin bir şahs uhdesinde cem'i câiz değildir.

Binâenaleyh ber vech-i muharrer cem'i câiz olmayan iki cihet bir şahs uhdesine tevcîh olursa ol şahs o cihetlerden hangisini ihtiyâr eder ise uhdesinde ibkâ olunarak diğlerinden keff-i yed ettirilir.

378. *Mes'ele:*

Vâkıf hidme-i vakfın azl ve nasbını mütevellîye şart eylese ol vakfın tevcîhâtına hâkim müdâhale edemez. Meğr mütevellî nâ ehl-i cihet tevcîh etmek veyâhut sebab-i meşrû' olmayarak bir kimse uhdesinden bir cihet ref' etmek gibi nâ meşrû' bir muâmelede bulunmuş ola o sûrette hâkim müdâhale eder.

379. *Mes'ele:*

Bir cihet bir kimseye tevcîh olunduktan sonra ol cihet âhara dahî tevcîh olunup fakat evvelkinden cihetin ref'ine taarruz olunmasa tevcîh-i evvel mu'teber olup tevcîh-i sâni mu'teber olmaz.

Ama evvelkinden cihetin ref'ini mûcib bir sebep mevcûd olduğu halde andan cihet ref' olunarak âhara tevcîh olunur ise o sûrette tevcîh-i sâni mu'teberdir.

2-Fasl-ı Sâni': İstinâbeye ve ta'tîle dâirdir.

380. *Mes'ele:*

Cihât evkâfda istinâbe ve tevkîl câizdir. Fakat re'y-i hâkimle olmalıdır.

Binâenaleyh bir kimse ma'zûr olmasa bile uhdesinde bulunan cihetin hizmetini edâya ehil olan diğr kimisineyi re'y-i hâkimle vekîl edebilir.

Vekîl edâ-i hizmet ettiği müddetçe müvekkil vazîfeye müstahak olur. Ve vekâlet için ücret mukâvele olunmuş ise müddet vekâletinde vekîl dahî müvekkilden ücret alır.

Fakat cihet mutasarrıfının bi'n-nefs edâ-i hizmet etmesi vâkıf veyâhut hîn-i tevcîhde hâkim tarafından şart kılınmış ise o halde cihet mutasarrıfı ma'zûr olmadıkça diğrini tevkîl edemez. Etmiş olsa müddet vekâletinde vazîfeye müstahak olmaz.

381. *Mes'ele:*

Hıdemât-ı evkâfta bilâ gadr terk ve tekâsülü vuku' bulan erbâb-ı cihetin cihetleri ref' olunur.

382. *Mes'ele:*

Bir cihet mutasarrıfı âhar diyâra gidip üç aydan ziyâde ol cihetin hizmetini ta'til eylese nazar olunur.

Eğer âhar diyâra azîmeti iskât farîze-i hac ve sıla-i rahm gibi bir sefer-i vâcib zımnında ise azle müstahak olmaz fakat ta'tîl müddetinde vazîfesi kat' olunur.

Ve eğer azîmeti bir sefer-i vâcib zımnında değil ise o sûrette azle müstahak olur.

N- BÂB-I SÂLİS-İ AŞAR

Îcâr-ı vakfa dâirdir.

383. *Mes'ele:*

Bir vakf akarı gallesinin meşrûnun lehine îcâr etmek sahîhtir.

Meselâ gallesi evlâd-ı vâkıfa meşrûta olan bir menzil veya dükkânı mütevellîsi evlâd-ı vâkıftan birine îcâr eylese sahîh olur.

384. *Mes'ele:*

Bir vakf akarını mütevellîsi velev ecr-i misliyle olsun nefsi için hûd bi hûd isticâr etmek câiz değildir.

Şu kadar var ki mütevellî hâkime mürâcaat edüpte hâkim ol akarı ecr-i misliyle kendine îcâr eder ise o sûrette îcâr sahîh olur.

385. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsi ol vakfın akarını kendi lehine şehâdetleri kabul olunmayan akrabasına ecr-i misliyle îcâr eylese bile îcâr sahîh olmaz.

Binâenaleyh bir vakfın mütevellîsi ol vakfın akarını usûl veya furu'dan birine veyâhut zevce veya zevcesine îcâr eylese sahîh olmaz.

386. *Mes'ele:*

Îcâreyi âkid olan mütevellînin vefâtıyla akd-i icâre münfesih olmaz.

Meselâ bir vakfın mütevellîsi ol vakfın akarını bir sene tamamına değin ecr-i misliyle îcâr ve teslîm edüp ba'dehû esnâ-i senede mütevellî vefât etse icâre münfesih olmaz.

387. *Mes'ele:*

Bir vakfın mütevellîsi ol vakfın akarâtını îcâr ve teslîm edüp ba'dehû müste'cirler zimmetlerinde olan icâreti kabz etmeksizin ol mütevellînin azl veya vefâtı vuku' bulupta yerine diğeri mütevellî nasb olursa icârâtın hakk-ı kabzı mütevellî-i lâhika âit olur.

Yoksa mütevellî-i ma'zûle veyâhut mütevellî-i müteveffânın veresesine âit olmaz.

388. *Mes'ele:*

Bir vakfın akarını mütevellîsi müddet-i ma'^lûme hitâmına değin îcâr ve ücreti tamamen müste'cirden kabz ettikten sonra esnâ-i müddette ol mütevellînin azl veya vefâtı vuku' bulupta yerine diğeri mütevellî nasb olursa mütevellî-i sâbıkın bervech-i muharrer kabzı sâbit iken mütevellî-i lâhik kendi zamân-ı tevliyetine musâdif olan müddet için tekrar müste'cirden ücret talep edemez.

Çünkü mütevellî-i sâbıkın kabzıyla müste'cirin zimmeti berî olmuş olur.

389. *Mes'ele:*

Mal-ı vakf ecr-i misliyle îcâr olunur.

Mütevellî ecr-i mislinden nâkıs bir ücret tesmiyesiyle îcâr eylese nazar olunur.

Eğer noksân-ı fâhiş ise îcâr sahîh olmaz. Ve eğer yesîr ise sahîh olur.

390. *Mes'ele:*

Îcârede noksân-ı fâhiş hams miktârı veya daha ziyade olan noksandır.

Miktâr-ı yesr hams miktârından dûn olan noksandır.

391. *Mes'ele:*

Vakf için bir şey isticâr olunmak lâzım geldikte ecr-i misliyle isticâr olunur.

Binâenaleyh mütevellî ecr-i mislinden ziyade-i fâhişe ile zâid bir kirâ tesmiyesiyle vakf için isticâr eylese sahîh olmaz..

Ama ziyâde-i yesîre ise icârenin sıhhatine hâlel vermez.

Îcârede ziyâde-i fâhişe hams miktâr veyâhut kesîr olan ziyâdedir.

Ziyâde-i yesîre hams miktârdan ekall olan ziyâdedir.

392. *Mes'ele:*

Bir vakf akarı mütevellîsi ecr-i mislinden noksân-ı fâhişe ile îcâr eylese ecr-i mislin ikmâli lâzım gelir.

Müste'cir ecr-i mislin ikmâlinden imtina' eder ise o sûrette mütevellî icâreyi fesh ile ol akarı ecr-i misliyle âhara îcâr eder. Müste'cir kable'l-fesh ol akarı bir müddet tasarruf eylemiş ise ol müddeet için kendisinden ecr-i misl alınır.

393. *Mes'ele:*

Bir vakf akarı mütevellîsi müddet-i ma'lûme hitâmına değin ecr-i misline müsâvî lu kadar kuruluş ücret tesmiyesiyle îcâr ettikten sonra ba'zı kimseler li arzin ücret-i mezkûre üzerine bir miktar zamlı isticâra tâlib olsa bu zamma i'tibâr edilmez.

Fakat esnâ-i müddette rağbet-i nâs ile hakîkaten ol akarın ecr-i misli ziyâde-i fâhişe ile tezîd etse müddet-i bâkiye için müste'cir üzerine ecr-i mislin ikmâli lâzım gelir.

Bu makamda ziyâde-i fâhişeden murâd ecr-i müsem mânın nısfı miktârı olan ziyâdedir.

Binâenaleyh miktâr-ı mezkûreden dûn olan ziyâde ziyâde-i fâhişe add olunmaz.

Sûret-i meşrûhada müste'cir ecr-i misli ikmâle râzı olmaz ise mütevellî-i vakf icâreyi fesh ile ol akarı müste'cir yedinden nez' ve ecr-i misliyle tâlibine îcâr eder.

Bu sûrette mütevellî icâreyi fesh etmeyip müddet-i icâre hitâmına değin müste'cir o lakarı tasarruf eylese cemî'-i müddet için müste'cir üzerine ecr-i müsem mâ lâzım gelir.

Mütevellî andan ziyâde müste'cirden nesne mutâlebe edemez.

394. *Mes'ele:*

Süknâsı meşrût olan bir vakf akarı gerek mütevellîsi ve gerek meşrûtun lehi âhara îcâr edemez..

Fakat vakfça bir maslahat veyâ zarûret mütehakkik olan sûretler müstesnâdır. 165. mes'eleye mürâcaat oluna.

395. *Mes'ele:*

Gallesi meşrûta olan bir vakf akarı mütevellîsi ecr-i misliyle âhara îcâr murâd ettikte gallenin meşrûtun lehi olan kimseler mücerred ol akarın gallesi bize meşrût olmakla ol akarı biz tasarruf edüp âhara îcâr ettirmeyiz deyû mütevellîyi îcârdan men' edemezler.

396. *Mes'ele:*

Bir vakf akarın ba'zı mevâkı'i ta'mîre muhtâc olup mütevellîsi âhar diyârda bulunmakla ol akarın müste'ciri emr-i hâkimle o vakfa rücu' şartıyla malından kader-i ma'rûf meblağ sarfıyla muhtâc-ı ta'mîr olan mevâzı'i ta'mîr eylese mahsûbunu ücrete mahsûb edebilir.

397. *Mes'ele:*

Mal-ı vakfda icârenin fesâdı gerek ücretin mahlûl olmasından neş'et etsin ve gerek sâir şerâit-i sıhhatin bulunmamasından neş'et etsin her halde müste'cir üzerine bâliğan meblâğ-ı ecr-i misl lâzım gelir.

Yoksa emlâkda olduğu gibi ikinci sûrette ecr-i mislin ecr-i müsemâyı tecâvüz etmemesi şart değildir.

398. *Mes'ele:*

Bir vakf akar icâre-i bâtıla ile îcâr olunsa bile müste'cir ol akarı tasarruf etmekle kendisine ecr-i misl lâzım gelir.

399. *Mes'ele:*

Bir kimse vakf ettiği akar-ı şehriye şu kadar kuruştan ziyâde ücretle îcâr olunmamasını şart eylese ol akarın ecr-i misli meblâğ-ı mezbûrdan ziyâde olmakla mütevellîsi ol akarı ecr-i misliyle îcâr edebilir. 389. mes'eleye mürâcaat oluna.

400. *Mes'ele:*

Bir kimse vakf ettiği menâzilde bilâ ücret fukarânın sâkin olmasını şart eylese mütevellîsi hılâf-ı şart-ı vâkıf ol menâzilde tevcîh-i hâkimle sâkin olan fukarâdan ücret talep edemez.

Bu sûrette mütevellî ol menâzilde sâkin olan fukarâdan ücret talep edüp anlar dahî lâzım gelir zâ'mıyla bir müddet mütevellîye ücret verirseler verdikleri ücreti mütevellîden istirdâd edebilirler.

401. Mes'ele:

Bir mütevellî mal-ı vakfî icâr ettikten sonra vakf hakkında infa' olmadıkça o icâreyi fesh ve ikâle edemez. Etmiş olsa sahîh olmaz.

O- BÂB-I RÂBİ'-İ AŞAR

Gasb-ı vakf hakkındadır.

402. *Mes'ele:*

Menâfi-i vakf mazmûndur.

Binâenaleyh bir kimse vakf olan bir malı bir müddet tegalluben zabt ve tasarruf eylese ol mal gerek muad li'l-istiğlâl olsun ve gerek olmasın her halde o müddette tasarruf için kendi üzerine vakf için ecr-i misl lâzım gelir.

Meselâ bir kimse muad li'l-istiğlâl olmayan bir vakf mekteb veya medreseyi bir müddet gasb veya tasarruf eylese ol müddette kendi üzerine ol mekteb veya medresenin ecr-i misli lâzım gelir.

Fakat evkâf-ı sahîhadan bir tarlayı bir kimse bir müddet gasben zabt ve ziraât etmekle ol tarlaya noksân-ı arz terettüb eylese o sûrette nazar olunur.

Eğer ol tarlanın noksân-ı arzı ecr-i mislinden ezyed ise gâsıb üzerine noksân-ı arzla hükm olunur.

Ve eğer ecr-i misli noksân-ı arzdan ezyed ise o sûrette ecr-i misl ile hükm olunur.

Fakat tahsîsât kabîlinden olan arâzi-i mevkûfe arâzi-i emîriye hükmünde olduğundan arâzi-i emîriyede gâsıb üzerine ecr-i misl veya noksân-ı arz lâzım gelmediği gibi tahsîsât kabîlinden olan arâzi-i mevkûfede dahî gâsıb üzerine ecr-i misl veya noksân-ı arz lâzım gelmez.

403. *Mes'ele:*

Müstegallât-ı mevkûfenin iâresi câiz değildir.

Binâenaleyh vakfın mütevellîsi ol vakfın müstegallâtından bir şeyi âriyet sûretiyle âhara veripte müsta'îr dahî anı bir müddet tasarruf eylese müsta'îr gâsıb hükmünde olarak üzerine ol müddette vakf için ecr-i misl lâzım gelir.

404. *Mes'ele:*

Bir vakf hâne süknâsının muhtasaran meşrûnun lehi bulunan kimse ol hâneyi hılâf-ı şart-ı vâkîf bir müddet âhar îcâr etmiş olsa ücret kendisinin olur. Yoksa vakfın olmaz.

Binâenaleyh mütevellî ücret vakfın olmuş olur deyû ücrete müdâhale edemez.

405. *Mes'ele:*

Bir kimse mal-ı vakfi te'vîl-i akd veya te'vîl-i mülk ile tasarruf etse bile kendi üzerine ecr-i misl lâzım gelir.

Meselâ bir kimse âhardan semen-i ma'lûm mukâbelesinde iştirâ eylediği bir akarı bir müddet zabt ve tasarruf ettikten sonra bir vakfın mütevellîsi ol akar mütevellîsi olduğum vakfın

akarâtındandır deyû da'vâ ve müddeâsını bi'l-beyyine isbât edüp ol akar bernehc-i şer'î vakf için hükm olunsa müşterî üzerine tasarruf ettiği müddetin ecr-i misli lâzım gelir.

Bu sûrette o kimse ben ol akarı mülk-ü müşterâm olmak üzere te'vîl-i mülk ile tasarruf ettiğim cihetle ecr-i misl veririm diyemez. Kezâlik bir akarın nısfı bir kimsenin mülkü ve nısf diğeri vakf olupta ol akarı o kimse bir müddet tağalluben müstagallen zabt eylese vakf olan nısf hisse için o kimse üzerine müddet-i mezkûrenin ecr-i misli lâzım gelir.

406. Mes'ele:

Mansûb olan mal-ı vakf ile gâsıb intifâ' etmese bile kendine ecr-i misl lâzım gelir.

Meselâ bir kimse bir vakf arsayı bir müddet gasb edüp fakat anınla intifâ' etmeyip ta'til etse bile müddet-i gasbında vakf için kendi üzerine ol arsanın ecr-i misli lâzım gelir.

Kezâlik bir kimse gasb eylediği bir vakf menzil veya dükkânı kapalı bırakıp aslen tasarruf ve intifâ' eylemese bile müddet-i gasbda vakf için kendi üzerine ol menzil veyâ dükkanın ecr-i misli lâzım gelir.

407. Mes'ele:

Bir kimse mekteb ve ma'bed gibi müessesât-ı hayriyeden bir akarı bi gayr-i hak tağalluben hedm eylese ol akar ke'l-evvel kendisine binâ ettirilir.

Ama müstagallat-ı mevkûfeden bir akarı bir kimse tağalluben hedm eylese binâ-i mehdûmun mebniyyen kıymeti o kimseye tazmîn ettirilir.

Yoksa ol akarı ke'l-evvel binâ olunmak üzere cebr olunmaz.

408. Mes'ele:

Süknâsı birkaç kişiye meşrût olan bir vakf akardan meşrûtun lehlerden birisi sâirlerinin izni olmayarak bir müddet tağalluben ve mustagallen ol akarda sâkin olsa sâir meşrûtun lehlerin hisseleri için müstagallen sâkin olan kimseden ecr-i misl almır.

P- BÂB-I HÂMÎS-İ AŞAR

Vakfa mutaallık termîmât ve inşâat hakkında olup iki faslı müştemildir.

1-Faslı Evvel: Süknâsı meşrût vakf akarı meşrûtun lehin ta'mîr ve termîmi hakkındadır.

409. Mes'ele:

Süknâsı meşrût olan bir vakf menzilde meşrûtun lehi vakfa teberru' etmeyerek kendi malından meremmet-i gayr-i müstehleke makûlesinden ba'zı termîmât icrâ eylese termîmât-ı mezkûre meşrûtun lehin kendi malı olmuş olur.

Binâenaleyh meselâ süknâsı ulemâya meşrût bir vakf menzilde tevcîh-i hâkimle ulemâdan bir zât sâkin iken ol menzile kendi malıyla nefsi için ba'zı ebniye inşâ ve ilâve ettikten sonra vefât eylese bervech-i meşrûh ilâve edilen binâ müteveffânın veresesine mevrûs olur.

Bu sûrette menzil-i mezkûr ulemâdan diğerk bir zâta tevcîh olunsa o zât ol binânın kıymetini müteveffânın veresesine edâ edüp ol binâyâ mâlik olur.

Ol binânın kıymetini edâdan imtina' ettiği takdirce ücretinden ol binânın kıymeti hâsıl oluncaya değin menzili mezkûr hâkim tarafından âhara icâr olunur.

Ücretten kıymet-i mezkûre tamamen istifâ olundukta menzil-i mezkûr tevcîh olunan zâta ait olur.

410. Mes'ele:

Süknâsı meşrût olan vakf menzilde men lehi's-süknâ olan kimse sıhhatinde kendi malıyla ba'zı ebniye inşâ ettikten sonra teberruan vakf için binâ ettim deyû işhâd edüp ba'dehû vefât etse verese kendilerine mevrûs olmak üzere ol binâyâ müdâhale edemezler.

Süknâsı meşrût bir vakf menzilde meşrûtun lehi kendi malından meremmet-i müstehleke makûlesinden ba'zı termîmât icrâ eylese her halde müteberri' olmuş olur.

411. Mes'ele:

Mesârif-i ta'mîriye vezâif üzerine mukaddemdir.

Binâenaleyh vakfda ta'mîre ihtiyaç var iken mevcûd bulunan galle vezâife sarf olunamaz.

Bu sûrette mütevellî galle-i mevcûdeyi vezâife sarf edüp ta'mîr için galle kalmasa mütevellî vezâife sarf ettiği meblağı dâmin olur.

412. Mes'ele:

Süknâsı meşrût olan vakf menzil harâb oldukta nazar olunur.

Eğer o menzilin galle-i vakfdan ta'mîri vâkıf tarafından şart kılınmış ise şart-ı vâkıf mûcibince vakfın galle-i mevcûdesinden ta'mîr olunur.

Ve eğer vâkıf tarafından bervech-i muharrer şart edilmese veyâhut edilip galle mevcûd olmasa o sûretlerde süknânın meşrûnun lehi ol menzili kendi malından ta'mîr eder.

Meşrûnun lehin ta'mîre iktidârı olmadığı veyâhut olupta ta'mîrden imtinâ' ettiği takdirce ol menzil re'y-i hâkim ve ma'rifet-i mütevellî ile ücretine mahsûben ta'mîr etmek üzere âhara icâr olunur.

413. Mes'ele:

Gallesi evlâda meşrûn olan vakf akar harâb olup ta'mîre muhtâc oldukta mütevellî hâsıl olan galleyi ta'mîre sarf etmek istedikte evlâd râzı olmayıp galleyi beynimizde iktisâm ederiz diyemezler.

2-Fasl-ı Sani: Vakf arsa üzerine inşâ olunan ebniyeye dâirdir.

414. Mes'ele:

Bir vakfın mütevellîsi ol vakfdan olan bir arsaya binâ ihdâs eylese nazar olunur.

Eğer ol binâya masrûfu olan meblağ mal-ı vakf ise gerek nefsi için veyâhut vakf için binâ ettiğini hîn-i binâda beyân ve işhâd etsin ve gerek etmesin her halde binâ vakfın olmuş olur.

Ve eğer masrûfu olan meblağı mal-ı vakf olmayıpta kendi malı ise o sûrette hîn-i binâda nefsi için binâ ettiğini beyân ve işhâd etmiş ise bina kendisinin malı olmuş olur.

Ama nefsi için bina ettiğini hîn-i binâda beyân ve işhâd etmeyip sukût etmiş ise ol halde binâ vakfın olmuş olur.

Şu kadar var ki kendi malıyla binâ eden mütevellî vâkıfın kendisi ise hîn-i binâda nefsi için binâ ettiğini beyân ve işhâd etmeyip sukût etse bile ol binâ kendisinin malı olmuş olur.

415. Mes'ele:

Mütevellî olmayan kimse kendi malıyla bir vakf arsaya binâ inşâ eylese gerek hîn-i binâda nefsi için inşâ ettiğini beyân ve işhâd etsin ve gerek sukût etsin her halde ol binâ kendisinin malı olmuş olur.

R- BÂB-I SÂDİS-İ AŞAR

İstibdâl-i vakf hakkındadır.

416. *Mes'ele:*

Bir vakf akarın istibdâl oluması hakkında vâkîf tarafından bir şart dermeyân olunmuş ise o sûrette ol akarın istibdâli câiz değildir.

Fakat ol akar vakf için aslen galle götürmez veyâhut götürdüğü galle ol akarın haracına vefâ etmez bir hâle gelipte istibdâlinde vakf için maslahat mutahakkak olur ise o sûrette vâkîf istibdâli sarâhaten nehy etmiş olsa bile re'y-i hâkim ve izn-i sultânî ile istibdâl câizdir.¹⁰³ (165. mes'eleye mürâcaat oluna.)

417. *Mes'ele:*

Bedel alınacak mülk akarın mahal ve mevkî'i vakf akarın mahal ve mevkî'indan şeref ve rağbetçe dîn olmamak şarttır.

Binâenaleyh mülk akarın mevkî-i şerefce vakf akarın mevkîini ya müsavi veya andan a'la olmalıdır. Dîn olur ise istibdâl sahîh olmaz.

Meselâ Divanyolunda olan bir vakf akarı Kasımpaşa veyâhut Yenibahçede olan mülk bir akar ile istibdâl etmek sahîh olmaz. Her ne kadar Kasımpaşa veya Yenibahçede olan mülk akar Divanyolunda olan vakf akardan daha büyük ve gallesi daha ziyade isede.

418. *Mes'ele:*

Mülk akar ile vakf akarın bir belde de olmaları istibdâlin sıhhatinde şart değildir.

Binâenaleyh bir belde de olan vakf akarı diğer belde de olan mülk akar ile istibdâl etmek sahîh olur.

Meselâ İstanbul'da olan bir vakf akarı İzmir'de olup mevkî'ce andan ziyâde şeref ve kıymetli olan mülk akar ile istibdâl etmek sahîh olur.

419. *Mes'ele:*

Vakf akarın nukûdu ile istibdâli câizdir.

420. *Mes'ele:*

İstibdâl-i müseccelin nakzı câiz olamaz.

Şöyle ki bir vakfın şerâit ve istibdâli mevcûd olmadığı halde izn-i hâkim ve emr-i sultânî ve re'y-i mütevellî ile istibdâl olunup ba'dehû lede'l-mürâfaa hâkim ol istibdâlin sıhhat ve luzûmuyla hüküm ettikten sonra artık ol istibdâlin nakzı câiz olamaz.

¹⁰³ İrâde-i seniyye olmaksızın vakf akarın istibdâli icrâ olunmaması hakkında dokuz yüz elli bir tarihinde Şeyhülislâm Esbak Ebûssuud Efendi merhûmun arz ve telhîsi üzerine fermân-ı hümâyun şeref-i sâdir olmuştur. Bi hûd istibdâlin icrâsından hukkâm memnû'lardır.

S- BÂB-I SÂBÎ-İ AŞAR

Vakfa mutaallık deâvâ hakkında olup iki fasl-ı hâvîdir.

1-Fasl-ı Evvel: Mesmu' olup olmayan da'vâlara dâirdir.

421. Mes'ele:

İcâreteynli akarât-ı mevkûfede bedel-i ferâğ da'vâsı istimâ' olunur. 223. mes'eleye mürâcaat oluna.

422. Mes'ele:

Bir vakfın zürriyyetinden olduğunu da'vâ eden kimse vâkîf ile kendi beyninde olan vesâiti beyân etmek lâzımdır.

Beyân edemediği takdirde da'vâsı mesmu' olmaz.

423. Mes'ele:

Vâkıfın zürriyyetine meşrûta bir tevliyet münhal oldukça bir kimse zuhûr edüp ben vâkıfın zürriyyetinden deyû tevliyet-i mezkûreyi da'vâ edüp lâkin vâkîf ile kendi beyninde olan vesâiti beyân edemese da'vâsı mesmu' olmaz.

Şöyle ki o kimse meselâ benim babam filan anın babası filân anın babsı vâkîf filan olup ol vechile ben vâkıfın zürriyyetindenim deyû kendi ile vâkîf beyninde olan vâsıtaların isimlerini ta'dîd ve beyân ve silsile-i nesebini vâkıfa isâl etmedikçe da'vâsı mesmu' olmaz.

Şu kadar var ki vâkıfın zürriyyetinden olduğu sâbit olan kimsenin nesebinden veyâ karâbetinden olduğu da'vâ olunduğu takdirde vâkıfa kadar olan vesâitin beyânı lâzım değildir.

Meselâ bir vakf-ı kadîmin tevliyeti vâkıfın zürriyyetine ve bade'l-infirâz bir mektebin muallimine meşrûta olup tevliyet-i mezkûreyi vâkıfın zürriyyetinden olduğu sâbit olan kimse mutasarrıf iken vefât ettikte zürriyet vâkîf munkarız olmak za'mıyla ol mektebin muallimi tevliyet-i mezkûreyi zabt edüp ba'dehû diğer kimisine zuhûr ederek ben müteveffây-ı mezbûrun oğlu olup ol vechile vâkıfın zürriyyetindenim deyû da'vâ ve müteveffây-ı mezbûrun oğlu olduğunu isbât edüp tevliyet-i mezkûreyi zabt etmek istedikte mekteb-i mezbûr muallimi ol kimseye vâkîf ile kendi beyninde olan vesâiti beyân ve isbât etmedikçe tevliyet-i mezkûreden keff-i yed etmem diyemez.

Kezâlik tevliyeti vâkıfın evlâdına ve evlâd evlâdına meşrûta vakfın tevliyyetine vâkıfın evlâdından olduğu sâbit olan bir kimse mutasarrıf iken diğer kimisine zuhûr edüp ben senin li ebeveyn karındaşın oğlu olup ol vechile vâkıfın evlâd-ı evlâdındanım deyû da'vâ ve vech-i şer'î üzere isbât edüp tevliyet-i mezkûrede ol kimseye müşârik olmak istedikte ol kimse müddaîye vâkîf ile kendin beyninde olan vesâiti beyân ve isbât et ve illâ tevliyyete seni müdâhale ettirmem diyemez.

Kezâ tevliyet veya gallesi vâkıfın evlâdına ve evlâd evlâdına meşrûta vakfın tevliyetine meselâ batn-ı hâmisde evlâd-ı evlâd-ı vâkıftan olduğu sâbit olan kimse mutasarrıf iken diğer kimisine zuhûr edüp ben dahî senin ammi zâden olup ol vechile sana batn ve derecede müsâvî evlâd-ı evlâd-ı vâkıftanım deyû da'vâ ve müddaî aleyhin ammi zâdesi olduğunu isbât ettiği sûrette tevliyet veya gallede ana müşârik olur.

Bu sûrette dahî müddaîye vâkıf ile kendi beyninde olan vesâiti beyân ve isbât etmek lâzım değildir.

424. Mes'ele:

Vakf da'vâsında vâkıfın ismini beyân şart değildir.

Şöyle ki bir mahallin vakf olduğu da'vâ olunupta vâkıfın ismi beyân olunmasa bile da'vâ sahîh olup istimâ' olunur.

425. Mes'ele:

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı izn-i mütevellî ile sûret-i kat'ide âhara fâriğ olunduktan sonra ferâğ-ı mezkûr istiğlâl olmak üzere mefrûğun leh ile beynimizde akd-i muvâzâ edüp ba'dehû huzûr-ı mütevellîde kat'î sûrette ferâğı takrîr etmişim deyû mefrûğun lehden inkârına mukârin da'vâ edüpte mefrûğun lehin imzâ ve hatmini hâvî ve muvâziayı nâtik bir sened ibrâz eder ise da'vâsı istimâ' olunur.

Ama vech-i meşrûh üzere ibrâz edemediği takdirce hukkâm da'vây-ı mezkûrenin istimâ'ından bâ irâde-i seniyye memnu'dur.

Binâenaleyh hâkim da'vây-ı mezkûreyi bilâ sened-i istimâ' ve ferâğ-ı mezkûrun istiğlâl olduğuna müddeî tarafından ikâme olunan şuhûdu kabul ederek ferâğın istiğlâl olduğuna hükm eylese hükmü nâfiz olur.

426. Mes'ele:

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı bâ izn-i mütevellî sûret-i kat'iyyede fâriğ olup kat'î olmak üzere senedi tahrîr olunduktan sonra o kimse ben ol akarı ölünceye değin görüp gözetimin şartıyla meccânen fâriğ olmuşum şimdi ber mûcib-i şart mezkûr beni görüp gözetmediğin cihetle ol akarı sened istirdâd ederim deyû mefrûğun lehin inkârına mukârin da'vâ eylese da'vây-ı mezkûreyi istimâ'dan hukkâm bâ irâde-i seniyye memnu'dur.¹⁰⁴

Binâenaleyh hâkim da'vây-ı mezkûreyi istimâ' ve mûcibince ol akarın müddaîye reddiyle hükm eylese hükmü nâfiz olmaz.

¹⁰⁴ İş bu memnûiyyetin irâde-i seniyyesi bin iki yüz doksan altı senesi recebül'l-ferîdinin yirmi sekizi târihiyle şeref sâdır olmuştur.

427. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan bir akarı izn-i mütevellî ile âhara ferâğ edüp ba'dehû huzûr-ı hâkime gidip ben ol akarı bâ izn-i mütevellî ferâğ-ı sahîh fâriğ oldum deyû ikrâr edüp hâkim dahî istihkâmen mefrûğun leh yedine bir kat'a huccet verdikten sonra fâriğ dönüp ben ol akarı şu makûle şart-ı müfsîd ile fâriğ etmişim deyû mefrûğun lehden da'vâ eylese da'vâsı istimâ' kılınmaz.

428. *Mes'ele:*

Bir kimse bilâ icâreteyn tasarrufunda olan bir akarı izn-i mütevellî ile diğerkimisineye fâriğ olduktan sonra o kimse ben ol akarı nâm-ı müsteâr olarak muvâzaaten sana fâriğ olmuşum deyû inkâra mukârin da'vâ ve bervech-i muharrer muvâzaayı nâtık-ı mefrûğun lehin imzâ veya hatmini hâvî-i şâyân kabul bir sened ibrâz eylese da'vâsı istimâ' olunur.

Fâriğ vefât edüpte ashâb-ı intikâlden olan vereseşi bervech-i meşrûh da'vâ ve sened ibrâz eylese da'vâsı mesmu' olur.

Kezâlik mefrûğun leh vefât edüpte o akarı mefrûğun lehin ashâb-ı intikâlden olan vereseşi zabt eylese fâriğ mefrûğun lehin imzâ veyâ hatmini hâvî bir sened ibrâz ederek mefrûğun lehin veresesinden da'vâ eylese istimâ' olunur.

Hem fâriğ ve hem mefrûğun leh ashâb-ı intikâlden olan vereselerini terk ederek vefât etseler fâriğin vereseşi mefrûğun lehin veresesinden bervech-i meşrûh bir sened ibrâz ederek da'vâ eylese istimâ' olunur.

Ama mefrûğun leh ashâb-ı intikâlden aslen vârisi olmadığı halde vefât edüpte ol akar mahlûlen vakfi tarafına ait olmadıktan sonra fâriğ bervech-i meşrûh bir sened ibrâz etse bile muvâza da'vâsı istimâ' kılınmaz.

429. *Mes'ele:*

Bir kimse bir vakf akarı icâreteyn ile mütevellîsinden isticâr ve tefevviz ettikten sonra ol akar kable'l-isticâr mülküm idi deyû da'vâ eylese mesmu' olmaz.

430. *Mes'ele:*

Bir kimse tasarrufunda olan bir akar için filan vakfındır deyû ol vakfın mütevellîsine o lakar için bir müddet ücret verdikten sonra ol akar benim mülkumdür deyû da'vâ eylese mesmu' olmaz.

431. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı şu kadar akçe bedel mukâbelesinde diğerkimisineye izn-i mütevellî ile ferâğ ve bedel-i mezkûru tamâmen kabz eylediğini ikrâr ettikten sonra mefrûğun lehten bedel-i da'vâ eylese mesmu' olmaz.

432. *Mes'ele:*

Bir müteveffânın evlâdı bir akarı babamızdan mevrûs mülkümüzdür deyû bir kimseye semen-i ma'lûm mukâbelesinde bey' ve teslîm ettikten sonra(ol akar filan vakf müstegallâtından olarak hayâtında babamızın bi'l-icâreteyn tasarrufunda idi ba'de vefâtihi âdiyen bize intikâl eyledi binâenaleyh ol akarı mülkiyet üzere bey'imiz sahîh değildir) deyû da'vâ eyleseler mesmu' olunmaz.

433. *Mes'ele:*

Bir kimse mütevellî oldukta mâl-ı vakfdan makbûzum şu kadar meblâğdır deyû ikrar edüp ba'dehû bir müddet mürûrunda muhâsebesi görüldükte ol kadar meblağ makbûzum olmayıp mukaddemen kâziben ikrâr etmiştim deyû da'vâ eylese mesmu' olmaz.

434. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı izn-i mütevellî ile âhara ferâğ edüp ol akara mûtaallik da'vâdan mefrûğun lehin zimmetini ibrâ ettikten sonra ben ol akarı ferâğ bi'l-vefâ ile ferâğ etmiştim deyû da'vâ eylese mesmû' olmaz.

2-Fasl-ı Sâni: Mürûr-ı zamâna dâirdir.

435. *Mes'ele:*

Asl-ı vakfa mutaallik da'vâlarda mürûr-ı zamânın müddeti otuz altı senedir.

Binâenaleyh otuz altı sene bilâ öZR terk olunmuş olan asl-ı vakf da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Meselâ bir kimse bir akarı bir vakfin mütevellîsi muvâcehesinde otuz altı sene bervech-i mülkiyet mutasarrıf olup mütevellî bu müddette bilâ öZR sükût etmişken hâlâ mütevellî ol akar sinîn-i merkûmeden mukaddem mütevellîsi olduğum vakdın müstagallâtındandır deyû da'vâ eylese istimâ' kılınmaz.

Kezâlik bir vakfin mütevellîsi bir akarı ol vakfin müstagallâtından olmak üzere diğER vakfin mütevellîsi muvâcehesinde otuz altı sene müddet icâr edüp vakf-ı sâni mütevellîsi bu müddette bilâ öZR sükût etmişken hâlâ ol akar otuz altı sene akdem benim mütevellî olduğum vakfin müstagallâtındandır deyû vakf-ı evvel mütevellîsinden dava eylese istima' kılınmaz.

Kezâ bir mezraây-ı arâzi-i emîriyeden olmak üzere bir vakfin mütevellîsi muvâcehesinde otuz altı sene müddet tasarruf olunup ol vakfin mütevellîsi bu müddette bilâ öZR sükût ettikten sonra ol mezraâ sinîn-i mezkûreden mukaddem mütevellîsi olduğum vakfin mustegallâtından idi deyû sâhib-i arz huzûrunda da'vâ eylese da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Kezâlik bir vakf nukûdun mütevellîsi diğER kimse ile bir beldede otuz altı sene sâkin olup mütevellî müddet-i mezkûrede o kimseden nesne da'vâ etmeyip bilâ öZR sükût etmişken hâlâ mütevellî sinîn-i merkûmeden mukaddem vakıf-ı mezbûrun nukûdundan zimmetinde şu kadar kuruş vardır diye inkârına mukârin o kimseden da'vâ eylese istimâ' kılınmaz.

436. *Mes'ele:*

Batnen ba'de batnin evlâda meşrût vakf hakkında mürûr-ı zamânın mebdei batn-ı evvelin inkırâzı târihinden mu'teber olur.

Meselâ tevliyet ve gallesi batnen ba'de batnin vâkıfın evlâdına meşrûta vakf akarı batn-ı evvelde evlâddan biri âhara bey' ve teslîm edüp müşterâ dahî ol akara otuz beş sene miktârı vaz'ı yed ve tasarruf ettikten sonra batn-ı evvel bi'l-küllîye munkarız olmakla batn-ı sâñide bulunan evlâd mütevellî olup bir sene mürûrunda ol akarı vakf olmak üzere müşterîden da'vâ eyleseler mesmû' olur.

Çünkü batn-ı evvelin inkırâzından sonra ancak bir sene mürûr etmiştir. Andan evvel geçen müddet mürûr-ı zamân müddetine mahsûb edilmez.

Kezâlik vâkıfın batnen ba'de batnin evlâdına ve evlâd evlâdına meşrût bir tevliyeti ecânibden bir kimse vâkıfın batn-ı ûlâda evlâdı muvâcehelerinde on dört sene zabt edüp ba'dehû batn-ı evvel munkarız olmakla batn-ı sâñide bulunan evlâd bir sene mürûrunda tevliyet-i mezkûreyi o kimseden da'vâ ettiklerinde o kimse mücerred on beş sene mürûr etmekle da'vânız mesmu' olmaz diye müddaîlerin da'vâsını men' edemez.

437. *Mes'ele:*

Akarât-ı mevkûfenin tasarrufuna mütallik da'vâlarda mürûr-ı zamânın müddeti on beş senedir.

Binâenaleyh on beş sene bilâ öZR terk olunmuş olan tasarruf da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Meselâ bir kimse bir vakf akara diğER kimisine muvâcehesinde on beş sene bi'l-icâreteyn tasarruf edüp zikr olunan müddette o kimisine bilâ öZR sükût ettikten sonra hâlâ ol akar müddet-i mezkûreden akdem bi'l-icâreteyn benim tasarrufumdadır deyû da'vâ eylese mesmû' olmaz.

Kezâlik iki kimse icâreteynli bir vakf akara on beş sene ale'l-iştirâk tasarruf edüp bu müddette yek diğERinden nesne da'vâ etmemişken hâlâ anlardan biri ol akar sinîn-i mezkûreden mukaddem müstakillen icâreteyn ile benim tasarrufumda idi deyû diğERinden da'vâ eylese da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Kezâlik bir kimse bir vakf akarı ol vakfın mütevellîsi huzûrunda on beş sene müddet icâreteyn sûretiyle zabt ve tasarruf edüp bu müddette mütevellî bilâ öZR sükût etmiş iken ol akar taraf-ı vakfdan sana icâr olunmayıp sen ol akarı fuzûlen zabt edersin deyû o kimseden da'vâ eylese mesmû' olmaz.

438. *Mes'ele:*

Nukûd-ı mevkûfenin aslına mütallık da'vâlarda mürûr-ı zamânın müddeti otuz altı senedir.

Ama ribhîne mütallık da'vâlarda murûr-ı zamânın müddeti on beş senedir.

439. *Mes'ele:*

Fâriğ ile mefrûpun lehin müddet-i tasarrufları bir birine zam ve ilâve edilir.

Şöyle ki mustagallât-ı mevkûfeden bir akarı bir müddet fâriğ bir müddet mefrûğun leh tasarruf edüpte bu iki müddetin mecmû'u murûr-ı zamân haddine bâliğ olsa o müddetlerde bilâ öZR terk-i da'vâ etmiş olan müddaînin da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Meselâ bir kimse mustegallât-ı mevkûfeden bir akarı diğER kimisine muvâcehesinde on beş sene müddet bi'l-icâreteyn zabt ve tasarruf ba'dehû âhara ferâğ edüp mefrûğun leh dahî ol akarı beş sene müddet o kimisine muvâcehesinde tasarruf edüp bu iki müddette o kimisine bilâ öZR sükût etmişken hâlâ o kimisine ol akar sinîn-i mezkûreden mukaddem târihle bi'l-icâreteyn benim tasarrufumdadır deyû da'vâ eylese bu da'vâda zamân bulunduğundan istimâ' kılınmaz.

440. *Mes'ele:*

Müntakil minh ile müntakil ileyhın müddet-i tasarrufları bir birine zam ve ilâve edilir.

Şöyle ki bir kimse icâreteyn ile bir vakf akara bir müddet tasarruf ettikten sonra vefât edüp ol akarı bir müddet dahî intikâl-i âdiye binâen müteveffânın ashâb-ı intikalden olan vereseşi icâreteyn ile zabt ve tasarruf edüp bu iki müddetin mecmû'u mürûr-ı zamân haddine bâliğ olsa o müddetlerde bilâ öZR sükût etmiş olan müddaînin da'vâsı istimâ' kılınmaz.

441. *Mes'ele:*

Müddâi aleyhin telakkî iddiâ eylemesi müddaînin da'vâsında olan mürûr-ı zamânı def etmez.

Meselâ bir kimse bir vakf akarı diğER kimisine muvâcehesinde bilâ öZR on beş sene bi'l-icâreteyn mutasarrıf olup ba'dehû o kimisine ol akarı sinîn-i mezkûreden mukaddem benim tasarrufumda idi sen gasben zabt edersin deyû da'vâ ettikte o kimse dahî fi'l-hakîka ol akar mukaddemen bi'l-icâreteyn senin tasarrufunda iki lâkin ol akarı on beş sene akdem bâ izn-i mütevellî kat'iyyen bana ferâğ etmiştin dese müddaînin da'vâsında mürûr-ı zamân mündefî' olmaz.

Binâenaleyh o kimse telâkki müddeâsına beyyine taleb olunmayıp bilâ beyyine o akar anın yedinde ibkâ olunur.

442. *Mes'ele:*

Bir kimse bir akarı otuz altı seneden ziyâde bir müddet tasarruf ettikten sonra bir vakfın mütevellîsi ol akar mütevellîsi olduğum vakfın mustegallâtından olup müddet-i mezkûrede sana

îcâr etmiştim deyû da'vâ ettikde o kimse dahî ol akar benim mülkümdür deyû mütevellînin da'vâsını inkâr eylese nazar olunur.

Eğer müddet-i mezkûrede taraf-ı vakfdan o kimseye îcâr olunduğu beyne'n-nâs ma'rûf ve meşhûr ise mütevellînin da'vâsı istimâ' olunur.

Ve eğer ma'rûf ve meşhûr değil ise o sûrette istimâ' olunur.

443. *Mes'ele:*

Da'vânın istimâ'ına mâni' olan murûr-ı zamân müddetinin bilâ da'vâ geçmiş olması değildir.

Binâenaleyh ber husûsi aralıkta huzûr-ı hâkimde diğer kimseden da'vâ edüp lâkin da'vâları fasl olunamayıp bu vechile murûr-ı zaman bulunsa o murûr-ı zamân da'vânın istimâ'ına mâni' olmaz.

Şu kadar var ki her iki da'vâ beyninde tahallül eden müddet murûr-ı zamân haddine bâliğ olmamalıdır.

Müddet-i mütehallile murûr-ı zaman haddine bâliğ olur ise da'vâ istimâ' kılınmaz.

Meselâ bir kimse diğer kimisinden bundan akdem bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan filan vakf akarı bir sene evvel izn-i mütevellî ile bana ferâğ etmişin teslim et deyû o kimisinin inkârına mukârin huzûr-ı hâkimde da'vâ edüp lâkin da'vâsı fasl olunamayıp ba'dehû on sene murûrunda yine husûs-ı mezkûru huzûr-ı hâkimde da'vâ edüp ke'l-evvel fasl-ı da'vâ olunamayıp bu hâl üzere yedi sene daha murûr ettikten sonra hâlâ husûs-ı mezkûru da'vâ eylese da'vâsı mesmû' olur.

Ama sûreti mezkûrede en evvelki da'vânın on beş sene murûr ettikten sonra da'vâ eylese da'veyn beyninde güzerân eden müddet murûr-ı zamân haddine bâliğ olduğu cihetle mesmû' olmaz.

444. *Mes'ele:*

Cehl-i murûr-ı zamânda i'zâr mu'teberden değildir.

Meselâ bir kimse diğer kimisine mevâcehesinde bir vakfın tevliyetine on beş sene mutasarrıf olup o kimisine o müddette bilâ özr sükût ettikten sonra hâlâ sinîn-i mezkûreden mukaddem şart- vâkıf mûcibince ol tevliyete ben müstahak idim lâkin şimdiye değin şart-ı vâkıf mechûlum bulunduğu cihetle da'vâ edememiş idim şimdi ise şart-ı vâkıfa itlâ' kesb ettiğimden da'vâ ederim dese da'vâsı istimâ' olunmaz.

445. *Mes'ele:*

Bir vakf mütevellîsinin ol vakf aleyhinde vuku' bulan ikrârı sahîh ve nâfiz olmaz.

Binâenaleyh mütevellînin vakf aleyhinde vuku' bulan ikrârıyla murûr-ı zamân mündefî' olmaz.

Şöyle ki bir vakfin mütevellîsi bir akarı ol vakfin müstegallâtından olmak üzere diğer kimse muvâcehesinde on beş sene zabt ve tasarruf edüp o kimse o müddette bilâ özl sükût ettikten sonra ol akar sinîn-i mezkûreden mukaddem târih ile benim mülkümdür deyû da'vâ ve mütevellî dahî ol akar anın mülkü olduğunu ikrâr eylese müddâin da'vâsında olan mürûr-ı zamân mündefî' olmaz.

Binâenaleyh müddâin da'vây-ı mezkûresi istimâ' kılınmaz.

Kezâlik bir vakfin mütevellîsi bir akarı ol vakfin müstegallâtından olmak üzere diğer vakfin mütevellîsi muvâcehesinde otuz altı sene müddet zabt ve tasarruf edüp vakf-ı sâni mütevellîsi bu müddette bilâ özl sükût etmiş iken hâlâ ol akar mütevellîsi olduğum vakfin müstegallâtındandır deyû vakf-ı evvel mütevellîsinden da'vâ ettikte vakf-ı evvel mütevellîsi dahî ol akar vakf-ı sâni müstegallâtından olduğunu ikrâr eylese vakf-ı sâni mütevellîsinin da'vâsında olan mürûr-ı zamân mündefî' olmaz.

Binâenaleyh vakf-ı sâni mütevellîsinin da'vây-ı mezkûresi istimâ' kılınmaz.

446. Mes'ele:

Ribh ve galle-i vakf hakkında mürûr-ı zamânın müddeti on beş senedir.

Binâenaleyh on beş sene bilâ özl mütevellî-i vakf tarafından terk olunmuş olan ribh ve galle-i da'vâsı mesmu' olmaz.

447. Mes'ele:

Tahsîsât kabîlinden olan arâzi-i mevkûfenin tasarrufuna mutaallik da'vâlarda mürûr-ı zamânın müddeti on senedir.

Ama raKâbesine mutaallik da'vâlarda otuz altı senedir.

448. Mes'ele:

Mürûr-ı zamânda mu'teber olan sene sene-i kameriyyedir. Yoksa sene-i şemsiyye değildir.

Binâenaleyh mürûr-ı zamân müddeti sene-i kameriyyeden hesâb edilmek lâzım gelir.

449. Mes'ele:

Menâfi'i umûma âit ve meşrût olan müessesât-ı hayriye da'vâlarında mürûr-ı zamân cârî olmaz.

T- BÂB-I SÂMİN-İ AŞAR

Hasm olup olmayanlara dâirdir.

450. *Mes'ele:*

İcâreteynli akarât-ı mevkûfenin gerek raKâbe ve gerek tasarruf-u âdiyesine mutaallik her nev' da'vâda mütevellî-i vakfın huzûru şarttır.

Ol akarın müste'ciri gerek müddaî bulunsun ve gerek müddaî aleyh bulunsun.

Fakat icâreteynli bir vakf akar gasb olursa anı gâsıbdan müste'cir da'vâ edebilir. Mütevellînin huzûr-ı şart değildir.

Meselâ bir kimse diğer kimisinin yedinde olan bir akarı filan vakfın mustegallâtından olmak üzere bi'l-icâreteyn benim tasarrufumdadır deyû da'vâ eylese bu da'vânın sıhhatında ol vakfın mütevellîsi hâzır bulunmak şarttır.

Kezâlik bir vakfın müsakkafâtından olmak üzere icâreteyn sûretiyle bir kimsenin yedinde olan bir akar için diğer kimisine ol akar mülkümdür veyâhut bi'l-icâreteyn benim tasarrufumdadır deyû mütevellî-i vakf-ı hâzır olmayarak yalnız ol kimseden da'vâ eylese da'vâsı sahîh olmaz.

Binâenaleyh hâkim suver-i meşrûhada bilâ huzûri'l-mütevellî da'vây-ı mezkûreyi istimâ' ve hükm etse hükmü nâfiz olmaz.

Ama bir kimse diğer kimisinin yedinde olan icâreteynli bir vakf akar için ol akar bi'l-icâreteyn benim tasarrufumda iken sen ol akarı gasben zabt ettik deyû mütevellî-i vakf hâzır olmayarak o kimisinden da'vâ eylese da'vâsı istimâ' kılınır.

451. *Mes'ele:*

Müddaâ bih olan vakf akar birkaç vakf ile mahlût bulursa ol vakfların cümlesinin mütevellîleri hâzır bulmak şart olup ba'zısının huzûru kâfi değildir.

452. *Mes'ele:*

Arsası mukâtaalı vakf ve ebniye ve eşcâr gibi müştemilâtı mülk olan akarın müştemilâtına mutaallık da'vâda mütevellî-i vakfın huzûru şart değildir.

Ama arsasına mutallık da'vâda mütevellî-i vakfın huzûru şarttır.

453. *Mes'ele:*

Bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı âhara icâr edüpte andan dolayı müste'cirden icâre-i müctemi'a da'vâ eylese bu da'vâda mütevellî-i vakfın huzûru şart değildir.

454. *Mes'ele:*

Bedel-i ferâğ da'vâsında mütevellînin huzûru şart değildir.

Şöyle ki bir kimse diğer kimisinden mustegallât-ı mevkûfeden bi'l-icâreteyn tasarrufunda olup bâ izn-i mütevellî sana ferâğ etmiş olduğum filan akar bedelinden zimmetinde şu kadar meblağ alacağım vardır deyû da'vâ eylese mütevellînin huzûru şart değildir.

455. *Mes'ele:*

Ayrı ayrı vakflardan bir birine muttasıl iki bâb icâreteynli akarın mutasarrıflarından birisi diğerinden kendi tasarrufunda olan akara tecâvüz eylediğini da'vâ ettikte ol vakflardan her birinin mütevellîsi hâzır bulunmak şarttır.

456. *Mes'ele:*

Bir kimse diğer kimisinin icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı bir müddet gasben zabt eylese o müddette gâsıb üzerine lâzım gelen ecr-i misli da'vâda hasm mütevellî-i vakfdır. Yoksa bi'l-icâreteyn müste'cir değildir.

Meğer mütevellî da'vây-ı mezkûrede müste'ciri tevkîl etmiş ola.

457. *Mes'ele:*

Vâkıfı bir zât olan vakfin meşrûtun lehleri menfaât-i meşrûtaya mutaallık da'vâda gerek müddâi olsun ve gerek müddâi aleyh olsun onlardan birisi sâir tarafından hasm olunabilir.

458. *Mes'ele:*

İştirâk ve meşrûtiyet üzere birkaç kişinin mutasarrıf oldukları tevliyyete diğer bir kimse istihkâk da'vâ eylese tevliyyet mutasarrıflarından yalnız biri müddâiye hasm olup diğerlerinin huzûru şart değildir.

Binâenaleyh birinin aleyhinde lâhık olan hükm-ü sâirîne dahî sirâyet eder.

Fakat hükmü vâkıf'ın sâir vereseye sirâyeti müddâinin da'vâsı sâbit olması şartıyla meşrûttur.

Meselâ tevliyyeti vâkıfın evlâdına meşrûta vakfin tevliyyetine vâkıfın evlâd-ı evlâdlarından birkaç kişiler mutasarrıflar iken diğer bir kimse zuhûr edüp ben dahî vâkıfın evlâd-ı evlâdındanım deyû tevliyyet-i mutasarrıflarından yalnız biri muvâcehesinde da'vâ ve müddeâsını bi'l-beyyine isbât edüp mûcibince hükm olursa bu hükm sâir mutasarrıflara dahî sirâyet eder.

Kezâlik tevliyyeti batnen ba'de batnin zürriyyet-i vâkıfa meşrûta olan vakfin tevliyyetine batn-ı sâinde olan evlâd-ı vâkıftan birkaç kişi mutasarrıflar iken diğer bir kimse zuhûr edüp batn-ı evvelde vâkıfın evlâdındanım deyû tevliyyet-i mutasarrıflarının yalnız biri muvâcehesinde da'vâ ve müddeâsını vech-i şer'î üzere isbât edüp hükm olursa bu hükm sâir mutasarrıflara dahî sirâyet eder.

Binâenaleyh bu sûrette tevliyet-i mutasarrıfların cümlesinden ref' olunarak müddaîye tevcîh olunur.

459. Mes'ele:

Bir vakfın tevliyeti münhal olup şart-ı vâkîf mûcibince ol tevliyetin henüz meşrûtun lehi mutaayyin olmakla iki kimseden her biri tevliyet-i mezkûreye kendisinin müstahak olduğunu da'vâ eylese anlardan biri âhara hasm olamaz.

Binâenaleyh anlara hasm olmak üzere taraf-ı hâkimden ol vakfa bir kâimmakâm nasb olunarak kâimmakâm muvâcehesinde da'vâ ederler.

460. Mes'ele:

Süknâ veya gallesi meşrûta olan akarât-ı mevkûfeyi da'vâda hasm mütevellî-i vakfdır. Yoksa süknâ veya gallenin meşrûtun lehi değildir.

Meselâ bir kimse diğer kimisine yedinde olan bir hâneyi süknâ veyâhut gallesi bana meşrûta vakftır deyû da'vâ edüpte ol vakfın tevliyeti müddaî uhdesinde olmadığı halde mücerred meşrûtun leh olmakla da'vâsı istimâ' kılınmaz.

Fakat hâkim meşrûtun lehi da'vâya me'zûn kılarak anın husûmetini re'y eder ise o sûrette meşrût dahî hasm olabilir.

461. Mes'ele:

Menâfi'i umûma âit ve meşrût olan müessesât-ı hayriyeyi da'vâda âmmeden biri hasm olabilir.

U- BÂB-I TÂSÎ'-İ AŞAR

Vakf hakkında şehâdete dâir olup üç faslı hâvîdir.

1-Fasl-ı Evvel: Makbûl olup olmayan şehâdet hakkındadır.

462. Mes'ele:

Aslı vakf hakkında vakfın lehine mürtezekasının şehâdeti makbûldur.

Meselâ bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi bir kimse asl-ı mal-ı vakfdan zimmetinde şu kadar akçe vardır deyû da'vâ ettikte mütevellînin müddeâsına ol vakfın mürtezekâsından ba'zı kimseler mütevellînin müddeâsına şehâdet etseler kabul olunur.

Kezâlik bir vakfın mütevellîsi diğerkimsenin yedinde olan bir akar için ol vakfın mustegallâtındandır deyû da'vâ zevi'l-yed dahî mülkümdür deyû mütevellînin da'vâsını inkâr ettikte mütevellînin müddeâsına ol vakfın mürtezekâsından ba'zı kimseler şehâdet etseler kabul olunur.

463. Mes'ele:

Vakfa mutaallik bir da'vâda mütevellîye şühüd ikâmesi lâzım geldikte mütevellî şahidim yoktur dedikten sonra şâhid ikâme eylese kabul olunur. 334. mes'eleye mürâcaât oluna.

464. Mes'ele:

Ribh ve galle-i vakf hakkında vakfın lehine mürtezekâsının şehâdeti makbûl değildir.

Meselâ bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi diğerkimseden nukûd-ı mevkûfeden sana ikrâz etmiş olduğum akçe için üzerine vech-i meşrû' üzere şu kadar akçe ribh ilzâm etmiştim deyû da'vâ ve o kimse dahî inkâr ettikte mütevellînin müddeâsına ol vakfın mürtezekâsından ba'zı kimseler şehâdet etseler kabul olunmaz.

Kezâlik bir vakfın mütevellîsi diğerkimseye ol vakfın akarâtından filan akarı sana îcâr etmiştim anın ücretinden müctemi' zimmetinde şu kadar akçe vardır deyû da'vâ ve o kimse dahî inkâr ettikte mütevellînin müddeâsına ol vakfın mürtezekâsından ba'zı kimseler şehâdet eyleseler kabul olunmaz.

465. Mes'ele:

Bir mahallin vakf-ı kadîm olduğuna şehâdet eden şâhitler vâkıfın ismini beyân etmes'eler bile şehâdetleri kabul olunur.

466. Mes'ele:

Bir kimsenin zürriyyet-i vâkıftan olduğuna şehâdet eden şâhidler o kimse ile vâkıf beyninde olan vesâiti beyân etmek lâzımdır.

Binâenaleyh şâhidler ber vech-i muharrer vesâit-i beyân etmeyerek o kimsenin mutlakan zürriyyet-i vâkıfdan olduğuna şehâdet eyleseler şehâdetleri kabul olunmaz.

Şu kadar var ki müddaî vâkıfın zürriyyetinden olduğu sâbit olan bir şahsın zürriyyet veya akrabâsından olduğunu da'vâ eylediği takdirde şâhidler dahî bu vech üzere şehâdet eyleseler bu şehâdet kâfi olup müddaî ile vâkıf beyninde olan vesâiti beyân etmek lâzım değildir.

Buna dâir tafsilât 423. mes'elede mürûr etmiştir. Oraya mürâcaât oluna.

İSTİTRÂD

467. Mes'ele:

Bir hâkimin menfaâti kendine meşrûta bir vakfin gerek aslı ve gerek gallesi hakkında lehine hükmü nâfiz olmaz.

Meselâ gallesi bir belde hâkimine meşrûta olan vakfin mütevellîsi ol beldede vâkı' diğer kimisininin mülkiyet üzere yedinde olan bir akarı ol vakfin mustegallâtındandır deyû hâkim huzûrunda o kimseden inkârına mukârin da'vâ ve müddeâsına ikâme-i beyyine edüpte mücibince o hâkim dahî hükmetse hükm nâfiz olmaz.

Ol beldede bu makûle husûsât-ı vakfiyeyi istmâ'a me'zûn diğer hâkim var ise onun huzûrunda mürâfaaları icrâ olunur.

Diğer hâkim yok ise Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 1809. maddesine tevfiikan muâmele olunur.

2-Fasl-ı Sâni: Tesâmu'la şehâdete dâirdir.

468. Mes'ele:

Zevi'l-yedin tasarrufu esbâb-ı mülkden bir sebep-i şer'îye müstenid olmadıkça asl-ı vakf hakkında tesâmu'la şehâdet kabul olunur.

Bu makamda asl-ı vakfdan murâd vakfa mutaallik olup sıhhat-i vakfin mevkûfun aleyhi bulunan şeylerdir.

Meselâ bir kimse yedinde olan bir akar için bir vakfin mütevellîsio vakfin malıdır deyû da'vâ ve o kimse dahî esbâb-ı mülkden bir sebep beyân etmeyerek ol akar benim mülkümdür deyû mülk-ü mutlak iddiâ ve bu vechile mütevellînin da'vâsını inkâr ettikte mütevellînin müddeâsına ba'zı kimseler tesâmu'la şehâdet eyleseler kabul olunur.

Ama zevi'l-yedin tasarrufu şirâ ve hibe ve irs gibi esbâb-ı mülkten bir sebep-i şer'îye müstenid olur ise o sûrette asl-ı vakf hakkında tesâmu'la şehâdet kabul olunmayıp tescîl-i vakfi isbât lâzımdır.

Tescîl hakkında ise tesâmu'la şehâdet kabul olunmaz.

Meselâ bir kimse bir akarı âhardan iştirâ ederek mülkiyet üzere ana mutasarrıf iken bir vakfin mütevellîsi ol akar vakf-ı mezbûr mustegallâtındandır deyû da'vâ ettikte mütevellînin müddeâsına ba'zı kimseler tesâmu'la şehâdet eyleseler bu şehâdet kabul olunmaz.

469. *Mes'ele:*

Mahz-ı surût-ı vakf tesâmu'la şehâdet kabul olunmaz.

Meselâ ber vech-i meşrûta olmak üzere zabt olunagelen bir akarın hakkında vâkıfın evlâd-ı evlâdından bir kimse ol akarın gallesini vâkıf evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart etmiştir deyû da'vâ ettikte müddeâsına ba'zı kimisinelere tesâmu'la şehâdet eyleseler kabul olunmaz.

Ama asl-ı vakf hasm tarafından inkâr olunupta asla semâ'la şehâdet zımında şurût-ı vakfa dahî semâ'la şehâdet eyleseler kabul olunur.

3-Fasl-ı Sâlis: Tercîh-i beyyînâta dâirdir.

470. *Mes'ele:*

Sihhat beyyinesi maraz-ı mevt beyyinesinden evlâdır.

Meselâ bir kimse mülkün akarını vakf-ı mütevellîye teslim edüp tescîl-i şer'î ettirdikten sonra vefât edüp sülüs müsâid olmamakla veresesi maraz-ı mevtinde vakf etmişti deyû da'vâ ve mütevellî-i vakf dahî sihhatinde vakf etmişti diye da'vâ edüp tarafından her biri müddeâsına beyyine ikâme etse mütevellînin beyyinesi tercih edilir.

Kezâlik ashâb-ı intikâlden aslâ vârisi olmayan bir kimse icâreteyn ile tasarrufunda olan vakf akarı âhara bâ izn-i mütevellî ferâğ ettikten sonra vefât ettikte mütevellî fâriğ maraz-ı mevtinde ferâğ etmişti binâenaleyh ferâğ sahîh olmayıp ol akar mahlûlen taraf-ı vakfa âittir deyû da'vâ ve mefrûğun leh dahî sihhatinde ferâğ etmişti. Binâenaleyh ferâğ sahîhdir deyû da'vâ edüp tarafeyn müddeâlarına ikâme-i beyyine etmek isteseler mefrûğun lehin beyyinesi tercih edilir.

471. *Mes'ele:*

Bir kimse icâre ile tasarrufunda olan vakf arsaya kendi malıyla binâ ihdâs ettikten sonra mütevellî sen benim emrimle masrûfun ücrete mahsûb olmak üzere binâ etmiştin deyû da'vâ müste'cir dahî nefsim için bina etmiştim deyû dava edüp anlardan her biri müddeâsına ikâme-i beyyine etmek istese mütevellînin beyyinesi tercih olunur.

472. *Mes'ele:*

Takyîd beyyinesi itlâk beyyinesi üzerine tercih olunur.

Şöyle ki bir vakfın gallesine vâkıfın batn-i evvelde olan evlâdı mutasarrıflar iken vâkıfın batnı sâvide bulunan evlâdı ol vakfın gallesi vâkıfın mutlak olan evlâdına ve evlâdı evlâdına meşrûtadır deyû da'vâ ve vâkıfın batn-ı evvelde evlâdı galle-i mezkûra vâkıfın batnen ba'de batninin evlâdına ve evlâd-ı evlâdına meşrûtadır deyû da'vâ edüp tarafeyn müddeâlarına ikâme-i beyyine etmek isteseler batn-ı evvelde bulunan evlâdın beyyinesi tercih olunur. Tevliyet dahî galle gibidir.

473. *Mes'ele:*

Bir mahalde vâki'-i arâzi için bir vakfin mütevellîsi ol vakfin arâzîsindedir deyû da'vâ ve sâhib-i arz arâzi-i emîriyededir deyû da'vâ edüp her biri müddeâsına ikâme-i beyyine etmek istese şöhret-i şâyia hangi tarafda ise ol tarafın beyyinesi tercih olunur.

Şöyle ki ol arâzinin vakfiyeti hakkında şöhret-i şâyia vâri ise mütevellînin beyyinesi tercih olunur.

Ve bi'l-aks şöhret-i şâyia ol arâzinin arâzi-i emîriyeden olmasında ise sâhib-i arzın beyyinesi tercih olunur.

Hiçbir tarafta şöhret-i şâyia yok ise nazar olunur.

Eğer ol arâziye vaz'-ı yed taraf-ı vakfda ise hâric olan sâhib-i arzın beyyinesi tercih olunur.

Ve eğer vaz'-ı yed taraf-ı beytül-mâlde ise hâric olan mütevellînin beyyinesi tercih olunur.

474. *Mes'ele:*

Vakf da'vâsı mülk-i mutlak da'vâsı kabîlindedir.

Binâenaleyh iki vakfin mütevellîlerinden her biri bir mahallin kendi vakfından olduğunu da'vâ edüp anlardan biri zevî'l-yed diğeri hâric bulunsa hâricin beyyinesi tercih olunur

Kezâlik bir mahalli bir kimse mülkümdür deyû mülk-i mutlak da'vâsı edüp bir vakfin mütevellîsi dahî vakfdır deyû da'vâ edüp anlardan biri zevî'l-yed diğeri hâric bulunsa hâricin beyyinesi tercih olunur.

Şöyle ki eğer ol mahal mülkiyet-i dava eden kimsenin yedinde ise mütevellînin beyyinesi tercih olunur.

Ve eğer mütevellînin yedinde ise mülkiyet da'vâsı edenin beyyinesi tercih olunur.

475. *Mes'ele:*

Vakf-ı müverrih da'vâsında târihi mukaddem olan tarafın beyyinesi râcihtir.

Şöyle ki bir mahal hakkında iki vakfin mütevellîlerinden târihi-i vakf-ı beyân ederek vakfiyet da'vâ edüp birinin târihi diğeri mukaddem olsa tarihi mukaddem olan mütevellînin beyyinesi tercih olunur.

V- BÂB-I İŞRÎN

Mütevelliye yemîn teveccüh edüp etmeyen mevâd hakkındadır.

476. *Mes'ele:*

Vakfa mutaallık da'vâda kendi üzerine akd iddiâ olunmayan mütevelliye yemîn teveccüh etmez

Meselâ vakf olmak üzere mütevellî yedinde olan bir aynı bir kimse mülkümdür deyû da'vâ edüpte müddeâsını isbât edemese mütevelliye yemîn verdiremez.

Kezâlik bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi diğerkimseden selefim olan mütevellînin idânesiyle vakfa şu kadar kuruluş deynin vardır deyû da'vâ ve ol kimse dahî ben meblâğ-ı mezbûru selefim olan mütevelliye zamân-ı tevliyetinde tamâmen edâ etmiştim deyû def'a tasaddî edüp lâkin def'ini isbât edemese hâlâ mütevelliye yemîn verdiremez.

Kezâ bir kimse filan vakfa şu kadar kuruluş deynin vardır deyû ikrâr ettikten sonra dönüp benim ol vakfa ol kadar kuruluş deynim olmayıp kâziben ikrâr etmiştim deyû da'vâ eylese ikrârında kâzib olmadığı hakkında ol vakfin mütevellîsine yemîn verdiremez.

Ama kendi üzerine akd iddiâ olunan mütevelliye yemin teveccüh eder.

Meselâ bir vakfin mustegallâtından olmak üzere mütevellîsi yedinde olan akar hakkında bir kimse ol akarı müddet-i ma'lûma tamâmına değin bana icâr etmiştim teslim et deyû mütevellînin inkârına mukârin da'vâ edüpte müddeâsını isbât edemese ol akarı kendine icâr etmediğine mütevelliye yemin verdirebilir.

Kezâlik bir kimse bir vakfin mütevellîsinden ol vakfin levâzımı için benden şu kadar eşyâ iştirâ ve kabz etmiştim semenini ver deyû da'vâ ve mütevellî inkâr edüpte müddeâsını isbât edemese mütevelliye yemîn verdirebilir.

Kezâlik bir vakf akarın müste'cirinden mütevellîsi ücret-i müctemia da'vâ ettikte müste'cir ücret-i mezkûreyi tamâmen sana edâ ve teslim edüp zimmetinde nesne kalmamıştır deyû mütevellînin inkârına mukârin def'a tasaddî edüpte def'ini isbât edemese mütevelliye yemin verdirebilir.

477. *Mes'ele:*

Ta'yîn mâde edilerek vakf hakkında bir gûne hyânet etmediğine dâir müttehem olan mütevellî hâkim tarafından tahlîf edilebilir.

Y- BÂB-I HÂDÎ VE İŞRÎN

İkrâra dâirdir.

478. *Mes'ele:*

Mütevellînin vakf aleyhine ikrârı câiz değildir.

Meselâ bir kimse vakf olmak üzere mütevellî yedinde bulunan bir akarı mülkümdür deyû da'vâ ettikte mütevellî müddâînin da'vâsını ikrâr ve i'tirâf etse mütevellînin iş bu ikrârı vakf aleyhinde câiz ve mu'teber değildir.

Binâenaleyh ikrâr-ı mezkûr medâr-ı hükm olamaz.

479. *Mes'ele:*

Bir kimse yedinde olan bir akar için ol akar vakftır dese bu söz ol akarın mukaddemen vakf edilmiş olduğunu ikrâra mahmûldür. Yoksa ibtidâen inşâ-i vakfa mahmûl değildir.

Binâenaleyh onda şerâit-i vakf aranmaz.

480. *Mes'ele:*

Bir vakfın galle veya süknâsından veya tevliyetinin meşrûnun lehi olan kimse meşrûnun leh olduğu sâbit olmayan diğer kimisine için ol dahî vakfın meşrûnun lehidir deyû ikrâr eylese mukırrin bu kararı ancak kendi hakkında nâfiz olur.

Sâir meşrûnun lehleri var ise anların haklarında nâfiz olmaz.

Binâenaleyh bervech-i muharrer mukırrin leh olan kimisine yalnız mukırrin hissesinde mukırre şerîk olur.

Sâir hissedârlar olduğu takdirde anlara hisselerinde şerîk olamaz.

Sûret-i meşrûhada mukır vefât etse ikrârın hükmü kalmaz.

Binâenaleyh müteveffânın ikrâr-ı mezkûr ile evlâdı ilzâm olunamaz.

481. *Mes'ele:*

İcâreteynli vakf akarın raKâbesine dâir bir husûsda bi'l-icâreteyn mutasarrıfın vakf aleyhine ikrârı sahîh ve mu'teber değildir.

Meselâ bir vakfın icâreteynli müstagallâtından olmak üzere bir kimsenin bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan bir akar için diğer kimisine mülkümdür deyû da'vâ ettikte ol kimse dahî ol akar müddâînin mülkü olduğunu ikrâr eylese bu ikrâr vakf hakkında nâfiz ve mu'teber olmaz.

Binâenaleyh hâkim ikrâr-ı mezbûra binâen ol akarın müddâînin mülkü olduğuna hükm eylese sahîh olmaz.

Kezâlik bir vakfın icâreteynli mustegallâtından olmak üzere bir kimsenin bi'l-icâreteyn tasarrufunda olan bir akar için diğer vakfın mütevellîsi benim vakfın mustegallâtındandır deyû da'vâ ettikte ol kimse dahî ikrâr eylese sahîh ve nâfiz olmaz.

482. *Mes'ele:*

Bir vakf-ı nukûdun mütevellîsi bir kimseden mütevellî-i sâbıkın idânesiyle mal-ı vakf-ı mezbûrdan zimmetinde şu kadar kuruş alacak vardır deyû da'vâ ve ol kimse dahî inkâr ile berâber eğer mütevellî-i sâbık gelip bâ bana ol kadar kuruş idâne etmiş olduğunu beyân eder ise meblâğ-ı mezbûru edâ ederim deyû va'd edüp ba'dehû mütevellî-i sâbık gelip o kimseye ol kadar kuruş idâne etmiş olduğunu beyân edüp lâkin o kimse tasdîk etmese mücerred va'd-i mezkûreyne binâen o kimse meblâğ-ı mezbûru ikrâr etmiş addolunamaz.

Bu sûrette hâkim mücerred va'd-i mezkûra binâen meblâğ-ı mezbûrun edâsıyla o kimse üzerine hükm eylese hükmü sahîh olmaz.

Ama mütevellî-i sâbık bervech-i muharrer beyân ettikten sonra dahî anı tasdîk eylese o sûrette meblâğ-ı mezbûru ikrâr etmiş olacağından meblâğ-ı mezbûrun edâsıyla ilzâm olunur.

II. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

A- GENEL BİR BAKIŞ

İslâm dini Hz. Peygamber'in peygamberliğini ilan etmesinden i'tibâren insanların hayatlarını, yaşam biçimlerini, birbirleri arasındaki münasebetleri, insanın yaratıcı ile münasebetlerini düzenleme amacı güden sosyal bir din olarak gönderilmiştir. İnsanların doğumundan ölümüne kadar bütün yaşamını düzenleyen İslâm'ın hükümleri, ilk günlerden i'tibâren beşeri ilişkilerin karmaşıklığı ve değişkenliği sebebiyle topyekûn kurallar manzumesi olarak indirilmeyip, peyderpey yirmi üç yıl gibi uzun bir süre boyunca Hz. Peygamber'e vahyedilmiştir.

Hz. Peygamber'in vefâtından sonra ise vahiy usulü devam edilerek yeni mes'eleler ortaya çıktığında önce Kurân-ı Kerîm'e sonra orada bulunamazsa Hz. Peygamber'in uygulamalarına müracaat edilmiş ve bu ikisinde bulunan hükme göre hükmedilmiştir. İki merci'de de bulunamayan hükümler Kurân'ın ruhu ve Hz. Peygamber'in gösterdiği mantık üzerine incelenerek hükmedilme yoluna gidilmiştir. Bu şekilde, mes'eleler meydana geldikçe hüküm verme usûlü, İslâm hukuk tarihinin neredeyse tamamını kapsamaktadır. Ortaya çıkan yeni mes'elelere müctehidler birbirlerinden farklı düşünerek yeni hükümler vermişlerdir. Farklı düşünce yollarını takip ederek aynı mes'eledede ince ayrıntılarda birbirlerinden ayrılan müctehidle, fikhî mezheplerin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Oluşan fikhî mezheplerin takipçileri de kendi imamlarının görüşlerini kitaplaştırıp yeni mes'eleleri bu görüşlere göre hüküm altına alma yolunu seçmişler ve böylelikle mezheplerinin hükümlerini fıkıh literatürüne kazandırmışlardır. Zamanla mezhebin görüşü içinde de sonradan gelen âlimler arasında fikir ayrılıkları olmuş ve bu, bir konu için birden fazla görüş ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir. Bu fikirler de yazılarak kitaplaştırılmış sonraki nesillere ulaşması sağlanmıştır.

İslâm hukuk literatüründe yukarıda bahsi geçen şekilde oluşturulan fıkıh kitapları bir kanun metni olarak değil bir fıkıh bilgisi aracı olarak kaleme alınmış eserlerdir. Ayrıca yazılmış olan bu eserler gerek mezhep içi gerekse mezhepler arası ihtilafları ortaya çıkararak kesin bir fikhî hükmün olmayacağını göstermiştir. Mezhep imamları arasında usul farklılıklarından dolayı ortaya çıkan bu ihtilaflar İslâm hukukuna diğer hukuklarla karşılaştırılması mümkün olmayan bir zenginlik de sağlamıştır. Hakkında kat'i hüküm bulunmayan birçok mes'eledede yapılan hataların kesin olarak yanlış olduğunu söyleyememeyi mümkün kılmıştır. Bu, İslâm'ı din olarak seçen ve ona göre hayatını sürdüren kişilerde belli bir serbestlik sağlayarak sınırların geniş tutulmasını ve dinin yaşanabilir kılınmasını sağlamıştır. "Dinde zorlama yoktur"¹⁰⁵ ayet-i mûcibince her birey sınırları kalın çizgilerle çizilerek belirlenmiş olan İslâm dininin sınırları

¹⁰⁵ Bakara, 2/256.

içerisinde geniş bir hareket özgürlüğü kazanmıştır. Örneğin “Namazı dosdoğru kılın...” ayet-i kerimesi ile namazın kılınması kesin olarak emredilmiş, bir müslümanın namazı kılmamasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Ancak namaz kılmak sınırının çizilmesinden sonra namazın şartlarını getirmekte zorluk yaşayan kişilere müsamaha gösterilerek onun gerekirse oturarak ve gerekirse ima ile namazı kılabilceği vurgulanmıştır.

Hakkında kesin hüküm (ayet-hadis) bulunmayan konularda ise müctehidler talî fıkıh delillerine başvurarak karar verme yoluna gitmişlerdir. Bu kararlar her insanın fitratı gereği düşüncelerinin ve mantıklarının farklı olması sebebiyle çoğu zaman İslâmi sınırlar içerisinde kalmak koşuluyla farklılık arz etmiştir.

Bu farklı görüşler İslâm fıkıh literatürüne büyük bir genişlik ve zenginlik kazandırmış, sosyal olayların bir tek doğruya indirgenemeyeceği prensibi fıkıh kitaplarına da yansımıştır. Ancak bu zenginlik zaman içerisinde İslâm fikhını ileri derecede özümsemiş, karşılaşılan yeni mes’eleler karşısında hüküm çıkartma mekesine sahip olan âlimlerin ve müctehidler azalmasıyla kitaplarda ki ihtilafı görüşlerden hangilerinin hükmünü yitirdiğini, hangilerinin ise günün şartlarına uygulanabileceğini tespit etmeyi zorlaştırmıştır.

İslâm devletleri her ne kadar İslâm hukukunun kurallarıyla tarih boyunca yönetilmiş olsa da yukarıda bahsi geçen kitaplardan yararlanılarak devletler idâre edilmişlerdir. İslâm tarihinde Hulefâ-i Râşidin dönemi başta olmak üzere Emeviler, Abbasiler ve diğer İslâm devletleri kanun metni niteliğinde sayılacak her hangi bir kitap ya da metne ihtiyaç duymadan devleti yönetme başarısı göstermişlerdir. Aynı usûl üzerine Osmanlılar da kurduğu İslâm Devleti’ni yönetmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti önceki İslâm Devletlerinden farklı olarak Şer’i ve Örfi olmak üzere iki başlı hukuk sistemiyle yönetilmiştir.

Ancak Avrupa’da meydana gelen devrimlerden sonra herkesin uyacağı genel kurallar oluşturma çalışmaları Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminden itibaren Osmanlı’da yaşanan batılılaşma hareketlerine binâen kanunlaştırma hareketi olarak Avrupa’dan ithal edilmiştir.

Çağdaş anlamda 1839 Tanzimat Fermanı’yla birlikte Osmanlı Devleti’nde adli teşkilat ve kanunlaştırma hareketlerinde bir takım köklü reforma gidilmiştir. Bu kanunlaştırma hareketlerindeki ilk düzenlemeler ceza hukuku alanında görülmüştür. 1840 da kısmen Fransızca’dan tercüme edilen Ceza Kanunnamesi ile ilk kanunlaştırma hareketine geçilmiştir. Bu ceza kanunu 1850, 1854 ve 1857 yıllarında üç kez ta’dil edilerek en son şeklini almıştır. Ardından 1850 senesinde Ticaret Kanunnamesi, 1863 Deniz ve Ticaret Kanunu ve 1868 de Şura-i Devlet’in (Danıştay) kurulması ile kanunlaştırma hareketlerine devam edilmiştir.

B- MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE İLE KARŞILAŞTIRMA

1868-1876 yılları arasında kanunlaşan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ile kanunlaştırma hareketlerinde doruk noktasına ulaşılmıştır. 1917 Hukuk-ı Aile Kanunnamesi ile de Mecelle'de yer verilmeyen aile hukuku kanunlaştırılmıştır.

Her iki kanun da İslâm hukukuna dayalı olarak hazırlanan ilk kanunlar olması dolayısıyla sadece Osmanlı hukuk tarihi bakımından değil İslâm hukuk tarihi bakımından da dikkate değer bir öneme sahiptir ve İslâm ülkeleri tarafından hazırlanan kanunlara öncülük ve örneklik etmiştir.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanıp kanunlaştırılmasını etkileyen hukukî, iktisadî ve siyasî sebeplerin mevcut olduğu şüphesizdir. Her şeyden önce Tanzimat sonrasında klasik adlî yapı önemli ölçüde değişmiş, tek hâkimli şer'iyye mahkemelerinin yanı sıra toplu hâkimli ticaret, hukuk ve ceza mahkemeleri kurulmaya başlanmıştı. Genelde nizamiye mahkemeleri olarak anılan bu mahkemelerin üyelikleri için başlangıçta yeterli hukuk bilgisine ve klasik fıkıh literatürüne vâkıf kimseler bulunamamıştı. Bu sebeple üyelerin yararlanabileceği, Türkçe kanun metinlerinin yazılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu ihtiyaç, özellikle ticaret mahkemelerinin ticarî tecrübeden öte bir birikimi ve hukuk bilgisi bulunmayan üyeleri için daha ileri boyutlara ulaşıyordu. Her ne kadar 1850 tarihli Ticaret Kânun-nâme-i Hümâyunu var idiyse de davanın ticareti ilgilendirmeyen ayrıntıları hususunda önemli problemler ortaya çıkıyordu. Çünkü söz konusu kanunnâme rehin, kefalet, vekâlet, havale gibi alanlarda herhangi bir hüküm içermemekteydi. Tanzimat döneminde gerek duyulan hukukçu ihtiyacını karşılamak için klasik medreselerin yanı sıra 1854 yılında Muallimhâne-i Nüvvâb adıyla bir hukuk mektebi açılmış, Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde de 1869'da bir hukuk şubesi kurulmuştu. Ancak bunların gelişmesi ve ihtiyaca cevap vermesi için epeyce bir süre beklemek gerekiyordu. Öte yandan Hânefî mezhebinin fıkıh ekolleri arasında en gelişmiş ve en fazla doktrin zenginliğine sahip bir mezhep olması, mezhep içinde hemen her konuda farklı görüşlerin varlığını da beraberinde getirmişti. Bu görüşler arasından en doğru ve uygulanabilir olanını tespit etme zorunda olan kadılar zaman zaman zorlanmakta ve fetva mecmualarından, iş başındaki müftülerden, özellikle de Şeyhülislâm'dan yararlanmaktaydı. Fakat yine de bu farklı görüşler arasında "kavl-i sahîh"i belirlemek ve onu olaya uygulamak kolay olmuyordu. Mecelle ile birlikte bu farklı görüşlerden sadece uygulamaya esas teşkil edenleri toplama çalışması yapılmış ve bu sayede hâkimler yanılmaktan ve yanlış kararlar vermekten kurtularak en uygun görüşü seçmekte zorluk çekmemişlerdi.

Mecell-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanmasından önce Avrupalıların özellikle Fransızların kendi medeni kanunları olan Code Civil'i Osmanlılar'a kabul ettirme çalışmaları baş göstermiştir. Bunun üzerinde ileri gelen devlet adamları tarafından milli ve İslâmî kuralları kapsayacak bir medeni kanun hazırlanmasının ve bu kanuna göre devletin yönetilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu amaçla ilk olarak 1855 yılında Meclis-i Tanzimat bünyesinde İslâm hukukuna dayalı bir kanun (metn-i metin) oluşturmak için ilmi bir heyet kurulmuştur. Ancak bu komisyon çalışmalarında daha ilk kanun metni olan kitabı'l-buyu'u kaleme aldıktan sonra dağılmıştır. Ardından ise Fransızlar'ın çabaları devam etse de Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında Mecelle komisyonu kurularak İslâm'ın ruhuna uygun bir Medeni kanun hazırlanmaya başlanmıştır.

1868 den itibaren çeşitli iniş çıkışlarla komisyon görevini 1876 yılına kadar yaparak Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'yi bir kanun metni olarak toplamda 16 kitap olmak üzere peyderpey çıkarmışlardır. Padişahın onayıyla da bu kanun yürürlüğe girmiştir. Bu 16 kitap sırasıyla Mukaddime, Kitabı'l-buyu', Kitabı'l-İcarât, Kitabı'l-Kefalet, Kitabı'l-Havale ve Rehn, Kitabı'l-Emânât, Kitabı'l-Hibe, Kitabı'l-Gasb ve İtlaf, Kitabı'l-Hacr, Kitabı'l-İkrah ve Şuf'a, Kitabı'ş-Şirket, Kitabı'l-Vekâlet, Kitabı's-Sulh ve İbra, Kitabı'l-İkrar, Kitabı'd-Dava ve Kitabı'l-Beyyinât ve Kaza kitaplarını kapsamaktadır.

Mecelle'nin kabul edilmesinden sonra hâkimler, gerek Hânefî mezhebi içinde gerekse başka ekollerde bulunan farklı bir görüşü uygulama imkânını kaybetmiş, diğer icthadlara göre hüküm vermekten menedilmiş oldular. Nitekim 1801. maddede yargı görev ve yetkisinin sınırlandırılabilceği hükmü getirilmiş, örnek kısmında da bir müctehidin görüşünün uygulanması hususunda emr-i sultanî çıktığı takdirde hâkimlerin diğer bir müctehidin görüşünü uygulayamayacağı açıkça belirtilmiştir.

Mecelle ile doruk noktasına ulaşan kanunlaştırma hareketi Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun dışındaki diğer fihhi konular ile alakalı da mecelle uslubunca kanunnameler ve kitaplar neşredilmeye başlanmıştır.

Bu döneminin ortasında yetişmiş olan ve Mecelle'nin son dört kitabı hazırlanırken komisyonda görev alan Ömer Hilmi Efendi de tezimize konu olan eserini de bu uslub üzere tertib etmiştir. Evkâf-ı Hümayun Müsteşarlığı yapmış olması sebebiyle Mecelle'nin konu edinmediği vakıf hukukunun düzenlenmesini bir ihtiyaç olarak görmüş ve kitabını yazmaya karar vermiştir.

Ömer Hilmi Efendi vakıflarla alakalı hükümlerin fikh kitaplarına göre verilirken hicri 1020 senesinde İslâmî prensiplere mümkün olduğunca uygun kalınarak icâretein vakıfları hükümünün ortaya çıktığını söylemiştir. Ancak bununda sonraki yıllarda kaçınılmaz olarak fihhi

hükümlere aykırı bir şekilde gedik usulu ve diğer bir takım örfi usulleri ortaya çıkardığını vakıflarla alakalı hükümlerin hangilerinin fetvaya uygun hangilerinin ise fetvaya aykırı olduğunun kavranmasını zorlaştırdığını anlatmıştır. Vakıf mes'elelerinden fetvaya uygun olan görüşün seçilmesinin ancak kayıt altına alınan hükümler üzerinde derin bir araştırma sonucunda belirlenebileceğini belirtmiş ve kendisinin evkâf müsteşarlığında 12 seneye yakın bir süre görev yapması sonucunda bu hükümlerin kayıtlarını inceleme ve değerlendirme fırsatının olduğunu söylemiştir. Yaşanan bu karmaşıklığı gidermek amacıyla hem fıkha uygun hükümleri, hem de kanunlarda fetvaya uyan görüşleri derleyerek sonraki nesillere bir rehber olması amacıyla bu kitabı yazmaya karar verdiğini belirtmiştir.

Mecelle ile yaşanan kanunlaştırma hareketleri sırasında vakıflarla alakalı konuların dağınıklığını fark eden Ömer Hilmi Efendi bu kitabı bu sebeple yazarken, Mecelle'de işlenen düzenden de etkilenerak kitabını bir kanun metni şeklinde hazırladığı gözlenmektedir.

Mecellenin takip ettiği mes'elelere cevap verme yönteminin benimsendiği eserde çoğunlukla her mes'elenin başında bir cümle halinde o mes'elede fetvaya uygun olan görüş normatif şekilde yazıldığı anlaşılır. Her mes'eleye örnekler verilmesi kanun cümlesinin karışıklığa mahal vermeyecek şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Mes'elelere örnekler verilmesi, kanun tekniğine çok uygun olmasa da, Mecelle'nin hazırlanışında Nizamiye Mahkemeleri'nde hâkimlerin konuyu kavramasını kolaylaştırma amacı gütmesinden dolayı bu uygulamaya gidildiği anlaşılmaktadır. Mecelle'de takip edilen bu uygulamanın tezimize konu olan kitapta da uygulandığı görülür.

Mecelle uslûbu her anlamda kitapta takip edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan gerek duyulduğunda gerekli yerlerde mecelleden de yararlanılmıştır. Kitabın içinde zaman zaman Mecelle'nin külli kaidelerine hükümlerin sebebini açıklamak amacıyla atıfta bulunulmuştur.

İncelemeye aldığımız müellifin eserinin genel amacının vakıflarla ilgili insanların kafalarında oluşan problemlerin ve yaşanan sıkıntıların giderilmesi olmasından dolayı kitap çok sade ve konuşma diline yakın bir Türkçe'yle yazıldığı görülür. Bu yazma dili eserin halka inmesini ve bir vakıf toplumu olan Osmanlı Devleti'nde yaşayan insanların vakıflarla olan münasebetlerinde doğruları uygulamasını sağlamıştır. Ayrıca incelediğimiz eserin dili Mecelle'nin kullandığı dille benzerlik göstermektedir. Söz konusu eser her ne kadar Mecelle gibi kanun olarak yürürlüğe girmemiş olsa da, yürürlükte olan vakıf hükümlerini bir araya getirip kaynak kitap haline geldiği için vakıflar hukukunun İslâm dünyasındaki ilk kanun metni olarak sayılmasında hiçbir engel görülmemektedir.

Mecelle'de işlenen sistemin bu kitapta da işlenmesi, Mecelle'nin en genel hükümlere yer vermemesinde de kendisini göstermiştir. Eserde ele alınan mes'elelerde vakfa dâir genel

hükümler belirtilmeyip, mes'eleler içinde hükümlerin tek tek açıklanması cihetine gidilmiştir. Mesela vakıftan kimlerin yararlanabileceği tek bir cümle ile genel bir hüküm halinde açıklanmamış, yararlanacak her kişi için tek tek özel bir mes'ele altında ele alınmıştır.

Mecelle ile eserin benzer noktalarından bir diğeri, genel anlamda Hânefi mezhebine ait olan görüşlerden derlenmiş olmasıdır. Eserde diğeri mezheplerin aynı konuyla ilgili olan görüşlerine yer verilmeyip, Hânefilik'e ait olan görüşlerden en uygun olanı, fetva olarak seçilmiştir. Osmanlı'nın o devirdeki toplumsal yapısının radikal değişikliklere uygun olmaması yüzünden bu yol hem Mecelle'de, hem de Ahkamü'l-Evkâf'ta tercih edilmiştir.

Mecelle'de her bölümün girişinde o bölümle ilgili terimlerin tanımlarına yer verilmiştir. 1851 maddeden oluşan Mecelle'nin 200 kadarı bu tanım maddelerinden oluşur. İncelediğimiz eserin baş kısmında iki bölüm halinde, hem fihhi, hem de kanuni istilahlara verilmesi, Mecelle ile Ahkamü'l-Evkâf'ın bir başka benzerliğini ortaya koymaktadır. Bu tanımlamalara gidilmesinde ki amaç yazılan hükümlerin belirgin olması ve uygulanırken yanlışlıklara ve hatalara düşülmemesinin istenmesidir. Ayrıca bu şekilde yazılmasında ki bir diğeri amacında, dönemin hukukçularının yetişmesinde rol oynamak olduğu söylenebilir.

Eserin mes'eleci metoda göre düzenlenmiş olması her mes'elenin ayrıntılarıyla ele alınmasına imkân tanımış ve bu da hâkimlerin takdir yetkilerini büyük ölçüde sınırlamıştır. Bu durum, kanun olarak kabul edilen Mecelle'de de böyle olduğu söylenebilir. İncelemiş olduğumuz bu eserin kanun olarak yürürlüğe girmediği göz önünde bulundurulursa, her ne kadar böyle sınırlandırılmış olsa da, kitabın hâkimlere bir rehber niteliğinde hazırlanmış olduğu söylenebilir. İncelemeye aldığımız eser yol göstericilik konumunda olmasının yanında, kanun olarak yürürlüğe girmediğinden dolayı kesin olarak uyulma mecburiyetinin olmaması, Mecelle'ye nazaran, bu kitabın bir artısı olarak kabul edilebilir.

C- EL-MEBSÛT İLE KARŞILAŞTIRMA

Üzerinde inceleme yaptığımız Ömer Hilmi Efendi'nin bu eseri klasik fûrû-ı fikh kitaplarındaki vakıf konularından daha kapsamlı ve günün ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Gerek üslûb olarak gerekse hüküm açısından daha geniş ve doyurucu bilgiler içermektedir.

Ömer Hilmi Efendi eserini kaleme alırken özellikle Hânefi mezhebinin fikh kitaplarından faydalanmıştır. Söz konusu mezhebin önemli kitaplarından olan İmam Serahsî'nin (490/1097) el-Mebsût adlı eseri vakıf konusunu Kitabü'l-Vakf başlığı altında incelemiştir. Bu eserde ilk olarak vakfın tanımından bahsedilmiş ve vakfın hükmünün ve geçerliliğinin nasıl olması gerektiği yönündeki imamlar arasındaki ihtilaflara detaylı olarak işaret edilmiştir. İmam Ebû Hanife'nin, İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'un vakfın geçerliliği konusunda yaşadıkları

ihtilaflara değinilmiştir.¹⁰⁶ Ahkamu'l-Evkâf'ta ise bu ihtilaflara hiç değinilmeden vakfın tanımı yapılırken hükmen Allah'ın mülkü olduğu söylenmiştir.¹⁰⁷ El-Mebsût'ta ise vakıflardan sadece mescidlerin Allah'ın mülkünde olduğu diğer vakıflarda vakfedenin mülkünün hala devam ettiği ileri sürülmüştür.¹⁰⁸

İmam Serahsî, yaşanan ihtilaflar ile ilgili her imamın görüşünü dayandırdığı delilleri ve vakıf konusunda mevcut olan delilleri sıralandırarak açıklamalarına yön vermiştir. Ömer Hilmi Efendi ise yalnızca kitabın İfade-i Mahsûsa kısmında Hz. Peygamber'den bir hadis-i şerif nakletmiş, diğer bölümlerinde delilleriyle ilgili bir bilgi vermemiştir.

El-Mebsût, mütevellî ile ilgili sadece vakıftan yararlanıp yararlanamayacağını tartışmıştır. Örf'e göre kendi ihtiyacını karşılayacak kadar vakıftan yararlanabileceği açıklanmıştır.¹⁰⁹ Hâlbuki Ahkâmü'l-Evkâf'ta mütevellînin kim olup kim olamayacağı, vâkıfın bahsetmemesi durumunda hâkim tarafından bir mütevellînin atanacağı, mütevellînin tasarruflarına hâkimin bakıp bakamayacağı, görevden alınmasını gerektirecek sebeplerin neler olduğu, nerelere harcama yapabileceği, tazmini gerektiren fiillerinin neler olduğu, bir vakfın malını diğer bir vakfa harcayıp harcayamayacağı gibi mes'eleler tafsilatlarıyla ele alınarak açıklanmıştır.¹¹⁰

Yine aynı şekilde vakıf kurulurken söylenmesi gereken sözler tartışılarak hangi sözlerin vakfın kurulmasını sağlayacağı hangi sözlerin ise vakfın kurulmasını mümkün kılmadığı açıklanmaya çalışılmıştır.¹¹¹ Ancak Ahkâmü'l-Evkâf'ta vakfın kurulmasında söylenmesi gereken sözler hakkında detaylı bir açıklama yapılmadan vakfın rüknü içinde vakfın kurulmasını sağlayacak bir takım sözlerin söylenmesi olarak değinilmiştir.¹¹²

El-Mebsût maraz-ı mevt halindeki kişinin vakfından bir cümle ile bahsederek onun vakfettiği malın üçte bir oranında, sağlıklı ise tamamında geçerli olduğunu belirtmiştir.¹¹³ Ahkâmü'l-Evkâf'ta bu konu bir fasıl başlığı altında detaylı bir şekilde incelenerek kimlerin maraz-ı mevt, kimlerin sağlıklı sayılacağı, vakfettiklerinde durumların neler olacağı anlatılmıştır.¹¹⁴

El-Mebsût'ta vakfın geçerliliği hakkında yalnızca mütevellîye teslim edilip edilmemesi mes'eleleri tartışılmıştır.¹¹⁵ Ahkâmü'l-Evkâf'ta ise vakfın sıhhat şartları enine boyuna incelenerek

¹⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 28.

¹⁰⁷ Ömer Hilmi, *Ahkâmü'l-Evkâf*, 2.

¹⁰⁸ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 30.

¹⁰⁹ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 31.

¹¹⁰ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 145-175.

¹¹¹ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 32.

¹¹² Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 13.

¹¹³ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 32.

¹¹⁴ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 38.

¹¹⁵ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 32.

vâkıfın rızasının olmasının gerektiği, İslâm devleti'nden olmasının gerekli olmadığı gibi birçok mes'ele hükme bağlanmıştır.¹¹⁶

El-Mebsût'ta Vakfın gelirlerinin ilk olarak vakfın tamiratında kullanılması vurgulanarak tamirat konusunun bitirilmesine rağmen¹¹⁷, Ahkamu'l-Evkâf'ta bu konuyla ilgili bir bölüm ayrılmış ve konu genişletilerek incelenmiştir.¹¹⁸

İmam Serahsî konudan konuya atlayarak cami, mezarlık gibi hayır kurumları ile ilgili tartışmalı mes'elelere değinmiştir.¹¹⁹ Ömer Hilmi Efendi müessesât-ı hayriyye konusunu özel bir başlık altında toplayarak detaylı anlatma yoluna gitmiştir.¹²⁰

El-Mebsût ortak paylı bir mülkün eğer bölünebiliyorsa vakfının caiz olduğunu bölünemiyorsa vakfın geçerli olmayacağını vurgulayarak bu konuda çok derin ve detaylı anlatıma gitmiştir.¹²¹ Ahkamu'l-Evkâf ise vakf edilen malın ister bölünebilen olsun ister bölünemeyen olsun vakfın pay için geçerli olduğunu vurgulamıştır. Vakıf mala ortak olan kişinin vakfi kabul edip etmemesinin vakfın kurulmasına bir engel teşkil etmeyeceğini açıklamıştır. Ancak mescid ve makber olmak üzere bir malı bölünsün ya da bölünmesin vakfedilmesinin caiz olmadığını eklemiştir.¹²²

El-Mebsûtta muhayyerlik koşulu ile vakf tartışılmış ve konu hakkında imamların görüşüne yer verilerek hüküm verilmemiştir.¹²³ Ahkamu'l-Evkâf'ta ise muhayyerlik şartıyla kurulan bir vakfın geçerli olmayacağı vurgulanmıştır.¹²⁴ Ayrıca el-Mebsût'ta senede yazılabilecek veya yazılamayacak koşullar incelenerek koşullar konusunda bilgi verilmiştir.¹²⁵

Menkûl malların vakfi konusunda Serahsî örfen vakfedilen malların vakıflarının caiz olduklarını söylemiştir ve bu konuda tartışmalara değinerek delillerle konuyu açıklamaya çalışmıştır.¹²⁶ Ömer Hilmi Efendi de menkûl malların vakfedilmesinin aslen caiz olmadığını ama bir yerde örfen mümkün olan menkûl malın vakfının yalnızca o belde için caiz olacağını bildirerek el-Mebsût ile aynı bilgileri vermiştir.¹²⁷

İmam Serahsî vakıf konusunda yukarı da kısaca bilgisini verdiğimiz konulardan başka bir konuyu işlemeden vakıf kitabını sonlandırmıştır. Genel olarak vakıflarla ilgili belli bir konu sırasını takip etmeyen Serahsî konudan konuya atlayarak problemleri olarak gördüğü mes'eleleri

¹¹⁶ Ömer Hilmi Efendi, *a.g.e.*, 17-30.

¹¹⁷ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 32.

¹¹⁸ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 194-197.

¹¹⁹ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 32-34.

¹²⁰ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 72.

¹²¹ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 37-41.

¹²² Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 23.

¹²³ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 42.

¹²⁴ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 25.

¹²⁵ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 44.

¹²⁶ Serahsî, *a.g.e.*, XII, 45-46.

¹²⁷ Ömer Hilmi, *a.g.e.*, 18.

tartışmış ve delillerle konuları açıklamaya çalışmıştır. Değindiği tartışmalı konular da çoğu kez kendi görüşünü açıklamadan imamların görüşlerinin ve delillerinin neler olduğunu açıklama cihetine gitmiştir.

Ömer Hilmi Efendi'nin eseri zamanımızın vakıf konularına önemli yenilikler getirmektedir. Özellikle son derece sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınması, var olan ve olması muhtemel olan konulara cevap verecek nitelikte olması, beş yüze yakın konunun aydınlatılması, daha önce yer alan kitaplardaki konuları sistematik hale getirmesi, çok istisna olabilecek konuların dışındaki mes'elelere yer vermesi, Ömer Hilmi Efendi'den sonra konuyla ilgili eserler kaleme alınmasına rağmen kaynak kitap özelliğini koruması günümüze yansıyan özelliklerinden tespit edebildiklerimizdir.

Ömer Hilmi Efendi ise kitabında takip ettiği metoda tartışmalı mes'elelerin üzerinde durmaktan ziyade karmaşık konuları kesin hükümlerle zamanının şartlarına uygun olarak açıklama yolunu seçmiştir. Konuların tertib ve düzenine riayet ederek eserini kaleme almış, el-Mebsût başta olmak üzere diğer birçok klasik fûrû kitaplarında bulunmayan ancak devrinde önemli sorunlar teşkil eden ve etmesi muhtemel olan vakıf problemlerini çözmeye çalışmıştır. Değindiği konular içinde Osmanlı döneminde ortaya çıkıp fetva verilen icâreteynli vakıflar, vakıflarda ferâğ, gedik vakıfları, para vakıfları, avarız vakıfları gibi mes'eleler bulunmaktadır. Bununla beraber önceden olup da İmam Serahsî tarafından hiç değinilmeyen icare-i vahideli vakıflar, vakıfların satımı, vakıfların luzûmu, vâkıfın şartlarını değıştirmenin mümkünlüğü, hayır müesseselerinde görev yapan görevlilerin durumu, vakıflarda çalışanların ücretleri, vakıf araziler ile ilgili mes'eleler ve vakıf davaları gibi konular Ömer Hilmi Efendi tarafından tafsilatıyla anlatılmıştır.

Ömer Hilmi Efendi'nin vakıf hukukunu tafsilatıyla yazdığı bu eserini klasik fûrû-ı fıkıh kitaplarının en önemlilerinden yalnızca biriyle karşılaştırıp değerlendirmeyi konumuzun çok fazla dağılmaması ve çalışmamamızın daha çok genişleyip maksadını aşmasını engellemek amacıyla el-Mebsût'la karşılaştırıp değerlendirmeyi yeterli görmekteyiz. Uslûb açısından da hem Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin komisyonunda Ömer Hilmi Efendi'nin yer alması hem de Mecelle'ye yazım benzerliği sebebiye Mecelle ile karşılaştırıp değerlendirmeyi uygun görmekteyiz.

Yukarıda verilen bilgilerin sonucu olarak Ömer Hilmi Efendi tarafından kaleme alınan bu eser devrinin ve sonraki nesillerin yararlanabileceği en kapsamlı ve problemleri giderme de en fazla yardımcı olacak bir vakıf hukuku eseri olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

SONUÇ

Ömer Hilmi Efendi ve İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf isimli eserinin üzerinde yapmış olduğumuz inceleme ve araştırma neticelerini aşağıdaki şekilde ifade etmemiz mümkündür.

Ömer Hilmi Efendi'nin Osmanlı'nın son dönemlerinde İslam Hukuku'na ait yaptığı çalışmalarıyla bu alanda önemli bir şahsiyet olduğu anlaşılmıştır. İyi bir eğitim ve öğretim aldığı görülen müellif kısa, özlü ve son derece kalıcı çalışmalarıyla dikkati çekmektedir.

Daha önce yapılan vakıflarla ilgili çalışmalardan ziyade Ömer Hilmi Efendi eserini bir çok bölüme ayırarak her bölümde bir mes'eleyi çözüme kavuşturmuştur. İncelediği konuları önce bablara, babları fasıllara ayırmış, fasılları da mes'elelere ayırarak incelemiştir. Kitabında izlediği yol Osmanlı'da büyük bir dönüşüm gerçekleştiren Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin usûlüne benzemektedir.

Vakıf konusunda bilgi edinmek isteyen birisi geniş kaynaklara bakma ihtiyacı duymadan, müellifin eserinden yeterince bilgi sahibi olma imkanına sahiptir. Ayrıca Ömer Hilmi Efendi, kitabında vermiş olduğu fetvalarda bundan önceki fûrû-ı fıkıh kitaplarındaki fetvalardan yararlanmıştı.

Ömer Hilmi Efendi'nin bablar halinde ele aldığı konuların içeriği hakkında, Osmanlıca bilmeyenler için kısaca kitabın metoduna uygun olarak tanıtım bilgileri verilmiş, kitabın orjinallliği bozulmadan Osmanlıca ifadeleri latinize edilerek günümüz ilim câmiâsına kazandırılmıştır.

Müellifin vakıfla ilgili eserinden başka çalışmaları da bulunmaktadır. Bu eserler ceza ve arazi hukuku ile ilgilidir. Söz konusu eserlerde konu üzerinde müellif tarafından geniş tahliller yapılmıştır. Bu incelemede adı geçen eserler hakkında da bilgi verilmiştir. Ahkâmu'l-Mergûbe'de, İslâm Arazi Hukuku'na dâir fetvâlar risâle boyutunda ele alınarak anlatılmıştır. Ahkâmul-Arâzi ise Ahkâmu'l-Mergûbe'nin rağbet görmesi üzerine genişletilerek tekrar basılmış hâlidir. Ömer Hilmi Efendi'nin bir diğer çalışması olan Mi'yâru'l-Adâle'de İslâm Ceza Hukuku'nun özellikleri ve hükümleri derli toplu hale getirilmiştir.

Tez vesîlesiyle incelediğimiz Ahkâmu'l-Evkâf'ta 482 mes'eledede vakıflar hukuku geniş bir şekilde ortaya konmaktadır. Müellif vakıfla ilgili yaşanmış ve yaşanması muhtemel problemlere değinmiştir. Bu çalışmamızda eserdeki mes'elelerin özetlenerek genel tanıtımı yapılmış, daha sonra tüm maddeler latinize edilerek Osmanlı Türkçesi'ni okumakta zorlanan araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Ayrıca söz konusu eserden hareketle, elde edilen veriler Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ve el-Mebsût ile kısaca karşılaştırılmıştır.

Tezde incelenen eser ile Mecelle arasındaki benzerlik özellikle usûl yönündendir. Nitekim her iki çalışmada da mes'eleci metod ve mes'elelerin örneklerle açıklanması söz konusudur.

Ahkâmu'l-Evkâf'ın el-Mebsût ile karşılaştırılmasında ise el-Mebsût'ta daha çok vakıf hükümleriyle ilgili tartışmalar üzerinde durulduğu ve vakıfla ilgili sınırlı sayıda konuya değinildiği görülmüştür. Tezde ele alınan eserde ise daha kapsamlı konulara değinilmiş ve tartışmalara girilmeden hükümler verilmiştir.

Araştırmamızın günümüze yansıyan orijinal yönü de ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim bu inceleme ile vakıfla ilgili beş yüze yakın mes'elenin Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine taşınması sağlanmış ve böylece konuya ilgi duyan araştırmacıların hem kısa yoldan erişmeleri hem de konuyu rahatça anlamaları hususunda katkıda bulunulmuştur.

Nihayet bu araştırmada İslâm vakıf hukukunun nasıl teşekkül ettiğini, hangi evrelerden geçerek Osmanlı Devleti'nde zirve yaptığını yakînen gördük. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin nasıl bir vakıf devleti olduğunu ve bu vakıf sisteminin ne kadar sağlam ve hukukî bir temele dayandığını öğrendik.

BİBLİYOGRAFYA

Abdubaki, Muhammed Fuad,

- el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'âni'l-Kerim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1945.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani (ö. 241/855)

- el-Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, I-VI, Kütüb-i Sitte XXI-XXIII. (*Kıs: Hanbel, Müsned*)

Akgündüz, Ahmed,

- İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, T.T.K. Basımevi, İstanbul, 1988.

Albayrak, Sadık,

- Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Dâire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996, I-V. (*Kıs: Albayrak, Osmanlı Uleması*)

Baltacı, Cahit,

- XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, I-II. (*Kıs: Baltacı, Osmanlı Medreseleri*)

Berki, Ali Himmet, (ö. 1396/1976)

- Vakıflar, Cihan Kütüphanesi, İstanbul, 1940. (*Kıs: Berki, Vakıflar*)

el-Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, (ö. 458/1066)

- Sünenü'l-Kübra, Daru'l-Marife, Beyrut, 1352, I-X. (*Kıs: Beyhaki, Sünenü'l-Kübra*)

Bilmen, Ömer Nasuhi, (ö. 1391/1971)

- Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhıyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967, I-VIII. (*Kıs: Bilmen, Kamus*)

Bursalı, Mehmet Tahir, (ö. 1344/1925)

- Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, I-II. (*Kıs: Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri*)

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/869)

- es-Sahîhu'l-Buhari, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, I-VIII Kütüb-i Sitte I-III. (*Kıs: Buhari, Bab Adı*)

el-Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razi, (ö. 370-981)

- Ahkamu'l-Kur'an, Daru'l-Mushaf, Kahire, t.y., thk. Muhammed Sadık Kamhavi, I-V. (*Kıs: Cessas, Ahkâmu'l-Kur'an*)

Döndüren, Hamdi,

- İslâm Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Mes'eleleri, Erkam Yayınları, İstanbul, 1428/1998. (Kıs: *Döndüren, Vakıf Mes'eleleri*)

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani el-Ezidi (275/889),

- Sünen-i Ebû Davud, Çağrı Yayınları, İstanbul, t.y., I-V, Kütüb-i Sitte VII-XI. (Kıs: *Ebû Davud, Sünen*)

Ebû Yusuf, Ya'kup b. İbrahim b. Habib (ö.182/798),

- Kitabü'l-Harac, Matbaatu's-Selefiyye, Kahire, 1396.

Erdoğan, Mehmet,

- Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998.

Ergin, Osman Nuri, (ö. 1381/1961)

- Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1977, I-V. (Kıs: *Ergin, Maarif Tarihi*)

Erk, Hasan Basri,

- "Büyük Türk Hukukçuları", Ankara Barosu Hukuk Dergisi, V, say. 68, Aralık, 1949, s. 1-4.
- el-Fetava'l-Hindiyye, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, 1393/1973, 2. Bsk., I-VI. (Kıs: *Fetava'l-Hindiyye*)

Gövsa, İbrahim Alaettin, (ö. 1368/1949)

- Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, t.y.. (Kıs: *Gövsa, Türk Meşhurları*)

Hatemi, Hüseyin,

- Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muâmelesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1969.

İbn Hümam, Muhammed b. Abdulbahid Sivasi İskenderi, (ö. 861/1457)

- Şerhu Fethü'l-Kadir, Daru's-Sadır, Beyrut, 1315, I-VIII. (Kıs: *İbn Hümam, Fethü'l-Kadir*)

İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensari, (ö. 711/1311)

- Lisanu'l-Arab, Daru Sadır, Beyrut, 1410/1990, I-XIV. (Kıs: *İbn Manzur, Lisanu'l-Arab*)
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Sicil Dosyaları, nr. 906.

Kâsâni, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hânefi, (ö. 587/1191)

- Bedâiu's-Sanai, Daru'l-kütübi'l-arabi, Beyrut, 1394/1974, 2. Bsk., I-VII. (Kıs: *Kasani, Bedaiu's-Sanai*)

Komisyon

- Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, I-II. (Kıs: *Osmanlılar Ansiklopedisi*)

Köksal, M. Asım,

- İslâm Tarihi Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981, c. I-XI.
(Kıs: Köksal, İslâm Tarihi)

Köprülü, Bülent,

- Tarihte Vakıflar, AÜHF Dergisi, VIII, say. 3-4, s. 479-518. (Kıs: Köprülü, Tarihte Vakıflar)

el-Kübeysi, Muhammed Ubeyd,

- Ahkamu'l-Vakf fi'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye, Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1397/1977, I-II.
(Kıs: Kübeysi, Ahkamu'l-Vakf)

Mâlik b. Enes, (ö. 179/795)

- Müdevvenetü'l-Kübra, Dar-ı Sadır, Beyrut, t.y., I-VI. (Kıs: Mâlik, Müdevvene)

Mardin, Ebû'l-Ula (ö. 1376/1957)

- Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996.
(Kıs: Mardin, Ahmet Cevdet Paşa)

Meydani, Abdülganî b. Talib b. Hammad ed-Dımaşki el-Hânefi, (ö. 1289/1881)

- Lübab fi Şerhi'l-Kitab, Dersaadet Yayınları, İstanbul, t.y., I-IV. (Kıs: Meydani, Lübab)

Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi b. el-Haccac

- Sahîh-i Müslim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, I-VI, Kütüb-i Sitte IV-VII.
(Kıs: Müslim, Bab Adı)

Ömer Hilmi Efendi (ö. 1307/1889)

- İthâfu'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1307. (Kıs: Ömer Hilmi, Ahkamu'l-Evkâf)
- Ahkamu'l-Arazi, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1301. (Kıs: Ömer Hilmi, Miyaru'l-Adale)
- Mi'yar-ı Adalet, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1301. (Kıs: Ömer Hilmi, Ahkamu'l-Arazi)

Öztürk, Nazif,

- Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkamu'l-Evkâf), TDV Yayınları, Ankara, 1995. (Kıs: Öztürk, Nazif, Vakıflar)

Öztürk, Osman,

- Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1973. (Kıs: Öztürk, Osman, Mecelle)

Preece, Warren E.

- Encyclopaedia Britannica, William Benton Publisher, Chicago, 1972, I-XXIII.
(Kıs: Encyclopaedia Britannica)

es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl (ö.490/1097),

- el-Mebsût, Daru'l-Marife, Beyrut, t.y., 2. Bsk, c. I-XXX. (*Kıs: Serahsî, el-Mebsût*)

Sami, Şemseddin (ö. 1322/1904)

- Kamus-u Türki, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1317. (*Kıs: Sami, Kamus*)

Süreyya, Mehmet,

- Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1996, I-IV. (*Kıs: Süreyya, Sicill-i Osmani*)

Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas, (ö. 204/819)

- el-Ümm, Daru'l-Marife, Beyrut, 1973, I-VIII. (*Kıs: Şâfiî, Ümm*)

Şevkani, Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, (ö. 1255/1839)

- Neylü'l-evtâr şerhi Münteka'l-ahbar min hadis-i seyyidi'l-ahyar, Matbaatu Mustafa Babi'l-Halebi, Kahire, 1971, I-VIII. (*Kıs: Şevkani, Neylü'l-Evtâr*)

Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi (ö. 297/893),

- Sünen-i Tirmizi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, I-V, Kütüb-i Sitte XII-IVX. (*Kıs: Tirmizi, Sünen*)

Topal, Şevket,

- "Karinâbâdî Ömer Hilmi Efendi (1845-1899)", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, VI, Konya, 2005, s. 65-76.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (ö. 1398/1977)

- Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965. (*Kıs: Uzunçarşılı, İlmiye Teşkilatı*)

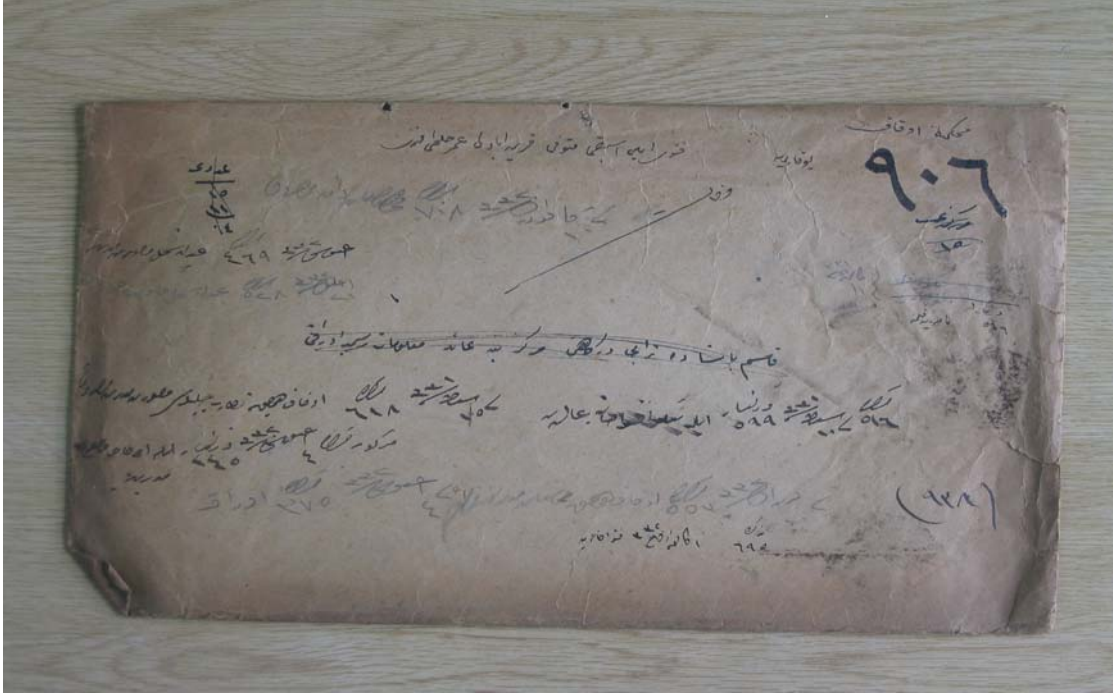
Zebidi, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed, (ö. 1205/1790)

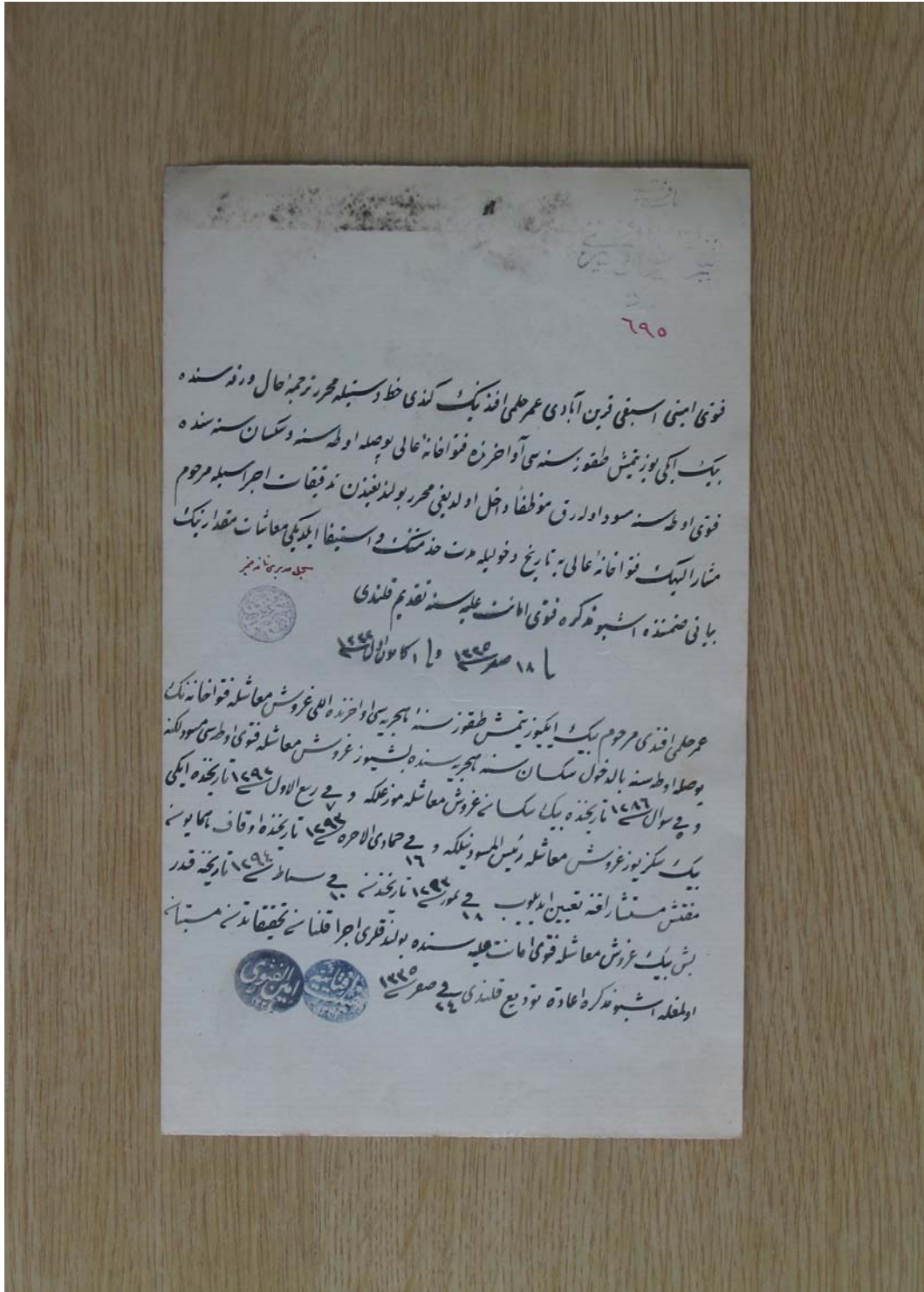
- Tacu'l-Arus min Cevarihi'l-Kamus, Dar-ı Sadır, Beyrut, 1306, I-X, (*Kıs: Zebidi, Tacu'l-Arus*)

EKLER

Ömer Hilmi Efendi'nin İstanbul Müftülüğü Meşhât Arşivinde Bulunan Sicil Dosyası

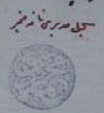
EK-1

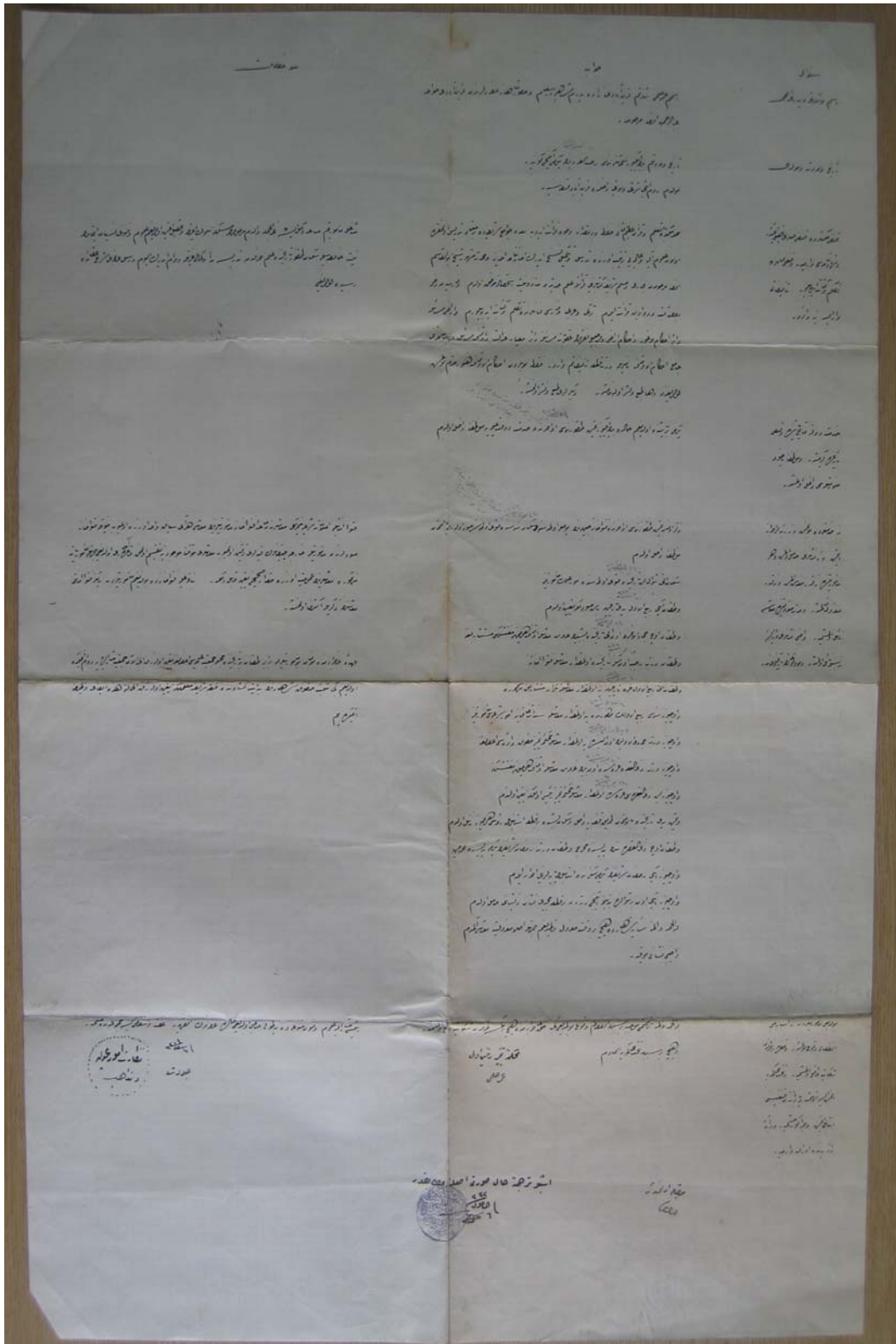
690

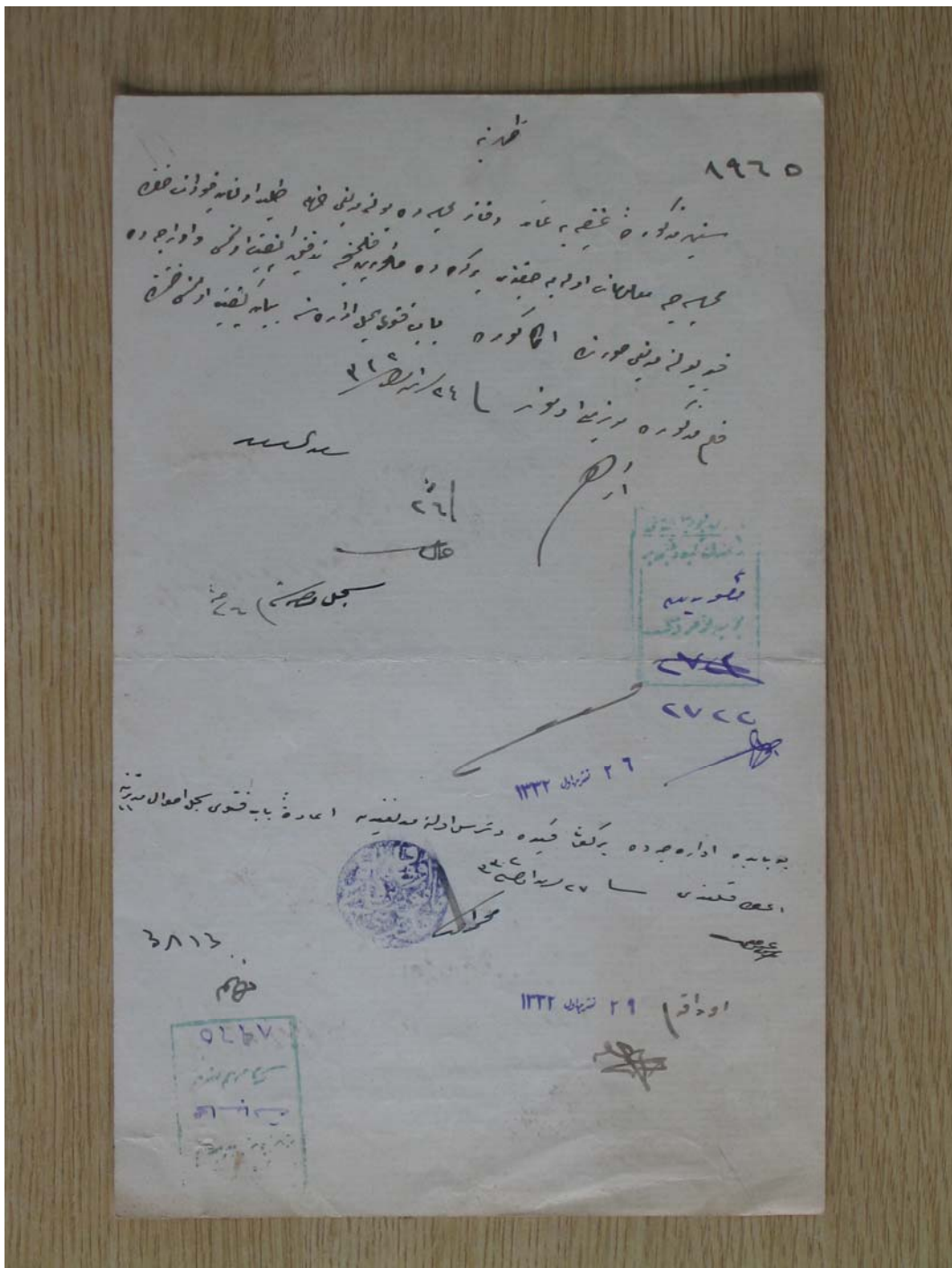
فوتی امینی اسبغی قریب آبادی عمر حلی افند بیک کندی خط دستبند محرز ترجمہ حال ورفہ سندہ
 بیک ابکی بوڑھنیش طغہ رسندہ ہی آواظرن فواخانہ عالی بوجلا اولہ سندہ ولسان سندہ
 فوتی اولہ سندہ سود اولارق موٹفا دخل اولدینی محرز بولند فیدن تدقیقات اجر کسبہ مرحوم
 مشار البیک فواخانہ عالی باریخ و خولید موت حدتک و اسبغا ابکی معاشات مفدا ربیک
 بیانی صفندہ اشہو مذکرہ فوتی امانت علیہ سندہ تقدیم قلندی
 ۱۸ صفر ۱۲۰۰ واکا کولان

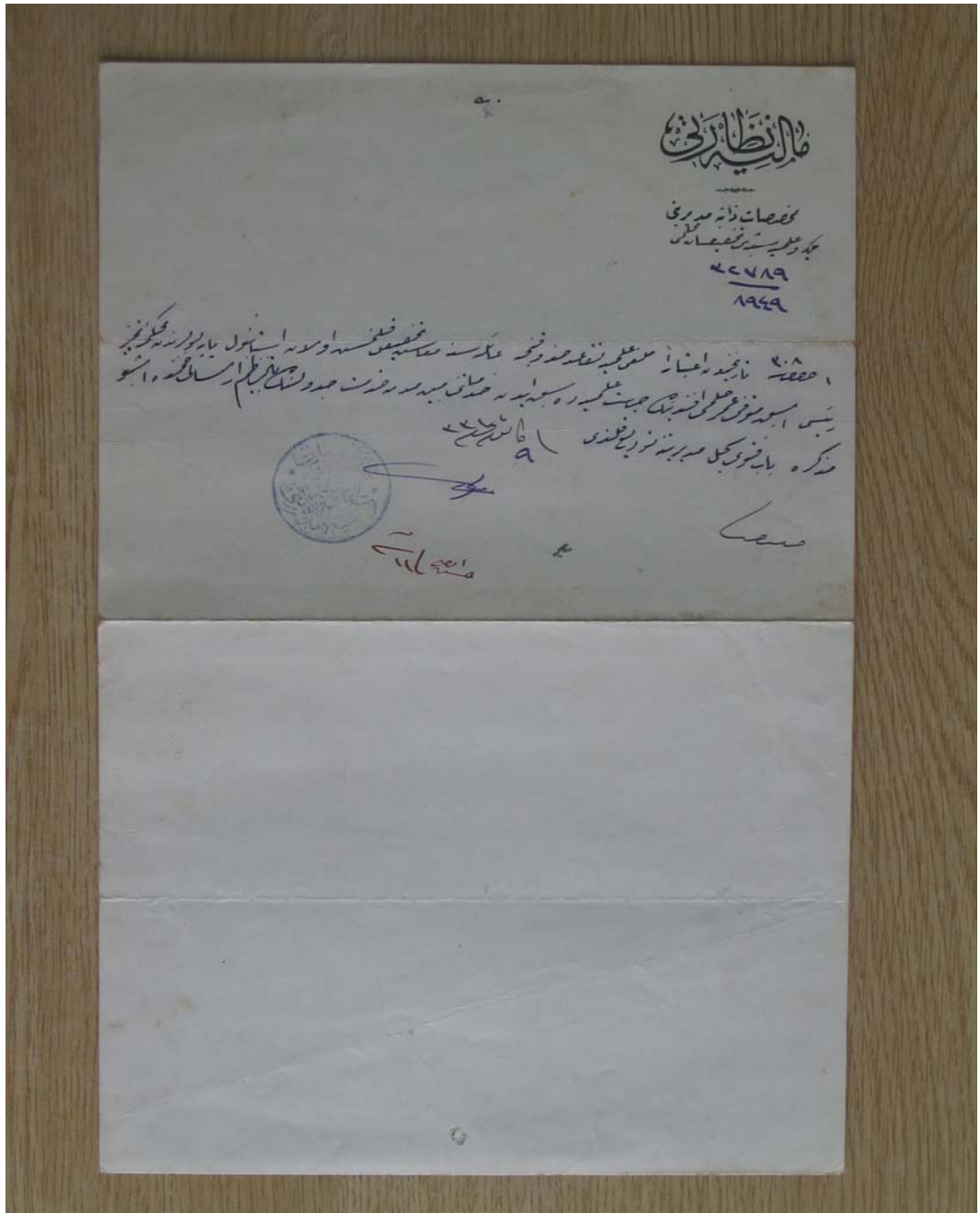
عمر حلی افندی مرحوم بیک ابکی بوڑھنیش طغہ رسندہ ہجریہ اول خندہ الہی غروش معاشلہ فواخانہ تک
 بوجلا اولہ سندہ بالذخول سکان سندہ ہجریہ رسندہ بشیر غروش معاشلہ قومی و طری سولکنہ
 و پے سال ۱۱۹۰ تاریخہ بیک سکان غروش معاشلہ مورنگک و پے ریح الاول ۱۱۹۰ تاریخہ ایکلی
 بیک سکر نیوز غروش معاشلہ رئیس السورنگک و پے حمادی لاجرہ ۱۱۹۰ تاریخہ وقاف ہما بوسنہ
 مقنن متاراقہ تعیین بدیوب پے مور ۱۱۹۰ تاریخہ سندہ پے سلا ۱۱۹۰ تاریخہ قدر
 بش بیک غروش معاشلہ قومی مات علیہ سندہ بولند قری اجرا قلنا نہ تحقیقا تدنہ مستبانہ
 اولفعلہ اشہو مذکرہ عاڈہ توووع قلندی پے صفر ۱۲۰۰

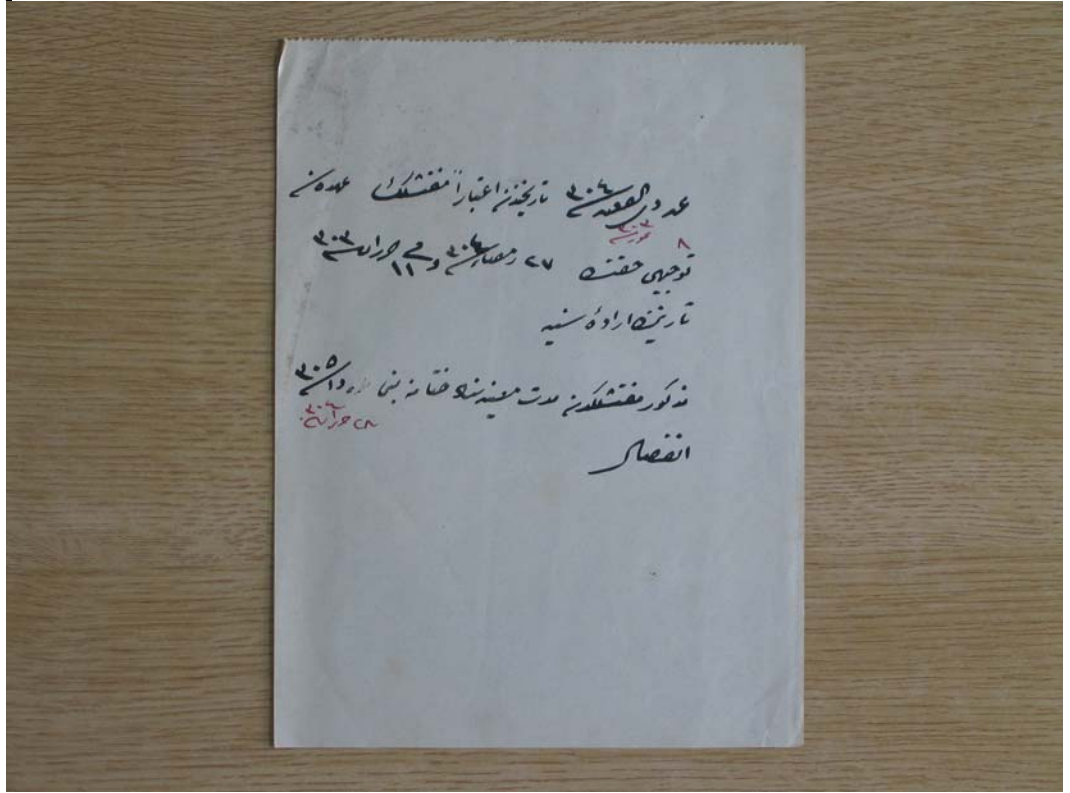

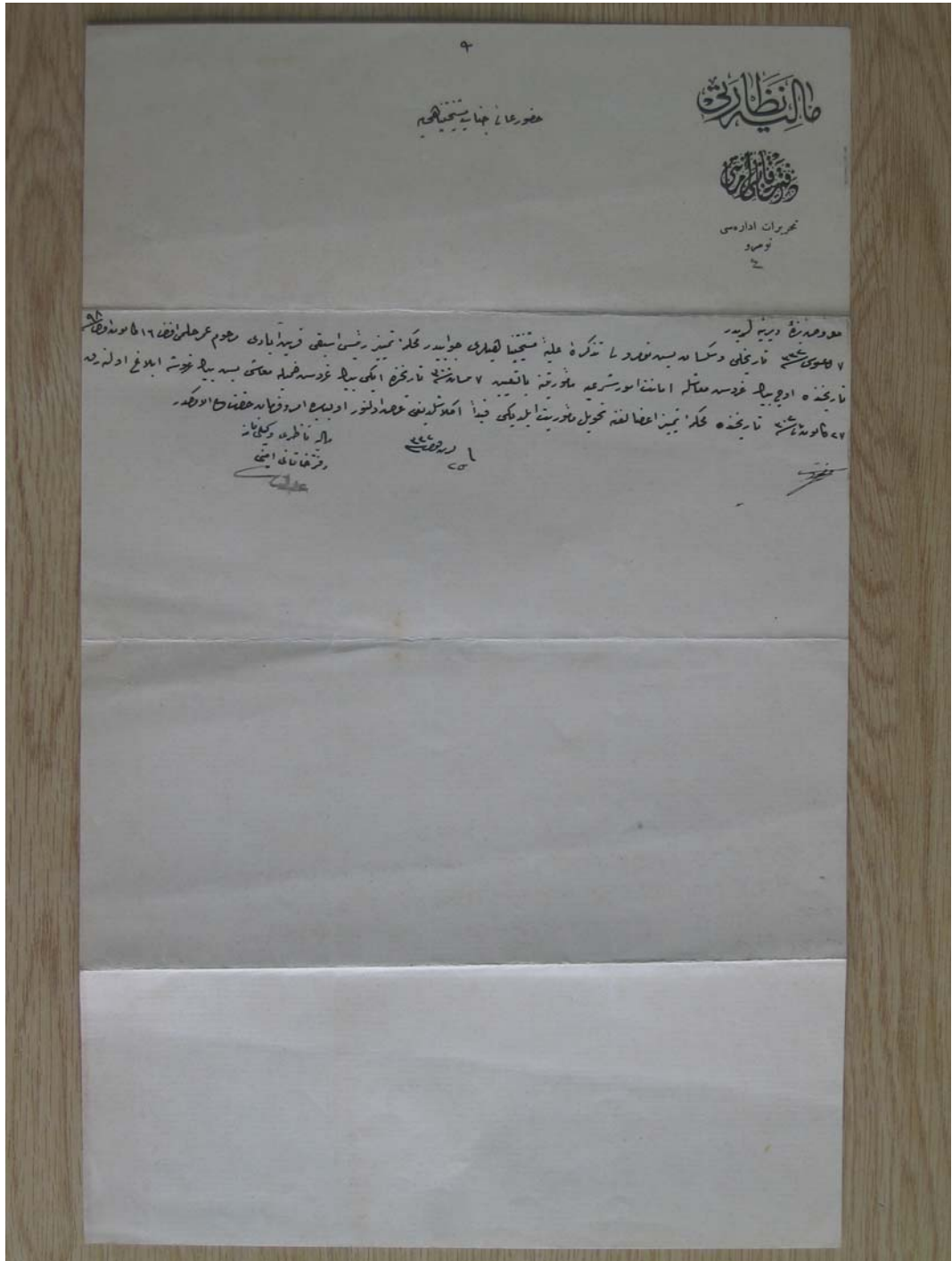
EK-5

EK-6

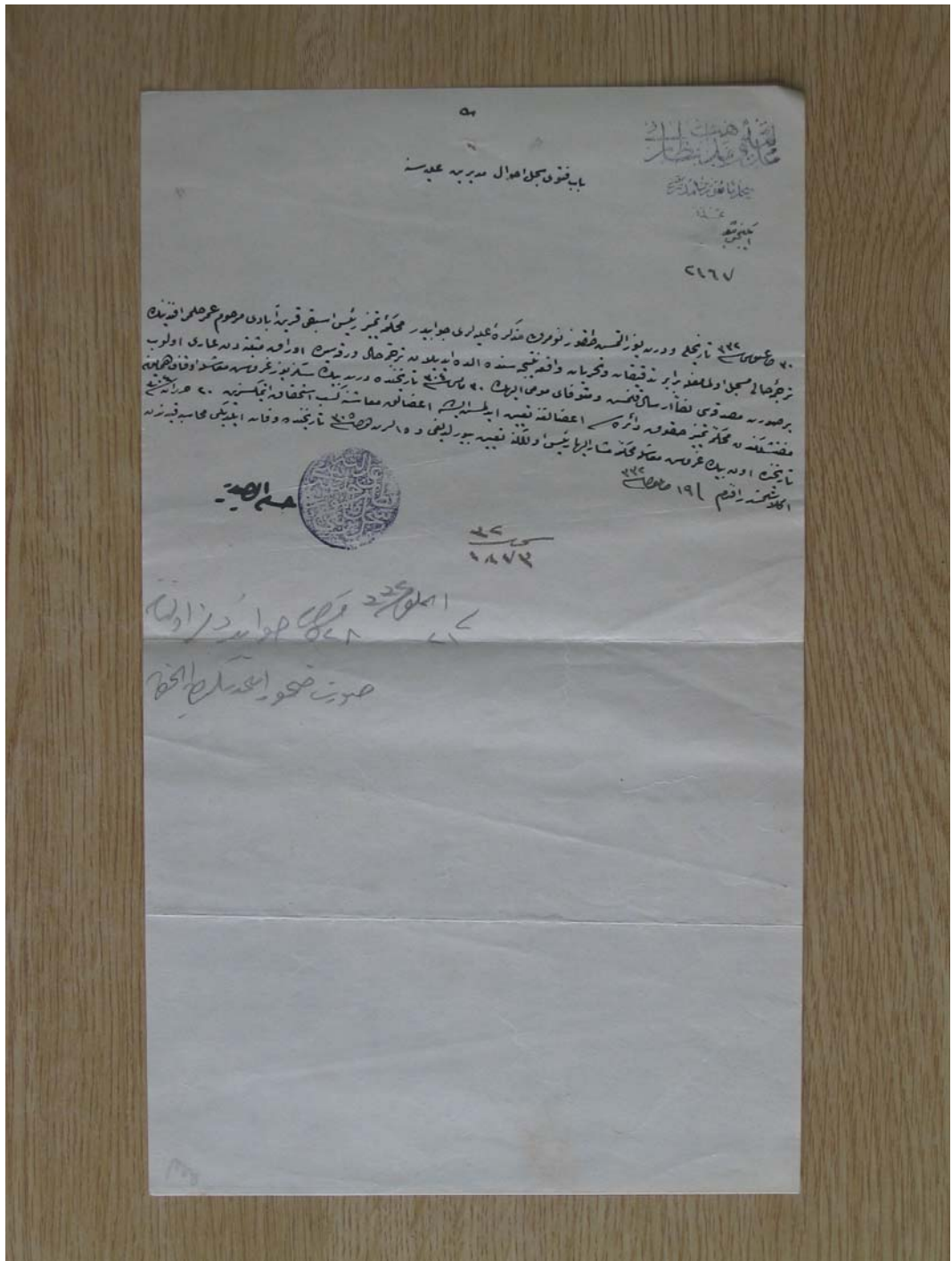

EK-7

EK-8

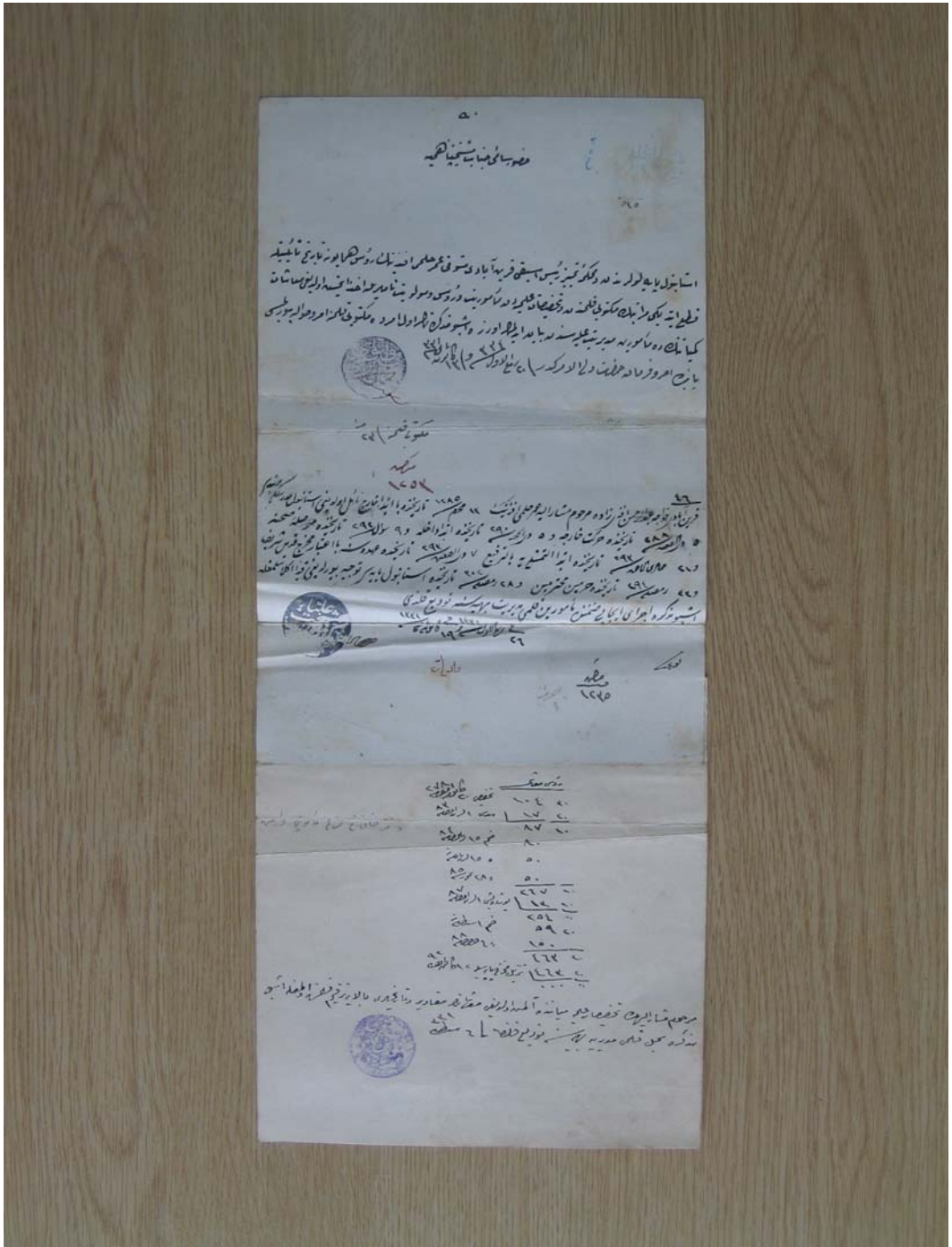

تاریخ درآمد	مبلغ درآمد	تاریخ پرداخت	مبلغ پرداخت	بدهی	بستانه
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱		
۸	۸	۸	۸		
۹	۹	۹	۹		
۱	۱	۱	۱		
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵		
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸		
۶	۶	۶	۶		
۱	۱	۱	۱		
۲	۲	۲	۲		
۴	۴	۴	۴		
۶	۶	۶	۶		
۱	۱	۱	۱		
۶	۶	۶	۶		
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸		
۷	۷	۷	۷		
۶	۶	۶	۶		
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰		
۸	۸	۸	۸		
۱۶	۱۶	۱۶	۱۶		
۱۷	۱۷	۱۷	۱۷		
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸		
۱۹	۱۹	۱۹	۱۹		
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰		
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱		
۲۲	۲۲	۲۲	۲۲		
۲۳	۲۳	۲۳	۲۳		
۲۴	۲۴	۲۴	۲۴		
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵		
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶		
۲۷	۲۷	۲۷	۲۷		
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸		
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹		
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰		
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱		

توجه: این سند به جهت ناقص بودن اعتبار ندارد.

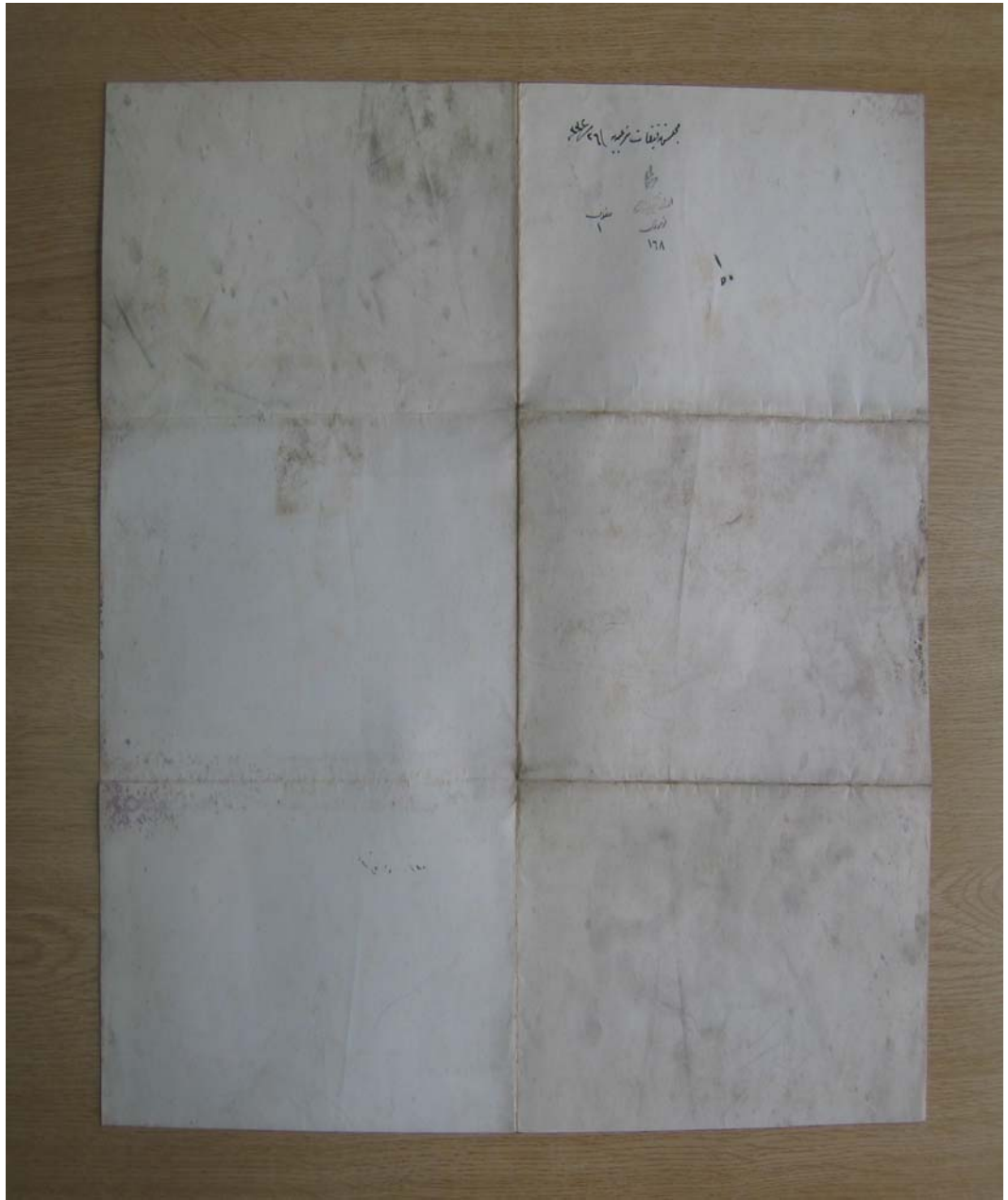
مبلغ پرداخت شده: ۳۱۰۰۰

بدهی: ۳۱۰۰۰

EK-13

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Münir Yaşar	Kaya
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa	1987
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	Arapça
ve Düzeyi	Orta	Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2001 2004	Bursa Anadolu İmam-Hatip Lisesi
Lisans	2004 2008	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans		
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2005 2008	Emniyet Genel Müdürlüğü
2.	2008 2011	Uludağ Üniversitesi
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	Munir_y_kaya@yahoo.com	
	Tarih İmza Adı Soyadı	